

Fórum-Társadalomtudományi szemle

negyedévenként megjelenő Tudományos-Folyóirat

XV. évfolyam

Főszerkesztő
csanda-gábor

Főmunkatárs
Fazekas-józsef

a-szerkesztőbizottság-elnöke
öLLös-László

szerkesztőbizottság

Biró-a.-zoltán,-csanda-gábor,-Fazekas-józsef,-Fedinec-csilla,-gyurgyík-László,-
Hunčík-Péter,-Lampl-zsuzsanna,-Lanstyák-István,-Liszka-józsef,-
mészáros-andrás,-simon-attila,-szarka-László,-Tóth-károly,-végh-László

Tartalom

Tanulmányok

Lanstyák-István	
a-károli-biblia-20.-és-21.-századi-revízióinak-néhány-kérdéséről-	3
vörös-Ferenc	
Térinformatika-és-névföldrajzi-paradigmaváltás-.....	35
cs.-nagy-Lajos	
a-számítógép-a-nyelvjáráskutatásban-	69
Lucia-satinská	
Bratiličios-Prešburg:-n-apjaink-Pozsonya-nyelvi-tájképének- többnyelvűsége-	89
simon-szabolcs	
szlovákiai-magyarok-és-újabb-nyelvtörvények-	109

közlemények

volgtervilmos	
magyar--szlovák--német-esetragok-vizsgálata-- és-ennek-tanulságai-	123

Pályakép

L.-ju Hász-Ilona

B.-kovács István-hatvanéves- 129

könyvek

vörös-Ferenc:-mutatvány-az-1720-as-országos-összeírás-

névföldrajzából-

(*Angyal László*) 146

s zabó-Tamás-Péter:-„k irakunk-táblákat,-hogycsúnyán-beszélni-tilos.”-

a-javítás-mint-gyakorlat-és-mint-téma-diákok-és-tanáraik-metanyelvében-

(*Sebők Szilárd*) 148

mínya-károly:-változó-szókincsünk-

(*Bilász Boglárka*) 150

H.-n agy-Péter:-adatok-tánca-

(*Baka L. Patrik*) 154

nekrológ

kiss-józsef 163

realizované s finančnou podporou Úradu vlády Slovenskej republiky
--program kultúra národnostných menšín-2013

Fórum Társadalomtudományi Szemle

a-szerkesztőség-címe:-Fórum-kisebbségkutató-Intézet,-Park-u.-4.,-931-01-Somorja.-e-mail:-csanda@foruminst.sk
•-kiadja:-Fórum-kisebbségkutató-Intézet,-Somorja.-IČo:-34-028-587.-Felelős-kiadó:-Tóth-károly-igazgató-
nyomdai-előkészítés:-Kalligram-Typography-kft.-érsekújvár-nyomta:-Colorwerk-kft.-győr-
megjelent-a-szlovák-köztársaság-kormányhivatala-támogatásával-
Példányszám:-600-
ára:-3-€-
2013-szeptember-
nyilvántartási-szám:-ev-904/08-
ISSN-1335-4361-
Internet:-http://www.foruminst.sk-
kéziratokat-nem-őrizzük-meg-és-nem-küldünk-vissza.

Fórum Slovenská republika

adresa-redakcie:-Fórum-inštitút-pre-výskum-menšín,-Parková-4,-931-01-Šamorín.-e-mail:-csanda@foruminst.sk
vychovateľ:-Fórum-inštitút-pre-výskum-menšín,-Šamorín.-IČo:-34-028-587.-zodpovedný:-károly-Tóth-riaditeľ-
Tlačiarenská-príprava:-Kalligram-Typography-s.r.o.-nové-zámky-
Tlač:-Colorwerk-kft.-győr-
s-finančným-príspevkom-Úv-sr-
nákład:-600-
cena:-3-€-
september-2013-
evidenčné-číslo:-ev-904/08-
ISSN-1335-4361-
Internet:-http://www.foruminst.sk

a-károli-biblia-20.-és-21.-századi- revízióinak-néhány-kérdéséről

---

István LansTyák

on-some-questions-of-the-20th-and-21st-century-revisions-of-the-károli-Bible

keywords:- Bible-translation,- Bible-revision,- fidelity,- readability,- enjoyability,- usability,- normativity,- language ideologies,- translation-ideologies.

Bevezetés

Dolgozatomban¹ a-károli-gáspár-féle-bibliafordítás-újszövetségi-részének-20.-és-21.-századi-fordításváltozataival-foglalkozom-nyelvészeti-és-fordításelméleti-szempontról. Írásom-azokon-a-nemrég-elkezdett,-hosszú-távú-kutatásokon-alapul,-melyek-során-a-károli-féle-Újszövetség-20.-és-21.-századi-revízióinak-nyelvi-megoldásait-egy-korábbi, 17.-századi-károli-revízió-és-számos-20.-és-21.-századi-újrafordítás,-valamint-revideált (nem-károli-féle)-fordítás-megoldásainak-kontextusában-vizsgálom.-a-kutatás-közvetlen célja-az,-hogy-empirikus-adatok-segítségével-hozzájáruljak-annak-a-kérdésnek-a-megválaszolásához,-mennyire-sikerült-a-vizsgált-revízióknak-hozzáigazodniuk-nyelvhasználatukban-a-20.-és-21.-századi-magyar-nyelvi-normához,-mennyire-tudták-a-revideálást végző-szakemberek-kiküszöbölni-a-kiindulásul-szolgáló-fordításváltozat-nyelvi,-ill.-fordítási-szempontról² hibás-vagy-problematikus-megoldásait,-egyáltalán:-hogyan-voltak képesek-tolmácsolni-az-eredeti-görög-Újszövetség-mondanivalóját-a-20.-és-21.-századi magyar-olvasó-száma-ra.-Távolabbi-céлом-az,-hogy-a-tanulások-általánosításával-hozzájáruljak-a-nyelvi-elavuló-klasszikus-nemzeti-irodalmi-alkotások-és-fordítások-megőrzésének-lehetőségeivel-kapcsolatos-kutatásokhoz.

-
- 1- ez-a-dolgozat-a-gramma-nyelvi-iroda-munkaterve-alapján-az-mTa-határon-túli-szülőföldi-és-magyarországi-ösztöndíj-programjának-támogatásával-készült.-Itt-köszönöm-meg-lektoromnak,-Heltai-Pálnak-értékes-szakmai-megjegyzéseit,-továbbá-kitlei-Ibolya-javításait.
  - 2- nem-lévén-teológus,-a-fordítási-megoldások-exegetikai-szempontról-értékelésével-külön-nem-foglalkozom,-bár-az-elkerülhetetlen,-hogy-egyes-szavak,-szövegrészletek-jelentése-kapcsán-ne-érintsek-olyan-kérdéseket,-melyeknek-teológiai-relevanciájuk-is-van.

klasszikusaink-eredeti-alkotásai-és-fordításai-persze-nem-létükben-vannak-veszélyeztetve,-hiszen-kiadások-sokasága-őrzi-őket.-ám-nyelvi-elavulásukkal-párhuzamosan befogadásuk-a-mai-emberek-számára-egyre-nagyobb-nehézséget-okoz.-a-megoldás-ként-kínált-„újramesélés”-nek,³ amely-olykor-csak-a-cselekmény-vázát-tartja-meg,-ha-ez az-újramesélés-igényes-és-elvszerű,-de-emellett-azért-ihletett-is,-meglehet-a-maga-helye-és-szerepe-az-ifjú-nemzedék-olvasási-kezdéne-növelésében,-ám-a-klasszikusok-„megmentésére”-sokkal-alkalmasabb-lenne-a-szöveg-pusztá-modernizálása,-azaz-a-régies, elavult-és-kihalt-nyelvi-formák-maiakkal-való-helyettesítése,-formai-és-tartalmi-változtatások,-csonkítások-nélkül.-ezt-a-közvélemény-is-könnyebben-elfogadná,-hiszen-ha-az eredetileg-nem-magyarul-írt-d-ickens-magyar-fordítását-elfogadjuk-d-ickensnek,-meny-nyivel-inkább-el-kell-fogadnunk-a-mai-magyarra-fordított-j-ókait,-mikszáthot,-g-árdonyit-j-ókaiknak,-mikszáthnak,-g-árdonyinak.

a-revideált-fordítások-kiadása-nem-korlátozódik-a-Bibliára:-olykor-szépirodalmi művekkel-is-előfordul,-hogym-fordításukat-modernizálják,-„revideálják”.⁴ ezért-az-eredeti magyar-nyelvű-klasszikus-irodalmi-alkotásokon-kívül-kérdéseket-vet-fel-az-is,-mi-legyen a-sorsuk-a-neves-íróink,-klasszikusaink-által-készített-műfordításoknak.-mikor-ezek nyelvileg-elavulnak,-készítsünk-egyszerűen-új-fordításokat,-s-a-klasszikus-fordításokat dobjuk-félre?-vagy-inkább-modernizáljuk-ezeket-a-műfordításokat?-megőriz-valamit mondjuk-arany-j-ános-valamely-drámafordítása-a-modernizálás-után-arany-j-ánosból, úgy,-hogypersze-az-eredeti-szerzőhöz-is-hű-marad?-a-kérdésre-annál-is-sürgetőbb választ-keresni,-mert-a-szakemberek-feltételezése-szerint-a-fordítások-gyorsabban-avulnak-el,-mint-az-eredeti-alkotások⁵ (Šimon-2005,-7.-p.;-erre-l.-még-r-ubin-2009).

mivel-a-bibliafordítások-területén-a-modernizálás-és-javítás--a-revizio--évszázados hagyományokkal-rendelkezik,-célszerűnek-látszik-először-megvizsgálni,-hogya-Biblia modernizálása-és-javítása-milyen-eljárásokat-követett-és-követ,-s-milyen-eredményekkel járt.-ehhez-a-munkához-kívánok-írásaimmal-(Lanstyák-2013a,-2013b,-2013c)-hozzájárulni,-megtéve-az-első-lépéseket-a-fent-vázolt-kérdések-megválaszolásához-azoknak-a szempontoknak-a-bemutatásával,-melyek-segítségével-vizsgálhatónak-látom-az-egyes k-ároli-reviziók-fordítási-megoldásait,-s-melyek-magából-az-eddig-összegyűjtött-empirikus anyagból-adódnak-(a-kutatás-régebbi-előzményeire-l.-Lanstyák-2006).-a-témával-kívülál-lóként-foglalkozom-annyiban,-hogynem-vagyok-teológus,-és-fordítástudományt-sem-tanul-tam-intézményi-keretek-közt,-annyiban-viszont-mégis-„bennfentes”-ként-nyúlok-hozzá, hogy-jómagam-is-részt-vettem-két,-egy-magyar-meg-egy-szlovák-Újszövetség-fordítási-munkálataiban:-a-magyarban-a-fő-feladatom-a-magyar-szöveg-nyelvi-lektorálása-volt,-a-szlovákban-pedig-a-fordítás-összehasonlítása-a-görög-eredetivel,-az-esetleges-fordítási-hibák feltárása-és-lehetséges-alternatív-fordítási-megoldások-felvetése.

3- Legújabb-kísérletként-l.-a-Klasszikusok-újramesélve-c.-könyvsorozatot-(<http://www.argep.hu/trend/kLas/klasszikusok-ujrameselve.html>;-2013.-augusztus-12-i-letöltés.),-melyben néhány-klasszikus-magyar-és-világirodalmi-alkotás-jelent-meg-erősen-lerövidített-és-átdolgozott-formában,-nagy-vihart-kavarva.

4- erre-egy-tanulságos-elemzés-s-zijj-2011.

5- a-fordítások-elavulásának-nem-csak-nyelvi-okai-vannak;-elavulhat-például-a-fordítás-konceptiója-is-vagy-a-fordított-mű-értelmezése-(l.-Paloposki-koskinen-2004,-28.-p.;-vö.koskinen-Paloposki-2010,-295-296.-p.;-Paloposki-koskinen-2010,-29-35.-p.;-vö.-r-ubin-2012,-100-101.-p.).

Újrafordítás,-revízió,-átdolgozás,-javított-kiadás

egy-idegen-nyelvű-mű-második,-harmadik-és-többedik-fordítása,-azaz-az-újrafordítás sok-esetben-nemcsak-a-forrásnyelvi-szöveghez-kapcsolódik,-hanem-a-korábbi,-de-még-használatban-lévő-fordításokhoz-is:-részben-épül-is-rájuk,-követve-egy-bizonyos-fordítási-hagyományt,-másképpen-el-is-határolódik-tőlük,-bizonyos-vonatkozásokban-más-megoldásokat-követve-(vö.-Tóth-1994,-33.-p.;-s-íponkoski-2009,-3.-p.;-a-fordítási-hagyomány-erejére-l.-s-íponkoski-2009,-2.-p.-és-*passim*)-.Ha-ezt-nem-tenné,-elveszíténé-létjogosultságát,-legalábbis-azokban-az-esetekben,-amikor-egy-vagy-több-kortárs-fordítás-is-rendelkezésre-áll-(l.-r-obin-2012,-101.-p.)-az-újrafordítás-kapcsán-olyan-kérdések-merülnek-fel-például,-hogymennyire-és-miben-kell-követni-a-fordítási-hagyományt,-ill.-mennyire-és-miben-kell-vele-szembefordulni,-továbbá-milyen-etikai-(vagy-akár-szerzői-jogi?)-kérdéseket-vet-föl-a-meglévő-fordítások-jónak-ítélt-nyelvi-megoldásainak-átvétele.⁶ ezek-a-kérdések-a-bibliafordítás-során-a-két-vonal,-a-protestáns-és-a-római-katolikus-miatt-sajátosan-vetődnek-fel;-ez-a-két-vonal-egymástól-viszonylag-független,-sokáig-még-az-alapszöveg-is-más-volt-(a-protestáns-fordítások-alapszövege-a-héber,-ill.-görög-eredeti-volt,-a-római-katolikusok-viszont-sokáig-az-eredeti-helyett-jeromos-latin-nyelvű-fordítását,-a-vulgatát-fordították-magyarra).

a-revízió-során-hasonló-problémák-jelentkeznek,-mint-az-újrafordítás-során:-a-kettőt-nem-is-könnyű-egymástól-elválasztani-(vö.-Tóth-1994,-22-34.-p.;-koskinen-Paloposki-2010,-294.-p.;-Paloposki-koskinen-2010,-44.-p.-és-*passim*;-vö.-még-r-obin-2012,-102.-p.)-a-fő-különbséget--elvileg--abban-láthatjuk,-hogya-az-új-fordításon-dolgozó-fordító-elsősorban-az-eredeti-szöveget-figyeli,-és-csak-másodsorban-merít-a-korábbi-fordításokból-és-revíziókból,-mindenekelőtt-azokon-a-pontokon,-ahol-nem-tud-más,-ill.-jobb-megoldást-találni-elődeinél.-ezzel-szemben-a-revideálást-végző-szakember-elsősorban-a-revideálendő-fordítás-szövegét-figyeli,-és-csak-ott-tér-el-tőle,-ahol-az-nincs-összhangban-egyrészt-az-eredeti-szöveg-tartalmával-és-stílusával,-másképpen-a-célnyelv-jelenkori-nyelvi-és-stílusnormájával-(vö.-Tóth-1994,-33.-p.).⁷ márkus-mihály-(2008,-88.p.)-megfogalmazásában:

a-revízió-célja-az-eredeti-szöveg-messzemenő-megtartása.-Figyelembe-kell-vennie-természetesen-a-szóhasználatnak,-a-szavak-értelmének-a-változását.-Tekintettel-kell-lennie-a-nyelv-fejlődésére-(vagy-korcsosulására).-de-a-cél-újra-és-újra-amit-csak-lehet,-meg-kell-őrizni-az-eredeti-szándékból.-az-új-fordítás-az-eddig-megjelent-kiadványok-tiszteletével,-és-nyilvánvaló-ezernyi-helyen-történő-szó-szerinti-átvételével-ettől-a-kötöttségtől-szabad.

-
- 6- az-újrafordítások-szükségességéről-és-szerepéről-szépirodalmi-vonatkozásban-l.-makkos-2011,-Paloposki-koskinen-2004,-295.-p.;-koskinen-Paloposki-2010,-32.-p.
- 7- r-obin-(2012,-102.-p.)-szerint-ezzel-ellentétes-tendencia-is-megfigyelhető:-mivel-„az-újra-szerkesztés-hangsúlyozottan-javító-céllal-történik”,-a-szakemberek--mintegy-munkájuk-lét-jogosultságát-bizonyítandó--arra-éreznek-késztetést-hogya-ne-csak-a-valóban-szükséges-módosításokat-végezzék-el,-hanem-ott-is-változtassanak,-ahol-arra-nem-volna-szükség.-(L.-még-r-obin-2012,-116.-p.)-van-azonban-olyan-vélemény-is,-mely-szerint-az-újrafordítás-és-a-revízió-közt-csak-mennyiségi-különbség-van:-ha-sok-a-változtatás,-újrafordításról-van-szó,-ha-kevesebb,-revízióról-(vö.-d-esmidt-2009,-673.-p.).

n em-célja-az-eredeti-formulának-megtartása.-n em-célja-a-korábbi-változatok-kissé-megcsiszolt-továbbítetése.-c élja-a-jól-megértett-eredeti-(héber,-illetve-görög)-szövegnek-a-mai-magyar-nyelvhasználatnak-megfelelő-legpontosabb-újrateremtése.

ugyanakkor-a-kétféle-megközelítés-végeredményéből-nem-mindig-lehet-visszakövetkeztetni-a-fordító-által-követett-eljárásra,-ami-olykor-bizonytalanná-teszi-a-„revízió”-és az-„újrafordítás”-közti-különbséget.-r áadásul-vannak-olyan-fordítások,-amelyek-revizióként-indultak,-pl.-az-új-magyar-protestáns-fordítás,-amely-eredetileg-károli-reviziókra épült-(részletesebben-l.-lentebb),-és-maga-is-revízió-kívánt-lenni,-csak-később-döntöttek-úgy-a-felelős-munkatársak,-hogy-új-fordítással-alakítják.-ez-magyarazza-a-korábbi-fordítással-való-folytonosság-hangsúlyozását:„egy-új-bibliafordítás-nem-azt-jelenti,-hogy-mindenütt-és-mindenáron-más-magyar-szövegezt-kell-készíteni,-mint-a-régi.-meg-lehet-tartani-a-régitől-is-azt,-ami-jó-fordítás,-és-aminek-a-nyelvezete-nem-elavult.”-(Tóth 1994,-33.-p.)

a-revízió-mellett-a-meglévő-fordításra-támaszkodó-kiadásokban-előfordul-az-á t d o l g o z o t t kiadás-megnevezés-is;-ennek-tartalma-nem-egészen-világos;-intuitíve-olyan-változtatásokat-nevezhetnénk-átdolgozásnak,-melyek-nem-annyira-számosak-és-átfogóak,-hogy-revízióknak-lehessen-őket-tekinteni,-viszont-számosabbak-és-átfogóbbak-annál,-mintsem-egyszerűen-javításnak-nevezzük-őket,-s-lehetséges,-hogy-konceptcionális-megfontolások-is-vannak-mögöttük.-ám-a-leírásokból-úgy-tűnik,-hogy-az-átdolgozás-és-a-revideálás-szinonimaként-is-használatosak-bennük.

a-revíziótól,-ill.-átdolgozástól-meg-kell-különböztetni-a-javított-kiadást;-ez-utóbbi-elsősorban-az-egyértelmű-szedési,-tördelési,-tipográfiai,-helyesírási,-nyelvi-és-fordítási-hibák-kiküszöbölésére-irányul,-vagyis-sokkal-kevesebb-elemet-érint,-mint-a-szokásos-revízió;-az-ilyen-javítások-mögött-nem-állnak-konceptcionális-megfontolások:-olyan-nyelvi-formák-kijavításáról-van-tehát-alapvetően-szó,-amelyek-bármilyen-konceptiójú-fordítás-esetében-hibásnak-minősülnek.-(Természetesen-az-ilyen-javításokat-a-revízió-során-is-el-kell-végezni.)

eddig-tapogatózó-vizsgálataim-alapján-úgy-tűnik,-hogy-a-vizsolyi-Bibliával-induló-és-jelenleg-a-2011.-évi-revízió-nál-tartó,-több-mint-négyszáz-éves-monumentális-szöveg-változat-sorozat-egyes-darabjairól-nem-mindig-lehet-biztonsággal-megállapítani,-hogy-a-fenti-kategóriák-melyikébe-sorolhatók:-új,-önálló-fordításról-van-e-szó-vagy-a-vizsolyi-Biblia-revíziójáról,-illetve-revízióról-vagy-inkább-átdolgozott,-netán-csupán-javított-kiadásról.-(azt-a-kérdést-már-föl-se-vessük,-hogy-a-vizsolyi-Biblia-hogyan-kapcsolódik-a-korábbi--részleges-vagy-legalábbis-részlegesen-fennmaradt--bibliafordításokhoz.)

egy-neves-17-18.-századi-bibliafordítónak,-k omáromi-csipkés-györgynek-a-munkáján-jól-lehet-illusztrálni-az-önálló-fordítás-és-a-revízió-közti-határ-elmosódottságát.-ezt-az-1675-ben-már-elkészült,-de-csak-1718-ban-megjelent-és-magyarországra-csak-1789-ben-eljutott-munkát-Bottyán-(1982,-72-75.-p.)-új-fordításként-tartja-számon,-amely-jól-megkülönböztethető-károli-fordításától.-ugyanakkor--részben-musnay-László-nyomán--komáromi-csipkés-munkájáról-azt-írja,-hogy-az-„az-eredeti-források-mellett,-nemcsak-figyelembe-vette-károli-munkáját,-de-azt-annyira-használta,-hogy-a-maga-szövegét-is-»a-károli-Bibliába-írta-bele-és-pedig-olyanformán,-hogy-a-nem-tetsző-szavakat-kihúzta,-vagy-a-szórendet-megváltoztatta-odahúzott-vonalakkal-és-számokkal,-s-a-maga-javított-szövegét-a-sorok-közé-írta-be-ott,-ahol-a-változtatás-ezt-szükségessé-tette“.

Baranyi-józsef-(2011)-pedig-azt-írja-komáromi-csipkés-munkájáról,-hogy-ez-egy-„biblia-revízió,-amit-őkárolinak-titulált,-és-így-adott-ki”,-majd-így-folytatja:-„ő-sok-egyéni-változtatást-vitt-bele-a-szövegbe,-úgyhogy-ez-vitatható,-hogy-el-lehet-e-fogadni-károlyi-verzió,-vagy-pedig-ez-már-egy-önálló-fordításnak-tekinthető.”-mindenesetre-ha komáromi-csipkés-csakugyan-károli-szövegébe-vitte-bele-a-változtatásait,-vagyis-azt-változtatgatta,-inkább-revízióról-kell-beszélnünk-(vö.-még-Tóth-1994,-23-24.-p.).

a-későbbi-szövegeknél-is-előfordul,-hogy-egyes-források-azt-állítják,-új-fordításról-van szó,-míg-mások-károli-revízióról-vagy-átdolgozásról-beszélnek.-Például-r avasz-László munkája-hol-önálló-fordításként,-hol-a-károli-fordítás-átdolgozásaként-szerepel-a-forrásokban.-Bár-r avasz-László-Újszövetsége-sokkal-inkább-revízió,-mint-fordítás,-a-kettő-közötti-határ-az-„igazi”-fordítások-felől-sem-átjárhatatlan.-Például-senki-sem-vonja-kétségbe-a-magyar-Bibliatársulat-fordításának-önálló-voltát,-mégis,-amint-főntebb-émlítettük,-ez-a-fordítás-is-eredetileg-revíziónak-indult,-de-1970-ben-már-önálló-fordításként-jelent-meg,-ugyanakkor-az-1990-ben-kiadott-első-revíziója-sok-mindenben-visszatért-károli-megoldásaihoz-(l.-Tóth-1994,-96-97.-p.;-márkus-2008,-88.-p.;-vö.-vladár-2012,-9-10.-,12.-p.,-vö.-még-22.-p.).

egyfelől-a-revízió/átdolgozás,-másfelől-a-javított-kiadás-közi-határ-bizonytalanságával-kezelésben-két-olyan-fordításváltozatra-utalhatunk,-melyet-revíziónak-szoktak-nevezni,-kérdés,-mennyire-indokoltan-az-egyik-szenci-molnár-albert-1608.-évi-kiadása,-a-németföldi-Hanauban-megjelent-ún.-Hanau-i-Biblia,-a-másik-Tótfalusi-(vagy-misztótfalusi)-k-is-miklósé,-az-1685-ben-amszterdamban-megjelent-ún.-aranyas-Biblia.-Bottyán-szerint-(1982,-65.-p.)-s-zenci-munkamódszere-ez:-„összeveti-károli-fordítását-az-eredeti-szövegekkel-és-más-fordításokkal,-s-igyekszik-kijavítani-a-sok-sajtóhibát.”-(l.-még-székely-1957/1999,-25.-p.;-Tóth-1994,-22-23.-p.;-márkus-2008,-86.-p.)-maga-s-zenci-is-hasonlóképpen-vall-munkájáról:

az-előbbi-fordítást-nagy-igyekezettel-megtartottam.-c-sak-az-szólásnak-dísztelen-módját,-melyek-az-idegen-nemzetből-való-korrektor-miatt-estenek-volt,-azokat-tisztítottam.-az-igazán-való-írást,-mellyet-elháltak-és-meggyelítettek-sok-helyeken-az-canicus-könyvekben-megemendáltam-[...]és-egyengettem.-nyomatási-fogyatkozásokat-számtalanokat-purgáltam-ki.-egynehány-helyen-egész-verseket,-amelyek-az-íróknak-vagy-betűszedőknek-gondviséletlenségekből-elhagytak,-másonnat-megfordítván-helyére-hoztam.- (Idézi Bottyán-1982,-65.-p.;-l.-még-P.vásárhelyi-2008.)

ami-Tótfalusit-illetti,-Tóth-kálmán-(1994,-25.-p.)-azt-írja-róla,-hogy-„fordítási-újításokra-nem-törekedett”,-ami-ellene-szól-annak,-hogy-munkáját-revíziónak-tekintsük.-a-leírásokból-úgy-tűnik,-hogy-Tótfalusi-k-is-miklós-fő-célja-is-a-sajtóhibák-javítása,-a-véletlenül-kimaradt-részletek-pótlása-és-a-szöveg-nyelvtanának-egységesítése-volt-(l.-pl.-Bottyán-1982,-70-71.-p.;-Tóth-1994,-25.-p.;-márkus-2008,-86.-p.).⁸ ezenkívül-Tótfalusi-alaposan-megreformálta-a-fordítás-helyesírását,-bevezetve-az-etimológiai-elvet-(pl.-*hallja* a korábbi-*hallya* helyett)-és-egységesítve-a-helynevek-írásmódját.-ezek-alapján-mind

8- székely-(1957/1999,-31.-p.)-„gondos-átdolgozásról”-beszél,-de-arra-nem-tér-ki,-hogy-ez-milyen-területeket-foglalt-magába.

szenci-molnár-albert,- mind-Tótfalusi-kis-miklós-munkáját-talán-inkább-javított-vagy esetleg-átdolgozott-kiadásnak-tekinthetjük,-mintsem-revíziónak.-amikor-Bottyán-szenci-molnár-albertet-és-Tótfalusi-kis-miklóst-a-vizsolyi-Biblia-két-„nagy-igazítójá”-nak-nevezi,-ezen-az-„igazító”-n-leginkább-tehát-korrektort-kell-érteni.- (mindezeket-azonban-csupán-az-érintett-szerzők-munkamódszerének-leírása-alapján-állítom,-nem-az-eredeti-károli-szöveggel-való-összevetés-alapján,-mivel-a-három-közül-csak-Tótfalusi-kis-miklós-munkáját-ismerem,-az-eredeti-károli-szöveget-és-szenci-fordítását-sajnos-nem.)

a-kutatásba-bevont-javított-kiadások,-átdolgozások,-revíziók-és-fordítások

dolgozatomban-azokat-a-magyar-nyelvű-Újszövetség-szövegeket-tekintem-revízióknak,melyek-saját-magukat-károli-gáspár-revíziójának-vagy-átdolgozásának-tartják.-a-20.-és-21.-századiak-közül-ezekről-van-szó:

- 1.- a-szász-károly-vezetésével-készült-revízió-(Budapest,-1908)---református;
- 2.- kecskeméthy-istván-átdolgozása-(Budapest,-1931)---református;
- 3.- r-avasz-László-átdolgozása-(Ligonier,-1971)---református;
- 4.- a-krisztus-szeretete-egyház-kiadása-(Budapest,-2009)---karizmatikus;
- 5.- a-veritas-kiadó-revíziója-(Budapest,-2011)---felekezeti-protestáns.⁹

sajnos---amint-főntebb-jelezttem---az-eredeti-vizsolyi-Biblia-nem-áll-rendelkezésemre-sem-elektronikus,-sem-nyomtatott-formában,-ezért---ahol-szükségesnek-látszik---a-revíziókat-Tótfalusi-kis-miklós-aranyas-Bibliájának-1685.-évi-kiadásával-hasonlítom-össze.-mivel-azonban---amint-főntebb-láttuk---az-aranyas-Biblia-inkább-csak-javított,mintsem-revideált-kiadás,-joggal-feltételezhetjük,-hogy-nyelviileg-nem-sokban-különbözik-az-eredeti-károli-fordítástól,-a-vizsolyi-Bibliától,-ill.-annak-később-javított-kiadásaitól.-az-aranyas-Biblia-nagy-előnye,-hogy-apróbb-javításokkal-nagyon-hosszú-ideig,-egészen-a-20.-század-elejéig,-az-1908.-évi-revízióig-használták.-összesen-70-kiadást-ért-meg-a-teljes-Biblia,-s-továbbiakat-az-Újszövetség-külön-(Tóth-1994,-25.-p.),-tehát-nemzedékek-hosszú-sora-száma-volt-ez-„a-károli”.

a-fenti-munkák-összehasonlítása-során-számos-további-20.-és-21.-századi-fordítást-veszek-figyelembe:

9- nem-vontam-be-a-vizsgálatba-a-csak-próbakiadásban-megjelent-revíziókat.-Ilyen-volt-az-1938.-évi-revízió,-c-zegléd-sándor-és-r-affay-sándor-munkája,-amely-kedvezőtlen-fogadtatásban-részesült,-valamint-az-1952.-évi-revízió,-amely-c-zegléd-sándornak-egy-későbbi-revideált-szövegére-támaszkodott,-s-amelyet-az-először-1975-ben-megjelent-új-fordítású-protestáns-Biblia-is-előzményének-vall-(l.-Tóth-1994,-32-33.-p.;-vladár-2012,-10.-p.),-amint-erre-főntebb-már-utaltunk.

- 1.-k áldi-györgy-fordításának-revíziója-(Budapest,-1907;-első-megjelenése-1626)
--római-katolikus-(a-vulgatából);
- 2.-soós-István-fordítása-(Budapest,-1911)--római-katolikus-(a-vulgatából);
- 3.-masznyik-endre-fordítása-(Pozsony,-1917/1925)--evangélikus;
- 4.-c zeglédy-s ándor-fordítása-(győr,-1924)--református;
- 5.-r affay-s ándor-fordítása-(Budapest,-1929)--evangélikus;
- 6.-Békés-g ellért-d alos-Patrik-fordítása-(róma,-1951)--római-katolikus-(az-eredeti-nyelvekből);
- 7.-Budai-g ergely-fordítása-(Budapest,-1967)--református;
- 8.-vida-s ándor-fordítása-(Budapest,-1971)--baptista;
- 9.-csia-Lajos-fordítása-(Budapest,-1978/2005)--református;
- 10.-a-magyar-Bibliatársulat-fordításának-1.-revíziója-(Budapest,-1990)--felekezeti-közi-protestáns;
- 11.-a-szent-István-Társulat-fordításának-revíziója-(Budapest,-1973/2003)--római-katolikus-(az-eredeti-nyelvekből);
- 12.-egyszerű-fordítás-(Fort-Worth,-Texas,-2003).

ezeknek-a fordításoknak-a-tüzetes-vizsgálata-nem-tartozik-céljaim-közé,-viszont-fordítási-megoldásaik-nem-egyszer-nagyon-inspirálóak,-és-sok-esetben-megerősítésül-szolgálnak-az-adott-fordítási-megoldás-lehetséges,-ill.-helyálló-voltára-nézve.-ezért-ha-nem foglalkozom-is-velük-részletesen,-a-ténylegesen-vizsgált-fordítások-megoldásainak összehasonlításakor-folyamatosan-tekintettel-vagyok-rájuk.

a-fentiekén-kívül-ha-nem-is-rendszeresen,-de-alkalmilag-kitekintek-még-a-szent-Pál-akadémián-készülő-Újszövetség-fordítás-eddig-megjelent-könyveinek-megoldásaira-(az-evangéliumok-külön-kötetben-láttak-napvilágot-2001-ben,-az-apostolok-cselekedetei-és-a-levelek-egy-része-pedig-az-Új Exodus című-teológiai-és-hitéleti-folyóirat-2002-és-2008-közi-számaiban).-ezenkívül-figyelembe-veszem-az-evangéliumok-revideált-fordítását-is,-melyet-kéziratban-volt-alkalmam-megismerni.

a-fordítások-összehasonlítását-és-elemzését-két-bibliatanulmányozó-szoftver-segítségével-végzem:- az-angol-nyelvű,-de-számos-magyar-nyelvű-modult-is-tartalmazó BibleWorks-8,¹⁰ valamint-a-részben-magyarított,-és-a-fent-említett-modulokat-kivétel-nélkül-tartalmazó-theWord.¹¹ mivel-ezek-a-szoftverek-nem-tartalmazzák-az-egyes-modulok-alapjául-szolgáló-fordítások-és-revíziók-minden-szükséges-bibliográfiai-adatát,-nem-minden-fordításról,-ill.-revízióról-derült-ki-számomra,-pontosan-melyik-kiadását-használták-a-modul-készítői.-Továbbá-felhívom-a-tisztelt-olvasók-figyelmét-arra-a-tényre,-hogy-a-főnt-felsorolt-modulok-nem-feltétlenül-betűre-pontosan-azonosak-az-adott-munkák-nyomatott-kiadásával.-n-émely-modulban-olyan-elírások-vannak,-amelyek-leginkább-arra-vezethetők-vissza,-hogy-a-modul-készítője-nem-rendelkezett-az-adott-Biblia

10- L-<http://www.bibleworks.com>-(2013.-augusztus-6-i-letöltés.)

11- L-<http://www.theword.net>-(2013.-augusztus-6-i-letöltés.)

elektronikus-változatával,-hanem-a-nyomatott-változatot-szkennelte-be,-és-karakter-felismerő-program-segítségével-alakította-át-szövegfájllá.-az-így-létrejövő-hibák-azonban-ritkán-értelemzavaróak,-s-ezért-nincs-okom-feltételezni,-hogy-munkámat-bármiben-is-negatívan-befolyásolnák.¹²

a-vizsolyi-Biblia-Újszövetségének-20.-és-21.-századi-reviziói

ebben-a-fejezetben-röviden-bemutatom-a-főntebb- említett-öt-károli-fordításváltozatot, azokat,-melyeknek-a-fordítási-megoldásait-rendszeresen-és-módszeresen-elemzem kutatásaim-során.

1.-az-1908.-évi-revizíó-s-zász-károly-vezetésével

ez-a-protestáns-bibliaolvasók-által-ma-is-„károli-biblia”-ként-olvasott-revizíó-(l.-márkus 2008,-88.-p.),-melynek-munkálatai-1886-ban-kezdődtek;-a-revizíós-munkát-végző-munkaközösséget-s-zász-károly-püspök-és-műfordító-vezette,-s-tagjai-közt-volt-Hunfalvy-Pál, Ballagi-mór,-s-zilády-áron-és-még-sokan-mások,-összesen-több-mint-20-tudós-és-lelkész. a-vállalkozás-összes-költségét-a-Brit-és-külföldi-Bibliatársulat-állta.-a-revizíóhoz-kiindulásul-nem-az-eredeti-vizsolyi-Bibliát,-nem-is-az-ő- korokban-használt,-klasszikussá-vált aranyas-Bibliát,-hanem-a-főntebb-már- említett-Hanaui-Bibliát-használták-(márkus 2008,-74.-p.),-amely-1608-ban-jelent-meg-a-károli-bibliafordítás-második-kiadásaként. a-mintegy-húsz-évig-tartó-revizíós-munkálatok-eredménye-meglehetősen-felemás. ennek-fő-oka,-hogy-a-revizíó-egyik-célja-a-károli-szöveg-„ódonyszerűségének-és-bibliai zamatának”-megóvása-volt:-a-változtatásokat-úgy-kellett-végezni,-„hogy-a-kegyelet-a-lehetőségig-sértetlenül-maradjon”-(l.-Bottyán-1982,-105.,-106.-p.;-l.-még-Tóth-1994, 25-26.-p.).-a-revizíó-fontos-szemponjtja-volt,-hogy-„ott,-ahol-a-korábbi,-károlyi-féle-szöveg-már-beépült-a-nyelvhasználatba,-megszokottá-vált,-lehetőleg-ne,-vagy-kevésbé-változtassanak-rajta”-(a.-molnár-2009,-7.).-s-ikerült-viszont-egyszerűsíteni-a-mondatszerkesztést-és-megszabadulni-számos-nehézkösen-ható-kifejezéstől-(Tóth-1994,-26.-p.). a-revizíó-következetlenségeit-az-a-tény-magyarázza,-hogy-a-revideálást-az-egyes-szakemberek-egymástól-függetlenül-végezték:-„ha-volt-is-végső-átsimítás,-a-szöveg-annak-ellenére-sem-lett-egységes:-egyes-könyvek-jobban,-mások-kevésbé-ragaszkodtak-az-átdolgozandó-károli-szöveghez”-(Tóth-1994,-27.-p.).-ez-az-1908.-évi-revizíó-szolgált-az-összes-többi-20.-és-21.-századi-károli-revizíó-alapjául,-ezért-dolgozatomban-ezt-a-fordításváltozatot-röviden-„kiinduló-fordításváltozat”-nak-nevezem.

12- ltt-fejezem-ki-köszönetemet-a-modulok-készítőinek-hálátlan,-de-rendkívül-hasznos-munkájukért:- Balogh-csabának,-a-kolozsvári-Protestáns-Teológiai-Intézet-adjunktusának,-aki-a-BibleWorks-programhoz-készítette-el-a-magyar-fordításokat-és-reviziókat-tartalmazó-modulokat,-valamint-Baranyi-László-zsoltnak,-a-szadai-és-verecegyházi-baptista-gyülekezetek-lelképásztornak,-aki-a-theWord-és-az-(általam-nem-használt)-mys-word-programok-számáratette-meg-ugyanest.-mindezek-a-modulok-ingyenesen-tölthetők-le-az-internetről: [http://www.proteo.hu/?q=node/29-\(2013.-augusztus-12-i-letöltés.\)](http://www.proteo.hu/?q=node/29-(2013.-augusztus-12-i-letöltés.)),-ill.-[http://baranyilaszlozsolt.blogspot.sk-\(2013.-augusztus-12-i-letöltés.\)](http://baranyilaszlozsolt.blogspot.sk-(2013.-augusztus-12-i-letöltés.)).-Baranyi-László-zsoltnak-külön-köszönöm személyes-segítségét-és-jóindulatát.

2.-k ecskeméthy-István-1931.-évi-átdolgozása

a-s kót-n emzeti-Bibliatársulat-kiadásában-megjelent-Újszövetség-kötetben-fordítóként károli-g áspár-van-feltüntetve;-k ecskeméthy-(c sapó)-István-református-lelkész-és-teológiai-professzor- szerepére- így- történik- utalás:- „a- bevett- hellén- szöveggel- (Textus receptus)-egybevetette-és-átdolgozta-k ecskeméthy-István”-(idézi-Bottyán-1982,-124. p.).-ugyanakkor-meg-kell-említeni,-hogy-k ecskeméthy-átdolgozáson-kívül-újr fordítással is-foglalkozott,-ez-azonban-teljesen-nem-készült-el,-és-csak-halála-után-hetven-évv-el-jelent-meg-k olozsváron-2003-ban,-az-átdolgozott-k ároli-szöveggel-pótolva-az-el-nem-készült-részeket.-mind-a-BibleWorks,-mind-a-theWord-k ecskeméthy-modulja-olyan-szöveget-tartalmaz,-melyben-az-első-öt-újszövetségi-könyvben-a-*pneuma* megfelelőjeként a-*szellem* szerepel,-a-többi-könyvben-viszont-már-csak-szórványosan-találunk-*szellemet*.-ez-arra-enged-következtetni,-hogy-az-első-öt-könyv-k ecskeméthy-saját-fordítása,-a-többi-pedig-k ároli-revízió,-ami-egybevág-azzal-a-ténnyel,-hogy-k ecskeméthy-a-saját-fordításában-csak-a-r óma-1:9-ig-jutott-el.¹³ k ecskeméthy-egyébként-az-1908-as-revízió munkálataiban-is-részt-vett.-s-zékely-(1957/1999)-szerint-k ecskeméthy-a-czeglédy-sándor-teljesen-új,-önálló-fordításával-megszabott-irány-követője-volt,-ami-arra-utalhatna,-hogy-k ecskeméthy-akár-radikálisabban-is-el-mert-volna-szakadni-a-k ároli-szövegtől,-ha-a-helyzet-azt-lehetővé-tette-volna.¹⁴

3.-r avasz-László-1971.-évi-átdolgozása

r avasz-László-teológus-és-református-püspök-Újszövetségével-kapcsolatban-Bottyán-jános-(1982,-135.-p.)-úgy-fogalmaz,-hogy-azt-r avasz-„fordította”,-ugyanakkor-azt-is-írja,-hogy-az-„k ároli-1908-as-revíziója-és-az-1954-ben-kiadott-új-fordítás-próba-füzete-nyomán-készült”.-a-n emzetközi-g edeon-Társaság-által-terjesztett-Újszövetség-viszont-fordítóként-k ároli-g áspárt-tünteti-fel,-r avasz-László-szerepét-pedig-az-eredeti-szöveggel való-egybevetésben-és-átdolgozásban-határozza-meg-(a-gedeoniták-kötetében-található- zoltárok-és-Példabeszédek-címlapjain-r avasz-László-neve-már-nem-szerepel, ugyanakkor-azokról-is-közlük,-hogy-az-eredeti-szöveggel-egybevetett-és-átdolgozott-kiadások,-csak-éppen-nem-tudjuk-meg,-kik-végezték-az-egybevetést-és-az-átdolgozást). a-fordítás-először-a-pennsylvaniai-(usa)-Ligonierben-jelent-meg.

4.-a-k risztus-szeretete-egyház-2009.-évi-átdolgozott-kiadása

a-k risztus-szeretete-egyház-kiadásának-legfőbb-jellegzetessége---s-egyszersmind-leg-nagyobb-érdeme---,-hogy-a-görög-*pneuma* szót-‘szellem’-jelentésben-nem-a-kétértelmű *lélek*,-hanem-az-egyértelmű-*szellem* szóval-adjá-vissza.-eddig-i-tapasztalataim-szerint-egyéb-változtatásai-nem-jelentősek,-s-néhol-inkább-az-angol-bibliafordítások-hatását mutatják,-mintsem-az-eredetiét.-amint-a-kiadás-ajánlásában-olvashatjuk,-főleg-a-k ing

13- <http://infaustus.wordpress.com/2010/01/14/kecskemethy/> (2013.- augusztus- 13-i- letöltés.)

14- az-ilyen-szervetlen-fordítás-nem-egyedülálló-jelenség;- máshol-is-előfordul,-hogy-egyetlen-műben-keverednek-új-fordítású-és-újr fordított,-ill.-újr szerkesztett-szövegrészek-(l. Paloposki-koskinen-2012,-39.-p.).

James-féle megújított-angol-fordítást-hívták-segítségül-„a-nyelvileg-és-gondolatilag-is-nehezen-gördülő”-helyeken.-a-változtatások-célja-az-ajánlás-szerzői-szerint-az,-hogy-a-vizsolyi-Bibliát-szellemi-és-nyelvi-értelemben-„kényelmesen-olvashatóvá”-tegyék-anélkül,-hogy-megsértenék-„az-eredetinek-ihletettségét-és-szépségét”.-ezt-a-célt-azonban-messze-nem-teljesítették,-mivel-az-1908-as-kiadás-legtöbb-archaizmusát-megőrizték.-a-szöveg-egészében-való-könnyebb-eligazodást-szolgálja-viszont-az-Újszövetség-megújított-utalásrendszere.

5.-a-veritas-kiadó-által-2011-ben-megjelentetett-revízió

a-Protestáns-média-alapítvány-által-szervezett,-több-mint-tíz-évig-tartó-revíziós-munkálatokat-egy-tíztagú-ó-és-újszövetségi-teológiai,-nyelvi-és-irodalmi-szakbizottság-végezte-további-tíz-munkatárs-segítségével,-a-szakbizottság-elnöke-k ozma-zsolt-református-lelkész-és-teológiaprofesszor-volt.-amint-a-k ároli-biblia-honlapjáról¹⁵ megtudhatjuk,-a-szöveg-hűség-megőrzése-mellett-alapvető-céljuk-volt-a-fordítás-nyelvi-modernizálása,-ezt-viszont-oly-módon-kívánták-a-szakemberek-elérni,-hogy-közben-megőrizték-azt-a-„jellegzetes-ízt”,-amely-„veretessé-tette”-k ároli-g áspár-fordítását.-k iindulási-alapul-az-1908.-évi-revideált-fordítás-szolgált,-de-figyelembe-vették-a-korábbi-kiadásokat-éppúgy,-mint-a-későbbi-magyar-fordításokat-és-fordításváltozatokat,-összességében-mintegy-húsz-magyar-fordítást,-továbbá-nagyjából-ugyanannyi-idegen,-főleg-német-és-angol-nyelvű-fordítást.-a-revízió-felekezeti-közti,-a-munkában-református,-evangélikus-és-baptista-vallású-munkatársak-vettek-részt,-s-maga-a-Protestáns-média-alapítvány-is-e-három-felekezethez-tartozó-szakemberek-bevonásával-jött-létre.-u gyanakkor-tudni-kell,-hogy-a-magyar-r eformátus-egyház-elhatárolódott-mind-a-Protestáns-média-alapítványtól-és-a-veritas-kiadótól,-mind-pedig-magától-a-revideált-fordítástól.

a-bemutatott-fordításváltozatokról-összefoglalóan-el-kell-mondani,-hogy-nem-egyforma-jelentőségűek.-az-1908.-évi-revízió-a-legelterjedtebb,-széles-körökben-olvasott-fordításváltozat,-ehhez-képest-a-többi-csekély-jelentőségű.-a-második-legelterjedtebb-fordításváltozat-alighanem-a-r avasz-László-féle-átdolgozás,-hála-a-magyar-gedeoniták-tevékenységének;-más-kérdés,-hogy-mekkora-az-a-bibliaolvasó-lakossági-réteg,-amely-rendszerezsen-ezt-a-fordításváltozatot-használja.-k eckseméthy-István-átdolgozása-inkább-fordítástörténeti-szempontról-érdekes,-bár--amint-láttuk--egy-részének-van-egy-újabb-kiadása-is:-a-szerző-saját-fordításából-hiányzó-szövegrészek-a-2003.-évi-kolozsvári-kiadásban-az-1931.-évi-átdolgozásból-pótlódtak.-a-k risztus-s zeretete-egyház-által-készített-fordításváltozat-- tapasztalataim-szerint-- elsősorban-pünkösdi-karizmatikus-körökben-népszerű-(a-k risztus-s zeretete-egyházán-kívül-is),-mivel-ez-az-egyedüli-forgalomban-lévő-k ároli-fordításváltozat,-amely-nyelvileg-megkülönbözteti-a-'szellem'-és-a-'lélek'-fogalmát.-a-veritas-kiadó-2011.-évi-k ároli-bibliája-az-1908-utáni-időszak-első-„igazi”-revíziója,-amely-a-többinél-összehasonlíthatatlanul-radikálisabb-változtatásokat-eszközölt-az-1908.-évi-revízió-szövegén,-s-bár-számos-régiesség-maradt-benne,-nyelv-használata-mégis-közel-áll-a-modern-(de-nem-a-posztmodern!)-magyar-szépíróáéhoz.

15- <http://www.karolibiblia.hu>-(2013.-augusztus-12-i-letöltés.)

emiatt-nagy-az-esélye,-hogy-rövid-időn-belül-felváltja-az-1908.-évi-revíziót,-legalábbis azon-bibliaolvasók-körében,-akik-nem-vallási-liturgikus-indíttatásból,-hanem-napi-szellemi-táplálékként-nyúlnak-hozzá.

a-fordítással-szemben-támasztott-befogadói-elvárások

az-elemzés-szempontjainak-kijelölésében-abból-az-általános-tényből-indultam-ki,-hogya-fordítással-szemben-két-fő,-sokszor-egymással-ellentétben-álló-elvárás-támasztanak a-befogadók:-(1)-a-pontosságot (szöveghűséget)-és-(2)-az-olvashatóságot;-bizonyos-szövegtípusoknál--így-a-Bibliában-található-szövegtípusok-többségénél-is--ide tartozik-még-(3)-az-élvezhetőség,-más-szövegtípusoknál-pedig-(4)-a-gyakorlati használhatóság is.-ahhoz,-hogy-egy-célnyelvi-szöveg-ekvivalens-legyen-a-forrásnyelvi-szöveggel,-elvileg-hozzá tartozna,-hogy-mindezekben-a-vonatkozásokban-fennálljon-az-ekvivalencia-(vö.-munday-2001,-47-48.-p.;-vladár-2012,-11.-p.),-azaz-a-célnyelvi-szöveg-ugyanazt-mondja,-mint-a-forrásnyelvi-ugyanolyan-könnyen-vagy-nehezen legyen-olvasható,-ugyanúgy-gyönyörködtesse-az-olvasóját,-mint-az-eredeti,-és-ha-valamilyen-cselekvésre-irányul,-ugyanúgy-legyen-a-gyakorlatban-hasznosítható-a-fordított szöveg,-mint-az-eredeti.

az,-hogya-fordítás-mind-a-négy-tekintetben-teljesen-ekvivalens-legyen-az-eredetivel, szigorúan-véve-lehetetlen,-a-fordítónak-számos-vonatkozásban-meg-kell-alkudnia;-a-fordítás-bizonyos-értelemben-a-megalkuvás-művészete.¹⁶ s-meg-kell-még-mindezen-túl említeni,-hogya-fordítás-nemcsak-mást-jelenthet,-mint-az-eredeti,-hanem-bizonyos jelentésmozzanatok-nyomtalanul-el-is-tűnhetnek-belőle-(sőt-szükségszerűen-eltűnnek); erre-utal-a-közismert-fordításelméleti-fogalom,-a-fordítási-vesztesség-(sharkas 2009,-44.-p.-és-passim;-vö.-metzger-1993,-140.-p.),-s-ide-kapcsolódik-a-fordíthatóság-fordíthatatlanság-problémája-is-(l.-pl.-catford-1965,-93-103.-p.;-Lendvai 1996;-klaudy-1999a,-35-37.-p.;-albert-2003a,-37-38.,-43-68.-p.).

1.-amint-a-fentiekből-következik,-pontosságon (szöveghűsége)-a-fordítás-megrendelőjének,-ill.-a-célközönségnek-azt-az-elvárását-értjük,-hogya-fordítás-fogalmi,-formai-és-stilisztikai-szempontból-minél-kevésbé-térjen-el-az-eredetitol-(„formán”-a-nyelvi formát,-a-tartalom-nyelvi-kódolásának-mikéntjét-értve).-Így-különböztethetjük-meg-egymástól-az-elemzés-során-a-formai,-a-fogalmi-és-a-stilisztikai-pontosságot.-köztudomású,-hogye-három-a-legtöbbször-szemben-áll-egymással,-mivel-az-egyik-rendszerint csak-a-másik-kettő-rovására-növelhető-(vö.-newmark-1988,-42.-p.;-rusziczky-2003, 11-15.-p.;-l.-még-albert-2003a,-58-64.-p.;-vö.-még-nida-1978,-135-136.-p.).-a-pontosság-továbbá-nemegyszer-fordítottan-arányos-az-olvashatósággal:-minél-pontosabb-a-fordítás,-annál-nehezebben-olvasható;-minél-könnyebben-olvasható-fordításra-törekszik-a-fordító,-annál-gyakrabban-kell-fogalmilag,-formailag-vagy-stilisztikailag-kevésbé-pontos-megoldást-választania.

a-revíziót-végző-szakemberek-célja-a-pontossággal-kapcsolatban-az,-hogya-eredeti-fordítás,-ill.-a-későbbi-fordítás-változatok-pontatlanságait-és-következetlenségeit-

16- n-agon-inspiráló-az-a-12-torzító-tényező,-melyeket-a-fordítások-„negatív-elemzése”-során antoine-Berman-(1985/2000)-mutatott-ki-(l.-még-munday-2001,-147-148.-p.).

amennyire lehet -- kiküszöböljék,- pontosabb- megoldásokkal- helyettesítsék. ugyanakkor- arra- is- figyelniük- kell,- hogy- a- szöveg- más- célú- változtatásai- (pl.- a- nyelvi modernizálás)- során- lehetőleg- ne- jöjjenek- létre- újabb,- a- korábbi- fordításváltozatban meg- nem- lévő- pontatlanságok- és- következtelenségek.- ez- a- veszély- a- magyar- nyelvre történő- bibliafordításban- is- fennáll,- mivel- az- elmúlt- évszázadokban- több- olyan- nyelvi forma- is- kipusztult- a- magyarból- vagy- vált- a- használata- ritkává,- mely- közelebb- állt- az ógöröghöz,- mint- a- mai- nyelvi- normának- megfelelő- forma- (pl.- a- szintetikus- jövő- idő,- a szenvedő- igemód,- a- határozói- igenévnek- előidejűséget- vagy- okot- kifejező- formája). ebből- következően- a- szövegűség- vonatkozásában- nemcsak- arra- kellett- figyelnem, hogy- a- korábbi- fordításváltozatok- pontatlanságait- mennyire- sikerült- a- későbbi- revíziók- nak- kiküszöbölniük,- hanem- arra- is,- hogy- a- nyelvi- modernizálás- során- nem- keletkeztek- e- újabb- pontatlanságok- (egyébként- keletkeztek,- és- nem- is- kevés).

2.-o- olvashatóságon- azt- az- elvárás- értjük,- hogy- a- fordítás- befogadása- (megértése)- lehetőleg- ne- okozzon- nagyobb- nehézséget- a- célnyelvi- olvasónak,- mint- az- eredeti olvasása- okoz- (ott)- a- forrásnyelvi- olvasónak.- az- olvashatóság- két- fő- összetevője- az- érthetőség- és- a- természetesség.- az- érthetőség- könnyű- dekódolhatóságot- jelent,- melynek alapvető- feltétele- az- adott- nyelvváltozat- normájának- való- megfelelés;¹⁷ a- természetes- ségnek- szintén- a- normativitás- a- feltétele,- de- itt- jobban- kell- hangsúlyozni,- hogy- ez- a- norma- nem- egy- elvont- nyelvváltozat- előíró- normája,- hanem- sokkal- inkább- a- hasonló műfajú- szövegekben- ténylegesen- érvényesülő- nyelvi- normának- és- *stílusnormának*,- az- olvasó- (szűkebben- vett)- nyelvi- és- stilisztikai- elvárásainak- való- megfelelés.- (ezekre- a- kérdésekre- vö.- k laudy- 1994/2007;- Horváth- 2002,- 38-41.- p.;- Heltai- 2004-2005; Xianbin-2007;- Pecsuk-2008,-98.-p.)- a- természetesség- elérését- fordítási- helyzetben- akárcsak- az- ún.- kétnyelvű- beszédmód¹⁸ más- válfajaiban- --a- kontaktushatás- nehezíti, melynek- következtében- a- fordításban- különféle- eseti- és- helyzeti- kontaktusjelenségek¹⁹ jelenhetnek- meg,- valamint- a- fordítás- tényéből- következő- egyéb- sajátosságok.²⁰ az- olvashatósághoz- kapcsolhatjuk- a- felolvashatóságot,- jó- hangzást- is:- a- Biblia- szövegének- felolvasva- is- érthetőnek- és- természetesnek- kell- lennie,- egyrészt- az- lge- hallása- és

17-- meg- kell- jegyezni,- hogy- a- könnyű- dekódolhatóságnak- nemcsak- szorosabb- értelemben- vett nyelvi- tényezői- vannak,- az- érthetőséget- a- forrásnyelvi- és- a- célnyelvi- beszélőközösség- kulturális- közelsége,- ill.- távolsága- is- befolyásolja- (vö.- k rupa-2005;- l.- még- n ewmark-1988,-48.-p.; van- der- Watt- k ruger-2002,-131-135.-p.).- a- bibliafordítás- esetében- a- két- kultúra,- az- ókori zsidó- és- a- modernkori- magyar- kultúra- közt- a- távolság- jelentős,- és- ez- erőteljesen- kihat- a- szöveg- érthetőségére.- a- társadalmi- történeti- kontextus- ismeretének- fontosságát- a- fordítás,- ill. a- fordítás- befogadása- szempontjából- (az- ún.- kognitív- környezet,- vagyis- az- összes- háttértudás- részeként)- különösen- kiemeli- a- relevanciaelmélet,- melynek- alkalmazása- a- bibliafordításban- nagy- lehetőségeket- rejt- magában- (g utt-2004).

18 a- kétnyelvű- beszédmódra- l.- g rosjean-2001.

19- az- eseti- és- helyzeti- kontaktusjelenségek- fogalmára- l.- Lanstyák-2002,-83-85.-p.

20 ezek- összességére- mint- fordításnyelvre- is- szoktak- utalni- (szabatosabban- fordítási- nyelvváltozatról- kellene- beszélnünk),- azt- sugallva,- hogy- ezek- megjelenése- rendszer- és- szükségyszerű- (vö.- r abin-1958,-133-134.-p.;- s antos-1995;- Tirkkonen- c ondit-2002;- Baroni- Bernardini 2006;- koppel- ordan- 2011;- vö.- még- k laudy- 1994/2007,- 57.- p.;- 1999a,- 66-67.- p.; szabados-2011).

a-bibliai-hit-létrejötte-közi-sajátos-ok-okozati-viszony,-másképpen-a-Biblia-szövegrészleteinek-liturgikus-használata-miatt.

az-érthetőség-és-a-természetesség-szorosan-összefügg-egymással:-a-könnyű-dekódolhatóság-hoz,-vagyis-az-érthetőség-hez-a-természetesség-is-hozzájárul,-de-azért-sok-eset-van,-amikor-a-könnyebben-érthető-megoldás--pl.-stiliztikai-okokból--kevésbé-természetes,-s-így-itt-is-előfordul,-hogy-az-egyik-csak-a-másik-rovására-javítható.-az-olvashatóság-szorosan-összefügg-az-alább-részletezett-harmadik-elvárással,-az-élvezhetőséggel:-ha-a-fordítás-nehezebben-olvasható-az-eredeténél,-akkor-biztos,-hogy-kevésbé-élvezhető-is,-mint-(volt)-az-eredeti-az-eredeti-olvasói-száma-á- a-revíziók-egyik-fő-célja-valójában-épp-az,-hogy-a-nyelvi-norma-folyamatos-változása-miatt-összhangba-hozzák-a-korábbi-nyelvi-normának-megfelelő-szöveget-a-jelenkori-nyelvi-normával,-vagyis-a-nyelvi-modernizálás.-a-nyelvi-modernizálás-önmagában-is-sokat-javít-a-szövegnek-nemcsak-a-természetességén,-hanem-az-érthetőségén-is,-de-ezenkívül-a-revízió-külön-is-céljának-szokta-tekinteni-a-nehezebben-érthető-részletek-átfogalmazását.-megállapíthatjuk-tehát,-hogy-a-revízió-fő-célja-épp-az-olvashatóság-javítása.

3.-élvezhetőségen-azt-értjük,-hogy-a-fordítás-lehetőleg-ugyanolyan-mértékben-gyönyörködtesse-olvasóját,-mint-az-eredeti,-ugyanolyan-„élvezetet”-okozzon-neki,-azaz-személyiségének-ne-csak-az-értelmi-részét-érintse,-hanem-az-érzelmi--és-végeredményben-akarati--részét-is.-az-élvezhetőség-összefügg-a-pontossággal-is,-de-még-sokkal-inkább-az-olvashatósággal,-annak-mindkét-aspektusával,-az-érthetőséggel-is-és-a-természetességgel-is,-ugyanakkor-túl-is-mutat-rajtuk,-mivel-a-szöveg-esztétikai-értéke-is-kifejeződik-benne.-az-„élvezetért”-elsősorban-az-eredeti-szöveg-írója-a-felelős,-a-fordító-csak-annyiban,-hogy-ezeket-az-„élvezeti-elemeket”-amennyire-lehet-átvigye-a-fordításba.²¹ az-élvezhetőség-növelése-mint-tudatosan-vállalt-cél-a-revíziókban-valószínűleg-kevésbé-jelenik-meg,-inkább-csak-az-egyéb-célú-változtatások-örvendetes-mellékhatásként-jön-létre,-jó-esetben.-Pedig-az-élvezhetőség-nyelvi-eszközei-nagymértékben-átfedődnek-az-értelmünkkel-teljesen-fel-nem-fogható-szellemi-valóságok-kifejezésére-szolgáló-nyelvi-eszközökkel-(a-legfontosabb-szerepet-a-metaforák-játsszák),-s-így-nézve-sokkal-nagyobb-a-szerepük-a-Biblia-mondanivalójának-megértésében-és-elfogadásában,-mint-gondolnánk.

sajátos-problémát-jelent-a-bibliafordításban,-hogy-a-különbéle-klaszikussá-vált-„kanonizálódott”-fordítások-fordításnyelvi-megoldásai-és-archaizmusai-stílusjegyek-ké-a-lakultak,-melyeket-sok-olvasó-a-„biblikus-stílus”-elválaszthatatlan-jegyek-érez,-s-esztétikai-értéket-is-tulajdonít-nekik-(vö.-rabin-1958,-134.-p.;-vö.-még-nida-Taber-1969,-100.-p.;-a-károli-bibliára-nézve-l.-Tóth-1994,-17.-p.;-Hegedüs-2013,-185.-p.;-a-fordítások-kanonizálódására-és-normaképző-szerepére-l.-s-ponkoski-2009,-4.,-11.-p.).²² Ha-pedig-esztétikai-értéket-tulajdonítanak-valaminek-az-olvasók,-akkor

21- meg-kell-jegyezni,-hogy-az-élvezhetőség-nem-abszolút-módon-függ-az-olvashatóságtól,-mert-ahogy-a-rejtvény-megfejtése-örömet-okoz,-úgy-egy-nehezebben-olvasható-szöveg-„megfejtése”-is-járhat-esztétikai-gyönyörérzettel.-könnyebb-élvezhetővé-tenni-a-szöveget,-ha-nem-követelmény-a-túl-nagy-pontosság.

22- a.-molnár-Ferenc-(2009,-5.-p.)-szerint-a-Biblia-„az-egyetlen-olyan-folyamatosan-használt-könyv,-amely-modernizált-változataiban-is-megőrizte-a-stílus-bizonyos-régiségét”.

annak-esztétikai-értéke-van. az-ilyen-esztétikai-élmény-pedig-ellensúlyozhatja-a-fordítás nehézségéből-adódó-hátrányokat.-ez-a-tény-aztán-a-reviziók-készítőinek-okoz-gondot:-nem-könnyen-megválaszolható-kérdés,-hogymennyire-célszerű-a-reviziókból-(és persze-az-új-fordításokból)-kigyomlálni-azokat-a-kontaktusjelenségeket-és-archaizmusokat,-amelyeket-a-beszélők-tökéletesen-adekvátnak-éreznek-egy-bibliai-szövegben, mert--Tóth-k-álmán-szavaival-élve--„bizonyos-szent-tiszteletreméltóságot”-kölszönöznek-neki-(i.-h.).²³

4.-Léteznek-olyan-szövegtípusok,-amelyekben-az-élvezetesség-helyett-inkább-a-jól használhatóság,-gyakorlati-hasznosíthatóság-kerül-előtérbe.-Ilyenek-pl.-a tankönyvek,-amelyeknek-elsősorban-jól-tanulhatóknak-kell-lenniük-vagy-a-használati utasítások,-amelyeknek-alkalmasnak-kell-lenniük-arra,-hogyssegtségükkel-a-befogadók-sikeresen-folytassanak-bizonyos-gyakorlati-tevékenységeket.-a-Biblia-egyekönyveitől-ezek-a-szövegtípusok-sem-idegenek.-k-ülönösen-igaz-ez-az-ószövetségre,-amely számtalan-törvényt,-rendelkezést-tartalmaz,-melyeknek-nagy-jelentőségük-volt-Izrael népének-gyakorlati-életviteléhez-szempontjából,-ám-kisebb-mértékben-az-Újszövetség-is tartalmaz-olyan-szövegrészleteket-(különösen-a-levelekben),-melyek-a-címzettek-életviteléhez-nyújtanak-részben-gyakorlati-eligazítást-is.-ezenkívül-a-bibliai-szövegnek-a-liturgikus-és-katechetikai-használatra-való-alkalmassága-is-a-gyakorlati-hasznosíthatóság kérdéskörébe-tartozik,-s-így-ezeket-az-igényeket-sem-hagyhatják-figyelmen-kívül-a-reviziót-végző-szakemberek-a-legjobb-lehetséges-nyelvi-megoldások-keresésénél.

a-fordítások-megítélhetősége-az-elvárások-szempontjából

az,-hogye-gy-fordítás-mennyire-felel-meg-e-négy-követelménynek,-más-más-módon-íthető-meg-az-egy-követelmények-vonatkozásában.-a-pontosság- viszonylag-könnyen és-objektíven-megállapítható-az-eredeti-és-a-fordítás-összevetésével,-az-olvashatóság- viszont-az-olvasóközönség-igényeitől-és-a-fordítás-céljainak-hierarchiájától-függ,-s így-az-olvasóközönség-ismerete-és-a-célok-hierarchiájának-ismerete-nélkül-nem-íthető-meg.-Bár-a-pontosság-„objektív”,-annak-megítéléséhez,-hogya-fordítónak-milyen mértékben-kell-pontosságra-törekednie,-és-mikor-kell-a-jobb-olvashatóságot-vagy-az élvezhetőséget-előnyben-részesítenie-a-pontossággal-szemben,-ismét-ismernünk-kell-a célközönséget-és-a-célrendszert.-a-legnehezebb-dolgunk-az-élvezhetőséggel,-ill. gyakorlati-használhatósággal-van.-az-élvezhetőség-nem-ragadható-meg-szó, szószerkezet-vagy-mondat-szintjén,-hanem-rendszerint-egy-egész-szövegrészlet-vagy-az egész-szöveg-ismerete-szükséges-hozzá-(egyrészt-az-„élvezeti-elemek”-nem-mindig helyezhetők-el-ugyanott,-mint-ahol-az-eredetiben-vannak,-másképpen-az-élvezhetőség

23- arra,-hogya-archaikus-nyelvasználat-iránti-igény-milyen-erős,-érdemes-megemlíteni,-hogya-új-fordítású-Biblia-most-készülő-reviziójának-ószövetségi-részéhez-beérkezett-javítási,-változtatási-javaslatok-5-10%-a-„kifejezetteen-archaizáló-jellegű.-és-a-károli-Biblia-régies-kifejezéseit-szeretné-belecsempészni-a-szövegbe”-(k-ustár-2012,-92.-p.).-érdemes-még-megemlíteni,-hogya-csúry-Bálint-a-20.-század-első-felében-megállapította,-hogya-archaikus-stílus-nyomai-az-ő-korának-eredeti-fogalmazású,-(református)-vallási-témájú,-eredeti-magyar-szövegeiben-is-főlélhetők-(1940,-238.-p.).-mindezek-miatt-a-reviziót-végző-szakemberek-nincsenek-könnyű-helyzetben,-amikor-szövegüket-archaizmusoktól-meg-akarják-tisztítani.

komplex-jelenség,-függ-a-jelentéstől,-szerkezeti-tényezőktől,-stílustól-stb.,-s-ezért-általában-sem-lehet-egy-egy-nyelvi-elemhez-kötni).-Hasonlók-mondhatók-el-a-gyakorlati-hasznosíthatóságról is-azzal-a-különbséggel,-hogy-a-fogalmi-pontosság-és-a-gyakorlati-hasznosíthatóság-ritkán-kerülnek-ellentétbe-egymással.²⁴

a-revízió-minőségének-megítéléséhez-elvileg-szükség-lenne-ismernünk-a-célközön-séget-és-a-célrendszert,-ilyen-kérdésekről-azonban-sem-a-korábbi-fordításváltozatokban,-sem-a-2011-es-revízióban-nem-olvastunk-(lehet,-hogy-némely-revízió-kitért-erre-bevezetőjében-vagy-máshol,-de-ilyen-szövegekről-jelenleg-nekem-nincs-tudomásom,-és-nem-is-mindegyik-revíziót-sikerült-megszerezni-nyomatott-könyv-formájában).-ezért-azon-feltételezés-alapján-ítélem-meg-a-revízió-minőségét,-hogy-a-fordítás-a-lehető-leg-szélesebb-olvasóközönségnek--minden-társadalmi-és-műveltségi-rétegnek--szól(mert-az-eredeti-is-ilyen-tág-körnek-szól),-és-a-fő-célja-az,-hogy-az-olvasó-megértse-Isten-akarátát-az-ő-életére-vonatkozóan,-s-ezt-megértve-rendelje-is-magát-alá-Isten-akarátá-nak.-a-Biblia-ugyanis-olyan-üzenetet-tartalmaz,-amely-új-olvasójától-nagyon-határozott,-az-egész-életvitelére,-valamint-személyisége-minden-területére-kiterjedő-választ-igényel(vö.-nida-1964,-166-167.-p.;-nida-Taber-1969,-1.,-22.-p.;-munday-2001,-42.,-44.-p.).-ezt-az-átfogó,-globális-választ,-amely-a-„megtérés”-szóban-foglalható-össze,-a-régi,-már-megtért-olvasó-később-újra-és-újra-megismétli-„lokálisan”,-életének-egyes-részleteire-kiterjedően.

az-elemzés-fő-szempontjai

dolgozatomnak-ebben-a-fejezetében-az-eddigi-vizsgálataim-során-kialakított-elemzési-keret-alapjait-mutatom-be.-Lévén-szó-folyamatban-lévő-kutatásról,-ez-a-keret-később-még-módosulhat,-kiegészülhet-új-szempontokkal.

a-vizsgálat-dimenziói

a-revíziók-sajátossága,-hogy-készítők-több,-nemegyszer-egymástól-eltérő-fordítási-meg-oldásokat-diktáló-követelménynek-kívánnak-megfelelni:-(1)-miközben-hűek-szeretné-nek-maradni-az-eredetihez,-sőt-a-revideálás-alapjával-szolgáló-fordításváltzat-pontatlan-vagy-hibás-fordítási-megoldásainak-kiküszöbölésével-azt-szeretnék-elérni,-hogy-a-reví-zió-szöveg-hűség-szempontjából-még-jobb-is-legyen-a-kiinduló-fordításváltzatnál,-(2)-meg-szeretnék-őrizni-a-revideálás-alapjával-szolgáló-fordítás-bizonyos-értékeit-is,-ami-gyakorlatilag-bizonyos-nyelvi-megoldások-megtartását-jelenti-változatlan-vagy-módosí-

24 Tekintsünk-most-el-attól-a-problémától,-hogy-mind-az-eredeti-szövegben,-mind-a-fordításban-számos-olyan-hely-lehet,-amit-többféleképpen-értelmezhetnek-még-az-azonos-nyelvű-és-kul-turális-háttérű-olvasók-is,-különbéle-kognitív,-társas-és-más-jegyeknek-megfelelően.Hasonlóképpen-eltérhetnek-egyazon-szöveg-befogadói-abbban-is,-milyen-nehézségeket-okoz-nekik-a-szöveg-befogadása,-és-persze-abbban-is-különbözhetnek,-milyen-esztétikai-élményt-nyújt-nekik-a-mű-egésze-vagy-valamely-részlete.

tott-formában,- és-persze-(3)-e-viszonyítási-pontoktól-függetlenül,- önmagában-véve-is szép-és-jól-használható-szöveget-szeretnének-létrehozni.- mindezeknek-alapfeltételeként-a-revíziók-készítőinek-vigyzó-tekinetüket-(4)-a-célközönség-nyelvi-normájára-és stílusnormájára-kell-vetniük,-mivel-attól-csak-„indokolt”-esetben-térhetnek-el,-azt-sem „túl-gyakran”.

ebből-a-sajátságból-következik,-hogy-ha-egy-revizio-minőségét-meg-akarjuk-ítélni, szükségünk-van-arra,-hogy-azt-egy-összevessük-(1)-a-forrásnyelvi-szöveggel és-(2)-a-kiinduló-fordításváltozattal,-másrészt-(3)-megvizsgáljuk-mint-önmagában-vett-szöveget,-pl.-stílusa-vagy-belső-koherenciája-szemponjtából,-ill.-abból-a-szemponbtól,-mennyire-felel-meg-a-célközönség-szükségeinek.-mindeközben-a-vizsgált-nyelvi-és-stilisztikai-megoldásokat-folyamatosan-szembesítjük-(4)-az-olvasóközönség-nyelvi-normájával-és-stílusnormájával,-hiszen-az-attól-„nagyon”-eltérő-megoldás- viszonylag-ritkán-tekinthető-a-legjobb-fordítási-megoldásnak.

a-görög-eredetivel-kapcsolatban-el-kell-mondani,-hogy-az-1908.-évi-fordításváltozat ugyanarra-a-görög-szövegváltozatra-épült,-mint-az-1590.-évi-vizsolyi-Biblia-Újszövetsége, a-Textus-r-eceptusra;- ezzel-szemben-a-2011.-évi-károlinak-a-görög-alapszövegévé-a nestle-aland-féle-kritikai-kiadás-vált.-mivel-tehát-a-2011-ben-megjelent-fordításváltozatot a-revizio-t-végző-szakemberek-a-nestle-aland-féle-kritikai-kiadás-szövegéhez-igazították hozzá,-az-összehasonlításban-nekem-is-ezt-a-görög-szövegváltozatos-kell-használnom,-és szem-előtt-kell-tartanom,-hogy-némely-változtatásokra-nem-azért-volt-szükség,-mert-az-1908.-évi-károli-pontatlan-vagy-régies-lett-volna,-netán-károli-olyat-írt-volna-bele-a-fordításába,-ami-benne-sem-volt-„az”-eredetiben,-hanem-azért,-mert-a-nestle-aland-féle-görög-szöveg-legújabb-kiadásában-nem-ugyanaz-áll,-mint-a-Textus-r-eceptusban.

ami-a-vizsgálat-második-dimenzióját-illet,-amint-arról-főntebb-már-volt-szó,-az-új-revizio-megoldásait-az-összes,-revizionak-tekinthető-és-számomra-elérhető-20.-és-21.-századi-szövegváltozattal-összehasonlítom,-sőt-számos-esetben-visszanyúlok-egészen-az-1685-ben-megjelent-aranyas-Bibliáig.-mivel-a-k-ecskeméthy-féle,-a-r-avas-féle-és-a-k-ristus-s-zeretete-egyház-féle-átdolgozás-nyelvileg-közel-áll-egymáshoz-és-a-kiinduló-pontjukul-szolgáló-1908.-évi-reviziohoz-(egyik-átdolgozás-sem-volt-radikális),-a-fordítási-variánsok-száma-nem-olyan-nagy,-mint-gondolhatnánk.²⁵ ezenkívül-annak-megítélése-érdekében,-hogy-egy-egy-kritikus-helyen-milyen-további-fordítási-variánsok-képzelt-hetők-el,-az-összes-számomra-elérhető-20.-és-21.-századi-magyar-Újszövetség-fordítást-felhasználom,-beleértve-a-károli-tól-(többé-kevésbé)-független-protestáns-és-római-katolikus-fordításokat-is.-az-összehasonlítás-célja-a-kutatásnak-ebben-a-kezdeti-fázisában-egyelőre-nem-annyira-a-hagyománykövetés-eseteinek-feltárása-és-elemzése,-hanem-a-normakövetés-vizsgálata.

a-vizsgálat-harmadik-dimenziója-tekinetében-el-kell-mondani,-hogy-egyelőre-nincsenek-terveim-az-egy-egy-fordításváltozatok--vagy-valamelyikük--önelvű-vizsgálatára,

25 a-„fordítási-variáns”-mikroszintű-kategória,-a-szöveg-egy-egy-pontján-alkalmazott-konkrét-fordítási-megoldást-jelenti.-ez-nem-keverendő-össze-a-„fordításváltozat”-tal,-amely-makroszintű-kategória:-az-eredeti-Bibliának-egy-egy-magyar-fordítása-egy-egy-fordításváltozat.-dolgozatomban-a-„fordításváltozat”-műszó-leginkább-a-károli-féle-fordítás-egy-egy-változataira-(aranyas-Biblia,-1908.-évi-revizio,-2011.-évi-revizio-stb.)-vonatkozik,-a-„kiinduló-fordításváltozat”-pedig--amint-azt-már-jeleztam--az-1908.-évi-revizio-ra.

noha-ahhoz,-hogya-vizsgált-fordításváltozatokról-teljes-legyen-a-képünk,-egy-ilyen-megközelítés-alkalmazása-is-hasznos-volna.

a-normakövetés-kérdései,-bár-főntebb-a-normativitást-önálló-„dimenzióként”-mutatam-be,-amint-láttuk,-annyira-alapvetőek,-hogya-célnyelvi-közönség-feltételezett-nyelvi-normájától,-elvárásaitól-sem-(1)-az-eredetivel-való-összevetésben,-sem-(2)-a-kiinduló-fordításváltozattal-való-összehasonlításban,-sem-(3)-egy-egy-revizió-önmagában-való-vizsgálatában-nem-tekintetünk-el.-Bármennyire-pontosan-tükrözné-is-például-valamely-fordítási-megoldás-a-görög-eredetit,-bármennyire-indokoltan-hagyománykövető-vagy-éppen-hagyománytörő--volna-is-valamelyik-revizió-megoldása-a-kiinduló-fordítás-változathoz-képest,-bármennyire-példamutatóan-koherens-volna-is-valamely-revizió-szövege-önmagában,-ha-a-fordító-megoldásai-nincsenek-összhangban-a-célnyelvi-közönség-(feltételezett)-normájával,-a-megoldások-ritkán-tekintetők-elfogadhatónak.

a-fentieknek-megfelelően-a-kutatás-jelenlegi-fázisában-két-kulcsszó-köré-építem-föl-a-vizsgálathoz-szükséges-szemponrendszer-t:az-egyik-a-„pontosság”-(szöveghűség),-a-másik-pedig-a-„normativitás”.

Pontosság

az-eredeti-szöveggel-való-összehasonlítás-kulcsfogalma-a-„pontosság”-vagy-„szöveghűség”.-a-fordító-célja-az,-hogya-adott-forrásnyelvi-szövegrészletnek-megtalálja-a-tartalmi,-formai-és-stilisztikai-szemponból-minél-pontosabb-célnyelvi-megfelelőjét.

Lokális és globális pontosság

egy-egy-fordítási-megoldás-pontossága-megítélhető-lokális-an,-a-szöveg-egy-egy-helyére-nézve,-amikor-a-kérdés-az,-hogya-ott,-az-adott-mikrokontextusban-mennyire-van-a-fordítás-összhangban-az-eredeti-szöveg-fogalmi-tartalmával.-ugyanakkor-a-szöveg-szintjén,-azaz-globális-an-is-szükséges-vizsgálni-a-pontosságot.²⁶ szövegszinten-a-fordítás-annál-pontosabb,-minél-nagyobb-mértékű-benne-a-konkordativitás,-azaz-minél-nagyobb-mértékben-sikerült-a-fordítónak,-ill.-a-reviziót-végző-szakembernek-elérnie-azt,-hogya-egy-egy-forrásnyelvi-szónak-amikor-csak-lehet,-ugyanaz-legyen-a-célnyelvi-megfelelője,-ill.-egy-egy-célnyelvi-szó-lehetőleg-mindig-ugyanannak-a-forrásnyelvi-szónak-legyen-a-fordításban-a-megfelelője,-vagy-általában,-vagy-legalább-bizonyos-kontextusokban.-Úgy-is-mondhatnánk:-a-konkordativitásban-az-fejeződik-ki,-hogya-adott-fordításban-mennyire-következetes-a-szóhasználat-(és-részben-a-toldalékháználata-is)olyankor,-amikor-két-vagy-több,-egyaránt-megfelelő-alternatíva-áll-rendelkezésre;-a-konkordativitás-a-nyelvi-koherencia-egyik-megnyilvánulása-(vö.-munday-2001,-148.-p.).²⁷ a-konkordativitás-hiánya-szövegszinten-okoz-jelentésetelődést.

26- Heltai-Pál-(2012)-az-ekvivalencia-különböző-típusait-bemutató-tanulmányában-szavak-és-szövegek-ekvivalenciájának-megkülönböztetésével-utal-erre-a-kettősségre.

27- a-konkordáns-módszerre-l.-k-noch-1968,-1975.-egy-ilyen-bibliafordítás-itt-férhető-hozzá-online:-http://www.concordant.org/version/cLnT_Intro.htm.-itt-pedig-egy-magyar-konkordáns-fordításból-olvasható-egy-részlet:-<http://www.konkordans.net/ismertetoforditas.html>.(2013.-augusztus-15-i-letöltések.)

az-előzőekből-következik,-hogy-a-jelentéseltolódásokat-kétféle-kontextusban-szükséges-vizsgálni:-lokális-an,-azaz-a-szöveg-egy-egy-pontján,-és-globális-an,-vagyis-az-egész-szöveg-vizonylatában.-maga-a-konkordativitás-is-vizsgálható-és-vizsgálandó-mind-lokális-szinten-(mennyire-következetes-egy-egy-vers,-ill.-még-inkább-egy-egy-perikópa-szóhasználata),-mind-pedig-globális-szinten-(mennyire-következetes-a-szóhasználat-a-fordítás-egészeiben).-mind-a-lokális,-mind-a-globális-konkordativitásnak-az-szab-határt,-hogy-a-fordítás-nem,-vagy-csak-egészen-kivételesen-válhat-lokálisan-pontatlanná,-nehezen-érthetővé-vagy-természetellenessé-(vö.-nida-1964,-23.,-56.,164-166.p.).

a-globális-pontosság-hoz-zárható-a-forrásnyelvi-regiszterek,-szövegtípusok-és-műfajok-célnyelvi-megőrzésének-problémája-is-(newmark-1988,-39-44.p.);-a-célnyelvi-szöveg-regiszterbeli,-szövegtípusbeli-és-műfaji-kötöttségeinek-mellőzése-gyakori-fordítói-hiba-(Hatim-2009,-46-52.p.);-vö.-még-van-der-Watt-k ruger-2002,-121-122.,126-127.p.).-különösen-fontos-a-regiszterbeli,-szövegtípusbeli-és-műfaji-érzékenység-a-bibliafordításban,-mivel-a-Biblia-egy-egy-könyve-nagyon-sokféle-nyelvi-regisztert,-szövegtípust-és-műfajt-képviselnek,-s- ezzel-együtt-a-stílusváltozatok-széles-skáláját-vonultatják-föl-a-fennkölt-en-választékos-tól-a-viszonylag-hétköznapiig.-a-szöveg-műfaja-a-szöveg-értelmezését-is-befolyásolja-(van-der-Watt-k ruger-2002,-127.p.).

Bár-a-lokális-vs.-globális-megkülönböztetés-a-pontosság-esetében-különösen-fontos,-meg-kell- említeni,-hogy-ez-a-megkülönböztetés-az-olvashatóság,-az-élvezhetőség-és-a- gyakorlati-használhatóság-megítélésénél-is-hasznos-lehet.-a-Bibliában-pl.-vannak-olyan-igehelyek,-ahol-a-pontosság-kedvéért-érdemes-vállalni-még-a-nehezebb-olvashatóságot-is,-csak-hogy-a-mondanivaló-az-adott-ponton-egyértelműen-„átmenjen”-(pl. némely-páli-levél-érvelő-részében).-ugyanakkor-az-ilyen-nehézségekért-jó,-ha-a-fordító-az-olvasót-a-szöveg-egy-másik-helyén-mintegy-kárpótolja,-olyan-helyen,-ahol-a-pontosságnak-nincs-olyan-nagy-jelentősége.-Például-a-szöveget-élénkítő-olyan-eszközök,-mint-a-metaforák,-a-különböző-stílusalakzatok-vagy-a-szójátékok-sok-esetben-nem-alkalmazhatók-a-szövegnek-azon-a-helyén,-amin-az-eredetiben-szerepelnek,-elhelyezhetők-azonban-a-szöveg-más-pontján.-vagyis-ami-nem-oldható-meg-lokálisan,-arra-lehet,-hogy-van-megoldás-globálisan-(l.-pl.-r ecker-1985,-235-239.p.;-k laudy-1999b,-155.,-162-171.p.;-simigné-2006,-49-51.p.).²⁸ a-párbeszéd- idézése- változatosabb-módja-is-lehet-olyan-stílus-élénkítő-eszköz,-amely-kárpótolhatja-az-olvasót-a-szöveg-más-helyein-nehezebb-olvashatóságáért.

Jelentésbeli és szerkezeti eltolódások

minden-fordítás-azért-okoz-„problémákat”-mind-a-fordítónak,-mind-a-befogadónak,-mert-a-nyelvek-közötti-egybevághóság-hiánya-miatt-nem-lehet-elkerülni-a-jelentésbeli-és-szerkezeti-eltolódásokat,-vagyis-az-„ideálisan-pontos”-fordítói-megoldástól-való-eltérést.- (k ivélt-legfeljebb-a-nagyon-rövid,-pl.-egymondatos-vagy-annál-rövidebb-szövegek-képezhetnek,-főleg-viszonylag-közeli-rokon-nyelvek-közt;-ott-olykor-„ideális-pontosság”-gal-is-találkozhatunk,-a-jelentésbeli-és-szerkezeti-eltolódások-teljes-hiányával.)

28- a-fordítási-vesztés-ilyen-kompenzálásáról-mint-fordítási-nyereségről-is-lehet-beszélni-(l. simigné-2006,-50.p.;-melkumyan-d abaghi-2011).

amint tudjuk, a fordító-számára-nemegyszer-több-megoldási-lehetőség-is-kínálkozik, melyek-rendszerint-mind-„tökéletlenek”,-mivel-az-eltérő-fordítási-variánsok,-ha-csak-szokrányi-mértékben-is,-de-eltérő-módon-befolyásolják-a-szövegegész-jelentését.-ezért-azt,-hogy-a-fordítás-mennyire-megfelelő,-azaz-mennyire-felel-meg-a-vele-szemben-támasztott-elvárásoknak,-a-pontosság,-az-olvashatóság,-az-élvezhetőség-és-a-gyakorlati-használhatóság-követelményének,-leginkább-annak-az-elemzésével-lehet-megállapítani,-hogy-az-egyes-fordítási-variánsok-milyen-jelentésbeli-és-szerkezeti-eltolódásokat-eredményeznek-a-forrásnyelvi-szöveg-megoldásához-képest.-azaz-a-szövegegész-jelentése-mennyire-tükrözi-a-fordítás-célja-függvényében-az-eredeti-szöveg-jelentésének-épp-azokat-a-tartományait,-amelyek-az-olvasó-szemponjtjából-lényegesen-ahhoz,-hogy-a-cél-teljesüljön.-Ha-a-szöveg-végző-célja-a-megértésen-és-gyönyörködtetésen-túl-valamilyen-nagyon-konkrét-cselekvés-végrehajtása,-akkor-a-fordítás-sikerességének-megítélésében-bizonyos-mértékig-azt-is-érdemes-figyelembe-venni,-hogy-ez-a-cselekvés-végbe-ment-e,-ill.-úgy,-olyan-mértékben-ment-e-végbe,-mint-a-forrásnyelvi-közösségben;-ez-a-gyakorlati-hasznosíthatóság-fő-mércéje.

A formális és a funkcionális ekvivalenciával kapcsolatos nyelvi ideológiák

az,-hogy-a-fordító-a-kétféle-ekvivalencia--a-formális-és-a-funkcionális-(dinamikus)--közül-melyiket-részesíti-előnyben-(l.-pl.-nida-1964,-159.-p.:-1978;nida-Taber-1969;-de-Waard-nida-1986/2002,-48-61.-p.:-r yken-2004,-Pecsuk-2012),-egyrészt-attól-függ,-hogy-a-pontosság-elvárását-hogyan-értelmezi:-a-formai-vagy-a-fogalmi-pontosságot-tartja-e-fontosabbnak,-s-mennyire-tartja-lényegesnek-a-stilisztikai-„pontosságot”,-másrészt-pedig-attól,-hogy-számára-mennyire-fontos-a-jobb-érthetőség-és-a-nagyobb-természetesség-elérése.-a-kétféle-megközelítés-az-ókortól-kezdve-megvan-a-fordítók-körében,-s-korszakonként-változott,-hogy-melyik-dominált-(Pecsuk-2008,-96-98.-p.).

a-fordítók-magatartását-lényegében-két-ellentétes-nyelvi-ideológia-befolyásolja,-a-nyelvi-formalizmus-és-a-nyelvi-kogitizmus.-a-nyelvi-formalizmus-az-a-meggyőződés,-hogy-a-legpontosabb-fordítás-az,-amely-a-lehető-leghűbben-követi-a-forrásnyelvi-szöveg-nyelvi-elemeinek-szerkezetét;-ez-a-meggyőződés-áll-a-formális-ekvivalencián-alapuló-fordítási-stratégiák-háttérében.-ezzel-szemben-a-nyelvi-kogitizmus-az-a-meggyőződés,-hogy-a-szövegben,-szövegrészletben-megfogalmazódó-gondolat-elvonatkoztatható-a-nyelvi-formától,-és-egy-másik-nyelven-eltérő-nyelvi-formában-is-hiánytalanul-visszaadható;-ez-a-meggyőződés-áll-az-ún.-dinamikus-vagy-funkcionális-ekvivalencián-alapuló-fordítási-stratégiák-háttérében-(vö.-r yken-2004,-20-22.-p.:-Pecsuk-2012;-vladár-2012,-11.-p.).²⁹

Fordítási, fogalmazási és helyesírási hibák

a-fordításhoz-szervesen-hozzátartoznak-a-figyelmetlenségből-vagy-hiányos-nyelvtudásból-fakadó-fordítási-hibák-is,-pl.-félrefordítás,-kihagyás,-szándékolatlan-többértelműség,-nyelvtani-hiba,-stílustörés-stb.-(l.-pl.-Pym-1992;-albert-2003b;-aveling-2003;

29- a-nyelvi-ideológiák-általános-kérdéseire-l.-Woolard-schieffelin-1994,-58.-p.-és-passim;kroskriy-2000,-5-6.-p.-és-passim;gal-2006a,-163.-p.:-2006b,-178.-p.:-Laihonen-2009a,-25-27.-p.:-magyarul-Laihonen-2004,-87.-p.:-2006,-49.-p.:-2009b,-48-49.-p.:-2009c,-323-324.-p.:-maitz-2006,-309-310.-p.:-Lanstyák-2009a,-2011b;-sebők-2012a,-2112b.

Heltai-2004-2005-II,-46-53.-p.;-vö.-még-Heltai-2004-2005-I,-419-422.-p.).-ezek-is jelentésselölődést-okoznak,-ezért-a-fordítási-hibák-jelentős-része-a-pontosság-kapcsán vizsgálható.- (olyan-hiba-valószínűleg-ritkán-fordul-elő,-amely-értelemtenné-tenné-a-szöveget,-ha-mégis,-a-következő-jávitott-kiadásban-gyorsan-kiküszöbölődik.)-szintén-itt említhetők-meg-az-értelemzavaró-helyesírási-hibák-(a-nem-értelemzavaróak viszont-inkább-a-nyelvi-normához,-a-nyelvhelyesség-kérdésekhez-illenek).

a-hibás-fordítások-(„félrefordítás”)-és-a-szokatlan,-de-még-elfogadható-fordítási megoldások-(„melléfordítás”)³⁰ közt-nincs-éles-határ,-hiszen-a-különféle-ún.-átváltási műveletek³¹ alkalmazása-során-is-következik-be-jelentésselölődés.-a-jelentésselölődés-mértéke-sem-lehet-önmagában-elegendő-kritérium-a-hibás-és-a-szokatlan,-de-még elfogadható-fordítási-megoldás-megkülönböztetésére,-egyrészt-azért,-mert-ennek-a „mértéknek”-a-megállapítása-elég-nehezen-helyezhető-objektív-alapokra,-másrészt azért,-mert-az-is-számít,-hogy-az-adott-helyen-nyelvi-és-stilisztikai-szempontról-lehet-séges-e-más,-ill.-jobb-megoldás.

nemcsak-a-„hibás”-és-a-„szokatlan,-de-még-elfogadható”-fordítási-megoldások-közt nincs-éles-határ,-hanem-még-a-„hibás”-és-a-„hibátlan”-megoldások-közt-sem,-mivel az,-hogy-mit-tekintsen-a-fordító-hibás-vagy-hibátlan-megoldásnak,-erősen-függ-a-fordítás-elveitől.-ami-pl.-egy,-a-formális-ekvivalencián-alapuló-fordításban-fordítási-hibának minősül,-az-egy,-a-dinamikus-ekvivalencián-alapuló-fordításban-hibátlan-megoldás lehet-és-fordítva-(konkrét-példára-l.-kustár-2012,-104.-p.).

normativitás

a-fordításvizsgálat-másik-kulcsfogalma-a-„normativitás”.-amint-azt-főntebb-már-jeleztük-is,-amikor-a-revíziót-végző-szakember-a-legpontosabb-megoldást-keresi,-amikor mérlegeli,-hogy-mit-és-mennyit-őrizzen-meg-a-korábbi-fordítás-változatokból,-amikor-az adott-fordítás-változat-jellegének-függvényében-sajátos-arculatot-kíván-adni-fordításának-stb.-,állandóan-tekintettel-kell-hennie-a-célnyelvi-befogadók-(feltételezett)-nyelvi-normájára.-Újra-hangsúlyozni-szeretném:-nem-valamiféle-absztrakt-„standard-magyar-nyelvi-normára”-kell-itt-gondolni,-még-ha-a-célnyelvi-befogadók-egy-részének-elvárásai-a standard-nyelvi-normára-épülnek-is.- (vö.-még-vladár-2012,-24.-p.)

Persze-nemcsak-a-„standard-magyar-nyelvi-norma”-problematikus-fogalom,-a-„célközönség-nyelvi-normája”-sem-problémamentes.-Fontos-például,-hogy-ez-a-norma rétegzett,-és-más-más-szövegtípusokkal-szemben-más-más-elvárásokat-támaszthat.-sok-bibliolvasó-száma-az-elvárás-épp-az,-hogy-a-bibliái-szöveg-ünnepélyes,-emelkedett,-„veretes”-legyen-(akkor-is,-ha-az-eredeti-nem-az),-ezért-–úgymond-–természetesnek-tartják-a-természetellenes,-azaz-az-„általános”,-a-legtöbb-szövegtípusban-érvényesülő-normától-eltérő-nyelvhasználatot,-stílust.-az-ilyen-olvasók-száma-az-„vereteség”-még-az-érthetőségnél-is-nagyobb-érték-lehet;-a-cél-nem-is-feltétlenül-Isten-üzenetének-a-megértése,-hanem-lehet-az-egy-olyan-vallási-cselekedet-(bibliolvasás)-végre-hajtása-is,-amelyről-úgy-gondolják,-hogy-az-keves-Isten-előtt.

30- a-félrefordításra-és-a-melléfordításra-l.-részletesebben-Lanstyák-2013b.

31- az-átváltási-műveletekre-l.-k laudy-1999b,-17.-p.-és-passim.

az-ilyen-elvárások-ellenére-nem-tűnik-szerencsésnek-a-fordítás-stílusát-a-vallásos emberek-vallási-irodalom-iránti-nyelvi-elvárásaira-alapozni,-hanem-érdemes-tekintettel lenni-a-rokon-szövegtípusokra;-az-újabb-revíziók-és-fordítások-általában-ezt-a-gyakorlatot-követik,-bár-kétségtelen,-hogy-a-2011.-évi-károli-revízió-számos-engedményt-tesz-a-nyelvi-szakralizmus-ideológiájában-hívő-vallásos-olvasók-javára-(a-„nyelvi-szakralizmus” fogalmát-l.-alább),-elsősorban-az-archaizmusok-és-redundáns-névmások-használatának-területén-(l.-Lanstyák-2013c),-bár-az-ilyen-formák-használata-a-kiinduló-fordítás-változat-hagyományos-megfogalmazásaihoz-való-ragaszkodással,-azaz-hagyománykövetéssel-is-magyarázható.

Úgy-gondolom,-hogy-a-Biblia-hatása-szemponjtájból-az-a-jó,-ha-a-szövege-lehetőleg-a-„világi”-szóhasználatot-és-mondatfűzést-követi.-a-„veretesség”,-„ünnepélyesség”-ugyanis azt-sugallja,-amiben-a-legtöbb-vallásos-ember-mélyen-hisz:-hogy-a-Biblia-meg-a-kereszténység-„vasárnapra-szól”,-ünnepi-valami,-aminek-a-hétköznapi-élethez-nem-sok-köze van.-és-ennél-jobban-nem-lehet-tévedni!-ezért-fontos,-hogy-a-Biblia-alapvetően-a-mai-ember-„világi”-nyelvén-szólaljon-meg,-és-ha-nem-is-a-hétköznapi-beszéd-nyelvi-normáját-tükrözi-(bár-bizonyos-szövegrészletekben-ez-is-jó-lehet),-de-legalább-a-mai-modern-szép-próza-mértékadó-irányzatainak-szóhasználatához,-ill.-általában-nyelvi-megformálásához-igazodjon.-n-em-elsősorban-azért,-mert-így-egyszermind-érthetőbb-is,-hanem-főleg-azért,-hogy-a-sugalmazása-ez-legyen:-a-Biblia-üzenete-a-hétköznapiokra-is-szól,-sőt-azokra-szól-leginkább,-a-Bibliának-nem-csak,-sőt-nem-is-elsősorban-ünnepnapokon-van-olvasója-számára-mondanivalója,-hanem-a-hétköznapi-élethelyzetekben-is,-sőt-leginkább-ezekben.-mert-igaz-ugyan,-hogy-a-Bibliát-sokan-sokféleképpen-értelmezik,-de-abbant-alán-mindenki-megegyezik,-aki-végigolvasta-és-elgondolkodott-rajta,-hogy-a-fő-üzenete-ez:-Isten-az-ember-egész-élete-fölött-Úr-akar-lenni,-nem-csak-a-vasárnapjai-fölött.

A normativitás négy aspektusa

a-normativitásnak-négy-fő-aspektusát-érdemes-elkülöníteni:-(1)-az-egyik-az,-hogy-milyen-mértékben-érvényesül-a-fordítás-változatban-az-ún.-fordításnyelv,-azaz-mennyi-olyan-nyelvi-sajátosságot-találunk-a-fordításban,-amelyek-a-fordítás-tényéből-következnek-(kontaktusjelenséget-és-fordításnyelvi-jelenségeket),-s-nincsenek-összhangban-a-vonatkozási-pontot-jelentő-eredeti-magyar-szövegekben-érvényesülő-nyelvi-normával;-(2)-a-másik-az,-hogy-mennyire-törekszik-az-új-fordítás-változat-az-ún.-nyelvhelyességi-szabályok-követésére,-akár-a-célnyelvi-közönség-normája,-a-természetesség-vagy-az-érthetőség-ellenében-is;-(3)-a-harmadik-az,-hogy-a-fordítás-változat-stílusa-mennyire-követi-a-Bibliához-legközelebb-álló-világi-szépirodalmi-alkotásokban-megnyilvánuló-stílusnormát;-ezen-belül-különösen-fontos-kérdés-az,-hogy-a-szöveg-mennyire-tudott-elszakadni-a-nyelvi-változások-miatt-ma-már-archaikusnak-érezett-(régies,-elavult-vagy-kihalt)-nyelvi-formáktól;-(4)-a-negyedik-az,-hogy-mennyire-sikerült-az-új-fordítás-változattól-kiküszöbölni-a-nyelvi-botlásokat;-nemcsak-a-szó-szoros-értelmében-vett-nyelvbtlásokat-vesszük-ide,-hanem-a-fogalmazási-hibákat,-pl.-az-egyeztetési-hibákat-és-más-pongyolaságokat-is,-amelyek-nem-teszik-érthetetlené-a-szöveget,-legfeljebb-félreérthetővé,-többértelművé,-vagy-az-is-előfordul,-hogy-a-botlások-nem-okoznak-semmiféle-értelmezési-zavart,-csak-éppen-normasértőek.

a-fordításnyelvi-jelenségek-közül-sok-valószínűleg-a-fordítás-keletkezésekor-sem-volt-normatív,-s-ma-sem-az,-legalábbis-a-Biblián-kívüli,-világi-tárgyú-szövegtípusokban.-a

nyelvhelyességi-szabályoknak-nem-megfelelő-formák-nagyobbik-része-a-mai-magyar nyelvközösségben-teljesen-normatív,-de-akadnak-a-nyelvhelyességi-szabályok-közt-olyanok-is,-amelyek-az-úzuson-alapulnak,-így-megszegésük-ténylegesen-sértheti-az-adott szövegtípusban-érvényesülő-nyelvi-normát-(Lanstyák-2007).-ezzel-szemben-a-ma archaikus,-és-emiatt-normán-kívül-álló-jelenségek-az-eredeti-fordítás-keletkezésének idejében-normatívak-voltak,-csak-az-évszázadok-során,-a-norma-változása-következtében-normán-kívülre-kerültek,-akárcsak-az-egyéb,-ma-hagyományként-némely-fordításban-továbbelő-formák.-ami-a-nyelvi-botlásokat-illetli,-ezek-jelentős-része-feltehetőleg korábban-is-botlásnak-minősült,-csak-az-eredeti-fordítók,-ill.-a-későbbi-korrektorok-és átdolgozók-figyelmét-elkerülték,-ill.-gyaníthatólag-sok-közülük-épp-a-későbbi-korrektorok-és-átdolgozók-munkájának-következménye.

a-fordítást-befolyásoló-általánosabb-nyelvi-ideológiák

mint-minden-szövegalkotást-és-befogadást,-a-fordítás-létrehozását-és-befogadását-is befolyásolják-a-fordító-és-a-befogadó-általános-nyelvi-ideológiái is.-a-következőkben azokat-említjük-meg,-amelyek-feltételezésünk-szerint-különösen-fontos-szerepet-kapnak-a-fordítások-nyelvi-arculatának-alakításában.

a-fordított-szövegek-nyelvi-megformálását-befolyásoló-ideológiák-közül-első-helyen a-nyelvi-konzervativizmust érdemes-említeni,-amely-mint-általánosabb-nyelvi-ideológia-az-a-meggyőződés,-hogy-a-nyelv-hagyományos-formái-különleges-értéket-képviselnek,-megőrzésük-társadalmi,-sőt-kulturális-és-nemzeti-érdek.-Hívei-nem-riadnak-viszsa-az-olyan-nyelvalakító-tevékenységtől-sem,-melynek-célja-a-nyelvi-változások-fékezése-vagy-akár-visszafordítása.-a-nyelvi-konzervativizmus-mint-nyelvhelyességi-ideológia-*makroszinten* az-a-meggyőződés,-hogy-az-archaikusabb,-több-régies-formát-tartalmazó-nyelvek-vagy-nyelvváltozatok-(pl.-nyelvcsaládok-elszigetelődött,-peremhelyzetű nyelvei;-peremnyelvjárások)-értékesebbek-a-nagyobb-változáson-átment-nyelveknél,nyelvváltozatoknál;-*mikroszinten* az-a-meggyőződés,-hogy-a-hagyományos,-a-nyelvben régebb-óta-meglévő-nyelvi-formák-eredendően-helyesebbek,-mint-az-újabban-létrejöttek-vagy-bekerültek.-a-konzervativista-nyelvi-ideológia-különösen-a-bibliafordításokban érvényesül-erősen.

a-konzervativizmus-hoz-kapcsolódó-további,-a-fordításokban-alapvetően-fontos-szerepet-játszó-ideológia-a-nyelvi-purizmus,-amely-*makroszinten* az-a-meggyőződés, hogy-a-hagyományos,-nem-idegen-eredetű-nyelvi-formákat-előnyben-részesítő-beszédmód-értékesebb,-mint-az,-amely-nagyobb-számban-tartalmaz-idegen-eredetű-nyelvi-formákat;-*mikroszinten* az-a-meggyőződés,-hogy-a-hagyományos,-nem-idegen-eredetű-nyelvi-formák-eredendően-helyesebbek,-mint-az-idegen-eredetű-nyelvi-formák-(közvetlen-kölcsönzéstermékek);-hasonlóképpen-az-idegen-minta-nélküli,-belső-keletkezésű-nyelvi-formák-eredendően-helyesebbek,-mint-azok,-melyeket-idegen-mintára-alkottak-(közvetett kölcsönzéstermékek).-a-magyar-bibliafordítói-hagyomány-inkább-csak-az-ún.-közvetlen kölcsönzések-vonatkozásában-purista,-a-közvetett-kölcsönzéstermékek³² vonatkozásá-

32- ezekre-a-fogalmakra-l.-Lanstyák-2002.

ban-jóval-kevésbé.-a-közvetlen-kölcsönzavak-kerülésére-már-a-vizsolyi-Biblia-szerzői-is törekedtek,-ahogy-ez-kiderül-a-Biblia-előszavából-(l.-Tóth-1994,-17.-p.);-talán-ennek-a következménye,-hogy-a-mai-magyar-nyelvben-is-kevés-olyan-idegen-szó-van,-amely-„jól érzi-magát”-a-Bibliában:-az-idegen-szavak-döntő-többsége-stilisztikailag-kirí-a-Biblia-szövegéből-(l.-Lanstyák-2013b).-Pontosabban--kirínának,-ha-használják-őket,-de-a-fordítók-nyilván-érzik-ezt,-és-ritkán-vezetnek-be-új-idegen-szavakat-az-újabb-fordításokba.

amikor-a-fordítók-a-célnyelvi-olvasóközönség-nyelvi-normája-helyett-inkább-a-standard-nyelvváltozat-nyelvi-normájának-akarnak-megfelelni,-ezt-a-nyelvi-standardizmus-ideológiájának-hatására-teszik.-a-nyelvi-standardizmus-mint-általánosabb-nyelvi-ideológia-az-a-meggyőződés,-hogy-a-standard-nyelvváltozat-kiemelkedő-szerepű,-a műveltség-megszerzésének-elengedhetetlen-feltétele,-a-nyelv-legfontosabb-változata,-a helyesség-zsinórmértéke,-a-társadalmi-előrehaladás-pótolhatatlan-eszköze,-s- ezért minden-embernek-elemi-érdeke,-hogy-azt-elsajátítsa-és-használja.-a-nyelvi-standardizmus-mint-nyelvhelyességi-ideológia-*makroszinten* az-a-meggyőződés,-hogy-a-standard-nyelvváltozat-eredendően-értékesebb,-magasabb-rendű,-fejlettebb,-jobb,-sőt-szebb-a-többinél;-*mikroszinten* az-a-meggyőződés,-hogy-a-standard-nyelvi-formák-eredendően helyesebbek,-mint-a-más-nyelvváltozatokhoz-tartozó-formák.-k-épviselei-a-standard-nyelvváltozat-normáját-„a-norma”-nak-nevezik,-s-az-összes-többi-fölé-helyezik.

a-nyelvi-standardizmus-hoz-szorosan-kapcsolódik-a-nyelvi-kodifikáció-izmus, amely-*mikroszinten* az-a-meggyőződés,-hogy-a-kodifikációs-célzatú-szótárakban,-nyelvtanokban,-nyelvhelyességi-kiadványokban-(helyesként)-szereplő-nyelvi-formák-eredendően-helyesebbek,-mint-azok,-amelyek-nem-szerepelnek-ezekben-a-kiadványokban,-ill. ha-szerepelnek,-akkor-kevésbé-helyesként,-helytelenként,-nemstandardként-stb.-vannak-feltüntetve.-mivel-a-fordító-nagymértékben-támaszkodik-a-kodifikációs-kiadványokra,-könnyen-válhat-meggyőződésévé,-hogy-az-azokban-található-formák-helyesebbek-az-azokból-hiányzóknál.

mivel-a-kodifikáció--legalábbis-a-magyar-nyelvközösségben--aránytalanul-nagy-mértékben-támaszkodik-a-(klasszikus)-szépirodalmi-alkotásokban-érvényesülő-nyelvi-normára,-a-nyelvi-standardizmus-szinte-„magával-hozza”-a-nyelvi-belletrizmus-ideológiáját-is,-amely-*makroszinten* az-a-meggyőződés,-hogy-a-szépírók-által-használt-nyelvi-regiszterek,-ill.-a-szépírók-által-létrehozott-szövegek-nyelvi-szempontból-különleges-értékűek-és-jelentőségűek;-*mikroszinten* az-a-meggyőződés,-hogy-a-szépírók-által-használt-nyelvi-formák-eredendően-helyesebbek,-mint-a-más-foglalkozású-emberek-által-használt-nyelvi-formák.

a-kodifikáció-hagyományosan-az-írott-nyelvre-támaszkodik;-ez-az-alapja-a-nyelvi-szkripturizmus-ideológiájának,-amely-*makroszinten* nem-más,-mint-az-a-meggyőződés,-hogy-az-írott-nyelvi-termékek-jobbak,-értékesebbek,-helyesebbek-a-beszélt-nyelvi-eknél;-az-a-törekvés,-hogy-a-beszélt-nyelvben-is-az-írott-nyelv-normája-érvényesüljön;-*mikroszinten* arról-a-meggyőződésről-van-szó,-hogy-az-írott-nyelvi-formák-eredendően helyesebbek-a-beszélt-nyelvi-formáknál.-ez-az-ideológia-alighanem-erőteljesen-befolyásolja-a-bibliafordítókat-is,-aminek-egyik-megnyilvánulásaként-a-narratív-bibliai-műfajok-párbeszédei-is-inkább-az-írott,-mint-a-beszélt-nyelv-jellegzetességeit-tükrözik.

a-nyelvi-standardizmusból-fakadó,-a-belletrizmussal-rokon-további-fontos,-a-fordításokat-is-befolyásoló-nyelvi-ideológia-a-nyelvi-elitizmus,-amely-*makroszinten* az-a-meggyőződés,-hogy-az-iskolázottabb-társadalmi-rétegek-nyelvhasználata-eredendően

értékesebb,-jobb,-helyesebb-a-kevésbé-iskolázott-társadalmi-rétegekénél;-*mikroszinten* az-a-meggyőződés,-hogya-az-iskolázottabb-társadalmi-rétegek-által-használt-nyelvi-formák-eredendően-helyesebbek,-mint-a-kevésbé-iskolázott-társadalmi-rétegek-által-használt-nyelvi-formák.-Bár-némely-nyelvközösségekben-léteznek-a-kevésbé-iskolázott lakossági-rétegek-nyelvhasználatát-tükröző-bibliafordítások,-a-magyar-nyelvközösségben-egy-ilyen-fordítás-valószínűleg-botrányos-vállalkozásnak-minősülne.

a-fordítókat-befolyásoló-nyelvi-ideológiák-közé-tartozik-a-nyelvi-idiomizmus is, amely-*makroszinten* az-a-meggyőződés,-hogya-az-olyan-nyelv,-nyelvváltozat-vagy-diskurzus,-amely-nagymértékben-„örzi”,-ill.-tartalmazza-az-adott-nyelvre-sajátosan-jellemző nyelv-formákat,-eredendően-értékesebb-annál,-amely-ilyeneket-csak-kisebb-számban tartalmaz;-*mikroszinten* az-a-meggyőződés,-hogya-az-adott-nyelvre-sajátosan-jellemző nyelv-formák-eredendően-helyesebbek-azoknál-a-formáknál,-amelyek-sok-más-nyelven-is-megvannak,-különösen-pedig-azoknál,-amelyek-idegen-nyelvek-hatására-jöttek létre,-mert-„magyar-gondolkodásmódot”,-„magyar-szemléletet”-tükröznek.-a-fordítók-az-ilyen-„magyaros”-formákat-kompenzációs-stratégiaként-is-használják,-mivel-tudják,-hogya-fordítás-révén-óhatatlanul-kerülnek-be-a-célnyelvi-szövegbe-„idegenszerűségeket”.

a-fordítók-általában-nagy-súlyt-fektetnek-arra,-hogya-a-célnyelvi-szöveg-természetes (l.-főntebb)-és-tömör-legyen.-az-előbbihez-kapcsolódik-a-nyelvi-naturizmus-ideológiája,-amely-*makroszinten* az-a-meggyőződés,-hogya-a-közlés-természetessége-abszolút érték,-a-természetesebbnek-tartott-nyelvhasználat,-ill.-nyelvváltozatok-értékesebbek,-mint-a-kevésbé-természetesnek-érett-nyelvhasználat,-ill.-nyelvváltozatok;-*mikroszinten* az-a-meggyőződés,-hogya-a-beszélők-által-természetesebbnek-érett-nyelvi-formák-eredendően-helyesebbek,-mint-azok,-amelyeket-a-beszélők-nem-éreznek-annyira-természetesnek.-a-fordítás-természetessége-különösen-a-dinamikus,-ill.-funkcionális-ekvivalencia-híveinek-körében-nagy-érték-(Pecsuk-2008,-98.-p.).-a-tömörséggel-kapcsolatos a-nyelvi-szintetizmus-ideológiája,-amelyet-*makroszinten* olyan-meggyőződésként határozhatunk-meg,-mely-szerint-a-közlés-tömörsege-(tartalmi-azonosság-mellett) abszolút-érték;-*mikroszinten* olyan-meggyőződésről-van-szó,-mely-szerint-a-szintetikus, tömör-nyelvi-formák-eredendően-helyesebbek-az-analitikusaknál,-széttagolóaknál.

végül-említsünk-még-meg-két-olyan-ideológiát,-amely-a-közlés-„igényességéhez” kapcsolódik,-s-a-fordítókra-nagy-hatással-van,-általános-beállítódásukból-is-következően.-az-egyik-a-nyelvi-perfekcionizmus,-amely-mint-általánosabb-nyelvi-ideológia az-a-meggyőződés,-hogya-az-igényes-szóválasztás,-gondos,-pallérozott-fogalmazás,-valamint-a-nyelvhelyességi-szabályok-érvényesítése-(a-közléshelyzet-jellegétől-függetlenül) a-nyelvhasználat-természetes-alapkövetelménye.-nyelvhelyességi-ideológiaként-a-nyelvi-perfekcionizmus-*makroszinten* olyan-meggyőződésként-határozható-meg,-hogya-az-„igényes”,-azaz-nagyobb-odafigyeléssel,-nagyobb-gonddal-megformált-(pl.-következetesen-valamely-nyelvváltozathoz-sorolható,-kevés-közveleges-nyelvi-formát-tartalmazó vagy-választékos-vagy-szaknyelvi-szempontból-szabatos-stb.)-diskurzusoknak-eredendően-nagyobb-az-értéke,-mint-az-„igénytelen”-diskurzusoknak,-melyek-létrehozása kevesebb-mentális-erőfeszítést-igényel;-*mikroszinten* arról-a-meggyőződésről-van-szó,-hogya-az-„igényes”-közlésre-jellemző-nyelvi-formák-eredendően-helyesebbek,-mint-a-kevésbé-„igényes”-közlésre-jellemző-formák.

a-másik,-a-közlés-igényességéhez-kapcsolódó-fontos-nyelvi-ideológia-a-nyelvi-elegantizmus,-amely-*makroszinten* az-a-meggyőződés,-hogya-a-választékosság-abszolút

érték;- a nagyobb- műgonddal- megformált,- választékos- stílusértékű- szövegek- értéke- sebbek- egyéb- (pl.- mindennapi- beszélt- nyelvi,- közömbös- vagy- formális- stílusértékű)- szö- vegeknél;- *mikroszinten* az- a- meggyőződés,- hogy- a- nagyobb- műgonddal- megformált- szö- vegekre- jellemző,- választékos- stílusértékű- nyelvi- formák- eredendően- helyesebbek- a- bizalmas,- közömbös- vagy- formális- stílusértékű- nyelvi- formáknál.- a- fordítók- a- Biblia- szö- vegéhez- illőnek- érzik- a- választékosságot,- s- hajlamosak- olyankor- is- választékos- formá- kat- használni,- amikor- az- eredeti- szöveg- inkább- a- hétköznapi- nyelvhasználatot- tükrözi.

a- fordítást- befolyásoló- általánosabb- nyelvi- ideológiák- közt- van- egy,- melynek- koráb- ban- nagy- szerepe- volt- a- bibliafordításban,- különös- tekintettel- a- formális- ekvivalencián- alapuló- bibliafordításokra- -- a- nyelvi- szakralizmus.- általánosabb- ideológiaként- a- nyelvi- szakralizmust- olyan- meggyőződésként- jellemezhetjük,- melynek- hívei- szerint- némely- nyelvek- és- nyelvváltozatok,- ill.- nyelvi- formák- valamely- istenség- és- annak- köve- tői- szemében- különleges- vallási- értékkel- vagy- akár- isteni- tulajdonságokkal- bírnak,- s- így- e- nyelvek,- nyelvváltozatok,- ill.- nyelvi- formák- használata- egyszersmind- az- adott- isten- ségnek- tetsző- vallási- cselekedet.- nyelvhelyességi- ideológiaként- a- nyelvi- szakralizmus- *makroszinten* az- a- meggyőződés,- hogy- a- szentnek- tekintett- nyelvek- és- nyelvváltozatok- nyelvi- szempontból- is- különleges- értéket- képviselnek,- s- használatuk- -- legalábbis- val- lási- kontextusban- -- helyénvalóbb,- mint- más- nyelvek- és- nyelvváltozatoké;- *mikroszinten* az- a- meggyőződés,- hogy- a- szentnek- tekintett- nyelvekben,- nyelvváltozatokban- található- sajátos- nyelvi- formák- -- legalábbis- vallási- kontextusban- -- helyesebbek,- mint- más,- szak- rális- értékkel- nem- bíró- nyelvi- formák.- s- zemben- pl.- az- iszlámmal- vagy- a- római- katoliciz- mussal- a- protestáns- kereszténységre- nem- volt- jellemző- a- nyelvi- szakralizmus- ideológi- ája- (vö.- Pecsuk- 2012,- 39.- p.): - ennek- köszönhetően- jelentek- meg- a- különféle- nemzeti- nyelvű- bibliafordítások.³³ (a- római- katolikus- vallás- sajátossága,- hogy- ott- a- „szent- nyelv”, ill.- „szent- szöveg”- szerepét- nem- az- eredeti- héber- arámi,- ill.- görög- szöveg,- hanem- a- latin- nyelv,- ill.- a- Biblia- latin- nyelvű- fordítása- töltötte- be.)³⁴

az- említett- nyelvi- ideológiáknak- megfelelő- nyelvi- megoldások- alkalmazása- során- a- fordításnak- mind- a- négy- aspektusa- sérülhet: a- pontosság,- az- olvashatóság- és- az- élvez- hetőség,- ill.- gyakorlati- használhatóság- is.

Összegzés

annak- a- kutatásnak,- melyen- írásom- alapul,- közvetlen- célja- a- vizsolyi- Biblia- 20.- és- 21.- századi- revízióiban,- ill.- átdolgozásaiban- található- fordítási- megoldások- összehasonlító- elemzése- különösen- a- pontosság- (szövegűség)- és- a- normakövetés- szempontjából- (a- norma- részének- tekintve- a- stílusnormát- is,- sőt- ennek- nagy- jelentőséget- tulajdonítva),

33- enyhébb- formában- mégis- jelentkezik- a- szakralizmus- a- főt- említett- komáromi- csipkés- györgynél,- aki- „az- eredeti- szöveg- nyelvtani- szerkezeteit- is- ihletettnek- tartotta”- (márkus- 2008,- 86.- p.); - az- ő- károli- revíziója- erősen- a- formális- ekvivalencia- irányában- módosította- a- vizsolyi- Biblia- szövegét.- márkus- szerint- „aki- nagyszerűen- tud- héberül- és- görögül,- komáromi- csipkés- györgy- alapján- könnyen- visszafordíthatná- az- eredeti- nyelvekre- a- magyar- változatot” (i.- h.).

34- a- nyelvi- ideológiákkal- kapcsolatos- további- kérdésekre- l.- pl.- Lanstyák- 2010b,- 2010c,- 2011a.

de-a-fő-„alkalmazott-nyelvészeti”-kérdés,-amely-foglalkoztat,-az,-hogyhogyan-lehet-sikeresen-modernizálni-a-Bibliát-és-más,-egy-egy-nyelvközösség-által-nagy-becsben-tartott irodalmi-alkotásokat-és-fordításokat.

d olgozatom- ennek- a- kutatásnak- nem- az- eredményeit- adta- közre,- hanem- néhány általánosabb-tanulmányát,- s- felvázolta- annak- a- fogalmi- keretnek- az- alapjait,- melyben- az eddig-összegyűlt-empirikus-anyag-kényelmesen-elemezhető-és-bemutatható.-az-empirikus-anyag-elemzésére-és-bemutatására-a-terjedelmi-korlátok-miatt-nem-volt-mód,-ezt későbbi-publikációimban-szeretném-megtenni-(ezek-kéziratoss-változatára-l.-Lanstyák 2013b,-2013c).

a-bevezetést-követő-három-rövid-fejezet-bizonyos-értelemben-a-dolgozat-címének-a magyarázata:-az-egyikben-megpróbáltam-körbejárni-a-„revízió”-és-több-ehhez-kapcsolódó-rokon-fogalom-(újrafordítás,-átdolgozás,-javított-kiadás)-tartalmát,-a-másik-kettőben-röviden-bemutattam-a-vizsgálatba-bevont-fordításokat,-ill.-revíziókat.

d olgozatom-érdemi-részének-első-fejezete,-melyben-a-fordítással-szemben-támasztott-befogadói-elvárásokról-beszélek,-mintegy-megalapozásul-szolgál-az-összehasonlító-vizsgálat-során-kialakított-szemponrendszer-bemutatásához.-Felhívom-benne-a-figyelmet-arra-a-tényre,-hogya-fordításrevíziók-vizsgálata-alapvetően-abbán-különbözik-a-fordítások-vizsgálatától,-hogya-kutató-nemcsak-a-fordítás-alapjául-szolgáló-forrásnyelvi-szöveggel-veti-össze-a-célnyelvi-szöveget,-hanem-egy-vagy-több-korábbi-fordítás-változattal-is.-ez-valójában-a-revideálást-végző-szakemberek-munkájának-kettősségéből-következik,-akik-új-szövegük-megfogalmazásakor-szintén-tekintettel-vannak-mind-a-forrásnyelvi-eredetire,-mind-pedig-egy-vagy-több-korábbi-fordítás-változatra.

az-elemzés-szemponjtainak-kijelöléséhez-a-befogadók,-a-célnyelvi-olvasóközösség-igényeiből-indultam-ki.-a-befogadók-alapvetően-azt-várják-el-a-fordítástól,-hogya-az-„ugyanazt-mondja”,-mint-az-eredeti,-és-amennyire-lehet,-„ugyanúgy”,-azaz-pontos legyen;-továbbá-a-fordítás-olvasása-közel-akkora-értelmi-erőfeszítést-igényeljen,-mint-az-eredetié,-ne-(sokkal)-nagyobbat;-végül-a-fordítás-nyújtson-nagyjából-ugyanolyan-esztétikai-élményt,-mint-az-eredeti,-ill.-ha-a-szöveg-gyakorlati-célú,-akkor-e-gyakorlati-cél-megvalósításának-ugyanannyira- legyen-alkalmas-eszköze,-mint-az-eredeti.-ezek-az-elvárások-annyira-természetesek,-hogya-legtöbb-olvasó-nem-is-annyira-„elvárásokat”-támaszt,-hanem-inkább-jóhiszem-űen-(csúnyább,-de-találóbbszóval:-naivan)-feltételezi,-hogya-fordítás-ilyen.

e-négy-elvárás,-ill.-feltételezés-közül-a-Biblia-esetében-a-fogalmi-pontosság-a-legfontosabb,-hiszen-az-olvasó-általában-nem-csupán-úgy-általában-„olvasni”-vagy-„gyönyörködni”-akar,-hanem-a-Bibliának-elsősorban-a-mondanivalójára-kíváncsi;-amennyiben-megérti-a-Biblia-mondanivalóját-és-Isten-akarátát-életére-nézve,-fontossá-válik-az-is,-hogya-követni-tudja-a-benne-megfogalmazott-gyakorlati-útmutatásokat.-Izgalmas-kérdés,-mitől-függ-az,-hogya-bibliafordító-mikor-részesíti-mégis-előnyben-az-olvashatóságot-vagy-az-élvezhetőséget-a-fogalmi-pontosság-vagy-a-gyakorlati-hasznosíthatóság-rovására.-Ha-a-tudattalanul-elkövetett-fordítási-hibáktól-eltekintünk,-a-pontatlanabb-megoldásokat-végeredményben-a-jobb-olvashatóság-és/vagy-a-jobb-élvezhetőség-vagy-a-normakövetés-kívánalma-motiválja.

amint-az-előzők-is-implikálják,-a-fordítás-pontatlanságai-alapvetően-két-tényezőre-vezethetők-vissza:-egyfelől-az-említett-négy-elvárás,-ill.-feltételezés-ütközésére-(ugyan-az-a-megoldás-nem-a-legpontosabb-és-legkönnyebben-olvasható-és-legjobban-élvez-

hető és gyakorlatilag legjobban hasznosítható egyszerre), másfelől arra a törekvésre, hogy a szövegösszhangban legyen a célközönség nyelvi normájával. emellett előfordul, hogy fordítási hibák miatt sérül a pontosság, amelyek a fordító figyelmetlensége vagy tudatlansága miatt kerülnek bele a szövegbe.

ahhoz, hogy a „pontosság” fogalmat operacionalizálni lehessen, be kellett vezetni a jelentésbeli és szerkezeti „eltolódások” kategóriáját. a jelentés és a szerkezet kettőssége újabb elemzési szempont lehetne, ám a kutatás jelenlegi fázisában a komplexebb rálátás érdekében célszerűnek látszott a kettőt együtt kezelni. a fordítók és a fordításkutatók számára egyaránt alapvető kérdés, mi a kisebbik rossz olyankor, amikor a fogalmi és a szerkezeti pontosság (egybevágóság) konfliktusba kerül egymással: ha a fogalmi pontosság sérül a pontosabb szerkezeti megfelelés érdekében, vagy ha a szerkezeti megfelelés sérül a nagyobb fogalmi pontosság érdekében. a fordítói döntéseket két nyelvi (fordítási) ideológia szokta befolyásolni, a nyelvi formalizmus és a nyelvi kognitizmus. a nyelvi formalizmus inkább a laikus fordító intuitív fordítási megoldásaiból indul ki, s a formát részesíti előnyben a tartalommal szemben, míg a nyelvi kognitizmus inkább a hivatásos fordítók eljárásaira épít, azok „formabontó” megoldásainak indokál-szolgálat.

a pontosság (szöveg hűség) vizsgálatát nehezíti, hogy az nem ítéhető meg teljes mértékben egy-egy szövegrészlet szemügyre vételével, hanem tekintettel kell lenni a szöveg egészére is, ami egyenesen következik abból a tényből, hogy a szöveg olyan szerves egész, melynek egyes részei szoros kapcsolatban vannak egymással. erre a tényre utal a „lokális pontosság” vs. „globális pontosság” kettőssége. a lokálisan pontos és a globálisan pontos, konkordáns megoldás szintén ellentétbe kerül egymással, s mérlegelés tárgya, melyiket részesítse a fordító előnyben.

az elemzési keret alapjainak bemutatását a normativitás azon aspektusainak felsorolásával zártam, melyek szerepet kapnak az empirikus vizsgálatban: a kontaktusjelenségek és egyéb fordításnyelvi jelenségek előfordulása; az ún. nyelvhelyességi szabályok követése vagy mellőzése; a rokon szövegtípusokban érvényesülő stílusnorma követése; a véletlenül elkövetett botlások előfordulása.

dolgomat utolsó részében a fordító munkáját befolyásoló néhány fontos ideológiát mutattam be. ltt most ehhez csak ennyit teszek hozzá: mivel ideológiamentes meta-nyelvi diskurzus nem létezik, fontos, hogy a kutató maga is a közvélemény elé tárja saját nyelvi ideológiáit. ami engem illet, a felsorolt és röviden jellemzett ideológiák közül saját gondolkodásomat és a különféle fordítási megoldásokkal kapcsolatos értékítéleteimet leginkább a nyelvi standardizmus, a nyelvi konzervativizmus, a nyelvi idiomizmus, a nyelvi naturizmus és a nyelvi szintetizmus befolyásolja, ezeknek egy-egyénibb, az adott szempontot nem abszolutizáló válfaja. a nyelvi szakralizmus ideológiáját nem fogadom ugyan el, de hiszek az eredeti bibliai szöveg ihletettségében a legnagyobb nyelvi egységtől kezdve egészen a legkisebb nyelvi egységig, s ezért a fordítás azon szakaszaiban, amelyek erős szellemi töltetűek (pl. jézus számos tanítása, a levelek jelentős része), a nyelvi formalizmus ideológiájának megfelelő megoldásokat részesítem előnyben, más helyeken (pl. az elbeszélő szövegrészletekben) viszont inkább a nyelvi kognitizmus ideológiájával összhangban lévő megoldásokat.

Irodalom

- albert-sándor-2003a.-*Fordítás és filozófia*. Budapest,-Tinta-k önyvkiadó.
- albert- sándor- 2003b.- a- *contresens* fogalma- a- fordításelméletben.- *Fordítástudomány*, 5/1., 44–59.-p.
- aveling.-Harry-2003.-'mistakes' in-Translation:-a-Functionalist-approach.-*CELT: A Journal of Culture, English Language Teaching & Literature* 3/1.,july,-1–12.-p.-http://www.soas.ac.uk/literatures/satranslations/aveling.pdf-(2013.-augusztus-12-i-letöltés.)
- Baranyi-józsef-2011.-elmúlt-századok-magyar-bibliái.-*Evangéliumi Hírmök*, 103/2–3., 11. p.
- Baroni,-marco-Bernardini,-silvia-2006.-a-new-approach-to-the-study-of-Translationese:-machine-Learning-the-difference-between-original-and-Translated-Text.-*Literary and Linguistic Computing*, 21/3.,-259–274.-p.
- Berman,- antoine- 1985/2000.- Translation- and- the- trials- of- the- foreign.- In- Lawrence- venuti (szerk.):-*The Translation Studies Reader*.-London,-r outledge,-284–298.-p.
- Bottyán-jános-1982.-*A magyar Biblia évszázadai*. Budapest,-református-zsinati-Iroda.
- catford,-john-c.-1965.-*A Linguistic Theory of Translation*. London,-oxford-university-Press.
- csúry-Bálint- 1940.- károlyi- gáspár- bibliafordításának- nyelvi- hatásához.- *Magyar Nyelv*, 36/4., 238–248.-p.
- desmidt,-Isabelle-2009.-,(re)translation-revisited."-*Meta: Translators' Journal* 54/4.,-669–683.-p.
- gáborjáni- szabó- Botond- 2008.- Biblia- és- olvasás.- In- Heltai- jános-gáborjáni- szabó- Botond (szerk.):-*Biblia sacra hungarica. A könyv, „mely örök életet ad”*. Budapest,-országos széchenyi-könyvtár,-57–72.-p.
- gal,-susan-2006a.-contradictions-of-standard-language-in-europe:-Implications-for-the-study-of practices-and-publics.-*Social Anthropology*, 14.,-163–181.-p.
- gal,-susan-2006b.-Linguistic-anthropology.-In-Brown,-keith-(főszerk.):-*Encyclopedia of Language and Linguistics*.-7. kötet.-oxford,-elsevier-Publishers,-(2.-kiadás.)-171–185.-p.
- grosjean,-François-2001.-The-bilingual-language-modes.-In-icol,-janet-L.-(szerk.):-*One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing*.-oxford,-Blackwell,-1–22.-p.
- guttm,-ernst-august-2004.-relevance-theory-and-translation:-Toward-a-new-realism-in-Bible-translation.- *International Meeting of the Society of Biblical Literature*. groningen, netherlands.
- Hatim,- Basil- 2009.- Translating- text- in- context.- In- jeremy- munday- (szerk.):- *The Routledge Companion to Translation Studies*. revised- edition.- London-new-york,-r outledge, 36–53.-p.
- Hegedüs- Béla- 2013.- jános- evangéliumának- eleje- hat- bibliafordításunkban.- In- Benő attila-Fazakas- emese-kádár- edit- (szerk.):- „...hogy legyen a víznek lefolyása...” *Köszöntő kötet Szilágyi N. Sándor tiszteletére*. kolozsvár,-eme,-181–186.-p.
- Heltai-Pál-2004–2005.-a-fordító-és-a-nyelvi-normák-I–III.-*Magyar Nyelvőr*,-128/4.,-407–434.-p.; 129/1.,-30–58.-p.;-129/2.,-165–172.-p.
- Heltai- Pál- 2012.- az- ekvivalencia- kérdései- mű- és- szakfordításban.- In- dróth- júlia- (szerk.): *Szaknyelvoktatás és szakfordítás*. gödöllő,-szent-István-egyetem,-7–20.-p.
- Horváth-Péter-Iván-2002.-mitől-hiteles-a-fordítás?-*Fordítástudomány*, 4/2.,-38–45.-p.
- k laudy-kinga- 1994/2007.-Fordítás-és-nyelvi-norma.-In-kemény-gábor-kardos-Tamás-(szerk.): *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. Budapest,-mTaNyelvtudományi-Intézet,-57–63.-p.-Újraközölve:-k laudy-kinga-2007.-*Nyelv és fordítás*. Budapest,-Tinta-k önyvkiadó,-45–49.-p.
- k laudy-kinga-1999a.-*Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest,-scholastica.
- k laudy-kinga-1999b.-*Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest,-scholastica.
- knoch,-adolf-ernst-1968.-*Concordant Commentary on the New Testament*. saugus,-california, concordant-Publishing-concern.

- knoch,- adolf-ernst- 1975.- *Concordant Greek Text*. canyon- country,- california,- concordant Publishing-concern.
- koppel,-moshe-ordan,-noam-2011.-Translationese-and-Its-dialects.-*The 49th Annual Meeting of the ACL*.-Portland,-oregon,-The-association-for-computer-Linguistics,-1318-1326.-p.
- koskinen,-kaisa-Paloposki,-outi-2010.-retranslation.-In:gambier,-yves-doorslaer,-Luc-van (szerk.):-*Handbook of Translation Studies*.-amsterdam/Philadelphia,-John-Benjamins, 294-298.-p.
- koskrity,-Paul-v.-2000.-regimenting-languages.-In:uő.-(szerk.):-*Regimes of Language*.-santa-Fe, santa-Fe-school-of-american-research-Press,-1-34.-p.
- krupa,-viktor-2005.-Štruktúrna-neekivalentnosť-jazykov-a-problémy-s-prekladanim.-In:keníž, Alojz-(szerk.):-*Cieľový verzus východiskový jazyk. Letná škola prekladu 3*.-Bratislava, anaPres,-57-65. p.
- kustár-zoltán-2012.-az-új-protestáns-bibliafordítás-(1975)-folyamatban-lévő-revíziója-és-annak-öszökvetségi-vonatkozásai.-In:Pecsuk-ottó-(szerk.):-*A bibliarevizio műhelyéből*. Budapest,-kálvin-jános-kiadó,-85-109.-p.
- Laihonen,-Petteri-2004.-a-romániai-bánsági-(bánati)-tolerancia-és-többnyelvűség-a-nyelvi-ideológiák-tükrében.-In:kovács-nóra-osvát-anna-szarka-László-(szerk.):-*Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*. Budapest,-akadémiai kiadó,-81-97.-p.
- Laihonen,-Petteri-2006.-egy-finnországi-nyelvész-reflexiói-a-Bánságról.-*Korunk*, 17/1,-46-54.-p.
- Laihonen,-Petteri-2009a.-*Language Ideologies in the Romanian Banat. Analysis of Interviews and Academic Writings among the Hungarians and Germans*. jyvaskylä,-university-of jyvaskylä.
- Laihonen,-Petteri-2009b.-a-magyar-nyelvi-standardhoz-kapcsolódó-nyelvi-ideológiák-a-romániai Bánságban.-In:Lanstyák-István-menyhárt-józsef-szabómihály-gizella-(szerk.):-*Tanulmányok a kétnyelvűségről IV*.-dunaszerdahely,-gramma,-47-77.-p.
- Laihonen,-Petteri-2009c.-nyelvi-ideológiák-a-romániai-Bánságban.-In:Borbély-anna-vančonek-remmer-Ildikó-Hattyár-Helga-(szerk.):-*Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest-dunaszerdahely-nyitra,-Tinta-könyvkiadó,-321-329.-p.
- Lanstyák-István-2002.-a-nyelvérintkezés-szakszókincséről.-száz-fogalom-a-kontaktológia-tárgyköréből.-In:gurgyik-László-kocsis-aranka-(szerk.):-*Társadalom – Tudomány. Tanulmányok a Mercurius Társadalomtudományi Kutatócsoport műhelyéből*. Pozsony,-kalligram-könyvkiadó,-73-95.-p.
- Lanstyák-István-2006.-a-bibliafordítás-néhány-lexikológiai-kérdése-(károli-gáspár-fordítása-alapján). In:uő.-*Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szökölcsonzésről, kódváltásról és fordításról*.-Pozsony,-kalligram-könyvkiadó,-170-244. p.-*(Hivatkozások-245-257.-p.)*
- Lanstyák-István-2007.-a-nyelvhelyesség-mint-nyelvi-probléma.-*Kisebbségkutatás*, 16/2., 199-213.-p.
- Lanstyák-István-2009a.-nyelvi-ideológiák-és-filozófiák.-*Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11. évf.-1.sz.-27-44.-p.
- Lanstyák-István-2010b.-a-nyelvi-babonák-életerejéről.-nyelvi-ideológiák-és-filozófiák-a-nyelvművelő-képzisótárban.-In:Beke-zsolt-Lanstyák-István-misad-katalin-(szerk.):-*Hungarológia a szlovák kultúra kontextusában*. Pozsony/Bratislava,-stimul,-95-116. p.;-http://stella.uniba.sk/texty/Hun_zbornik.pdf
- Lanstyák-István-2010c.-nyelvhelyesség-és-nyelvi-ideológia.-In:Beke-zsolt-Lanstyák-István-misad-katalin-(szerk.):-*Hungarológia a szlovák kultúra kontextusában*. Pozsony/Bratislava, stimul,-117-145.-p.;-http://stella.uniba.sk/texty/Hun_zbornik.pdf
- Lanstyák-István-2011a.-a-nyelvi-ideológiák-néhány-általános-kérdéséről.-In:misad-katalin-csehy-zoltán-(szerk.):-*Nova Posoniensia*.-Pozsony,-szenczi-molnár-albert-egyesület-kalligram-kiadó,-13-57.-p.

- Lanstyák-István-2011b.-nyelvi-problémák-és-nyelvi-ideológiák.-In-Hires-László-kornélia-k armacsi zoltán-márku-anita-(szerk.):-Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élnyelvi Konferencia előadásai.- Budapest,- Tinta- könyvkiadó-II.- r ákóczi- Ferenc- kárpátaljai- magyar Főiskola-Hodinka-antal-Intézete,-48-58.-p.
- Lanstyák- István- 2013a.- nyelv- problémák- a- bibliafordításban.- In- Benő- attila-Fazakas emese-kádár- edit- (szerk.):- „...hogyan legyen a víznek lefolyása...”- Köszöntő kötet Szilágyi N. Sándor tiszteletére. kolozsvár,-eme,-309-318.-p.
- Lanstyák-István-2013b.-a-„pontosság”-aspektusa-a-károli-biblia-20.-és-21.-századi-revízióiban. kézirat.
- Lanstyák-István-2013c.-n ormakövetés-a-károli-biblia-20.-és-21.-századi-revízióiban.-k kézirat.
- Lendvai,- endre- 1996.- Types- of- untranslatable- jokes.- In- klaudy- kinga-josé- Lambert-s ohár anikó-(szerk.):-*Translation Studies in Hungary*.-Budapest,-scholastica,-89-98.-p.
- makkos- anikó- 2011.- az- újrafordítások- szükségességéről- A csudálatos Mary kapcsán. *Fordítástudomány*, 13/2.,-96-106.-p.
- maitz-Péter-2006.-a-nyelvi-nacionalizmus-a-dualizmus-kori-magyarországon.-egy-nyelvi-ideológia elemei.-*Magyar Nyelv*, 102/3.,-307-322.-p.
- márkus- mihály- 2008.- magyar- Bibliáink.- szemelvények- régi- bibliafordításainkból.- In- Heltai jános-g áborjáni-szabó-Botond-(szerk.):-*Biblia sacra hungarica. A könyv, „mely örök életet ad”*. Budapest,-országos-széchenyi-könyvtár,-73-92.-p.
- melkumyan,- seda- dabaghi,- azizollah- 2011.- The- Benefits- of- Translation:- With- a- special r eference- to- the- armenian- Translation- of- Five- s hort- stories- by- W.- s aroyan.- *Asian Social Science*,-7/10.,-128-140.-p.
- metzger,-Bruce-m.-1993.-Theories-of-the-Translation-Process.-*Bibliotheca Sacra*, 150.,-140-150.-p.
- a.-molnár-Ferenc-2009.-a-Biblia-és-anyanyelvünk.-*Magyartanítás*, 50/1.,-3-7.-p.
- munday,-jeremy-2001.-*Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. London- new york,-r outledge.
- newmark,-Peter-1988.-*A Textbook of Translation*. new-york-etc.,-Prentice-Hall.
- nida,-eugene-a.-1964.-*Toward a Science of Translating, with special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden,-e.-j.-Brill.
- nida,- eugene- 1978.- Translation- as- communication.- In- gerhard- n ickel- (szerk.):- *Translation*. stuttgart,-Hochschulverlag,-131-160.-p.
- nida,-eugene-Taber,-charles-1969.-*The Theory and Practice of Translation*.-Leiden,-e.-j.-Brill.
- Paloposki,-oti-k oskinen,-kaisa-2004.-a-thousand-and-one-translations:-r evisiting-retranslation. In- Hansen,- gyde-malmkjaer,- kirsten-g ile,- daniel- (szerk.):- *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*.-amsterdam/Philadelphia,-john-Benjamins,-27-38.-p.
- Paloposki,-oti-k oskinen,-kaisa-2010.-r eprocessing-texts.-The-fine-line-between-retranslating and-revising.-*Across Languages and Cultures*,-11/1.,-29-49.-p.
- Pecsuk-ottó- 2008.- a- bibliafordítás- nemzetközi- elmélete- és- gyakorlata- napjainkban.- In- Heltai jános-g áborjáni-szabó-Botond-(szerk.):-*Biblia sacra hungarica. A könyv, „mely örök életet ad”*. Budapest,-országos-széchenyi-könyvtár,-93-109.-p.
- Pecsuk-ottó- 2012.- a- dinamikus/funkcionális- ekvivalencia- jelentése- e.- a.- nida-munkáiban.- In Pecsuk-ottó- (szerk.):- *A bibliarevizió műhelyéből*. Budapest,-kálvin- jános- kiadó, 38-50.-p.
- Pym,-anthony-1992.-Translation-error-analysis-and-the-Interface-with-Language-Teaching.-In-cay dollerup-anne-Loddegaard-(szerk.):-*The Teaching of Translation*. amsterdam,-john Benjamins,- 279-288.- p.;- http://usuaris.tinet.cat/apym/on-line/training/1992_error.pdf-(2013.-augusztus-12-i-letöltés.)
- rabin,-chaim-menachem- 1958.- The- Linguistics- of- Translation.- In- andrew- d.- Booth- (szerk.):- *Aspects of Translation*.-London,-secker-and-Warburg,-123-145.-p.

- r ecker, j. a. l.-1986.-Lexikai-transzformációk-és-formális-logikai-kategóriák.-In-Bart-István-klaudy kinga-(szerk.):-*A fordítás tudománya*. Budapest,-Tankönyvkiadó,-217-239.-p.
- r obin-edina-2012.-Fordítások-újraserkesztése.-mit-tesz-a-szerkesztő-a-fordított-szöveggel?-*Filológia.hu*, 3/2,-99-117.-p.-; http://www.filologia.hu/images/media/Filologia_2012-2.pdf-(2013.-szeptember-16-i-letöltés.)
- r uzsiczky-éva-2003.-a-bibliafordítás-néhány-kérdése.-*Fordítástudomány*, 5/1,-5-17.-p.
- r yken,-Leland-2004.-*Bible Translation Differences. Criteria for Excellence in Reading and Choosing a Bible Translation*. Wheaton,-Illinois,-crossway-Books.
- s antos,-diana-1995.-on-grammatical-Translationese.-In-koskenniemi,-kimmo-(szerk.):-*Short papers presented at the Tenth Scandinavian Conference on Computational Linguistics*. Helsinki,-59-66.-p.-; <http://www.linguateca.pt/diana/download/santosodalida95.pdf>-(2013.-augusztus-12-i-letöltés.)
- s ebők-szilárd-2012a.-a-metaforák-és-a-nyelvi-ideológiák-kapcsolata-egy-es-metanyelvi-diskurzusokban.-In-misad-katalin-c-sehy-zoltán-(szerk.):-*Nova Posonensia II*. Pozsony,-szenci molnár-albert-egyesület-kalligram-kiadó,-30-49.-p.
- s ebők-szilárd-2012b.-a-nyelvi-ideológiák-működési-mechanizmusairól,-avagy-nyelvi-ideológiák szem-előtt-tartása-és-„szembe-állítása”.-*Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 14. évf.-3.-sz.-87-108.-p.
- s harkas,-Hala-2009.-Translation-Quality-assessment-of-Popular-science-articles.-*Zeitschrift Für Translationswissenschaft Und Fachkommunikation*, 2,-42-62.-p.
- s imigné-Fenyő-sarolta-2006.-*A fordítás mint közvetítés*. stúdium,-miskolc.
- Šimon,-Ladislav-2005.-o-starnutí-jazyka-umeleckých-prekladových-textov.-In-keníž-alojz-(red.):-*Letná škola prekladu 3. Cieľový verzus východiskový jazyk. Zborník prednášok*. 26. ročník. Bratislava,-anaPress.
- s iponkoski,-nestori-2009.-145-years-of-Finnish-shakespeare-retranslation:-The-next-move.-*MikaEL: Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu*, 3. http://www.academia.edu/218111/145_years_of_Finnish_shakespeare_retranslation_The_next_move-(2013.-szeptember-16-i-letöltés.)
- s zékely-Tibor-1957/1999.-*A magyar bibliafordítások történetéből 1500-1955. Irodalomtörténeti tanulmány*. Budapest.
- s zabados-ágnes-2011.-angolról-magyarra-fordított-szövegek-idegenszerűségének-vizsgálata.-*Fordítástudomány*, 13/1,-58-77.-p.
- s zijj-mária-2011.-egy-fordítás-újjászületése.-*Fordítástudomány*, 13/1,-78-96.-p.
- Tirkkonen-condit,-sonja-2002.-Translationese---a-myth-or-an-empirical-fact?-*Target*, 14/2,-207-220.-p.
- Tóth-kálmán-1994.-*Bibliafordítás – Bibliamagyarítás*. Budapest,-kálvin-kiadó.
- P.-vásárhelyi-judit-2008.-vizsolyi-Biblia.-*Egyházi Könyvtárak Egyesülete*. <http://www.eke.hu/index.php/rendezvenyek/szakmai-napok/item/69>-(2013.-augusztus-12-i-letöltés.)
- v ladár-gábor-2012.-az-1975-ös-(1990-ben-revideált)-protestáns-Biblia-újszövetségi-szövegeinek folyamatban-lévő-reviziója.-In-Pecsuk-ottó-(szerk.):-*A bibliarevizio műhelyéből*. Budapest,-kálvin-jános-kiadó,-9-37.-p.
- Waard,-jan-de-a.-nida,-eugene-a.-1986/2002.-*Egyik nyelvről a másikra*. Budapest,-a-magyarországi-református-egyház-kálvin-jános-kiadója.
- Watt,-jan-g.-van-der-kruiger,-yolande-2002.-some-considerations-on-Bible-translation-as-complex-process.-*Acta Theologica*, supplementum-2,-118-139.-p.
- Woolard,-kathryn-a.-schieffelin,-Bambi-B.-1994.-Language-Ideology.-*Annual Review of Anthropology*, 23,-55-82.-p.
- Xianbin,-He-2007.-Translation-norms-and-the-translator's-agency.-*SKASE Journal of Translation and Interpretation*, 2/1,-24-29.-p.

István László

On some Questions of the 20th and 21st Century Revisions of the Karoli Bible

The paper deals with the 20th and 21st century revisions of Károli Gáspár's New Testament, from the point of view of linguistics and translation. It is based on a long-term research program, in which the linguistic forms found in the 20th and 21st century revisions of Károli Gáspár's New Testament are compared with an older Károli revision from the 17th century and a number of new translations and (non-Károli) revisions from the 20th and 21st century. The short-term aim of the research is to find out how the revisers changed the texts to make it fit to the 20th and 21st century Hungarian language norms, how they succeeded in eliminating those features of the revised text, which were or became erroneous or problematic from the point of view of linguistics or translation, actually: how they were able to render the message of the original Greek New Testament to the 20th and 21st century Hungarian reader. The long-term aim of the research is to make a contribution to the research on how classic literary works and translations, which are becoming archaic, can be "saved" by adjusting their language to the contemporary language norm.

Térinformatika-és-névöldrajzi-paradigmaváltás

Ferenc Vörös

Paradigm-shift-in-spatial-Information-sciences-and-name-geography

81° 373.232

81° 373.21

811.511.141° 373.2

keywords: Language-geography, geography-of-family-names, distribution-of-the-Hungarian-family-names-port-folio-from-land/location-perspective, distribution-of-family-names-and-their-variants-according-to-counties-and-settlements-on-the-Hungarian-speaking-areas-in-the-carpathian-Basin, collation-of-the-family-name-register-of-1720-and-2009.

O. a nyelvi adatok térbeli leképezésének immár több-évszázados hagyománya van a nyelvészetben. ennek hozadékai alig kaptak helyet a közoktatásban, hiszen azokat jórészt a felsőoktatás egyes nyelvészeti kurzusai kamatoztatják. Ha az utca emberét kérdeznénk arról, mi jut eszébe a névföldrajz kapcsán, bizonyára sokakban felidéződnének azok az ábrák, amelyek a magyar nyelvjárások területi elrendeződését kartografikusan igyekeznek bemutatni. másodjára bizonyára a szókészletbeli és hangtani eltérések iskolapéldáit sorolnák. Talán a szakemberek közül is csak kevesen gondolnának arra, hogy a jelenkori és a történeti családneveink is sajátos táji elrendeződést mutatnak. gyanítom, az egyetemi katedrán állva is csak kevesen nyúlának a családnévállomány kínálatáig hangtani, morfológiai, lexikológiai példákhoz, amikor a nyelv területi változatairól kívánnak szólni. Ha ez utóbbi távolságtartásnak az okait boncolgatnánk, hamar eljutnánk a felismerésig: dialektológusok jó néhány nemzedéke nőtt fel úgy a szakmában, hogy a magyar nyelv táji változatainak vizsgálatakor figyelmen kívül hagyott egy nagyon fontos szeletet -- a családnevek téri tagolódását. ezt az űrt kívánják betölteni azok a kezdeményezések, amelyek az ezredforduló utáni évtized végén kezdtek intenzíven foglalkozni a témával. noha magam is több monografikus munkában, illetőleg jó néhány tanulmányban közzétettem az eredményeket, ezek a szakmában jórészt visszhangtalanok maradtak. Habár a családnévöldrajz által számos, mind ez ideig rejtett történeti, művelődés-, népiség- és nyelvtörténeti stb. összefüggésre sikerült magyarázatot találni, az eredmények izlelgetésnél a névtudomány berkeiben sem sikerült messzebbre jutni a szakembereknek. a rokon diszciplínák képviselői pedig mind ez ideig semmiféle érdeklődést sem mutattak a téma iránt. éppen ezért örültem annak, hogy helyet kaptam a mostani tematikus számban, ahol egyebeknél néhány példa segítségével felvillanthatom, milyen gazdag nyelvészeti és extralingvális szempontrendszer szerint lehet vállatóra fogni a családnéves adatbázisokat.

kellő tér hiányában e helyütt nem kívánok szólni a névföldrajzi előzményekről, mint ahogy a családnévátlasz eddigi munkálatai ügyében is a korábbi közleményekre kell

hagyatkoznom.-e-helyütt-csupán-a-készülő-magyar-családnévattalsszal-kapcsolatos-leg-lényegesebb-információk-felvillantására-szorítkozom.

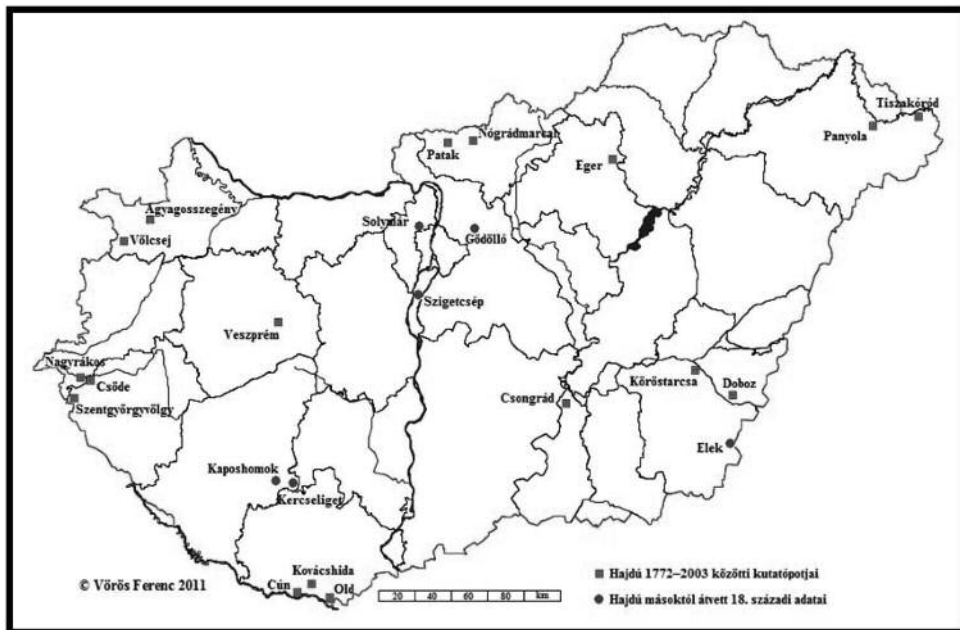
k-ét-időszak-korpuszára-támaszkodhatunk.-az-egyik-a-18.-század-elejáról-származik,-amely-az-1720-as-országos-összeírás-anyagának-sajátos,-általam-strukturált-és-előkódolt-adatbázisa.-az-adatbázis-építés-és-előkódolás-során-figyelni-kellett-arra,-hogy-speciális-kereséseket-is-lehessen-végezni,-illetőleg-olyan-adattáblákat-készíthessek, amelyeket-a-kartografálás-során-a-térinformatikai-szoftverek-is-kezelni-tudnak.

az-1720-as-összeírás-a-korabeli-magyar-k-írás-területéről-mintegy-179-ezer-korabeli-adóköteles-személy-család-és-keresztnevet-tartalmazza,-és-pedig-lokalizálható-formában.-a-keresztnevek-latinul-(latinosan)-lettek-feljegyezve,-a-családnevek-azonban-abbán-a-formában-maradtak-az-utókorra,-ahogy-a-conscriptorok-az-adatközlőktől-hallhatták-őket.-éppen-ezért-a-korpusznak-erre-a-rétegére-úgy-tekinthetünk,-mint-valami-féle-élnyelvi-gyűjtésre,-hiszen-számtalan-korabeli-táji-sajátosságot-hagytak-az-utókorra:-jelesül-hangtani,-morfológiai,-lexikológiai,-szemantikai-és-morfoszemantikai-stb.vizsgálatokhoz-nyújtanak-kellő-alapot.-Ha-az-adatokat-térképre-vetítjük,-akkor-általuk-nyelvföldrajzi-megfigyelésekre-nyílik-lehetőségünk.

a-másik-időszak-a-2009-es-magyarországi-lakónépesség-több-mint-tízmillió-alap-adatot-tartalmazó-családnévállományán-alapul.-ennek-adatai-abbán-a-formában-állnak-rendelkezésre,-ahogy-a-hatóságok-a-népesség-nyilvántartásban-elektronikus-adathordozón-a-2009.-január-1-jei-eszmei-állapot-szerint-tárolták-őket.-értelemszerűen-ezt-is-strukturáltam-és-előkódoltam,-hogy-benne-a-keresést-minél-hatékonyabban-lehessen-elvégezni.

mindkét-fentebb- említett- adatbázis- egyfajta- szinkrón- metszetnek- tekinthető. k-özöttük-mintegy-háromszáz-évnél-„szakadék”-tátong,-ám-dacára-ennek-úgy-gondolom, hogy-a-két-metszet-összevetése-kiváló-lehetőséget-kínál-nemcsak-az-állapotok,-hanem-bizonyos,-az-idők-során-végbement-változások-megragadására-is.-Bizonyára-első-hallásra-furcsán-hangzik,-hogy-mostanáig-egyebeken-túl-gyakorta-mégis-arra-koncentráltam,-mi-az,-ami-a-magyar(országi)-családnévállományban-táji-szempontról-is-állandóságot-mutat,-noha-időközben-jelentősen-felgyorsultak-a-belső-és-külső-migrációs-folyamatok.-ez-utóbbi-tényezővel-kapcsolatban-az-volt-a-kiindulási-alap,-hogy-alapvetően-a-népességmozgások-sem-képesek-teljesen-felülírni-egyes-jelenségek-korábbi-téri-tagolódását,-különösen-akkor-nem,-ha-nagy-tömegű-adattal-dolgozhatunk.-ez-utóbbi-azért-is-kell-hangsúlyoznunk,-mert-a-névföldrajzi-előzmények-egyike-sem-rendelkezett-a-fentebb- említett- adatbázisokhoz- hasonló- nagyságrendű- alapadattal,- ráadásul- a- többségüknek- a- forrásai- csak- kisebb- területet- fedtek- le.- azok,- amelyek- országos- hatókörűek- voltak,- a- reprezentativitás- elvét- hangsúlyozva- többnyire- a- nyelvterület- különböző- részéről- származó- kutatópontokkal- dolgoztak.- ennek- az- állatásnak- az- igazolására- álljon- itt- Hajdú- Mihály- kutatópontjainak- (Hajdú- 1994,- 2003)- térképe!- Hajdúra- nem- ok- nélkül- hivatkozom,- hiszen- őt- megelőzően- egyetlen- szakembernek- sem- sikerült- a- nyelvterület- nek- ekkora- részét- lefedni.- a- térképen- szereplő- lokuszok- névállománya- a- közép-magyar- kor- végétől- lényegileg- napjainkig- teszi- lehetővé- az- egyes- jelenségek- vizsgálatát- és- a- különféle- folyamatok- nyomon- követését.- megjegyzem,- Hajdú- korpusza- mennyiség- tekintetében- is- minden- korábbi- kutatást- fölülmúl,- de- meg- sem- közelíti- az- 1720-as- és- 2009-es- adatbázis- nagyságrendjét.

1. ábra. Hajdú-mihály-új-és-legújabb-magyar-kori-magyarországi-kutatópontjai-(18.-század;-1772–2003-között)

a- kartogram- alapján- egyértelműen- megállapítható:- a) hatalmas- térségek- maradnak látókörünkön- kívül;- b) a- kutatópontok- jelentős- része- a- nyelvterület- pereméhez- közel helyezkedik- el;- c) egyetlen- történeti- adat- sem- lépi- át- a- Trianonban- meghúzott- politikai határokat,- kivéve- az- az- öt- bukovinai- falu- -- andrásfalva,- Hadikfalva,- Istensegíts, Fogadjisten-és- jőzseffalva-- , amelyek- az- 1.-ábra- ugyan- nem- tartalmaz,- de- amelyek- ről- köztudott,- hogy- mindig- is- kívül- estek- a- történelmi- magyarországi- határain.

1.-a- tulajdonnevek- a- nyelvtörténet- kutatóinak- megkerülhetetlen- fogódzókat- jelentenek- az- ómagyar- kor- egyes- időszakai- nyelvállapotának- és- folyamatainak- leírásához. ezzel- kapcsolatban- érdemes- hosszabban- idézni- kázmér- miklóst- (kázmér- 1970,- 60. p.),- aki- így- fogalmaz:- „a- magyar- nyelvtörténet- számára- a- 11- 12.-, -sőt- bizonyos- mértékig- a- 13- 14.- századi- tulajdonnevek- is- nélkülözhetetlenek- .- Igen- jelentős- mértékben- ezek- elemzésével- derült- fény- nyelvünk- történeti- korszakából- három- négy- évszázad- nyelvi- eseményeire- .- a- későbbi- korokra,- amelyekből- szövegek- már- nagyobb- mértékben- maradtak- fenn,- a- tulajdonnevek- nyelvtörténeti- forrásértéke- kétségtelenül- csökken- (névellettani- szempontból- természetesen- változatlan),- úgy- vélem- mégis,- hogy- ilyen- szempontból- is- érdemes- megvitatni- a- 14. század- utáni- neveket.- k- kétségtelen,- hogy- ez- a- vizsgálat- a- múlt- nyelvének- csak- egy- kisebb- szektorára,- elsősorban- a- hangtanra,- szerényebb- mértékben- az- alaktanra- és- a- szótörténetre- terjedhet- ki,- viszont- -- úgy- látszik- -- ez- a- forrástípus- az- említett- korlátokon- belül- olykor- talán- többet- is- tud- nyújtani- a- szövegek- vallomásánál.- két- vonatkozásra- gondolok:- a- nyelvföldrajzra- és- a- kronológiára-”-(a- kiemelések- tőlem- -v.f.).- Tulajdonképpen- többek- között- az- ómagyar- kor- modellálását- is- részben- ezek- a-

munkálatok-teszik lehetővé,-éspedig-oly-módon,-hogy-a-protougor-és-kora-ómagyar-kori állapotok-közötti-időszakot-az-előzmények-és-következmények-ismeretében-rekonstruáljuk.-mivel-ennek-során-a-mintegy-kétezer-évet-kitevő-köztes-állapotra-nem-állnak-rendelkezésünkre-nyelvi-források,-ezért-az-ósmagyar-korra-vonatkozó-nyelvföldrajzi-megállapításokat-is-kénytelenek-vagyunk-mellőzni.-Igaz,-a-kora-ómagyar-korra-vonatkozó-nyelvföldrajzi-megfigyelések-is-többnyire-kellően-bizonytalan-lábakon-állnak,-hiszen-a-rendelkezésünkre-álló-adatok-meglehetősen-szórványosak.-Felbukkanásuk-helye-korántsem-ad-mindig-megfelelő-alapot-a-hajdani-nyelvváltozatok-téri-tagozódásának-behatárolására,-jóllehet az-ómagyar-korról-úgy-gondolkodunk,-hogy-akkor-következett-be-az-a-váltás,-amelynek során-a-törzsi-nyelvjárások-egy-idő-után-fokozatosan-területi-változatokká-váltak.-ugyanakkor-jószérivel-vajmi-keveset-tudunk-az-akkortájt-kizárólag-területi-változatokban-élő magyar-nyelv-nyelvjárásainak-területi-elrendeződéséről.-Talán-korántsem-véletlen,-hogy-a-régebbi-és-az-újabb-nyelvtörténeti-kézikönyvek-az-adatok-helyhez-kötésének-kérdésében egyaránt-meglehetősen-szükszavúak,-holott-az-egyes-jelenségek-gócának-meghatározása a-terjedés-irányának-és-módjának-behatárolásában-is-nagyban-segíthetné-a-nyelvtörténet-szeket.-Igaz,-a-történeti-földrajzi-tényezőket-többnyire-a-nyelvi-változások-másodlagos-okaiként-szokás-számon-tartani,-amelyek-a-tágabban-értelmezett-társadalomtörténeti-kérdésekhez-vezetnek-el-bennünket.-a-történeti-vizsgálatoknak-tehát-elengedhetetlen-része annak-megválaszolása,-hogy-mikor,-kik-és-hol,-a-nyelvterület-mekkora-szeletén-használták az-adott-nyelvi-elemet-vagy-jelenséget.-a-hol-kérdésére-nyelvföldrajzi-vizsgálatok-segítségével-tudunk-megnyugtató-válaszokat-adni.-ahhoz-azonban,-hogy-megfelelő-eredményre jussunk,-kellően-nagy-mennyiségű,-a-nyelvterület-egészét-vagy-annak-jelentősebb-szeletét lefedő-adatokra-van-szükségünk.-minél-messzebbre-megyünk-vissza-időben,-annál-kisebb az-esélye-annak,-hogy-a-fentebb-említett-feltételnek-maradéktalanul-eleget-tudjunk-tenni, hiszen-a-korai-ómagyar-korból-meglehetősen-gyéren-állnak-rendelkezésünkre-a-források, és-amint-már-jeleztük,-a-nyelvmélekek-lokalizálása-is-számos-nehézségbe-ütközik.

Joggal-vetődik-fel-a-kérdés,-létezik-e-áthidaló-megoldás.-a-válaszom-egyértelmű-igenlő-lehet,-noha-tudatában-vagyok-annak,-hogy-az-utóbbi-időben-a-térinformatikával megtámogatott-családnévföldrajz-sem-tud-minden-tekintetben-üdvöztető-megoldásokat kínálni.-a-módszer-megnevezésére-jobb-híján-a-visszakövetkeztetés-terminust-használok.-Tartalmilag-ez-ennyit-takar,-hogy-egy-későbbi-időszak-nyelvi-korpuszának-téri-eloszlásából-próbálok-következtetéseket-levonni-arra,-hol-lehetett-egy-egy-neológ-jelenségnek-a-góca,-illetőleg-miként-modellálható-az-újítás-földrajzi-terjedése.-munkámat-nagyban-könnyíti,-hogy-két,-egymástól-mintegy-háromszáz-évnnyire-eső-időszelet-összevetésére-nyílik-lehetőségünk.-ehhez-természetesen-azt-kell-feltételeznünk,-hogy-a-viharos-történelmi,-valamint-a-felgyorsult-belső-és-külső-migrációs-változások-időszakát-leszámítva-a-nyelv-történetében-általában-nem-következnek-be-hirtelen,-robbanásszerű,-az-egész-nyelvterületet-érintő-mozgások,-átrendeződések.-ebből-következőleg-a-nyelvföldrajzban-is-egyfajta-állandóságot-feltételezhetünk.-k-ülönösen-akkor,-ha-nagy-mennyiségű-adat-áll-rendelkezésünkre.

az-alább-bemutatandó-két-családneves-korpusznak-az-a-nagy-előnye,-hogy-egy-adott-időmetszetben-az-egész-nyelvterületről-/-országból-(mutatis-mutandis)-nagy-mennyiségű,-lokalizálható-adat-vizsgálatára-nyílik-lehetőségünk,-szemben-az-egyéb-forrásokkal,-amelyeket-vagy-a-területi-határok-korlátozott-voltával,-vagy-a-reprezentativitás-hiányával,-avagy-mindkettővel-minősíthetünk.

az-állandóságot-az-idő-előrehaladtával-a-jelenségek-terjedése-és-a-népeségmozgás-fogják-némileg-átrendezni.-a-továbbiakban-az-elmondottak-igazolására-fogunk-néhány-olyan-példát-megszemlélni,-amelyek-alapján-állapotokat-tudunk-megszemlélni,illetőleg-folyamatokat-modellálni.-mielőtt-erre-sor-kerülne,-előljáróban-röviden-szólnunk-kell-az-adatbázisokról.

2. amint-fentebb-jeleztem,-a-névföldrajzi-vizsgálatokhoz-két-időszak-családneves-korpuszát-foghatjuk-vallatóra.-az-egyiknek-az-adatai-a-magyar-k-irályság-területén-elvégzett-1720-as-országos-összeírásból,-a-másikét-a-közigazgatási-és-elektronikus-közszolgáltatások-központi-Hivatalának-2009-es-népeség-nyilvántartásából-származnak.-mindkét-adatbázis-korpusza-strukturálva-és-előkódolva-teszi-lehetővé-az-egymással-összetartozó-adathalmazok-lekérdezését.-az-1720-as-összeírásból-(országos-1720/2012)-mintegy-179-adóköteles-személy-családneve-áll-rendelkezésünk-re.-döntő-többségük-férfinév-(lásd-részletesebben-vörös-2013,-34.,-57-58.-p.).-azt-persze-egyéb-támpontok-híján-közelebből-nem-lehet-meghatározni,-hogy-mennyi-ebből-a-születési-név.-azt-sem-tudni-pontosan,-hogy-a-korabeli-migráns-népeség-új-közösségben-kapott-ragadványnevei-mennyiben-tekinthetők-egyenértékűeknek-a-családnevekkel-(vö.-vörös-2013,130-131.-p.).-ugyanakkor-a-conscriptio-minden-adata-helyhez-köthető,-így-az-adattáblák-megfelelő-előkészítése-után-a-magyar-k-irályság-hárommillióra-becsült-hajdani-népeségre-(vö.-acsády-1896,-dávid-1957)-hözavetőlegesen-5,95%-nyi-névállományának-térei-eloszlására-látunk-rá-(vörös-2013,-130.-p.).-mivel-az-összeírás-az-erdélyi-Fejedelemségre-sem-terjedt-ki,-ezért-keleti-irányban-be-kell-érnünk-a-Partium-lakosságának-vizsgálatával.-délien-a-később-autonómiával-rendelkező-horvát-szlavónországi-területeket,-valamint-a-hozzájuk-tartozó-részeket-és-a-határvidékeket,-északon-a-Lengyelországnak-elzalogosított-tizenhárom-szepesi-várost-és-Lubló-várát-sem-írták-össze.

az-ezredforduló-utáni-strukturált-korpusz-(mmcsa-2009)-több-mint-tízmillió-alap-adatot-tartalmaz.-ez-alapján-a-2009.-január-1-jei-eszmei-állapot-szerint-az-akkori-magyarországi-lakónépeség-családnévállományára-láthatunk-rá.-a-születési-nevek-mindegyike-lokalizálható,-és-pedig-megyéek,-települések,-településrészek,-Budapest-esetében-pedig-még-utcák-szerint-is.-a-korpusz-teljességét-azért-fontos-hangsúlyozni,mert-a-nevek-a-politikai-határokon-belüli-területek-egészét-lefedik,-ezáltal-minden-korábbinál-alaposabban-tudjuk-bizonyos-jelenségek,-pl.-hangtani,-morfológiai,-lexikai,jelentéstan-stb.-térei-tagozódását-vizsgálni.

az-1720-as-korpusz-adatai-is-többé-kevésbé-egyenletesen-fedik-le-a-korabeli-magyar-k-irályság-területét.-az-adatok-térei-eloszlásának-meghatározásához-a-történelmi-magyarország-Trianonban-feldarabolt,-majd-a-második-világháború-utáni-utódállamok-határvonalait-hívom-segítségül.-a-mai-magyarország-területére-esik-az-adatok-38,02%-a.-szlovákia-36,87%-ban-részesedik.-vagyis-a-két-régió-területére-esik-együttesen-a-nevek-74,89%-a.-a-fennmaradó-mintegy-25%-a-mai-magyarországgal-szomszédos-államokban-található.-ezek-a-következőképpen-oszlanak-meg:-a-manapság-romániához-tartozó-Partiumból-a-nevek-9,88%-át,-az-ausztriai-Burgenlandból-7,61%-át,-az-ukrajna-fennhatósága-alatt-lévő-kárpátaljáról-3,67%-át,-vajdaságból-1,54%-át,szlovéniából-1,36%-át,-Horvátországból-0,76%-át,-a-Lengyelország-fennhatósága-alá-tartozó-területekről-0,26%-át-vizsgálhatjuk.

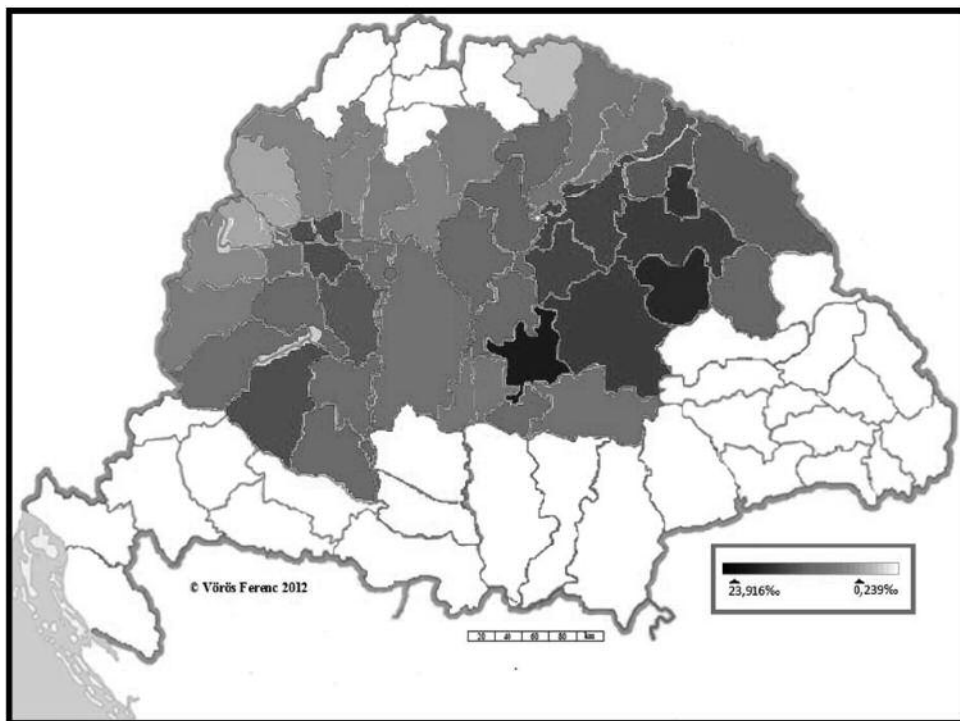
3. a-korpuszalapú-névtani-kutatásoknak-szinte-mindig-az-első-lépései-közé-tartozik-a-gyakorisági-listák-meghatározása.-esetünkben-azért-van-ennek-jelentősége,-mert

korábról- sohasem- állt- rendelkezésünkre- olyan- hatalmas- személynévállomány,- mint amelyet- az- 1720- as- összeírás- kínál- számunkra.- a- mennyiségi- viszonyokon- túl- a- területi- ség- is- figyelemre- méltó- nővumokat- kínál,- hiszen- a- történeti- adatbázisok- egyikének segítségével- sem- látunk- rá- az- ország- egész- területére.

3.1. a- gyakorisági- lista- felállítása- korántsem- olyan- egyszerű- feladat,- amint- az- első pillantásra- látszik,- ugyanis- a- különféle- lexikai- típusok- alá- számtalan- ejtés- és/ vagy- írás- képváltozatot- lehet- besorolni.- még- az- egyszerűbb- hangszerkezetek- is- meglepően- sok változatot- takarnak.- a- három- hangból- álló- *Pap*- nak¹ három,- a- *Kis*- nek- és- *Nagy*- nak- négy- négy,- a- *Tót*- nak- pedig- huszonnégy- (sic!)- változatát- sikerült- kimutatni.- az- okok- többfélék.- a- változatok- nagy- számát- mindenekelőtt- azzal- magyarázhatjuk,- hogy- a- 18.- század- elején- nem- volt- a- magyarban- egységes- írásgyakorlat.- az- összeírók- a- hallott- információt- az iskolájukban- megszerzett- ortográfiai- ismereteiknek- megfelelően- rögzítették.- ugyanitt említhetjük,- hogy- a- nevek- lejegyzésének- elveiről- még- érintőlegesen- sem- szólt- az- 1715. évi- Lvll.- törvénycikk,- amelyben- elrendelték- az- első- országos- összeírást,- jöllehet- az országgyűlés- ennek- módját- is- kidolgozta.² magával- az- összeírás- technikai- lebonyolítá- sával- a- 2- 4.- §- ok- foglalkoztak,- ám- a- törvénycikk- a- kivitelezés- mikéntjére- sem- tartal- mazott- részletes- útmutatást.- a- családnevek- jelenkori- írásgyakorlatából- kiindulva- azt gondolhatnánk,- hogy- a- családi- hagyománynak- is- nagy- jelentőséget- kell- tulajdonítanunk a- fentebb- említett- sokszínűségben.- ezt- a- feltételezést- azonban- gyorsan- elvethetjük, hiszen- számtalan- jelből- arra- következtethetünk,- hogy- a- neveket- a- conscriptorok bemondás- alapján- vetették- papírra.- Ha- tehát- hagyományörző- írásmódról- akarunk- szól- ni,- akkor- leginkább- arra- a- hagyományra- kell- gondolnunk,- amelyet- az- összeírók- írásgya- korlata- takarhat,- s- korántsem- a- névgazdák- által- nemzedékről- nemzedékre- áttestált családi- hagyományra.- ez- utóbbit- azért- is- elvethetjük,- mert- az- 1720- as- összeírás- alap- vetően- az- adóköteles- személyek- nevét- hagyta- ránk.- alanyai- többségükben- a- betűvetés tudományában- járatlan- jobbagyok- köréből- kerültek- ki.- k- isebb- részben- a- városi- népes- ség- névállományával- is- találkozhatunk- a- tékák- lapjain,- akiknek- a- műveltségéről- ugyan vajmi- keveset- tudunk,- ám- sejtethetjük,- hogy- ekkortájt- a- családnevek- írásmódjának- vál- tozatlan- formájú- apáról- fiúra- örökítése- ebben- a- társadalmi- rétegben- sem- mondható általánosnak.- az- összeíró- íveket- a- megyék- által- kiküldött- személyek- vezették,- és- pedig latinul.- n- incs- nyoma- annak,- hogy- a- nevek- feljegyzésekor- figyelembe- vették- volna- a- csa- ládi- hagyományt.- ugyanakkor- számtalan- példát- találunk- arra,- hogy- félrehallott- alakokat vetettek- papírra.- k- ülönösen- akkor,- amikor- a- conscriptorok- nem- rendelkeztek- az- adott településen- és/ vagy- térségben- használatos- nyelv,- illetőleg- dialektus- ismeretével,- illető- leg- a- magyarétól- eltérő- név- nyelvi- alkatának- beazonosításához- szükséges- nyelvtudás- sal.- mindezek- tehát- magyarázatul- szolgálnak- az- egyes- lexikai- típusok- alá- besorolt- nyel- vi- adatok- írásképeinek- sokszínűségére.- az- állítás- igazolására- vessünk- egy- pillantást- a *Pap* lexikai- típusának,- illetőleg- a- *Páp* változatnak- a- nyelvföldrajzára!

-
- 1.- az- adatbázisban- további- nyolc- o- s- adatot- is- találtam- (*Pop*),- ám- ezeket- a- *Pap* lexikai- típusának szempontjából- figyelmen- kívül- hagytam,- ugyanis- azok- minden- bizonnyal- a- szláv- nyelvek- vala- melyikéhez- tartoznak.- Ha- tehát- következetesek- akarunk- maradni- a- szótározás- általános- gya- korlatához,- akkor- egy- egy- szótári- egység- alá- csupán- azonnyelvi- változatokat- sorolhatunk- be.
  - 2.- az- útmutató- latinul- megfogalmazott- szövegét- teljes- terjedelmében- acsády- Ignác- közli.- Lásd acsády- 1896,- 12- 13.- p.

2. ábra. a-Pap és-változatai-az-1720-as-összeírásban-(megyéenkénti-bontásban)

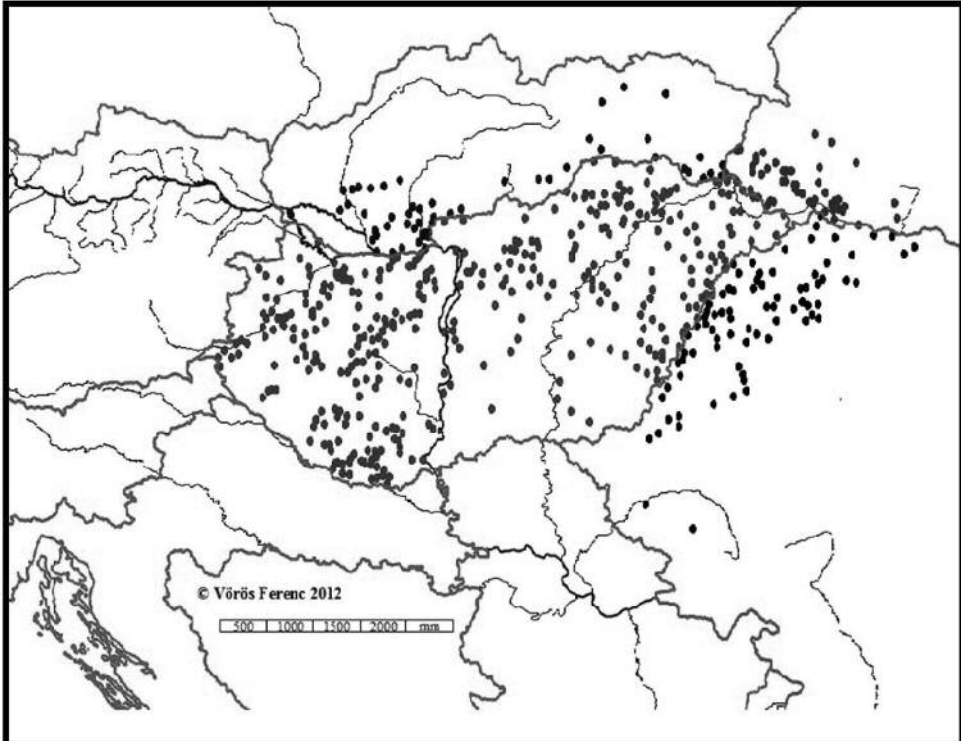

a-2.-és-3.-térkép-(2.-és-3.-ábra)-alapján-megállapítható,-hogy-a-Pap a-18.-század-ele-jén-alapvetően-a-magyar-nyelvterülethez-köthető,-jóllehet-nem-teljesen-egyenletesen-fedi-le-azt.-Figyelemre-méltó-foghíjakat-találunk-n-yugaton-vas,-zala-és-somogy-megye-egyes-térségeiben,-k-eleten-a-Tisza-és-a-maros-által-határolt-területen.-a-duna-Tisza-közének-déli-részén-jelentkező-hiátus-megfigyelésem-szerint-nemcsak-e-névnél,-hanem-a-többi-gyakori-lexikai-típusnál-is-jelentkezik-(a-Kovács,-Szabó,-Nagy-és-Tót-történeti-kartogramját-lásd-vörös-2013,-110.,-124.,-137.,-146.-p.).-ez-a-tény-tehát-valószínűleg-eredendően-nem-a-Pap-korabeli-elterjedtségével,-hanem-a-török-pusztítással-hozható-összefüggésbe.

a-Pap-adatainak-területi-tagolódását-tanulmányozva-szembeszökő,-hogy-azok-kivé-tel-nélkül-a-történelmi-somogy-megye-területén-buknának-fel.-a-változatok-efféle-terü-leti-eloszlását-esetünkben-alapvetően-háromféle-okra-vezethetjük-vissza.-az-egyik,-hogy-sajátos,-csak-az-adott-térségre-jellemző-ajtésmóddal-van-dolgunk.-a-másik,-hogy-az-adat-feljegyzőjének-ortográfiai-gyakorlata-áll-a-háttérben.-a-harmadik,-hogy-a-conscriptor-sajátos-anyanyelvjárási-tudása-alapján-„hall-félre”-valamit.-elvileg-az-sem-zárható-ki,-hogy-a-három-tényező-együttesével-kell-számolnunk.-az-oknyozásnak-e-pontján-azonban-nem-téveszthetjük-szem-elől,-hogy-kik-is-végezték-el-somogyban-az-összeírást.-Ha-ennek-utánajárunk,-a-fentebbi-felvetések-közül-legkézenfekvőbbnek-a-harmadik-változat-tűnik-rationális-magyarzatnak,-ugyanis-ezzel-a-feladattal-a-Heves-megye-küldöttei-lettek-megbízva.-meglehet,-talán-a-palóc-nyelvterületen-szocializáló-

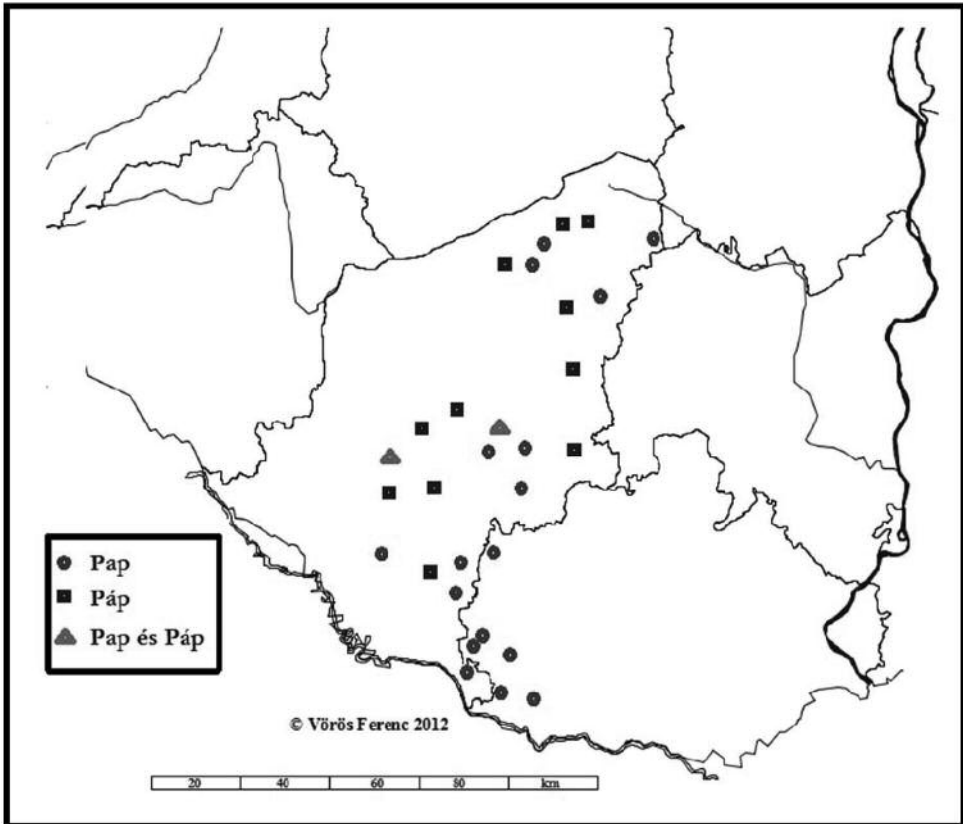
dott-Heves- megyei- fül- hallhatta- bele- a- köznyelvi- a- ba- az- illabiális- *á* hangot,- amelyet aztán- megfelelő- hangjelölés- hiányában- hosszú- *á*- val- adhatott- vissza- (a- palóc- nyelvjár- si- régió- tömbjeinek- 20.- századi- területiségéről- lásd- juhász- 2001,- 282.- p.). mindazonáltal- figyelemre- méltó,- hogy- a- *Páp*- nak- mint- változatnak- a- térbeli- eloszlása olyasféle,- mintha- egy- összeíró- kétnapi- járóföldnyi- somogy- megyei- útját- rajzolná- ki Balatonendréd,- kőröshegy,- Látvány,- andocs,- lgal,- Baté,- j uta,- mezőcsokonya,- kutas, szabás,- csököly,- Homokszentgyörgy- érintésével.³ nem- tudni,- hogy- valóban- ebben- a sorrendben- történt- e- az- adóalanyok,- illetve- a- falusi- előjárók- kikérdezése- az- adókö- teles- személyekről,- de- annyi- bizonyosnak- tűnik,- hogy- a- *Pap* szótári- típusán- belül- csak a- somogy- megyei- tékák- ívein- találkozni- a- jelenséggel- (lásd- 4.- ábra).- egyébiránt- az- is figyelemre- méltó,- hogy- a- hagyományörzőnek- számító- hosszú- *p*- s- alakból- egy- sem- buk- kant- föl- a- s- omogy- megyei- összeíró- íveken.- megjegyzem- a- 4.- számú- térképre- vetített- 42 adatból- 27- et- *Pap*,- 15- öt- *Páp* alakban- hagytak- ránk- az- 1720- ban- s- omogy- megyében ténykedő- conscriptorok.

3. ábra. a-*Pap* és- változatai- az- 1720- as- összeírásban- (településenkénti- bontásban)

3.- a- felsorolásban- szereplő- településneveket- nem- a- tékában- fellelhető- formában,- hanem- a- mai alakjukban- adom- meg.

4. ábra. a-történelmi-somogy-megyében-felbukkanó-Pap és Páp változatok-földrajzi eloszlása-az-1720-as-összeírásban-(a-jelenkori-közigazgatási-beosztásra-vetítve)

3.2. a-tizenkét-leggyakoribb-név-között-egy-sem-akad,-amelyet-a-kázmér-féle-család-névszótár-alapján-ne-a-magyarból-eredeztetnénk,-jóllehet-többnek-is-kölcsönszónak tekinthető-közsözi-etimon-van-a-háttérében.-ezek-némelyike-korai-átvétel.-közöttük olyanokat-is-találni,-amelyek-akkor-kerültek-be-nyelvünkbe,-amikor-a-magyarban-még családnevek-sem-léteztek.-ilyen-pl.-a-Kovács-és-a-Pap.-mindkettő-kora-ómagyar-kori,-a szláv-dialektusok-valamelyikéből-származtatható-átvételle-re-vezethető-vissza.-mikorra-az egyelemű-névrendszerből-kezdett-vette-a-többlemű-névrendszerre-történő-váltás, addigra-mindkettő-teljes-mértékben-nyelvünkbe-integrálódott,-majd-családnévvé-vált. csupán-egyetlen-olyan-lexikai-típust-találunk-az-1.-táblázatban,-amelynek-eredeztetésekor-a-magyar-on-kívül-más-nyelvek-is-szóba-kerülhetnek:-a-Kovács-ot.-ez-utóbbi-ugyanis-családnévként-a-környező-szláv-nyelvekből-is-levezethető.-a-kétféle-eredetréteg-azonban-a-Kovács-esetében-szinte-szétválaszthatatlanul-egybeolvad-a-történelmi-és-jelenkori-korpuszunkban.-az-egy-adatokról-csak-genealógiai-vizsgálatokkal-lenne-kideríthető,-hogya-magyar-vagy-a-szláv-eredetréteghez-tartoznak-e.-az-etnikai-viszonyok-ismeretében-azonban-némi-fogódzót-jelenthet-a-névföldrajz,-ugyanis-a-magyar,-illetőleg szláv-népesség-által-többszerűen-lakott-térségekben-az-adatok-térel-oszlása-kellő-ala-

pot-teremt-bizonyos-következtetések-levonására.-mielőtt-erről-meggyőződnenk,-vegyük szemügyre-a-tizenkét-leggyakoribb-családnév-listáját!-Tegyük-ezt-oly-módon,-hogypár-huzamot-vonunk-a-jelenkori-adatokkal!

1. táblázat. a-12-leggyakoribb-családnév-1720-ban-és-2009-ben

	1720				2009			
	Családnév	fő	%	Változatok száma	Családnév	fő	%	Változatok száma
1.	<i>Kovács</i>	3081	1,72	12	<i>Nagy</i>	237 501	2,33	3
2.	<i>Szabó</i>	3041	1,70	5	<i>Kovács</i>	222 110	2,18	8
3.	<i>Nagy</i>	2729	1,53	4	<i>Tóth</i>	217 957	2,14	12
4.	<i>Tót</i>	2608	1,46	24	<i>Szabó</i>	214 064	2,10	14
5.	<i>Varga</i>	2234	1,25	5	<i>Horváth</i>	202 316	1,99	12
6.	<i>Kis</i>	1760	0,99	4	<i>Kiss</i>	157 432	1,55	7
7.	<i>Horvát</i>	1573	0,88	13	<i>Varga</i>	139 259	1,37	7
8.	<i>Molnár</i>	1166	0,65	8	<i>Molnár</i>	108 344	1,06	10
9.	<i>Pap</i>	1048	0,59	3	<i>Balogh</i>	97 622	0,96	12
10.	Takács	931	0,52	8	<i>Németh</i>	96 950	0,95	4
11.	<i>Német</i>	921	0,52	8	Farkas	83 536	0,82	6
12.	<i>Balog</i>	643	0,36	4	<i>Papp</i>	68 278	0,67	2

az-adatbázisok-12-leggyakoribb-nevének-párba-állításakor-több-dolog-is-azonnal-szem-beötlük.-1. a-sorrendiség-tekintetében-csupán-a-hatodik-helyen-található-*Kis* és-a-nyolcadik-helyen-álló-*Molnár* pozíciója-egyeznek-meg,-a-többi-lexikai-típusé-nem;-2. a-két-idő-sík-listája-csupán-egy-egy-lexikai-típusban-tér-el-egymástól:-az-1720-asban-a-*Farkas*-t, a-2009-ben-viszont-a-*Takács*-ot-nem-leljük-meg;-3. a-listák-élén-álló-négy-név-pozíciója ugyan-eltér-egymástól,-de-mindkét-időszakban-ugyanazt-a-négy-nevet-találjuk;-4. az adatbázisok-egészéhez-képest-megadott-százalékos-értékek-leptékük-tekintetében többnyire-nem-mutatnak-jelentős-különbséget;-5. a-várakozásokkal-ellentétben-nem-a történeti-réteg-lexikai-típusaiban-találjuk-a-legtöbb-változatot,-habár-a-*Tót*-nak-ebben-az időszakban-az-összes-többi-szótári-egység-nél-lényegesen-változatosabb-íráskepeit hagyták-ránk-a-tékák-lapjai-(a-változatokat-a-gyakoróságukkal-együtt-lásd-vörös-2013, 98.-p.).⁴ egyébiránt-a-jelenkori-korpuszban-a-gyakorósági-lista-élén-álló-nevek-közül-a legtöbb-változatát-a-*Szabó*-nak,-majd-a-*Balogh*-nak,-*Horváth*-nak-és-a-*Tóth*-nak-sikerült kimutatni.-ezek-helyesírásunk-szűkebben-értelmezett-hagyományörző-jellegének-tanulmányozását-teszik-lehetővé.-egy-részük-a-magyar-ortográfia-történet-különféle-korsza-

4.- a-*Tót* sokszínűsége--jóllehet-a-hangteste-csupán-három-hangból-építkezik--a-szakirodalmi előzmények-ismeretében-nem-különösebben-meglepő.-Hajdú-mihály-a-történeti-forrásokban „közel-húsz”-változatával-számol-(vö.-Hajdú-2003,-96.-p.).-k-öztük-néhány-olyannal-is,-amelyeket-az-1720-as-összeírásból-már-nem-sikerült-kimutatni.-a-*Totu* pedig--ha-valóban-a-*Tót* lexikai-típusa-alá-sorolandó-be--külön-is-figyelmet-érdemel,-hiszen-bizonyára-a-Fehértói katalin-által-a-várad-i-egestrumból-adatolt-*Totu*-val-hozható-kapcsolatba-(vö.-Fehértói 1969,-146.-p.).-ö-rdög-Ferenc-a-zala-megyei-történeti-anyagból-egyház-látogatási-jegyző-könyvek-alapján-még-az-említettéknél-is-több-változattal-találkozik,-szám-szerint-huszonhét-tel-(ö-rdög-1998).

kaihoz-vezet-vissza-bennünket.-a-Szabó ~ Zabó kettősségének-szókezdő-z-je-például-az /sz/-jelölésének-kora-és-késő-ómagyar-kori-émlékét-őrzi.-egyes-feltételezések-szerint az,-hogy-a-nyelvelmékes-kor-első-időszakában-a-z és-sz hangpár-közös-jele-a-z volt,-őfel-német-hatásra-vezethető-vissza-(vö.-k orompay-2004,-282.-p.).-a-cs hangértékű-*ch* a szövegen-ugyancsak-olyasféle,-családnevek-által-megőrzött-archaizmus,-amelyet viszont-az-ófrancia-írásgyakorlat-ómagyar-kori-hatásával-magyarázunk-(vö.-k orompay 2004,-282.-p.).-ez-utóbbi-találjuk-például-a-Kovách-on.

érdekes-jelenség-a-fentebb-már-említett-Pap szövegi-hangzójának-geminációja.-az eddigi-kutatások-nem-fordítottak-rá-különbesebb-figyelmet.-sem-azt-nem-tudjuk-ponto-san,-hogy-a-jelenség-melyik-nyelvtörténeti-korszaknak-volt-az-újítása,-sem-azt,-hogy-a nyelvterület-mely-részén-bukkantak-fel-először-a-hosszú-*p*-vel-lejegyzett-adatok.-ezzel kapcsolatban-k orompay-k lára-így-fogalmaz:-„Feltűnő-gyakran-találkozunk-bizonyos-csa-ládnevekben-szövegi-betűkettőzéssel:-Papp, Kiss, Sass, Veress. ez-azért-feltűnő,-mert a-gemináció-hangzóközi-helyzetben-szokott-bekövetkezni.-a-neveken-belül-feltehetően szerepet-játszik-az-adott-elem-rövidsége:-az-egy-szótagú-nevek-mintha-különösen-ked-velnék-a-betűkettőzést”-(k orompay-2010,-62.-p.).-k orompay-arra-is-utal,-hogy-a-névvé-gi-gemináták-ő rdög-Ferencnek-a-18.-századi-z-ala-megyei-korpuszából-már-kellően-nagy számban-kimutathatók-(vö.-ő rdög-2008,-281.-p.).

3.3. érdekes-kísérletnek-ígérkezik,-hogy-a-Pap hosszú-*p*-s-írasképváltozatainak-nyelv-földrajzi-eloszlását-két-időszak-viszonylatában-összevessük.-n oha-a-két-adatbázis-meny-nységileg-jelentősen-különbözik-egymástól,-a-szóban-forgó-lexikai-típus-összkorpuszon belüli-részesedése-nem-mutat-akkora-különbséget,-hogy-ennek-következtében-az-össze-vetés-eredményeit-fenntartásokkal-kelljen-fogadnunk.-az-1720-as-összeírás-1048-adata 0,59%-át,-a-2009-es-69-722-neve-0,68%-át-teszik-ki-a-teljes-családnévanyagnak.

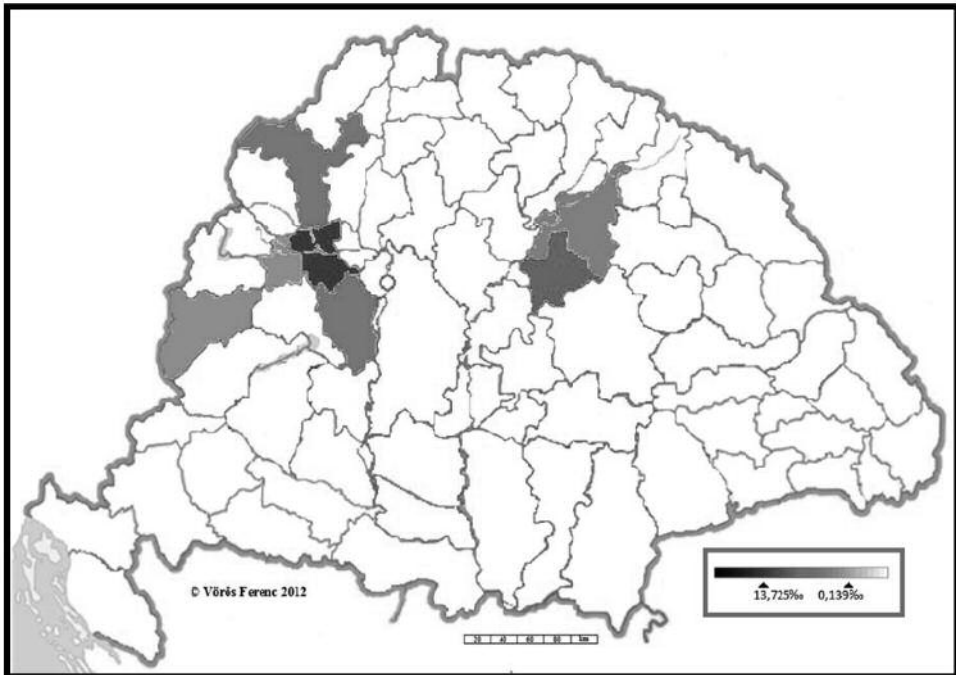
a-18.-század-elejéről-a-geminátás-változatból-78-adatot-sikerült-kimutatni.-ezek-a-lexi-kai-típus-egészének-mindössze-7,44%-át-teszik-ki.⁵ ezzel-szemben-az-ezredfordulós-kor-puszban- a- hosszú-*p*-s- változatok- teszik- ki- a- *Pap* lexikai- típusának- döntő- többségét (77,33%).-a-számok-arra-engednek-következtetni,-hogy-a-Pap esetében-országos-viszony-latban-a-névvégi-gemináta---mint-ortográfiai-megoldás---az-utóbbi-háromszáz-évben-vált

5.- a-magyar-eredetű-családnevek-esetében-szinte-kivétel-nélkül-a-Pap-ban-találkozhatunk-szó- végi-geminált-*p*-vel.-az-1720-as-országos-összeírásból-125-hosszú-*p*-s-családnévadatot-sike- rült-kimutatni.-k özüjük-94-et-minősíttem-magyar-eredetűnek.-ez-utóbbi-rétegen-belül-78 adat-volt-a-Papp.-a-fennmaradó-16-név-között-a-következőket-találjuk:-*Philipp* (10),-*Föllipp* (2),-*Filipp* (1),-*Fülepp* (1),-*Szépp* (1),-*Zepp* (1).-megjegyzendő,-hogy-a-*Philipp*-ek-lejegyzése mögött-gyaníthatóan-az-összeíró-latinos-műveltsége-húzódhat-meg,-bár-az-sem-kizárt,-hogy egyes-adatok-esetében-jövevénynévvel-van-dolgunk;-a-*Zepp* magyar-etimonná-minősítése azért-kétséges,-mert-a-k ázmér-féle-szótár-tanúsága-szerint-csak-a-17.-század-első-negyedéig fordulnak-elő-z-s-adatok.-akkortól-kivétel-nélkül-kétjegyű-betűvel-jelölik-a-források-az-/sz/ hangértéket.-ebből-a-megfontolásból-akár-német-eredetűnek-is-minősíthettem-volna-az-ada- tot-(vö.- Brechenmachernél- a- *Zepf*, *Zep()**pellin*, *Zep(p)**ernik*, *Zeppler* címszavakkal [Brechenmacher-1957-1963/2,-853-854.-p.]).-a-18.-század-eleji-korpusz-egyértelműen idegen-eredetű,-illetőleg-a-jövevényréteghez-sorolható-31-névadat-mindegyikét-német-ere- detűnek-találtam.

a-jelenkori-adatbázisban-58-787-névben-talált-a-mmcsa-keresője-hosszú-*p*-t.-k özüjük 54-055-öt-tudtam-magyar-eredetűnek-minősíteni.-ez-utóbbi-rétegben-53-906-ot-a-Pap lexi-

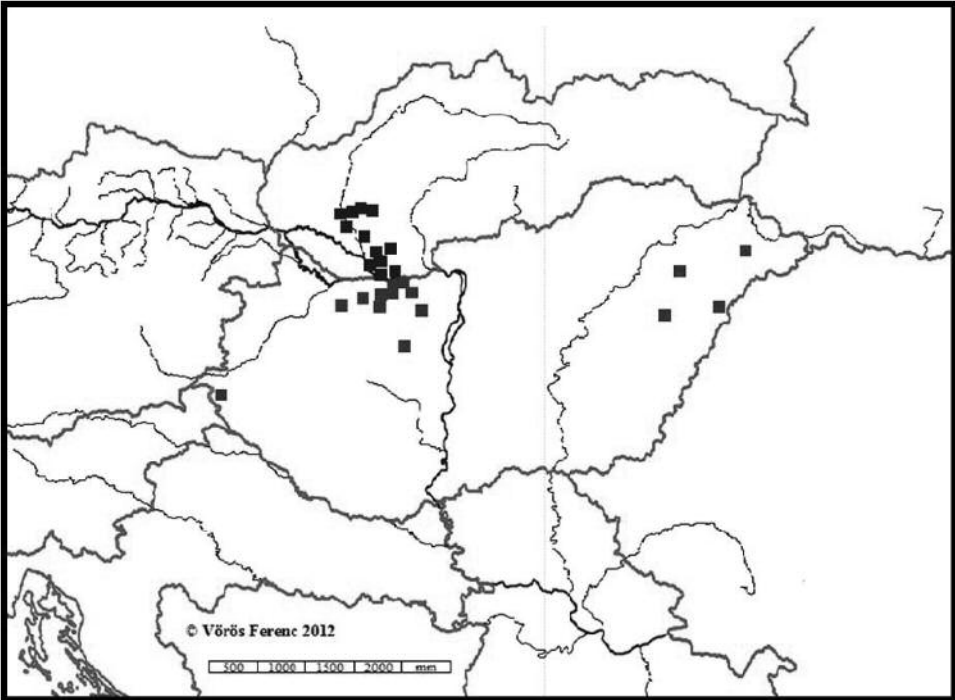
elterjedtebbé.- azért- az- óvatos- fogalmazás,- mert- pontosan- nem- tudni,- hogy- a- névégi- p- lejegyzéskori- kettőzésében- mekkora- szerepet- játszott- az- összeírók- személye,- pontosabban- az- általuk- favorizált- ortográfiai- gyakorlat.- Ha- pedig- ez- utóbbi- ténnyel- is- számolunk, akkor- arra- ugyancsak- tekintettel- kell- lennünk,- hogy- az- adott- térséget- összeíró- személyek honnan- érkeztek- az- egyes- megyékbe,- illetőleg- hol- sajátították- el- a- betűvetés- tudományát. a- jelenség- a- 18.- század- elején- a- legkoncentráltabban- k- omárom- megyében- mutatható- ki (42- adat- -- 13,726%).- az- összeírást- itt- Torna- megyei- conscriptorok- végezték.- ezt- követi Hajdú- (8- adat- -- 7,843%),- Fejér- (4- adat- -- 1,946%),- nyitra- (18- adat- -- 1,712%),- s- szabolcs (2- adat- -- 0,864%),- győr- (2- adat- -- 0,493%) és- vas- megye- (2- adat- -- 0,139%).- a- Hajdú területben- és- s- szabolcsban- Fejér- megyei,- Fejér- megyében- nógrádi,- nyitra- megyében- ungi, győr- megyében- nyitrai,- vas- megyében- gömöri- összeírók- vetették- papírra- az- adatokat. ugyan- az- összeírók- földrajzi- hovatartozása- első- pillantásra- kellően- szóródik,- ám- ha- figyel- mesebben- szemügyre- vesszük- a- kiküldő- megyék- elhelyezkedését,- akkor- alapvetően- két- góc- rajzolódik- ki- előttünk- a- korabeli- magyar- k- írályság- térképén.- Földrajzilag- többé- kevésbé- mindkettő- egybeesik- a- *Pap* hosszú- p- s- adatainak- felbukkanási- helyeivel- (kivétel- ez- alól vas- megye,- amelynek- két- összeírója- gömör- megyéből- lett- kiküldve).

5. ábra. a-*Pap* hosszú- p- s- változatai- az- 1720- as- összeírásban- (megyéenkénti- bontásban)

kai- típusa- alá- sorolhatunk- be.- a- magyar- rétegen- belül- fennmaradó- 149- adat- a- *Fülöp* szótári- egységéhez- köthető.- ezek- a- következők:- *Fülöpp* (72),- *Filipp* (51),- *Fülepp* (13),- *Filepp* (7), *Remetey-Fülöpp* (4),- *Fillipp* (1),- *Fülepp* (1).- az- idegen- eredetű,- illetőleg- jövevénynév- rétegben 4- 731- névégi- (összetett- nevekben- a- névrész- végén)- hosszú- p- t- tartalmazó- családnevet találtam.

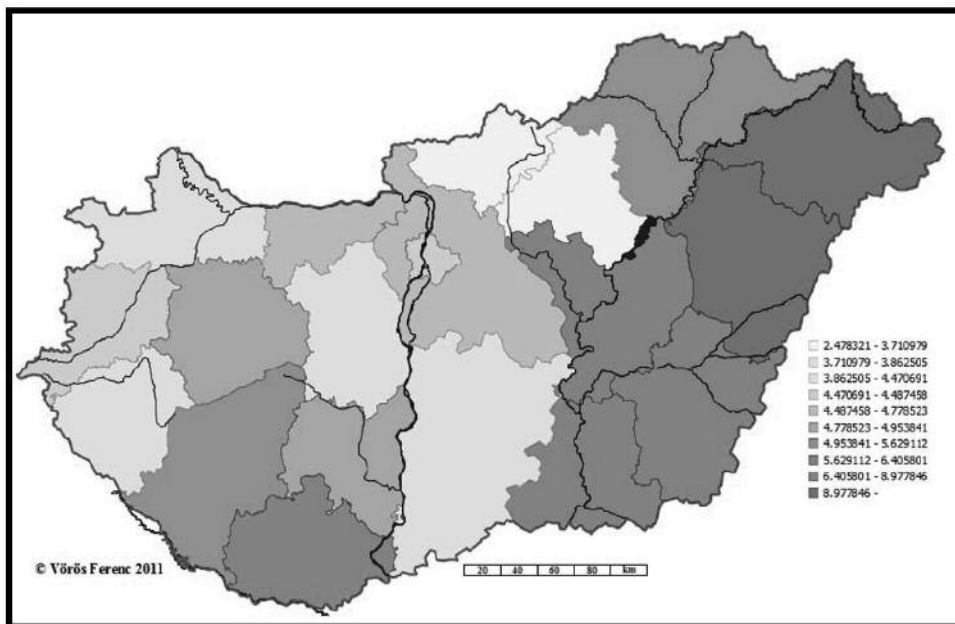
6. ábra. a-Pap hosszú-p-s-változatai az-1720-as-összeírásban-(településenkénti-bontásban)

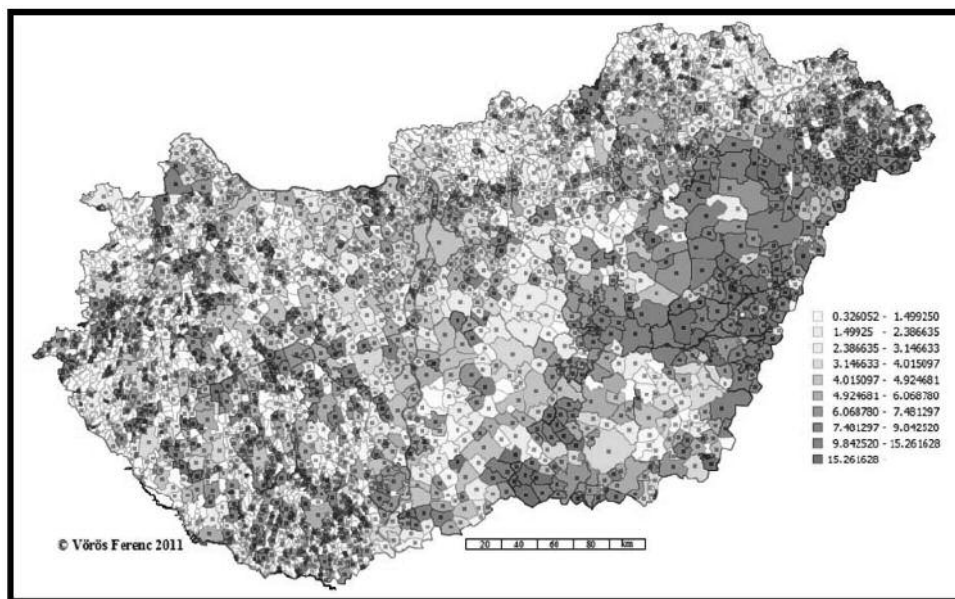
Háromszáz-évet-ugorva-azt-tapasztaljuk,-hogy-a-Pap családnev-hosszú-p-s-változata-a mai-politikai-határokon-belül-szinte-az-egész-nyelvterületet-uralja-(lásd-7.-és-8.-ábra), ám-leginkább-az-ország-keleti-felében,-azon-belül-is-az-északkeleti-térség-két-megyéjében,-Hajdú-Biharban,-valamint-s-zabolcs-s-zatmár-Beregben-va-jelen-legerőteljesebben.⁶ a-7.-ábra-azt-is-jelzi,-hogy-a-d-unántúl-on-leginkább-a-veszprém,-s-omogy,-Tolna-és-Baranya-által-határolt-térségekben-találkozn-i-Papp-okkal.-megjegyzendő,-hogy-a-mint-egy-15-ezer-rövid-p-s-adat-érdemben-nem-befolyásolja-a-most-bemutatott-jelenségtérkép-tájegységek-szerinti-elszíneződését.-a-jelenkori-térképeken-feltűnő-a-d-una-Tisza-közének-hiátusa,-amelyre-egyéb-támpontok-híján-egyelőre-nem-tudunk-más-magyarázattal-szolgálni,-mint-a-százötven-éves-török-pusztítás-va-miféle-kései-lenyomata.

6.- a-térképre-vetített-adatokat-minden-esetben-a-megyék,-illetőleg-a-települések-össznépességéhez-viszonyítva-határoztam-meg-(ezrelékben).

7. ábra. a-Pap hosszú-p-s-változatai-a-2009-es-korpuszban-(megyéenkénti-bontásban)

8. ábra. a-Pap hosszú-p-s-változatai-a-2009-es-korpuszban-(településenkénti-bontásban)

3.4. a-Kovács családnév-történeti-és-jelenkori-nyelvföldrajzával-több-korábbi-munkámban-is-foglalkoztam-(lásd-vörös-2009,-196.-p.;-2013,-104-114.-p.).-éppen-ezért-a-közöli-etimonnal-kapcsolatos-tudnivalókat-e-helyütt-csak-röviden-érintem.

az-etimológiai-szótárak-a-kovács-közszo-eredeztetésekor-egyöntetűen-úgy-fogalmaznak,-hogya-korai-átvételként-a-déli-szláv-dialektusokból-kerülhetett-át-a-magyarba-(vö. Tesz,-eWun g).-s-zótörténeti-szempontról-fölöttébb-érdekes:-a-szláv-eredetű-kovács-szavunk-mellé-a-(vas)verő-nemcsak-társult,-hanem-jószerevel-ki-is-szorította-azt-a-nyelvhasználatból-(moór-1954,-72.-p.).-megjegyzem,-r-ubinyi-mózes-a-moldvai-csángók-köréből-személyek-megnevezésére-szolgáló-közszőként-említi-a-vasverő-t-(sic!)-,amely-ott-a-kovács-mesterségre-járatos-kifejezés-(r-ubinyi-1901,-171.-p.).-Bárczi-géza-szerint-a-kovács-mesterségre-a-verő-mint-közszo-még-a-17.-században-is-használatos-volt-(vö.-Bárczi-1967,-289.p.).-ez-utóbbi-azért-érdekes-számunkra,-mert-Bárczi-állítás-a-alapján-azt-várnánk,-hogya-foglalkozásnévi-eredetű-családnévként-mind-az-1720-as,-mind-pedig-az-ezredforduló-utáni-korpuszban-viszonylag-nagy-számban-találunk-ilyen-adatokat.-ezzel-szemben-a-18.-század-első-forrásból-mindössze-négy-ide-vonható-nevet-sikerült-kimutatni:-valamennyi-a-nyelvtér-keleti-feléről-származik.-k-özülük-három-egyértelműen-a-kötélverő-mesterséggel-hozható-kapcsolatba:-Kötélverő (s-zatmárnémeti--rom.-s-atu-mare;-s-zatmár-megye),-Kötélverő (mezőtúr;- Heves-és-k-ülső-szolgát-megye),-Kötélverő (érsemjén--rom.-Şimian;- Bihar-megye),-Verő (nyírácsád;- Bihar-megye).-az-érsemjéni-pusztá-Verő-természetesen-nem-jogosít-fel-bennünk-arra,-hogya-magát-a-névben-rejlő-mesterséget-beazonosítsuk,-hiszen-annak-közsöli-etimonia-hajdan-a-vasverő-mellett-egyebeken-túl-a-kötélverőre,-részverőre-stb.-is-utalhatott.-Természetesen-a-jelenkori-korpuszban-is-találkozni-verőkkel.-nem-egy-közülük-többes-tagolódású-családnév-részeként-vagy-valamilyen-összetétel-utótagjaként-tartal-mazta-a-keresett-szót-(Házverő-Szabó [6],-Házverő-Török [4],-Házverő Szabó [3],-Házverőszabó [1],-Verő-Gergely [1];-Kötélverő [71],-Kincsverő [29],-Hadverő [12],-Dióverő [5],-Kötélverő [3],-Részverő [3],-Kötélverő [2],-Kötélverő [1]).-ezenkívül-251-pusztá-Verő-t-is-találtam.-mindazonáltal-elgondolkodtató,-hogya-Verő-ből-relatív-csak-ilyen-keves-családnév-adatolható-az-ezredforduló-magyar-névállományban.

a-Kovács --amint-fentebb-az-1.-táblázatban-láttuk--a-18.-század-első-felében-a-leg-gyakoribb-családnév-volt-az-adóköteles-személyek-körében.-Tizenkét-írasképváltozatát-sikerült-kimutatni-a-korpuszból.-ezek-gyakorúságuk-sorrendjében-a-következők:-Kovács (2093),-Kovacs (701),-Kováts (161),-Kovács (50),-Kovacs (40),-Kovach (11),-Kóvács (11),-Kovacz (6),-Kovácz (4),-Kovács (2),-Kovacs (1),-Kóvács (1).-megjegyzendő,-hogya-cs-hang-t-s-es,-cz-s,-illetőleg-ch-s-jelölési-módja-a-korabeli,-felekezeti-megszólást-mutató-írás-gyakorlattal-hozható-összefüggésbe.-a-ts-esek-jellegzetesen-a-középmagyar-kor-protestáns,-a-cz-sek-és-ch-sak-a-katolikus-helyesírási-gyakorlat-továbbvitelének-tekintethők-(vö.k-orompay-2010,-62-63.-p.).-ez-utóbbi-jelölési-módot-egészen-a-kancelláriai-helyesírási-gyakorlatig-tudjuk-visszavezetni.-egyéb-iránt-a-cs-s-jelölési-mód-alapvetően-17.-századi-katolikus-újításnak-számít.-Ha-a-Kovács-névvégi-hangja-jelölésmódjainak-gyakorúságát-alap-sabban-megszemléljük,-azonnal-feltűnik-a-cs-s-változatok-dominanciája-(92,79%).-ez-arra-enged-következtetni,-hogya-a-családnévek-írásában-már-jóval-a-19.-század-első-nyelvújítási-vita-előtt-háttérbe-szorultak-a-középmagyar-kor-felekezeti-különbségeket-továbbvivő-archaikus-jelölési-módok.

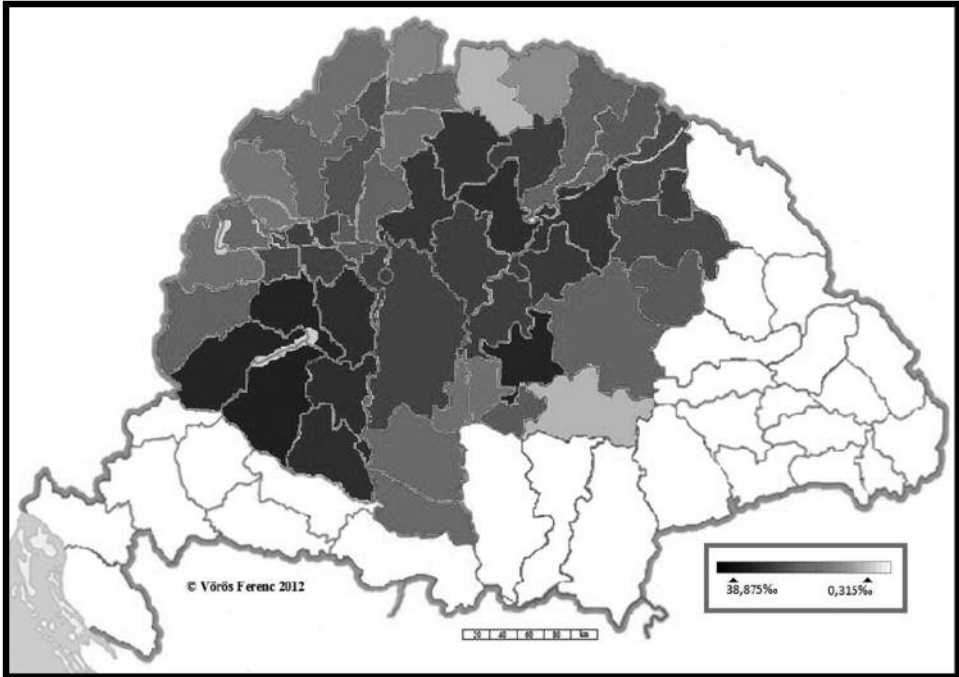
a-továbbiakban-a-lexikai-típus-adatainak-területi-eloszlását-fogjuk-térképek-segítségével-tanulmányozni.-a-9.-és-10.-ábrából-egyértelműen-kiolvasható,-hogya-a-név-adatai-lényegileg-az-egész-magyar-k-írás-területét-lefedik.-k-ivétel-ez-alól-a-töröktől-nemrégiben-visz-

szafoglalt-területek-egy-része.-mindenekelőtt-a-d una – Tisza-közének-délebbi-területei,-vala-
mint- a- Tisza- alsó- folyásától- keletre.- Továbbá- kisebb- hiátusokkal- találkozhattunk- a- mai
szlovákia- területén- Pozsony,- szepes- és- sáros- megyében.- kárpátalján- máramarosban
egyetlen-adata-sem-bukkant-fel-a-névnek,-holott-ez-utóbbi-térségben-jelentős-számú-szláv
népességgel-számolhattunk.-a-9.-ábra-alapján-megerősítődni-látszik-az-etimológiai-szótá-
raknak-az-az-állítása,-hogy-a-név-alapját-képező-közszó-elsősorban-a-déli-szláv-dialektu-
sokból-kerülhetett-át-a-magyarba,-jóllehet-a-térkép-alapján-az-északi-szláv-dialektusokat
sem-zárhatjuk-ki-kategorikusan-a-forrásnyelvek-közül.-ami-azonnal-szembeötlő,-hogy-a
Kovács különösen-nagy-koncentrációban-van-jelen-a-d una-folyásától-nyugatra-eső-megyék
közül-a-somogy,-zala,-veszprém,-zala-és-Tolna-által-határolt-régióban.-ez-alapján-joggal
vetődik-fel-a-kérdés,-hogy-a-név-dunántúli-koncentrátsága-összefüggésbe-hozható-e-azzal,
hogy-a-honfoglaló-magyarok-a-d unánál-jelentős-számú-szláv-népességet-találtak,-akik
nyelvi-asszimilálódásának-egyfajta-szubsztrátumaként-fogható-fel-a-kovács közszó-elter-
jedtsége.-Hogy-melyik-honfoglalás-kori-pannoniai-szláv-dialektus-lehetett-az-átadó,-erre
nézvést-a-Tesz-és-az-eWung-is-óvatosan-fogalmaz,-amikor-a-déli-szláv-eredetet-valószínű-
síti.-Főként-hangtani-kritériumokra-támaszkodik,-nyelvföldrajzi-támpontokat-nem-vez
számba.-mindazonáltal-tudunk-kell,-hogy-a-kovács magyarba-kerülésekor-a-Pannóniában
beszélt-dialektusok-hangtani-sajátosságait-alapvetően-nyelvünkbe-került-szláv-kölcsön-
szavak-segítségével-tudjuk-rekonstruálni.-az-átadás-átvétel-irányának-hangtani-alapokra
helyezett-meghatározása-azonban-azért-ütközik-nehézségekbe,-mert-ahogy-egyik-recenzi-
ójában-zoltán-andrás-fogalmaz:-„a-későbbi-horvátot,-szlovént-és-szlovákot-jellemző-hang-
tani-vonások-olyan-kombinációban-fordultak-elő,-ami-ma-együttesen-egyetlen-szláv-nyelv-
ben-sem-található-meg”-(zoltán-2004,-674.-p.).-a-d unánál-létezhetett-viszont-egy-olyan
szláv-dialektus,-amely-a-bolgárszlávval-hozható-rokonságba.-ennek-hangtani-példázata-
ként-szokás-a-gerencsér-foglalkozásnevünket-említeni,-amely-etimonja-sem-a-szerbből,
sem-a-horvátból,-sem-a-szlovénből-nem-mutatható-ki,-csakis-a-bolgárból.-megjegyzem,-az
ómagyar-kori-közszó-átvételre-visszavezethető-Gerencsér családnévnek-mind-a-labiális,
mind-az-illabiális-változatai-máig-döntően-a-d unánálhoz-köthetők-(vö.-vörös-2010,
170-175.-p.).-n-apjainkban-tehát-a-szlavisták-simonyi-zsigmondnál-óvatosabban-fogal-
maznak.-simonyi-ugyanis-a-kovács közszóról-határozottan-állítja,-hogy-azt-egyenesen-a
szlovénből-vettük-át-(vö.-simonyi-1906,-400.-p.);-a-szlovén-eredeztetésről-lásd-még-asbóth
1900,-323-324.-p.).

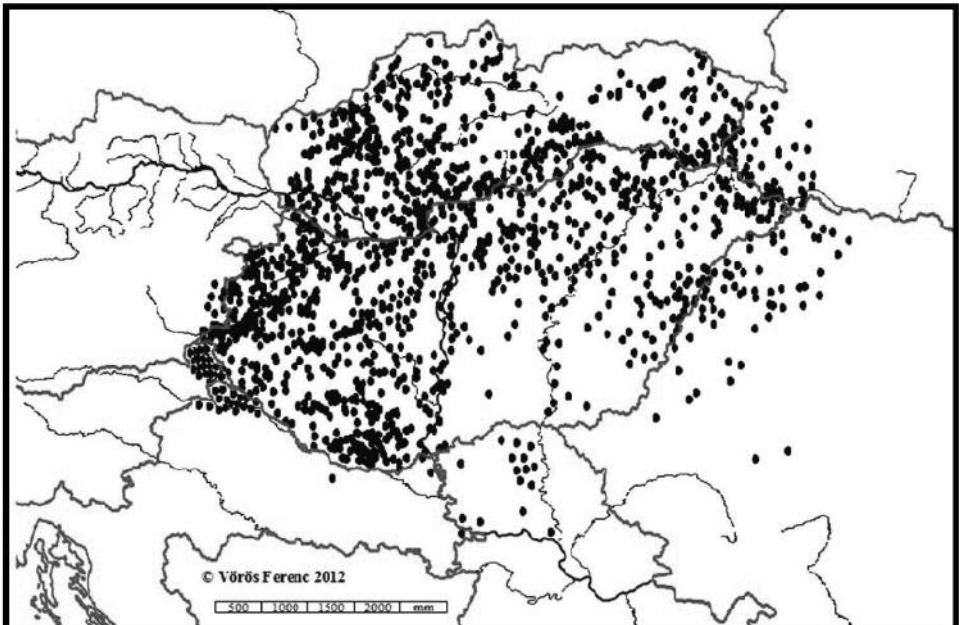
visszatérve-az-eredeti-gondolatmenetre:-az-elmondottakból-egyenesen-következik,
hogy-pusztán-a-Kovács nyelvöldrajzának-vizsgálatával-nem-tudunk-rationális-magya-
rázattal-szolgálni-a-fentebb-említett,-a-magyar-királyság-szláv-nyelvterületein-megfi-
gyelhető-nyelvöldrajzi-hiátusaira.-ehhez-behatóbban-kellene-vizsgálni-az-egyes-térsé-
gek- legfrekvenciáltabb- neveit,- amelyek- regionális- szinten- háttérbe- szoríthatók- a
Kovácsot.-annyi-azonban-bizonyos,-hogy-a-török-kiűzése-után-a-felső-magyarországi
területekről-déli-irányban-meginduló-népességmozgással-számos,-az-északi-szláv-nyelv-
ekben-(leginkább-a-szlovákban)-keletkezett-Kovács keveredhetett-a-magyarban-létre-
jött-családnévvel.⁷ ez-a-magyarázata-annak-a-fentebb-hangsúlyozott-kitételnek,-hogy
a-Kovács esetében-csak-genealógiai-vizsgálatokkal-lehetne-korrekt-módon-szétválasz-
tani-a-szláv-és-a-magyar-eredetréteghez-tartozó-adatokat.

7- a-kettős-eredeztetés-egyfajta-homonimitásnak-fogható-fel.-a-jelenségre-k-nieszsa-István-jobb
híján-a-magyar-szlovák-terminust-használja-(k-nieszsa-1965/2003,-347-349.-p.).

9. ábra. a- Kovács szótári-típusának területi eloszlása az- 1720-as összeírásban (megyéenkénti-bontásban)

10. ábra. a-Kovács szótári-típusának területi eloszlása az-1720-as-összeírásban-(településenkénti-bontásban)

3.5. a-továbbiakban-a-néességmozgás-tanulmányozásához-kívánok-adalékkal-szolgálni-az-Árgyelán-családnév-történeti-és-jelenkori-nyelvföldrajzának-vizsgálatával.

az-Árgyelán-alapja-egy-honfoglalás-korabeli-tájnevünkkel,-az-erdéllyel-hozható-kapcsolatba.-az-'erdő-elü,-erdő-előtti,-erdőn-túli'-jelentésű-erdély-tájnev-különféle-hangváltásokkal-vette-fel-mai-hangalakját-(k-únos-1885,-98.-p.-;Horger-1910,-342.-p.-;Hefty-1911,-155.-p.-;Pais-1912,-125.-p.-;Tagányi-1913,-148.-p.-;alexics-1914,-403.-p.-;Laziczus-1941,-274.-p.-;szabó-T.-1943,-73.-p.-;j-uhász-1984,-232-233.-p.-;Hajdú-1990,-80.-p.-;k-iss-1996,-442.-p.-).-r-ekonstruált-hangalakja:-*Erdeuelu. egyesek-szerint-a-magyar-tájnev-a-székely-nyelvjárások- valamelyikéből-került-át-kölcsönzőként-a-románba-(vö.-Jordan-1983,-Ionescu-2004),-és-pedig-onnan,-ahol-a-szókezdő-hangot-legalsó-nyelvállású-(ún.nagyon-nyílt)-ă-vel-ejtették-(ÁrdeI).-a-helynév-d-nek-gy-vé-palatalizálódásával,-valamint-a-románban-ilyenkor-szükséges-'onnan-/-oda-való'-jelentésű-an / -ean(u) helynévképző-hozzátdolásával-integrálódott-az-átvevő-nyelvben.-eszerint-az-így-keletkezett-melléknév-volt-az-Argyelan(u)'erdélyből-származó,-erdélyi'-román-családnév-alapja.

az-etimológia-tárgyalásakor-nem-kerülheti-el-a-figyelmünket,-hogy-a-magyarországi-beás-cigányok-három-dialektusa-közül-az-egyiket-az-árgyelánok-alkotják-(Bíró-2006,-62.p.)-a-dialektus-beszélői-jellemzően-Baranya-(Lakatos-2006,-112.-p.),-illetőleg-az-azzal-határos-somogy,-Tolna-megye-területén-élnek.-nyelvüket-a-19.-századi-román-nyelvújítás-előtti-archaikus-változatként-tartjuk-számon.-a-mai-magyarország-területére-egyértelműen-migráció-révén-kerültek-át.

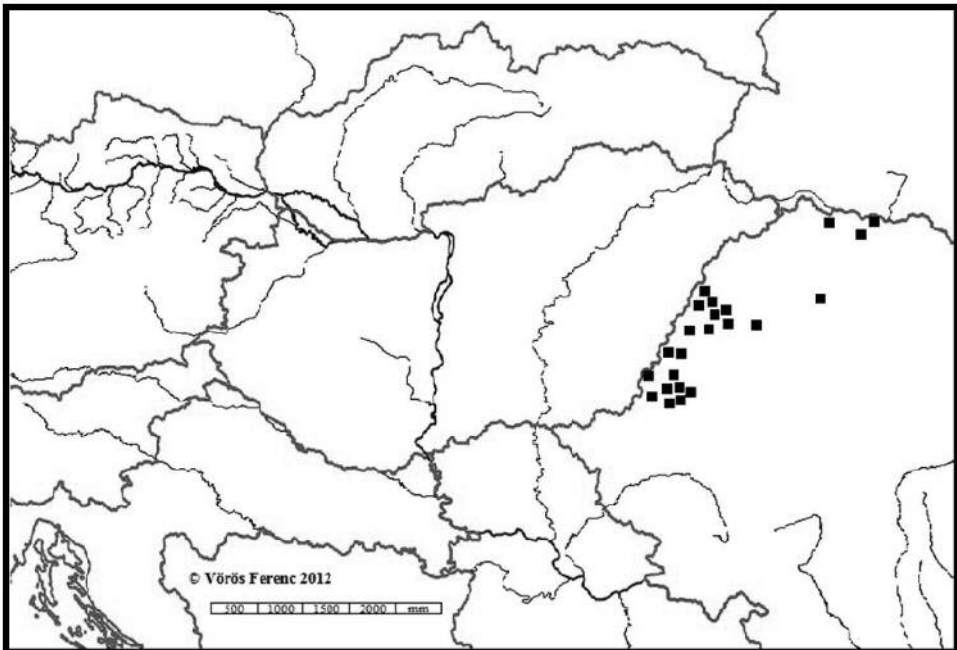
11. ábra. az-Árgyelán-szótári-típusának-területi-eloszlása-az-1720-as-összeírásban-(megyéenkénti-bontásban)

az-árgyelánok-és-a-szóban-forgó-Árgyelán családnév-között-nem-kell-okvetlenül-szo-ros-összefüggésre-gondolnunk.-a-névadás-logikája-ugyanis-a-népnévi-eredetű-család-nevek-esetében-általában-azt-diktálja,-hogy-a-közösségből-kizakadókat,-földrajzilag-távol(abb)ra-kerülőket-ruházzák-fel-az-új-közegben-ezzel-a-ragadványnévszerű-jelzővel. az-sem-kizárt,-hogy-az-árgyelánokhoz-külsőleg-és/vagy-belsőleg-hasonlító,-esetleg-velük-valamilyen-kapcsolatba-kerülő-személyeket-kezdik-így-nevezni.-ezek-a-tények-tehát-óvatosságra-intenek-bennünket,-amikor-a-családnév-nyelvöldrajzát-tárgyaljuk.

az-1720-as-összeírás-korpuszában-az-Árgyelán lexikai-típusa-alá-35-adatot-sikerült-besorolni.-ezek-hét-különböző-ejtés-és/vagy-írasképváltozatot-takarnak.-Íme:-*Ardilan* (12),-*Ardilán* (10),-*Ardelan* (5),-*Ardillan* (4),-*Ardelán* (2),-*Ardelán*,-*Ardilla* (1),-*Ardilyan* (1). r ajtuk-kívül-egy-olyat-is-találtam,-amely-magyar-névképzésnek-tekinthető,-és-minden-valószínűség-szerint-a-székelység-körében-használatos-igen-nyílt-ä-s-ejtést-takar (*Ardéli*).-ezt-a-dolog-természetéből-adódóan-az-Erdélyi szócikkébe-tartozónak-kell-tekin-tenünk.-a-történeti-korpusz-nyelvöldrajzi-érdekességeként-említhető,-hogy-az-alapve-tően-a-Partium-három-megyéje--arad-(12-adat--3,783%),-Bihar-(18-adat--1,975%) és-máramaros-(5-adat--1,857%) megye--között-oszlik-meg.-egyetlen-adat-sem-lépi-át-a-mai-magyarország-politikai-határait.-a-névgazdák-etnikai-hovatartozásáról-semmi-közelebbit-sem-tudunk,-ám-a-név-gyaníthatóan-magyar-és-román-névgazdákat-is-takar-hatott,-különösen-az-etnikailag-vegyes-arad-és-Bihar-megyében.

12. ábra. az-Árgyelán szótári-típusának-területi-eloszlása-az-1720-as-összeírásban (településenkénti-bontásban)

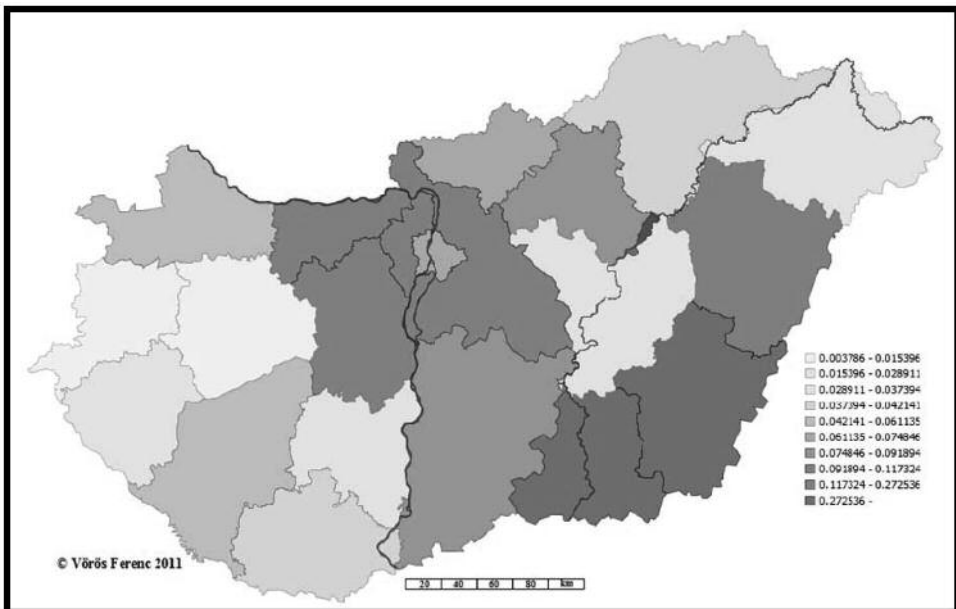

a-jelenkori-korpusz-adatai-az-ország-minden-megyéjében,-illetőleg-a-fővárosban-is-meg-találhatók.-Igaz,-minél-nyugatabbra-megyünk,-annál-kisebb-koncentrációban-van-jelen-a-név-az-egy-teréségekben.-az-1204-adat-szórtságát-mi-sem-jelzi-jobban,-mint-hogy-a-név-nek-tizenhat-változatát-mutatta-ki-a-mmc-sa-keresője:-*Árgyelán* (790),-*Ardelean* (117), *Argyelán* (102),-*Ardeleán* (50),-*Árgyellán* (29),-*Ardelán* (26),-*Árdeleán* (23),-*Argyilán* (14), *Árgyilán* (12),-*Árdelán* (10),-*Argyel* (9),-*Argyellán* (9),-*Ardeleanu* (7),-*Árgyel* (4),-*Ardel* (1), *Árgyel* (1).-a-változatok-sokszínűségét-Hajdú-mihály-is-az-adatok-nagyfokú-földrajzi-szórtságával-magyarázza-(Hajdú-2010,-38.-p.).-a-Hajdú-féle-családnév-enciklopédia-a-név-jelenkori-névföldrajzával-kapcsolatban-meglepően-pontos-eligazítást-nyújt,-noha-szerzője-csupán-gyűjtéseken-alapuló-megfigyelésekre-támaszkodhatott,-hiszen-nem-ismerte-azokat-a-kartogramokat,-amelyeket-e-helyütt-az-olvasó-rendelkezésére-bocsátok.

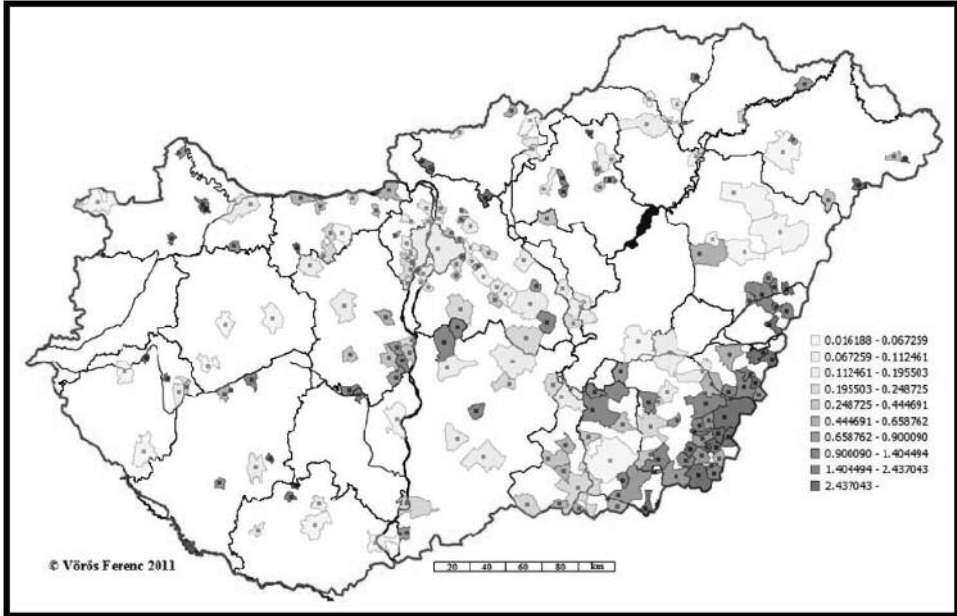
a-14.-ábra-alapján-megállapítható,-hogy-a-lexikai-típus-adatai-két-délkelet-magyarországi-megyében-sűrűsödnek.-a-név-a-Partiummal-határos-régióban-viszonylag-összefüggő-észak-nyugati-sávot-fed-le,-de-tulajdonképpen-kisebb-nagyobb-foghíjakkal-egész Békés-és-csongrád-megyében-jelen-van.-a-főváros-környékén-ugancsak-összefüggőbb terület-rajzolódik-ki,-jöllehet-a-név-koncentrátsága-itt-lényegesen-kisebb,-mint-az-említett dél-alföldi-megyékben.-a-magyarországi-romák-által-lakott-teréségekkel-az-*Árgyelánnak* nem-mutatkozik-átfedése,-különösen-nem-a-beás-cigányok-által-lakott-dél-d-unántúlon.

az-*Árgyelán* nyelv-földrajzának-tanulmányozása-alapján-arra-a-következtetésre-kell-jutnunk,-hogy-a-név-a-román-népességnek-a-18.-század-után-felgyorsult-népesség-mozgása-révén-került-be-a-mai-magyar(országi)-névkincs-jövevényrétegébe.-a-különb-féle-hangváltások-nagyban-hozzájárultak-a-nyelvi-integrációjához.-a-mai-magyar-nyelv-érzék-számára-homály-fedi,-hogy-etimológiailag-erdély-tájnevünkkel-van-kapcsolatban. ugyanakkor-a-nyelvész-számára-kiválóan-példázza-a-kölcsönzés-és-a-visszakölcsönzés-nyelvi-és-extralingvális-sajátosságait.

13. ábra. az *Árgyelán* szótári-típusának-területi-eloszlása-az-2009-es-korpuszban (megyéenkénti-bontásban)

14. ábra. az-Árgyelán szótári-típusának-területi-eloszlása-az-2009-es-korpuszban-(településenkénti-bontásban)

3.6. végezetül-egy-olyan-példát-szeretnék-bemutatni,-amely-a-18.-század-eleji-nyelvhatár- hozzávetőleges- meghatározásához- nemcsak- a- szociolingvisták,- hanem- a- rokon- szakmák- képviselői- számára- is- támpontokat- kínálhat.- ehhez- a- 3.2.- pontban- tárgyalt- leggyakoribb- nevek- közül- választottam- ki- egy- olyat,- amelyet- minden- kétséget- kizáróan- magyar- etimonként- tarthatunk- számon.⁸

a- választásom- a- Nagy- családnévre- esett,- amely- minden- kétséget- kizáróan- magyar- névképzésnek- tekinthető,- sőt- a- benne- rejlő- közszóról- is- nagy- valószínűséggel- állítható,- hogy- az- belső- keletkezésű- magyar- lexikai- egység,- jöllehet- etimológiai- szótáraink- bizonytalan,- talán- a- finnugor- korig- visszavezethető- örökségként- kezelik- a- nagy- közszót- (vö. Tesz,- eWung).

a- fentebbi- fejezetekben- elmondottak- alapján- a- Nagy- családnév- 18.- század- eleji- gyakorisága- nem- ér- bennünket- váratlanul.- k- különösen- akkor- nem,- ha- figyelembe- vesszük,- hányféle- motiváció- állhat- az- ide- sorolandó- nevek- hátterében.- elsőként- említhetjük- a- nemzedékviszonyító- szerepét,- ugyanis- a- zártabb- közösségekben- máig- természetes,- hogy- családon- belül- az- idősebb- nemzedék- tagjait- a- Nagy- ragadványnévvel- említik.- másodikként- vehetjük- számba- azt- a- motivációt,- amelyet- az- etimológiai- szótárak- alapján- a- következőképpen- adhatunk- meg:- 'jelentős- szerepű,- kiváló- személy,- hatalommal- rendelkező,- magas- rangú,- vezető- ember- stb.-' (vö.- eWung,- Tesz).- analógiákként- idéz-

8.- a- tanulmány- a- 3.6.- alfejezetét- a- 2013- as- mutató- az- 1720- as- országos- összeírás- névföldrajzából- c.- monográfiámhoz- is- felhasználtam.

hetjük-azokat-a-közszói-összetételeinket,-amelyekben-nagy elő-vagy-utótagot-találunk, pl.-nagyapa, nagybácsi, nagymama, nagynéni; (falunagy >)-főnagy, hadnagy, násznagy, őrnagy, várnagy; stb.-(vö.-moór-1949,-21.-p.;-Hajdú-2003,-775.-p.).-ezzel-kapcsolatban említhetjük-Penavin-olga-szlavóniai-gyűjtéséből,-hogy-a-19.-század-közepén-k-órógyon az-azonos-nemzedékhez-tartozó-egyező-nevű-gyermekek-megkülönböztetése-is-a-Kis és-Nagy jelző-segítségével-történt.-Penavin-ehhez-még-annyit-tesz-hozzá,-hogy-a-„Nagy ragadványnév-a-családból-kivált-idősebb-testvér,-a-Kis pedig-a-fiatalabb-testvér-nevének-jelölője-lett-(vö.-nagyobbik-uram=-az-uram-bátyja,-kisebbik-uram=-az-uram-öccse)” (Penavin- 1958,- 477.- p.)- a- fentebb- elmondottakat- látszik- megerősíteni- szabó- T. attilának-a-16-17.-századi-erdélyi-nemzedékviszonyító-funkciójú-családnevekről-publikált-írása-(szabó-T.-1967).

végül-a-Nagy motivációinak-számbavételekor-azt-sem-hagyhatjuk-figyelmen-kívül, amire-a-laikus-nyelvérzék-alapján-a-legtöbben-gondolnak:-vagyis-hogy-a-valamikori-felmenő-termetére-(magasság,-erős-testalkat) utalás-is-nem-egy-ide-tartozó-családnév kialakulásában-közrejátszhatott.-Hajdú-mihály-szerint-a-Nagy vagyoni-helyzetre-is-utalhatott-(Hajdú-2003,-775.-p.),-jóllehet-talán-ezzel-a-motivációval-a-legkevésbé-szokás számolni.

a-leggyakoribb-nevek-esetében-okkal-vetődik-fel-a-kérdés,-miként-tölthették-be-identifikáló-funkciójukat,-ha-nemcsak-a-makro,-de-a-mikroközösségen-belül-is-az-átlagosnál lényegesen-többször-találkozhatunk-velük.-n-nyilvánvaló,-hogy-elsősorban-a-mikroközösségen-belüli-szerepüket-kell-vizsgálnunk,-és-csak-másodsorban-azt,-hogy-a-beszélőközösség-egészén-belül-hogyan-lehetett-a-sok-azonos-nevű-személy-között-eligazodni.-a-Nagy és-a-Kis nemzedékviszonyító-funkciója-kapcsán-azt-gondolhatnánk,-hogy-a-18.-század-elején--amikor-már-léteztek-öröklődő-családnevek,-ám-a-születéskor-kapott-családnév-korántsem-kísért-végig-mindenkit-az-életútján--a-szóban-forgó-összetevők-mint ragadványnévszerű-névrészek-tömegesen,-de-legalábbis-nagy-számban-adatolhatók-az-1720-as-korpuszból.-ezzel-kapcsolatban-elsőként-azt-vizsgáltam,-miféle-családnevek-előtt-találkozhatunk-nemzedékviszonyító-gyanús-(a-továbbiakban-az-egyszerűség-kedvéért-nemzedékviszonyító)-Nagy-okat-és-Kis-eket-a-többes-tagolódású-névegyüttesekben.-a-722-ide-sorolható-adatból-114-Kis (15,79%),-továbbá-71-Nagy (9,83%)-névrészes adatot-sikerült-kimutatni.-c-supán-érdekességként-említem,-hogy-mindkét-csoportban-az-ún.-apanévi-eredetű-családnevek-mellett-találtam-a-legtöbb-nemzedékviszonyító-Kis-t (55,28%)-és-Nagy-ot-(61,97%).-Lényegesen-kevesebbszer-szerepeltek-foglalkozásnevek (Kis:-22,81%;-Nagy:-12,68%),-népnévi-eredetű-(Kis:-7,02%;-Nagy:-8,45%),-származási helyre-utaló-(Kis:-5,26%;-Nagy:-4,23%),-illetőleg-külső-vagy-belső-tulajdonságra-utaló (Kis:-2,63%;-Nagy:-2,82%)-családnevek-mellett.-szabó-T.-attila-végső-konklúziójában maga-is-arra-a-megállapításra-jutott,-hogy-a-nemzedékviszonyító-elemek-leggyakrabban apa-(ahogy-szabó-T.-fogalmaz:-keresztnév),-illetőleg-foglalkozásnévi-eredetű-családnevek-előtt-a-leggyakoribbak-(szabó-T.-1967,-64.-p.).

Hangsúlyozni-kell-azonban:-önmagában-az-a-tény,-hogy-ezeknek-a-több-tagból-álló-családneveknek-a-följegyzését-az-1720-as-összeírásban-szinte-kivételesen-két-külön-szóba-írva-találjuk,-nem-számít-döntő-érvnek-sem-amellett,-hogy-ragadványnévszerűek,-sem-amellett,-hogy-valódi,-többes-tagolódású-családnevek-lennének.-különösen-annak-fényében-nem,-hogy-egységes-helyesírási-elvek-híján-szinte-minden-összetétel-lel-keletkezett-helynevet-is-több-külön-szóba-írva-hagytak-rá-az-utókorra-az-összeíró-ívek

(pl.-Arok Szállás, Göncz Ruszka, Kis Baráthy, Rácz Fejerto, Szent Márton Káta, Szőlös Ardo, Tisza Nána stb.).

a-fenti-kitérőt-azért-tartottam-fontosnak-beiktatni,-mert-ezzel-is-hangsúlyozni-szerettem-volna,-hogy-a-Nagy családnev-esetében-milyen-jelentős-szerepet-tulajdoníthatunk-a-nemzedékviszonyító-elemt-tartalmazó-jelzős-szerkezetek-redukciójának-vélhetően-sokkal-nagyobbat,-mint-ahogy-azt-a-laikus-nyelvérzék-gondolná.-mindezt-annak-ellenére-állíthatjuk,-hogy-a-korpusz-alapján-olyasféle-korrelációs-párokat-alig-alig-tudnánk-fölsorakoztatni,-amilyeneket-s-zabó-T.-attila-a-levéltári-forrásokra-támaszkodva-gyűjtött-csokorba-a-történeti-névállományból-(s-zabó-T.-1967),-hiszen-a-legtöbb-esetben-egy-egy-háztartásból-csupán-egyetlen-személy-nevét-jegyezték-föl:-a-családfőjét.-azt-pedig-az-összeíró-íveken-nem-rögzítették,-hogy-voltak-e-családi-kötelékek-a-Joannes Kis Pál-ok-és-Joannes Nagy Pál-ok-között.

a-dolog-természetéből-adódik,-hogy-az-alábbiakban-a-lexikai-típus-alá-csak-a-puszt-Nagy-okat-és-annak-változatait-soroltam-be.-a-történeti-rétegben-négy-írásképváltozattal-számoltam:-Nagy (2353-adat),-Nagi (303-adat),-Nagi (61-adat),-Nagy (4-adat).-közülük-csupán-kettő-maradt-meg-a-napjainkig-eltelt-közel-három-évszázad-során:-a-Nagy-és-a-Nadj.-az-első-nem-igényel-különbözőbb-ortográfiai-magyarázatot,-a-második-vizont-igen.-a-j-ugyanis-többes-(hang)értéket-takar:-egyaránt-jelölhette-az-í-t,-a-j-t-és-az-y-t.-ez-a-nyugat-európai-nyelvekben-sem-ritka-jelenség.-a-magán-és-mássalhangzóérték-szétválása-nagyjából-a-16-17.-században-következik-be-(vö.-k-orompay-2004,-282.p.).-Talán-korántsem-véletlen,-hogy-a-18.-század-eleji-forrásunkban-az-adatok-döntő-többségét-a-[gy]-hangértékű-g + y-os-betűkettőzéssel-leljük-meg,-és-csak-töredékét-a-régebbi-korok-archaikus-írásmódját-továbbvivő-j-s,-illetőleg-i-s-formában.-a-2009-es-korpuszban-tehát-ugyancsak-helyesírási-közületnek-kell-tekintenünk-a-hatvan-Nadj-alakban-kimutatható-adatunkat.-ezzel-szemben-a-hatvannyolc-Nad-egyfajta-neologizmusnak-minősítendő.-egyértelműen-a-20.-században-politikai-határokkal-leválasztott-magyar-népességgel-hozható-összefüggésbe.-és-pedig-oly-módon,-hogy-a-környező-nyelvekben-a-jellegetesen-magyar-névállományt-a-hatóságok-államnyelvűsítették.-ennek-során-egyes-hangok-betűjelét-mellékjeles-formákkal-váltották-fel.-Így-lett-a-Kiss-ből-Kiś ~ Kišš [kis],-a-Nagy-ból-pedig-Nad' [nagy]-stb.-(vö.-Lanstyák-1991,-18-19.-p.;-2000,-172.-p.;-vörös-2004,-48.,-237.,-249-254.-p.;-2011,-282-286.-p.).-a-20-21.-század-során-a-magyar-hatóságokkal-jogviszonyba-kerülő-határon-túli-magyarok-nevéről-a-magyar-okmányokban-óhatatlanul-elmarad-a-palatalizációra-utaló-mellékjel.-az-eredeti-magyar-név-alkatát-tehát-önkéntesen-helyreállítani-nem-lehet,-ugyanakkor-az-államnyelvűsített-forma-is-sérül.-az-ilyen-nevekről-akár-azt-is-mondhatnánk,-hogy-a-többszörös-torzulás-következtében-nyelvi-senki-földjére-kerültek.-magyarázatra-szorulna-a-történeti-anyagban-a-Nagy.-ennek-kapcsán-eredendően-arragyanakodtam,-hogy-az-illabi-ális-á hangot-akarták-vele-visszaadni.-ám-az-ide-tartozó-négy-adat-nyelvföldrajzi-vizsgálata-azzal-szembeállított,-hogy-egyik-név-sem-hozható-közvetlen-kapcsolatba-a-palóc-nyelvjárásterülettel.-egy-egy-ugyanis-a-Hajdú-megyei-nánáson-(ma:-Hajdúnánás)-és-a-nyitra-megyei-Farkasdon-(ma:-vágfarkasd,-szlk.-v.İčany),-kettő-pedig-Buda-szabad-királyi-városában-bukkant-fel.

mielőtt-a-Nagy-lexikai-típusa-téri-tagozódásának-tárgyalására-térnénk,-érdemes-egy-pillantást-vetni-a-szóban-forgó-családnév-történeti-rétegen-és-a-2009-es-korpuszon-belüli-részesedésére.-annyit-előljáróban-előre-kell-bocsátanunk,-hogy-két,-egymástól

sok tekintetben lényegesen különböző összetételű korpusszal van dolgunk. az első esetben alapvetően a 18. század eleji magyar k irályság durván hárommillióra becsült népessége mintegy 6%-ának a névállománya áll rendelkezésünkre (vö. acsády 1896, dávid 1957). ezen túl lényegesen különbségként említhetjük a következőket: 1. csak az adóköteles felnőtt népesség nevei állnak rendelkezésünkre, ám azok is döntően férfi neveket takarnak; 2. eleve nem a születési nevekkal van dolgunk, hiszen a névállomány egy része mozgásban van; 3. a korpusz nem tekinthető egységes nyilvántartási elvekre épülő forrásnak, hiszen a conscriptorok a nyelvi adatokat is az adatközlők bemondására hagyatkozva jegyezték föl (lásd fentebb a 2. és 4.1. fejezetben az élő nyelvi minősítéssel kapcsolatban elmondottakat); 4. a nevek rögzítése a korabeli helyesírási gyakorlat sokszínűségét tükrözi; 5. a korabeli magyar királyság határai lényegesen nagyobb régiót fedtek le a magyar nyelvterületből, mint amire a Trianonban, illetőleg az 1947-es párizsi békeszerződés során kialakított határokon belül ráláthatunk. ezzel szemben a 2009-es adatbázis: 1. a teljes magyarországi lakónépesség családneveit tartalmazza; 2. benne születési neveket vizsgálhatunk (kivételnek számítana ez alól azok a hivatalos névváltoztatások, amelyek a születési neveket érintik), vagyis asszonyneveket és házassági neveket nem tartalmaz; 3. minden korosztály és mindkét nem nevei fellelhetők benne; 4. az állami adminisztráció által megszabott követelmények szerinti ortográfiai gyakorlat áll az adatok rögzítésének hátterében; 5. nagyfokú állandósággal és megállapodottsággal jellemezhető.

a fentiekből is látható, hogy a két korpusz mind mennyiségi, mind pedig minőségi tényezők tekintetében jelentős eltéréseket mutat. éppen ezért szükséges kellő óvatossággal eljárni, amikor a két időszelet névföldrajzi eredményeinek egybevetése során állításokat fogalmazunk meg. az elmondottak ellenére úgy gondolom, nem mondhatunk le arról, hogy a névföldrajzi térképlapokat összevevük.

mielőtt ezt megtennénk, a Nagy családnev lexikai típusának az összkorpuszokon belüli részesedését is szükségesnek látszik érinteni. az 1720-as összeírás 2-729 adata az adatbázis egészéhez képest 1,53%-ban részesedik. így a korban a harmadik leggyakoribb családnevnek számított. ezzel szemben a 2009-es korpuszban a szóban forgó családnevnek 237-501 adatát sikerült kimutatni. tehát a teljes lakónépességnek 2,33%-a viselte ezt a nevet. ez a különbség mintha arra utalna, hogy a közel háromszáz év alatt jelentősen nőtt az össznépességen belül a Nagy családnevűek részesedése. ez azonban egyéb támpontok híján csak feltevés, hiszen az 1720-as korpusz alapján még hozzávetőlegesen sem tudjuk meghatározni, hogy a háztartásokat valamiféleképpen reprezentáló adóköteles személyek mögött mekkora a látencia. továbbá azt sem tudjuk, hogy az adómentességet élvezők között ténylegesen hány személy viselhetette a Nagy családnevet. a százalékos részesedés növekményéhez természetesen több tényező is hozzájárulhatott: részben a Nagy családnevű családok átlagosnál nagyobb szaporasága, valamint az, hogy az átlagosnál több fiú, mint leány vitte tovább a nevet a családban. ezen túl természetesen hozzájárulhatott a növekményhez az is, hogy a 19. század elejéig tulajdonképpen a névváltozás és/vagy névváltoztatás nem volt engedélyhez kötve. az említett tényezők alakulásáról azonban a köztes időszakokban vajmi keveset tudunk. támpontul csupán az engedélyköteles névváltoztatások állnak rendelkezésünkre, noha ezek sem minden időszaktól és korántsem teljes körűen. ahol mégis némi fogódzót találhatnánk, ott a személyiségi jogok védelmére hivatkozva éppen nyel-

vi-adatok-közlésének-hiányába-ütközünk-(lásd-pl.-Farkas-2009).-éppen-ezért-kénytelek-vagyunk-s zentiványi-zoltán-századunk-névváltoztatásai c.-munkájára-hagyatkozni (szentiványi-1895).-ebből-a-munkából-kigyűjtöttem-az-összes-olyan-esetet,-amikor-a-névváltoztató-elhagyta-vagy-éppen-ellenkezőleg:-felvette-a-Nagy-családnevet. mindösszesen-négy-olyan-tétel-adódott,-amikor-a-Nagy-ot-cserélték-másra:-Balázs-ra, Gömörei-re,-Koós-ra-és-Kovács-ra-(lásd-szentiványi-1895,-31.,-89.,-132.,-136.-p.).-a-további-példák-is-azt-mutatják,-hogy-ebben-a-korban-a-névváltoztatás-egyértelműen-a-névmagyarosítást-takarta.-s-zázkét-olyan-esetet-számoltam-össze,-amikor-a-korabeli-hatóságok-a-kérvényező(k)nek-a-Nagy-családnév-felvételét-engedélyezték-(lásd-szentiványi-1895,-165-167.-p.).-ebben-a-körben-mindössze-három-kérvényező-kívánta-magyar-eredetű-nevét-elhagyni-(*Bab, Gombás, Mányai*).-Tíz-család-szláv-nyelvi-alkatú-nevet-akart-magyarosítani.-a-többség-viszont-egyértelműen-német-eredetű-nevétől-akart-szabadulni.-k-özülük-is-legtöbben-a-Gross-tól-és-a-Grossmann-tól-váltak-meg. Láthatjuk,-hogy-szentiványi-nagyságrendileg-tizenötezes-adattárához-képest-viszonylag-jelentéktelen-azoknak-az-eseteknek-a-száma,-amelyek-alapján-arra-a-következtetésre-juthatnánk,-hogy-a-névváltoztatás-jelentősen-hozzájárult-volna-a-Nagy-családnév-földuzzadásához.⁹ amint-fentebb-már-jeleztem,-a-20.-században-a-hatóságok-az-olyan-nevek-felvételének-engedélyezését-(is)-kerülték,-amelyek-feltűnően-gyakoriak-voltak-(a-két-világháború-közötti-normatív-névjegyzékről-lásd-Farkas-2009,-53.-p.).

a-fentiek-összegzéseként-megállapíthatjuk,-hogy-közvetlen-források-nem-állnak-rendelkezésünk-re-annak-közelebbi-körülhatárolására,-milyen-extralingvális-okokra-vezethető-vissza-a-két-időszak-viszonylatában-a-Nagy-százalékos-részesedésének-növekedése.-annyi-bizonyosnak-tűnik,-hogy-a-19-20.-századi-névváltoztatások-nem-játszottak-jelentős-szerepet-ebben-a-változásban.

a-továbbiakban-a-szóban-forgó-családnév-nyelvöldrajzi-tagozódását-fogjuk-vallatóra.-ehhez-az-1720-as-korpuszból-elsőként-az-adatok-megyé-k-szerinti-eloszlását-mutatom-be-táblázatos-formában.

a-táblázatból-azonnal-kitűnik,-hogy-az-ország-keleti-régiójában-sokkal-gyakoribb-a-név,-mint-a-d una-folyásától-nyugatra.-n-émileg-megtévesztő-a-lista-élén-álló-maros-megyei-adat-kiugróan-magas-ezrelékes-értéke,-ám- ezt- azzal- magyarázhatjuk,-hogy-ebből-a-térségből-mindössze-kilenc-névadathoz-kellett-viszonyítani-az-ott-felbukkanó-egyetlen-adatot.-a-nagyobb-lélekszámú-megyék-közül-mindenekelőtt-Hajdú-és-Békés-megye-tűnik-ki-a-maga-közel-hét-százalékával.-a-gyakorisági-lista-végén-található-18-utolsó-megye-adata-mintegy-előrevetíti,-hogy-a-peremvidékeken-kevésbé-fognak-elszineződni-a-kartogramok,-mint-a-kompakt-magyar-nyelvtérületnek-számító-központi-régiókban.-ez-nyilván-azzal-magyarázható,-hogy-a-Szabó-hoz-hasonlóan-itt-is-egyértelműen-magyar-névképzéssel-van-dolgunk.

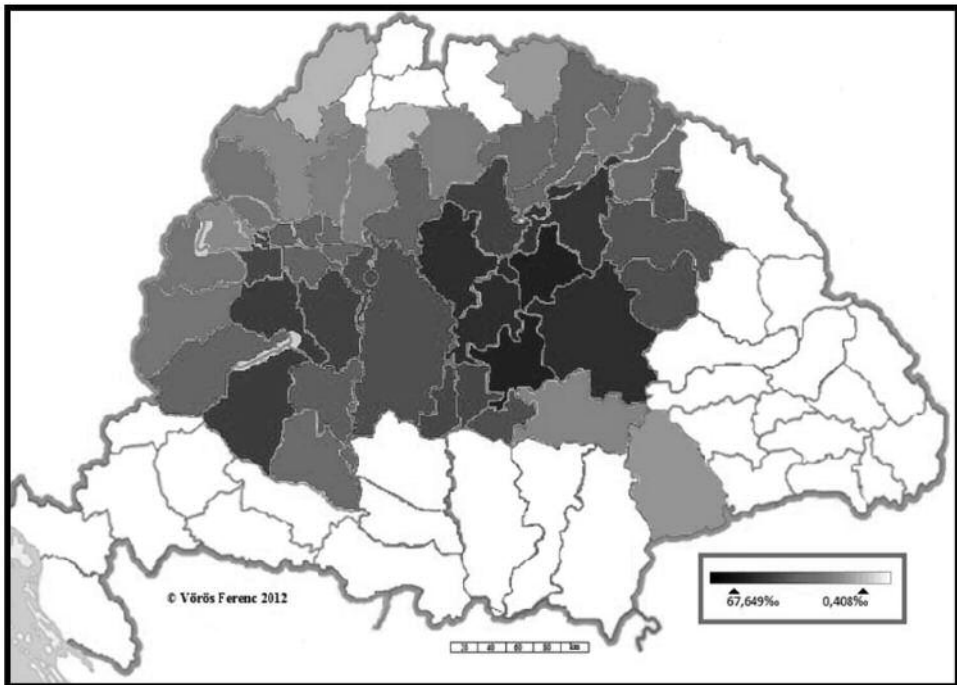
9.- szentiványi-adattára-az-1893-as-évig-elvileg-teljesnek-mondható.

2. táblázat. a-Nagy gyakorisága-az-1720-as-korpuszban

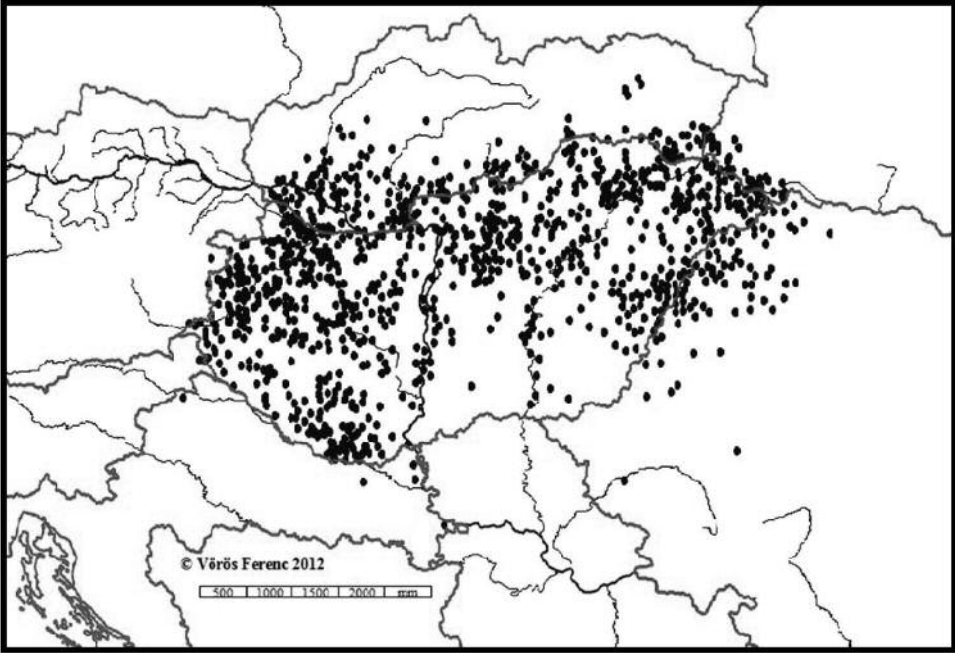
Megye	Névviselők (fő)	‰-ben
Maros	1	111,111111
Hajdú	70	68,627451
Békés	44	65,769806
Heves és Külső-Szolnok	256	44,176014
Bihar	366	40,149188
Szabolcs	90	38,860104
Somogy	96	33,321763
Veszprém	105	31,876138
Borsod	85	28,931246
Fejér	58	28,210117
Győr	107	26,367669
Csongrád	44	25,821596
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	194	25,106768
Szilágy	87	24,274554
Csanád	12	24,144869
Szatmár	88	22,922636
Ugocsa	19	22,432113
Tolna	31	21,693492
Komárom	63	20,588235
Zala	88	19,447514
Nógrád	57	18,292683
Esztergom	35	17,766497
Zemplén	121	17,261056
Abaúj-Torna	54	16,811955
Baranya	64	15,701668
Bereg	41	14,365802
Pozsony	90	8,954333
Vas	108	7,491676
Ung	17	7,206443
Sopron	59	7,002967
Hont	39	6,869826
Gömör és Kishont	25	6,745818
Bars	29	6,112985
Arad	16	5,034613
Nyitra	40	3,803728
Moson	13	3,656821
Hunyad	1	1,658375
Sáros	4	0,959923
Trencsén	3	0,440335
Zólyom	1	0,407498
Összesen	2721	15,232774

a- történeti- adatok- téri- tagozódását- bemutató- térképek- alaposabb- tanulmányozása arról- győz- meg- bennünket, - hogy- a- név- a- korabeli- magyar- nyelvterületnek- lényegileg- minden- régiójában- adatolható, - igaz, - egyes- peremterületeken- -- így- délen- is- -- meglehetősen- szórványosan. - a- településenkénti- bontású- térképről- az- is- leolvasható, - hogy- egybe- függőbb- foltok- inkább- csak- a- nyelvterület- keleti- részén- alakulnak- ki. - a- d- unánál- különösen- a- Balatontól- délre- eső- tájakon- sok- foghíjjal- találkozni. - Itt- sem- kerülheti- el- a- figyelmünket, - hogy- a- d- una- Tisza- közének- középső- és- déli- részén, - Békés, - c- songrád- és- c- sanád- megye- területén- jelentkező- hiátusok- minden- bizonnyal- a- török- pusztítással- hozhatók- összefüggésbe.

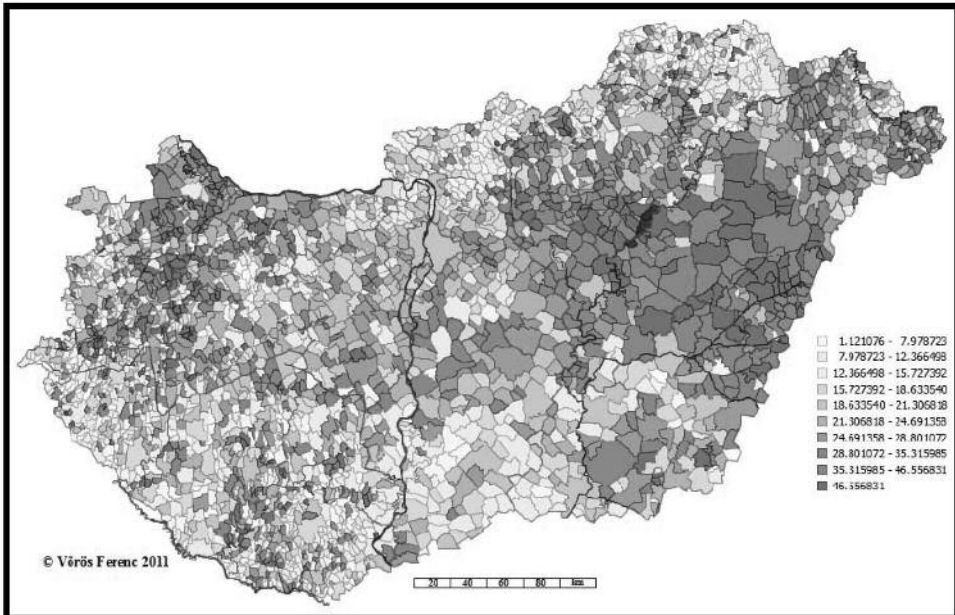
15. ábra. a- Nagy családnev- földrajzi- elterjedtsége- (1720)- (az- 1910-es- közigazgatási beosztásra- vetítve)

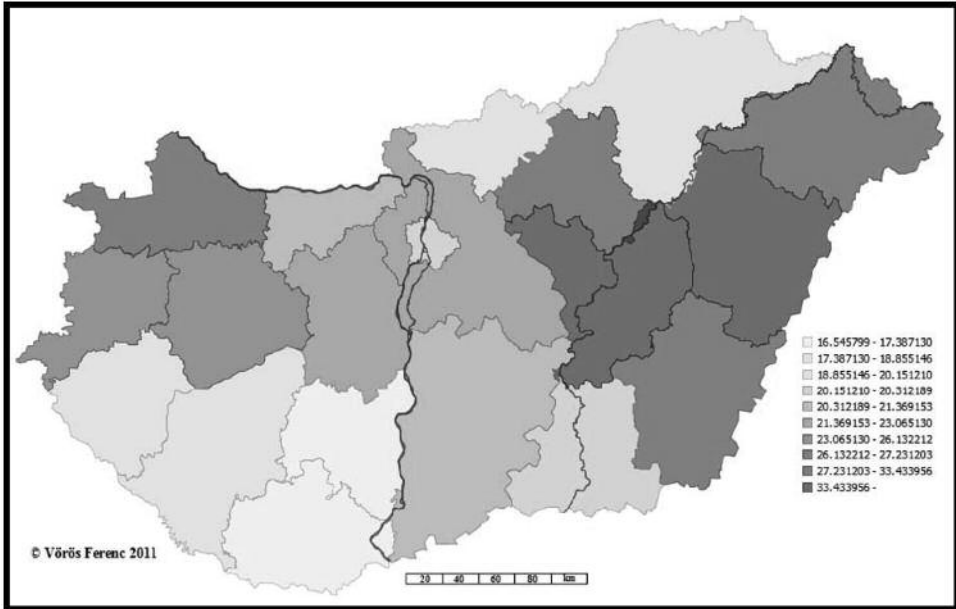
16. ábra. a-Nagy családnév-földrajzi-elterjedtsége-(1720)-(a-2011-es-közigazgatási beosztásra-vetítve)

17. ábra. a-Nagy családnév-földrajzi-elterjedtsége-megyéenként-(2009)-(a-2011-es-közigazgatási-beosztásra-vetítve)

18. ábra. a-Nagy családnév-földrajzi-elterjedtsége-településként-(2009)-(a-2011-es közigazgatási-beosztásra-vetítve)

az- elmondottak- alapján- -- mindent- egybevetve- -- kevésbé- látom- meggyőzőnek- a Fodor–Láncz-szerzőpárosnak-azt-az-állítást,- miszerint-a-Nagy esetében-az- „alföldi-név- használat- jellemző- sajátossága”- lenne- a- Nagy használata- (n.- Fodor–F.- Láncz- 2011, 183.-p.)-azt-pedig-végképp-problémás-megállapításnak-gondolom,-hogy-a-szerzőpáros az-idézett-helyen-a-Nagy-ról-csupán-mint-jellegzetes-tulajdonságjelölő-névről-beszél, egyáltalán-nem-számolván-egyéb,-fentebb-számba-vett-motivációival.-ezt-látszanak cáfolni-s zabó-T.-attila-fentebb-idézett-történeti-adatai-az-erdélyi-régiségből-(s zabó-T. 1967).

a-jelenkori-adatok-kartogramjaihoz-nem-mellékelem-a-megyénkénti-bontású-adatok- ezt-pótlandó-egy-korábbi-munkámhoz-irányítom-az-olvasót-(vörös-2010,-26.-p.)-a szinkrón- adatok- alapján- előállított- térképek- ugyancsak- azt- látszanak- igazolni,- hogy lényegileg-két-góccal-kell-számolnunk:-az-egyik-a-már-említett-Tisza-melléki,-a-másik-az északnyugat-dunántúli-térség.-Ha-figyelembe-vesszük,-hogy-a-17.-ábrán-intervallumská- lát-nem-alkalmaztam,-vagyis-az-egy-településeket-szimbolizáló-poligonok-mindegyike azonos-telítettségű-színekkel-lett-kitöltve,-akkor-nem-kerülheti-el-a-figyelmünket-a-16.-és a-18.-ábra-nagyfokú-hasonlósága.-megjegyzem,-a-történeti-adatok-megyénkénti-bontá- s-ú-térképe-is-többé-kevésbé-összhangban-van-egymással,-noha-a-két-időszak-között majd- háromszáz- évnyi- a- távolság- a- különbségek- nyilván- azoknak- a- tényezőknek- az összességéből-adódhatnak,-amelyeket-fentebb-öt-öt-pontba-szedve-vettem-számba.

Polémiára-ad-okot-a-Fodor–Láncz-szerzőpárosnak-az-az-állítása-is,-amelyben-még-ha óvatosan-is,-de-kijelentik,-hogy-a-Nagy családnév-elterjedtsége-„feltehetőleg-nincs-össze- függésben- a- többi- nagy- megterheltségű- név- [...] földrajzi- sajátosságaival”- (n.- Fodor-

F.-Láncz-2011,-183.-p.).-n em-könnyű-vitába-szállni-a-fentebb-idézett-gondolattal,-ha-csupán a-példálózásukban-szereplő-Kovács, Tót, Varga kartogramjait- ismerjük.- jöllehet ebben-a-munkában-nem-áll-szándékomban-az-összes-gyakoribb-családnév-tárgyalása, azért-az-eddig-elkészült-térképek-alapján-kellő-biztonsággal-állítható,-hogy-akadnak-olyan családnevek-a-gyakori-listák-élén,-amelyek-lényegileg-a-nyelvterület-nyugati-térségében töltik-ki-azokat-a-kisebb-nagyobb-hiátusokat,-amelyek-a-Nagy történeti-és-jelenkori-kartogramjain-figyelhetők-meg.-ezek-között-említhetjük-többek-között-a-Horvát-ot.

végezetül-két-dologra-szeretném-ismételten-ráirányítani-a-figyelmet.-az-egyik,-hogy a-(vár)megyéenkénti-bontásban-kartografált-adatok-gyakorta-megtévesztik-a-szemet,-ha csak-ezekre-hagyatkozunk.-Igaz-ez-természetesen-akkor-is,-ha-csupán-településenkénti bontásban- vizsgálódunk.- a- leginkább- célravezető- módszer- az,- ha- a- két- térképtípust egymás-mellé-téve-analizáljuk.-a-másik,-hogy-az-1715-ös-összeírás-adatbázisa-alapján többek-között-a-legtöbb-nevet-tartalmazó-vas-megyére-nincs-rálátásunk.-csak-emlékeztetőül-idézem,-hogy-innen-14-416-adózó-nevét-hagyták-ránk-az-összeíró-ívek.-n yitra (10-516-fő),-Pozsony-(10-052-fő),-Bihar-(9-120-fő)-és-s opron-(8-425-fő)-megyét-leszámítva- valamennyi-közigazgatási-egység-személynevei-jócskán-tízezer-alatt-maradnak. az-országos-átlag-alig-több-mint-3-600.-a-poszareváci-béke-után-magyar-k-íráltság-hoz csatolt-Temesközből-az-átlagnál-is-kevesebb-adattal-számolhatunk.-n nyilvánvaló,-hogy amikor-az-1715-ös-és-az-1720-as-adatbázisok-alapján-akarunk-nyelvföldrajzi-következtetéseket-levonni,-ezekre-az-eltérésekre-is-minden-esetben-figyelemmel-kell-lenni,-még ha-nem-tűnnek-is-jelentős-különbségeknek.

4. összegzésként-megállapíthatjuk,-hogy-a-névföldrajz-számos-olyan-fehér-folt-kitöltésében-kínál-segítséget-a-kutatók-számára,-amelyekre-eddig-nem-tudtunk-magyarázattal-szolgálni.-a-korábbinál-nagyobb,-a-nyelvterület-egészét-vagy-jelentős-részét-lefedő adatbázisok-térképre-vetített-adatai-nemcsak-a-nyelvészek,-hanem-az-érintkező-szakterületek-számára-is-érdekesekek-lehetnek.-ehhez-azonban-minden-oldal-részéről-az eddigiek-nél-szorosabb-együtműködésre-lenne-szükség.

Irodalom

- acsády Ignác- 1896.- *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában*. Budapest, országos-magyar-k-irályi-s-tisztizati-Hivatal.
- alexics-györgy-1914.-o.láh.-r omán.-*Magyar Nyelvőr*,-43.-évf.-401-408.-p.
- asbóth-o.szkár-1900.-Blagoje-Brančić:-madjarska-g ramatika.-*Magyar Nyelvőr*,-29.-évf.-323-329.-p.
- Bárczi-g éza-1967.-a-magyar-szókincsre-vonatkozó-etimológiai-kutatások-jelenlegi-állása.-*Magyar Nyelv*,-63.-évf.-285-292.-p.
- Bíró-Boglárka-2006.-Bevezetés-a-cigánység-néprajzába.-In-(Forrai-r .katalin-szerk.):-*Ismeretek a romológiai alapképzési szakhoz*.-Pécs,-PTE-BTK-n TI-r omológiai-és-n evelésszociológia Tanszék,-58-74.-p.
- Brechenmacher,- karlmann- 1957-1963.- *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Familiennamen I-II*. Limburg-a.-d.-Lahn,-c.-a.-starke-verlag.
- dávid-zoltán-1957.-az-1715-20.-évi-összeírás.-In-(kovacsics-j ózsef-szerk.):-*A történeti statisztika forrásai*. Budapest,-k özgazdasági-és-j ogi-k-iadó,-145-199.-p.
- eWung=- Benkő-Loránd (főszerk.)- 1993-1995.- *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1-2*. Budapest,-akadémiai-k-iadó.-1993-1995.-3.-r egister.-1997.

- Farkas-Tamás-2009.-*Családnév-változtatás Magyarországon*.-Budapest,-akadémiai-k iadó.
- Fehértói-katalin-1969.-*A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek*.-(nyelvtudományi-értekezések-68.)-Budapest,-akadémiai-k iadó.
- n.- Fodor- János-F- Láncz- éva- 2011.- a- Történeti- magyar- családnévátlasz- előmunkálatairól. *Névtani Értésítő*,-33.-évf.-175-190.-p.
- Hajdú-mihály-1990.-adalék-a-XVI.-századi-magyar-nyelvjárások-hangrendszeréhez. *Magyar Nyelv*, 86.-évf.-77-80.-p.
- Hajdú- mihály- 1994.- *A középmagyar kor személynévtörténete (1526-1772).*- I-III. Budapest. (kéziratban-az-mTa-könyvtárában)
- Hajdú-mihály-2003.-*Általános és magyar névtan*.-Budapest,-osiris-k iadó.
- Hajdú-mihály-2010.-*Családnévek enciklopédiája*.-Budapest,-Tinta-könyvkiadó.
- Hefty-gyula-andor-1911.-a-térszíni-formák-nevei-a-magyar-népnyelvben.-*Magyar Nyelvőr*,-40.-évf. 155-169.-p.
- Horger-antal-1910.-egy-ismeretlen-magyar-hangtörvény-iv.-*Magyar Nyelvőr*,-39.-évf.-337-343.-p.
- Ionescu,-cristian-2004.-*Dicționar de onomastică*.-București,-editura-elion.
- Iordan,-Iorgu-1983.-*Dicționar al numelor de familie românești*. București,-editura-Științifică-și enciclopedică.
- j uhász-dezsdő-1984.-a-magyar-tájnevekről.-*Magyar Nyelvőr*,-108.-évf.-232-236.-p.
- j uhász-dezsdő-2001.-a-nyelvjárási-régiók.-In-(kiss-jenő-szerk.):*Magyar dialektológia*.-Budapest, osiris-k iadó,-261-324.-p.
- k ázmér-miklós- 1970.-*A »falu« a magyar helynevekben. XIII-XIX. század*. Budapest,-akadémiai k iadó.
- k ázmér-miklós- 1970.-XIV-XVIII.-századi-tulajdonnevek-nyelvtörténeti-értékesítése-(a -si képző kialakulása).-In-(k ázmér- miklós-végh-józsef-szerk.):*Névtudományi előadások. II. n évtudományi-konferencia*.-(nyelvtudományi-értekezések-70.)-Budapest,-akadémiai k iadó,-60-69.-p.
- k ázmér-miklós- 1993.-*Régi magyar családnevek szótára XIV-XVII. század*. Budapest,-magyar nyelv-tudományi-Társaság.
- k emény-István- 1997.-a-magyarországi-cigánység-helyzete.-In-(vajda-lmre-szerk.):*Periférián - Roma szociológiai tanulmányok*.-Budapest,-ariadne-kulturális-alapítvány,-644-655.-p.
- k emény-István-janky-Béla-Lengyel-gabriella- 2004.-*A magyarországi cigánység 1971-2003*. Budapest,-gondolat-mTa-etnikai-nemzeti-kisebbségkutató-Intézet.
- k iss-Lajos-1996.-a-kárpát-medence-régi-helynevei.-*Magyar Nyelvőr*,-120.-évf.-440-450.-p.
- k niezsa-István-1965/2003.-a-magyar-és-a-szlovák-családnévek-rendszere.-In-uő:-*Helynév- és családnévvizsgálatok*.-kiss-Lajos-bevezető-tanulmányával.-Budapest,-Lucidus-k iadó.
- k orompay-k lára-2004.-az-ő-magyar-kor-helyesírás-története.-In-(kiss-jenő-Pusztai-Ferenc-szerk.): *Magyar nyelvtörténet*.- Budapest,-osiris-k iadó,- 101-105.,- 281-300.,- 579-595., 697-709.,-781-788.-p.
- k orompay-k lára-2004.-Helyesírás-történet.-In-(kiss-jenő-Pusztai-Ferenc-szerk.):*Magyar nyelvtörténet*.-Budapest,-osiris-k iadó.-101-105.,-281-300.,-579-595.,-697-709.,-781-788.-p.
- k orompay-k lára- 2010.-mit-nyújthat-a-helyesírás-történet-a-szinkrón-magyar-családnévátlasz munkálataihoz?-In-(vörös-Ferenc-szerk.):*A nyelvföldrajztól a névföldrajzig (I.)*.(mnyTK 234.)-szombathely-Budapest,-savaria-university-Press-magyar-nyelvtudományi Társaság,-60-70.-p.
- k únos-Ignác-1885.-a-helynevekben-levő-népetymológiáról.-*Magyar Nyelvőr*,-14.-évf.-97-102.-p.
- Lakatos-szilvia-2006.-a-romani/lovári-nyelv.-In-(Forrai-r.-katalin-szerk.):*Ismeretek a romológiai alapképzési szakhoz*.-Pécs,-PTE-BTK-n-TI-r-omológiai-és-nyelv-és-szociológia-Tanszék, 111-129.-p.
- Lanstyák-István- 1991.-a-szlovák-nyelv-árnyékában.-In-(kontra-miklós-szerk.):*Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről*.-Budapest,-magyarságkutató-Intézet,-11-71.-p.

- Lanstyák-István-2000.-*A magyar nyelv Szlovákiában.*-Budapest–Pozsony,-o siris-kiadó,-k alligram kiadó,-mTa-k iсеbségkutató-műhely.
- Laziczius-gyula-1941.-egy-nagy-pör-felújítása.-*Nyelvtudományi Közlemények*,-51.-évf.-241–279.-p.
- mcsn a-2009.-*Magyar családnévatlasz.* kutatásvezető:-vörös-Ferenc.
- mcsTt- 2011.-*Magyar családnévek térképtára.*-elektronikusan-tárolt-adatbázis.-kutatásvezető: vörös-Ferenc.
- mmcsa- 2009.-*Mai magyar családnévek adatbázisa (Database of Hungarian Surnames).* elektronikusan-tárolt-adatbázis.-kutatásvezető:-vörös-Ferenc.
- moór-elemér-1949.-a-magyar-nyelvtörténet-őstörténeti-vonatkozásai.-*Magyar Nyelvőr*,-73.-évf. 20–22.-p.
- moór-elemér-1954.-a-magyar-lótenyésztési-és-lovasterminológia-szláv-elemei-szó,-nép-és-művelődéstörténeti-szempontról.-*Magyar Nyelv*,-50.-évf.-67–76.-p.
- orszösszír.- 1720/2012.-*Az 1720. évi országos összeírás.*- elektronikusan-tárolt-adatbázis. kutatásvezető:-vörös-Ferenc.
- ördög-Ferenc- 1998.- zala- megye- népességösszeírásai- és- egyházlátogatási- jegyzőkönyvei (1745–1771).- Budapest–zalaegerszeg,- magyar- Tudományos- akadémia nyelv tudományi-Intézete–zala-megye-önkormányzati-közügyűlése.
- ördög-Ferenc-2008.-*XVIII. századi családnévek írásmódjának helyesírástörténeti rétegei.*-In-uó: válogatott-tanulmányok.-n agykanizsa,-c zupi-k iadó,-279–282.-p.
- Pais-desző-1912.-g öcsej.-*Magyar Nyelv*,-8.-évf.-124–126.-p.
- Penavin-o lga-1958.-k örögy-lakosságának-névanyag.-*Magyar Nyelvőr*,-82.-évf.-476–481.-p.
- r ubinyi-mózes-1901.-adalékok-a-moldvai-csángók-nyelvjárásához-v.-szókincs.-*Magyar Nyelvőr*, 30.-évf.-170–182.-p.
- simonyi-z sigmond-1906.-a-nyíl-és-a-nyír.-*Magyar Nyelvőr*,-35.-évf.-393–401.-p.
- szabó-T.-attila-1943.-az-elve vízneveinkben.-*Magyar Nyelv*,-39.-évf.-73.-p.
- szabó-T.-attila- 1967.- az- erdélyi- régiség- személynévanyagának- nemzedékviszonyító- elemei. *Magyar Nyelv*,-63.-évf.-51–64.-p.
- [szentiványi-zoltán]-1895.-*Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893.*-eredeti-okmányok-alapján-összeállította- a- magyar- Heraldikai- és- genealógiai- Társaság- egyik- igazgató-választmányi tagja.-Budapest,-Hornyánszky-viktor-kiadása.
- Tagányi-k ároly-1913.-gyepü-és-gyepüelve-II.-*Magyar Nyelv*,-9.-évf.-145–152.-p.
- Tesz==Benkő-Loránd-(főszerk.)-1967–1976.-*A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–3.* Budapest,-akadémiai,-1967–1976.-4.-mutató.-1984.
- vörös-Ferenc-2004.-*Családnévkutatások Szlovákiában.*-Pozsony,-k alligram-k iadó.
- vörös-Ferenc- 2009.- széljegyzetek- a- magyar- családnévatlasz- előmunkálatai- közben.- *Névtani Értesítő*,-31.-évf.-185–197.-p.
- vörös-Ferenc- 2010.- *Családnévek térképlapjainak nyelvföldrajzi vallomása.*- (mnyTk- 235.) Budapest,-magyar-nyelvtudományi-Társaság.
- vörös-Ferenc-2011.-*Nyelvek és kultúrák vonzásában. I. Személynevek a magyar nyelvterület északi pereméről.*-Pozsony,-k alligram-k iadó.
- vörös-Ferenc-2013.-*Mutatvány az 1720-as országos összeírás névföldrajzából.*-szombathely, savaria-university-Press.
- zoltán- andrás- 2004.- a- magyar- nyelv- régi- szláv- jövevényszavai- és- a- szláv- nyelv történet. *Kisebbségkutatás*,-13/4.-évf.-671–674.-p.

Források

- az-1715-ös-összeírás-(jelzete:-n-78)-(Filmtári-helye:-3119-3131.-dobozok)
 az-1720-as-összeírás-(jelzete:-n-79)-(Filmtári-helye:-3131-3149.,-3154.-dobozok)
 consreg-1715=-*Conscriptio Regnicolaris 1715*.-n-78.-moL.,-3119-3331.-doboz.-digitalizált-kiadás.- szerk.- H.- németh- István.- Az 1715. évi országos összeírás.- (dvd-rom) Budapest.- digitalizált-változat-online-elérhetősége:-[\(http://193.224.149.8/adatbazisokol/adatbazis/2\)](http://193.224.149.8/adatbazisokol/adatbazis/2)-(utolsó-letöltés:-2012.-12.-29.)
 consreg-1720=-*Conscriptio Regnicolaris 1720*.- n79.- moL.,- 3131-3149,- 3154.- doboz.- digitalizált-változat-online-elérhetősége:-[\(http://193.224.149.8/adatbazisokol/adatbazis/52\)](http://193.224.149.8/adatbazisokol/adatbazis/52)-(utolsó-letöltés:-2012.-12.-29.)

Ferenc Vörös

Paradigm SHIFT In Spatial Information Sciences and Name Geography

The-name-geography-offers-help-for-researchers-in-finding-answers-for-questions which-could-not-be-explained-so-far.-data-projected-to-maps,-covering-a-much larger-speech-area-than-before,-the-whole-one-or-a-significant-part-of-it,-can-be-of interest-not-only-for-the-linguists-but-for-other-scientists-of-neighboring-fields-as well.-In-this-research-on-name-geography-I-focused-on-family-name-corpora-of two-time-segments.-The-data-of-the-first-come-from-the-national-census-of-1720 executed-on-the-territory-of-the-kingdom-of-Hungary,-and-the-second-from-the 2009-population-register-of-the-central-office-for-administrative-and-electronic Public-services-of-Hungary.-The-possibility-to-compare-two-distant-time-segments, between-which-almost-three-hundred-years-elapsed,-made-my-work-much-easier: the-two-family-name-corpora-had-the-advantage-of-making-possible-to-examine a-large-amount-of-localizable-data-from-the-whole-Hungarian-speaking-area-in-a given-time-segment.-In-the-study,-four-specific-family-names-were-examined:-Pap, Kovács,-Árgyelán-and-Nagy--as-well-as-spatial-(name-geographical)-divisions-of all-lexical-types-of-these.

Jelek a térben 4.

A HELY NEVEI, A NYELV HELYEI

A kisebbségi nyelvi jogok története
Szlovákiában 1918–2012

DUNAJSKÁ STREDA
DUNASZERDAHELY

Dejiny menšinových jazykových práv na Slovensku 1918–2012
History of Minority Language Rights in Slovakia 1918–2012
L'histoire des droits des langues minoritaires en Slovaquie 1918–2012

Fórum Kisebbségkutató Intézet

a-számítógép-a-nyelvjáráskutatásban

Lajos Cs.-Nagy
The-computer-in-the-dialect-research

004.6:81`282:81`374
811.511.141`282
811.511.141`374

keywords:- computer- analysis- of- the- research- of- Hungarian- dialects- from- the- beginning- to- the- present.
digitalized-language-atlases.-c computerized-language-atlas.-multidimensional-language-atlas.-g eo-linguistic
Workshop.-The-„BihalBocs”-software.

1.-a-kezdetekről.

1.1.-az-európai-nyelvtudományban,-így-a-nyelvjáráskutatásban-is-már-több-évtizedes,
csaknem-fél-évszázados-hagyomány-a-számítógépes-eljárások-alkalmazása.-jean
séguy-francia-romanista-nyelvész,-a-dialektometria-(nyelvjárásmérés,-nyelvjárásiasság-
mérés)-megalapítója-1971-ben-nyelvatlaszadatok-számítógépes-elemzésével-kísérelte
meg-a-nyelvjárásiasság-fokának-a-megállapítását,-a-nyelvjárások-osztályozását-(vö.
Balogh-k-iss-1992,-6.-p.).-a-dialektometria-számszerűsítve-írja-le-nyelvi-jelenségek,-szö-
vegek-regionalitásának,-nyelvjárásiasságának-a-mértékét.-eddig-leginkább-fonéma-elő-
fordulási-különbségek-mértékének-a-megállapítására-alkalmazták- ezt- a- módszert.- a
mérés-úgy-történik,-hogy-ugyanazon-szöveg-nyelvjárási-(regionális)-és-standard-válto-
zatában-számszerűsítik,-hány-helyzetben-fordulnak-elő-azonos-és-eltérő-fonémák-(vö.
juhász-2001,-137-138.-p.).-g-yakorlatilag-a-nyelvjárási-szöveget-(alapszöveget)-átírják
standard-változatba,-s-redukciós-és-azonossági-indexszel-fejezik-ki-a-különbségeket.-Pl.
a-keleti-középpalóc-nyelvjárásban-jellemző-volt,-hogy-a-köznyelvi-é-helyén-e-t-vagy-ē-t
ejtettek:-szekér > szeker ~ szekēr.-a-mérés-kiindulási-alapja-(alapszövege)-a-nyelvjárási
alak-(szeker ~ szekēr),-s-ennek-köznyelviesített-változata-(szekér).-azonos-számú-foné-
ma-(5)-van-mindkét-alakban,-ezért-a-redukciós-index-100%, -az-azonossági-viszont-csak
80%, -mert-egy-fonéma-eltérést-mutat.-vizsgáljunk-meg-más-eseteket-is.-a-nyj.-*hazúró*
és-a-kny.-*hazulról* esetében-a-nyelvjárási-változat-6,-a-köznyelvi-pedig-8-fonémát-tar-
talmaz.-a-redukciós-index-6/8=-75%, -az-azonossági-index-pedig--mivel-2-*l* fonéma
hiánya-*t-az-u* helyett-*ú* +*az-ó* helyett-*ú* =-4-fonémaeltérés-van---50%. -a-nyj.-*körtve* és
a-kny.-*körte* redukciós-indexe-6/5=-120%, -azonossági-indexe-pedig-az-1-fonémátöb-
bet-következtében-ugyancsak-6/5=-120%. -ebből-az-látszik,-hogy-nem-elegendő,-sőt
értelmetlen-1-1-szó-kiemelése-és-összehasonlítása.-c-sak-hosszabb-szövegek-elemzé-
sével-kapunk-megbízható-eredményt.-Balogh-Lajos-kovács-margit-keramikusművész
nyelvi-regionalitását-a-művésznő-10-percnyi-szövegén-vizsgálva-a-következőket-állapí-
totta-meg:-„kovács-margit-köznyelvire-rekonstruált-szövege-8128-beszédhangot-tartal-

maz.-ebből-751-esetben-volt-valamiféle-eltérés-a-tényleges,-regionális-köznyelvvél-való összevetés-során:-vagy-hangcsere,-vagy-pedig-hangkiesés.-az-azonosság-index-90,76%, amely-azt-jelenti,-hogy-a-köznyelvi-szöveg-beszédhangjainak-90,76%-a-változás-nélkül azonos-a-regionális-köznyelvi-szöveggel”-(Balogh-1982,-479.-p.).-a-redukciós-index-mivel-128-cal-kevesebb-beszédhangot-használt-föl,-mint-amennyit-a-köznyelvi-norma szerint-kellett-volna--8000/8128=-98,43%-(vö.-Balogh-uo.)-Természetesen-a-nyelvjárásiassági-vizsgálatot-alaktani-és-egyéb-jelenségekre-is-kiterjeszhetjük.-az-alacsony-értékű-indexek-a-nyelvjárásiasság-nagyobb-mértékét-fejezik-ki.-Ha-körültekintő-a-vizsgálandó-nyelvjárási-jelenségek-kiválasztásának-a-köre,-akkor-a-dialektometria-segítségével-pontosabban-megállapíthatók-a-nyelvjárástípusok-határai,-valamint-a-nyelvjárások-közi-átmeneti-sávok-területei-is.-a-nagy-adatbázisokra-épülő-gépi-feldolgozás-lehetőség-ad-a-jelenséghatároknak-az-eddiginél-pontosabb-megrajzolására.

a-magyar-nyelvtudomány-különböző-területein-is-egyre-gyakrabban-találkozunk informatikai-megoldásokkal,-számítógépes-adatrögzítésekkel-és-feldolgozásokkal.-A magyar nyelvjárások atlaszának-(továbbiakban-mn ya.)-a-számítógépre-vitele-az-1960-as-évek-közepén-vetődött-föl-először-k-elemen-j-ózsef-részéről.-„én-magam-[=-Balogh Lajos]-is-többször-beszélgettem-vele-erről-a-kérdésről,-azokról-az-előnyökről,-amelyek-a-gépi-elemzésből-adódnak.-az-akkori-kezdetleges-technika--egy-fél-szobányi-gép,-amely lyukszalagra-dolgozott--azonban-megkérdőjelezte-ennek-a-vállalkozásnak-a-komoly-ságát,-illetőleg-azt,-hogy-a-sok-munkát-igénylő-befektetés-hosszú-távon-is-hasznosíthatóvá,-gyümölcsözővé-válik”---emlékezik-vissza-Balogh-Lajos-(Balogh-kiss-1992,-6.-p.), aki-tudomásom-szerint-a-mn ya.-egyetlen-ma-is-élő-munkatársa.¹ a-magyar-nyelvjárások-első-számítógépes-elkülönítése-s-imon-zoltán-nevéhez-fűződik,-aki-vancouverben-számítógépes-elemzéssel-hasonlított-össze-a-nagyatlaszból-kiválasztott-100-ösi-magyar-szót.-395-kutatópont-ajtés-változatait-egybevetve-38-nyelvjárási-egységet-állapított-meg (vö.-Hankó-1990).-ez-lényegében-megegyezik-Imre-s-amunak-ugyancsak-a-nagyatlasz-anyaga-alapján-kézi-feldolgozással-kialakított-főbb-típusaival-(Imre-1971,-329-373.-p.).

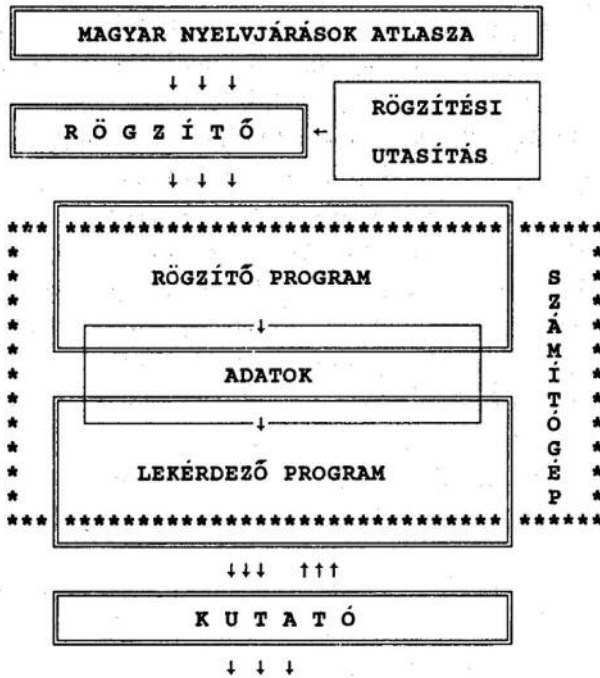
a-80-as-évek-végén,-a-számítástechnika-rohamos-fejlődésének-következtében belátható-távolságba-került-a-nagyatlasz-teljes-anyagának-gépi-adatbevitelének-kiss-gábor-az-atlasz-számítógépbe-vitelének-a-hasznosságát-több-tényezővel-indokolta.-az-atlasz-6-kötete-48,5-kg-tömegű,-ezért-fizikailag-szinte-kezelhetetlen-különösen-akkor,-ha-egy-adott-kutatópont-adatait-szeretnénk-elemezni,-ugyanis-minden-kötetet-(dobozt) kézbe-kell-venni.-az-atlasznak-ebből-a-tulajdonságából-következik-az,-hogy-a-magyar-tudomány-(nyelvtudomány,-néprajz,-helytörténet-stb.)-vérkeringésébe-alig-került-be-számítástechnikai-szempontról-az-adatbázis-jól-strukturált,-viszonylag-könnyen-készíthető-program-a-feldolgozásához.-az-adattár-újabb-kutatópontok-adataival-is-kiegészíthető.-az-adatok-kézi-csoportosítása,-összeszámlálása,-összehasonlítása-hosszadalmas.-a-számítógép-alkalmazásával-(új,-csak-géppel-megvalósítható)-elemzési-szempontról-érvényesítésével-újabb-tudományos-eredményekhez-jut-a-nyelvtudomány-(vö.

1.- Balogh-Lajos-egy-részét-az-atlasz-munkálatainak-egyik-közreműködője,-máshet-pedig-végh-józseffel,-k-ovács-istvánnal,-s-zépe-györggyel-és-Farkas-vilmossal-magnetofonfelvételeket-gyűjtött-a-kutatópontokról.-ezeknek-a-hanganyagoknak-a-feldolgozását-a-közelmúltban-kezdtek-meg-a-geolingvisztikai-műhely-munkatársai-(lásd-http://geolingua.elte.hu/index_hu.html).

Balogh–kiss-1992,-11–12.-p.).-a-nagyatlasz-mellékjeles-karakterkészletét-kiadáskor-a nyomda-egyedileg-alakította-ki.-a-betűk-fölött-és-alatt-is-gyakran-előfordulnak-olyan-mellékjelek-a-fonetikai-jelenségek-jelölésére,-amelyek-a-számítógépen-akkor-még-nem-voltak-meg.-ezért-az-egyes-mellékjelekhez-számokat-rendeltek-(az-alapjel-után-kitett-3-as például- a-félhosszúságot-jelentette),-vagy- a-számítógépen- egyébként- meglévő,- nem fonémákat-jelölő- egyéb-szimbólumokat-használtak-(a-diftongusok- kapcsos- zárójelbe kerültek).-Így-készítette-el-Balogh-Lajos-és-kiss-gábor-a-mnya.-1–3.-kötetének-informatizált-változatát.-módszerük-elméletileg-teljes-értékű,-gyakorlatilag-azonban-az-adat-rögzítés-során-alkalmazott-különböző-platformok-kompatibilitási-nehézségeket-okoztak (vö.-Bodó–vargha-2008,-336.-p.).

1. ábra. az-mnya.-digitalizálási-folyamatának-lépései

Az atlasz számítógépesítésének sémája a következő:

Forrás: Balogh–kiss-1992,-13.-p.

1.2.-az-elmúlt-két-évtizedben-a-számítógép-magyar-dialektológiai-alkalmazását-több-tényező-is-motiválta.-az-1990-es-években-az-informatika-és-technikai-háttere-olyan-gyorsan-fejlődött,-hogy-az-alkalmazások-lehetősége-meghatványozódott.-a-nyelvtudomány-különböző ágaiban-egyre-elterjedtebbé-váltak-az-informatikai-megoldások.-nemzetközi-dialektológiai kongresszusokon-már-külön-szekció-foglalkozott-a-számítógépes-adatfeldolgozással,-s-már

szoftverbemutatókat-is tartottak.² k iefér-Ferenc-az-informatikai-forradalom-nyelvi-hatásairól-megállapítja:- „ez-a-változás-a-könyvnyomtatás-felfedezésénél-is-komolyabb-következményekkel-jár.-az-európai-k-özösség-szakembereinek-véleménye-szerint-az-új-nyelvi-technológiák-olyan-hatással-lesznek-a-kultúra-fejlődésére,-mint-amilyen-szerepet-játszott-az-írásbeliség-a-kultúra-megőrzésében-és-terjesztésében.-j-jelentőségük-a-könyvnyomtatásánál-is-nagyobb”- (k iefér- 1994,- 635.- p.).- motiváló-tényezőként-szerepelt-az-is,- hogy-a-nyelvtudományi-Intézetben,-a-z-enetudományi-Intézetben,-n-éprajzi-múzeumban,-valamint-egyetemi-és-főiskolai-tanszékeken,-sőt-nyelvjárás-kutatók,-néprajzosok-birtokában-is-rengeteg-archiválható-nyelvjárás-írott-és-hangos-anyag-található.-ezeknek-az-összegyűjtése,technikai-megmentése,-egyetlen-hatalmas-adattárba-rendezése-a-tudományos-kutatás-száma-erelenedhetetlen.-ezt-a-munkát-a-korábbi,-manufakturális-módszerrel-nem-lehet-elvegezni.-Főszereplővé-vált-tehát-a-számítógép,-melynek-fejlettségi-foka-már-lehetővé-tette-ezeknek-a-kezdeményezéseknek-a-megvalósítását.

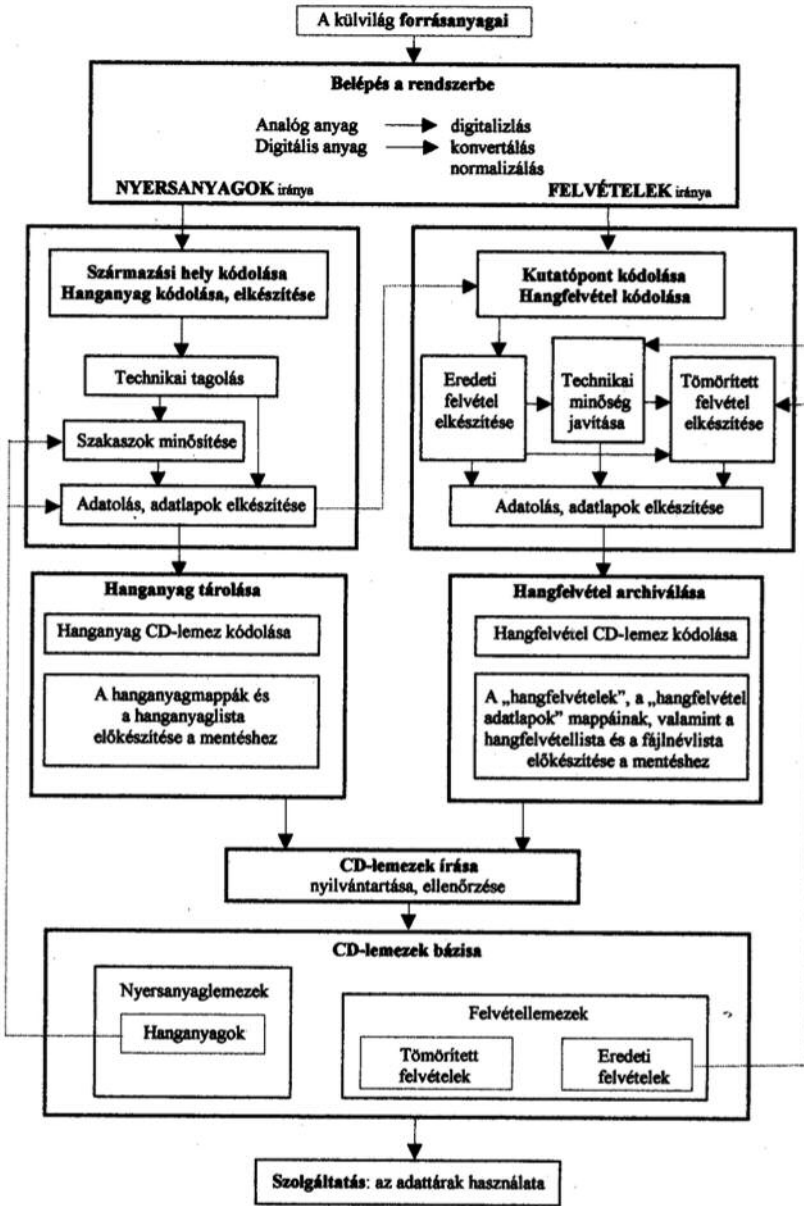
1996-ban-az-eLTe-magyar-nyelvtörténeti-és-nyelvjárástani-Tanszéke-és-a-Fonetikai-Tanszéke-a-fenti-cél-érdekében-összefogott,-és-kidolgozott-egy-elektronikus-prezentációs-rendszert.-j-uhász-d-észő-témavezetőként-főként-a-dialektológiai-szempon-tok-érvényesülését-biztosította,-vékás-d-omokos-a-fonetikai-szempon-tok-megvalósításával,-valamint-nemzetközi-példák-alapján-az-informatizálási-konceptió-kialakításával-foglalkozott.-r-adványi-Péter-a-számítógépes-nyelvi-archívum-kialakítása-és-a-hanganyagok-digitalizálása-mellett-technikai-feladatok-megoldását-vállalta-magára-(vö.-j-uhász-r-adványi-vékás-2000,48-49.-p.).

Ismerkedjünk-meg-legalább-nagy-vonalakban-az-elektronikus-prezentációs-rendszer-tervével,-melynek-nagyon-sok-eleme-napjainkra-már-valóság-gá-vált.-a-munka-első-fázisa-a-digitális-archívum-feltöltése,-vagyis-a-hagyományos-adathordozókon-lévő-adattárak-bevitel-e-a-számítógép-be.-Hagyományos-adathordozók-(primer-adattárak)-a-papír-alapú,-vagyis-nyomtatott-vagy-kézírtos-szöveglejegyzések,-szó-és-szólás-gyűjtemények,-tájszótárak,nyelvatlaszok,-nyelvtanok,-néprajzi-és-honismereti-közlemények,-illetve-magnó,-esetleg-videoszalagra-fölvett-nyelvjárás-nyelvjárás-gyűjtések.-az-ezekből-a-forrásokból-nyert-adatokat-digitalizálják,-technikailag-tagolják,-kialakítják-az-ún.-nyersanyag-tárat.-az-anyagokat-fonetikailag,-nyelvföldrajzilag,-lexikailag,-grammatikailag,-statisztikailag-és-bibliográfiailag-kódolják-is.-a-folyamat-következő-lépésében-tartalmi-válogatás,-hangfinomítás,-zajsűrés,restaurálás,-válogatás,-rendezés,-utalozás-és-a-tárolás-megoldása-történik.-a-tárolás-c-d-lemezen,-újabban-nagyobb-kapacitású-tárolókon-vagy-nyomtatásban-(nyelvatlasz,-szótár-stb.)-történik.-a-digitális-archívum-ra-operatív-rendszerek-épülnek,-melyekkel-lehetővé-válnak-fonetikai,-fonológiai,-lexikai,-grammatikai-stb.-keresések-a-teljes-korpuszban.-k-ülön-böző-statisztikák-készíthetők,-egydi-és-összesítő-térképlapok-szerkeszthetők-nyelvjárásijelenségek-bemutatására,-hogy-csak-néhány-lehetőséget-említsünk-az-alkalmazási-területekből.-a-program-kidolgozó-i-vallják,-hogy-„remélhetőleg-nincs-messze-az-az-idő,-amikor-a-nyelvész-saját-kezüleg-színvonalas-szemléltető-térképeket-készíthet,-neki-tetsző-grafikai-megoldásokkal,-azaz-szakmai-elképzelését-közvetlenül-megvalósíthatja-és-tesztelheti”(j-uhász-r-adványi-vékás-2000,-48-49.-p.).

2.- az-1982-ben-megjelent-*Dialektologie. Ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung* (Hrsg.-Werner-Besch,-Ulrich-Knopp,-Wolfgang-Putschke,-Herbert-ernst-Wiegand.-Berlin-New-York,-Walter-de-Gruyter,-1982)-már-külön-fejezetben-foglalkozott-a-számítógép-nyelvtudománybeli-alkalmazási-lehetőségeivel.

2b. ábra. a-dialektológiai-archívum-hangfájlkezelésének-technikai-blokksémája

A dialektológiai archívum hangfájlkezelésének technikai blokksémája

Forrás: juhász-r adványi-vékás-2000,-54.-p.

2.-digitalizált-nyelvatlaszok.

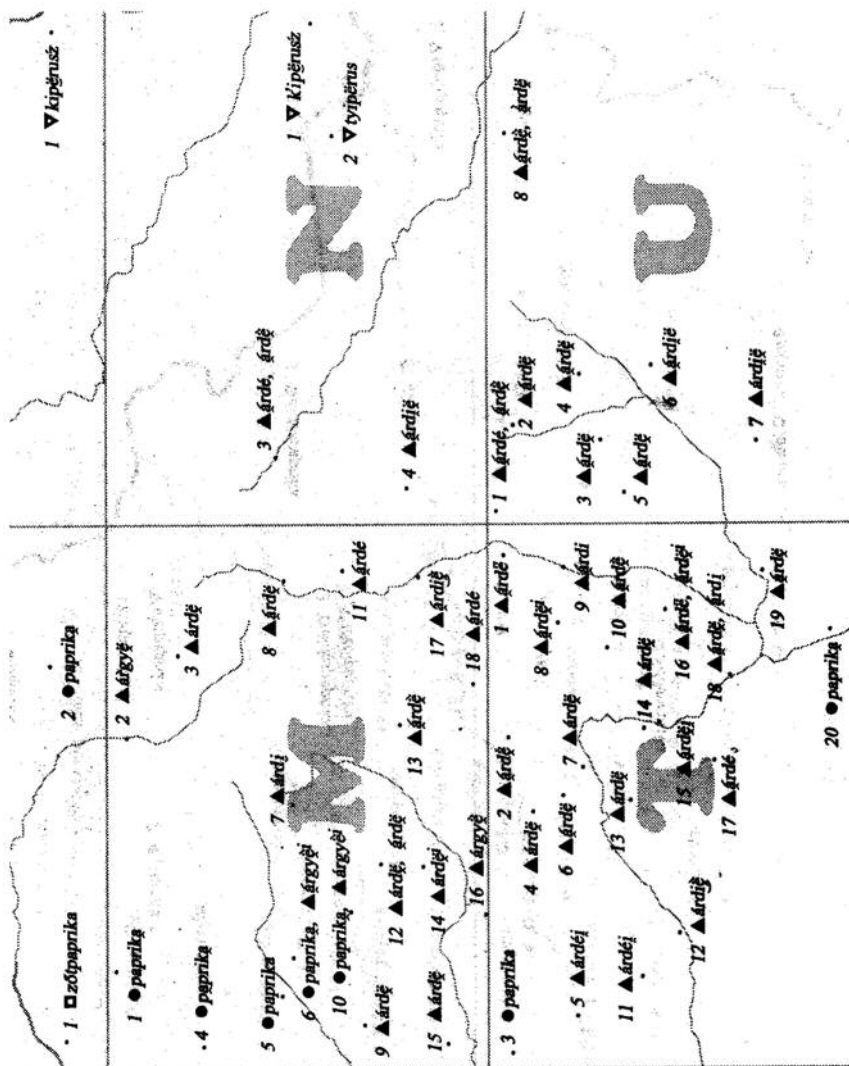
2.1.-**az-első-digitalizált-nyelvatlasz.**-a-fent-vázolt-elméleti-alapokra-épülve-indult-meg-a-digitalizált-atlaszok-kiadása.-elsőként-1995-ben-j uhasz-d eszö-irányítása-mellett-a-11-kötetes-*A romániai magyar nyelvjárások atlaszának*-(r m nya.)-a-közzétételét-kezdte-el az-eLTe-magyar-nyelvtörténeti-és-nyelvjárastani-Tanszékének-néhány-fiatal-oktatója hallgatók-közreműködésével.-az-utolsó-kötet-2010-ben-látott-napvilágot.-ez-azt-jelenti, hogy-a-számítógépes-technika-dialektológiai-alkalmazásának-kidolgozása-és-kipróbálása-már-a-90-es-években-elkezdődött.-a-munkacsoport-minden-mellékjeles-betűt-megtervezett,-kódszámmal-látott-el.-mellétük-több-tagoló-és-szemléltető-funkciójú-grafikai jelet-is-készített,-majd-az-adatrögzítés-programját-egy-szövegszerkesztős-programból alakította-ki.-ezen-lépések-következtében-váltak-a-térképek-egyformává,-esztétikailag is-magasabb-szintűvé,-az-adatok-jól-olvashatóvá.-a-korrektúrázást-pedig-nem-a-kész térképlapokon,-hanem-az-adattárban-lehetett-elvégezni.-ezt-követően-a-javított-adattár került-a-térképezőhöz.

a-számítógép-használatának-a-lehetőségét-az-atlasz-teljes-anyaga-gyűjtőjének,murádin-Lászlónak-a-gondos-előszerkesztő-munkája-teremtette-meg.-a-r m nya.-történetének-az-első-fontos-dátuma-1955,-akkor-ugyanis-a-r omán-Tudományos-akadémia k olozsvári-nyelvtudományi-Intézete-fölvette-kutatási-tervébe-e-nyelvatlasz-elkészítését. n agy-szerepe-volt-ebben-a-nemzeti-elfogultságtól-mentes-akkori-igazgatónak,-emil Petrovicinak.-a-gyűjtés-előkészítő-munkálatai-(a-kérdőfüzet-összeállítása,-a-kutatópontok-kijelölése)-1956-ban-kezdődött.-a-munka-vezetésével-s zabó-T.-attilát-bízták-meg,-s két-főállású-kutatót,-g azda-Ferencet-és-n agy-j enőt-kérték-föl-munkatársnak.-a-kezdeti-lendület-azonban-hamar-megtorpant,-mert-1957-ben-g azda-Ferencet,-1959-elején pedig-n agy-j enőt-politikai-okokból-eltávolították-az-intézetből,-majd-később-s zabó-T. attila-intézeti-állását-is-megszüntették.-1957-végén-g azda-Ferenc-helyére-murádin Lászlót-nevezték-ki,-s-n agy-j enővel-kettesben-folytatták-a-munkát,-igaz,-csupán-egy-évig.-1959-től-murádin-László-egyedül-végezte-mindazt-a-munkát,-amelyet-korábban egy-egész-munkacsoport-számára-terveztek.-a-terepmunka-egy-évtizeden-keresztül, 1957-től-1967-ig-tartott-136-kutatóponton-3379-kérdést-tartalmazó-kérdőív-kikérdezése,-lejegyzése.-murádin-László-elkezdte-szerkeszteni-*A romániai magyar nyelvjárások nyelvfeldrajzi adattárát*.-k öznyelvi-címszók-alá-sorolta-be-az-adatokat,-külön-bekezdésekbe-szerkesztette-a-morfémaváltozatokat,-jelölte-előfordulási-helyüket.-a-80-as-évek végére-készült-el-a-teljes-anyag,-mely-mintegy-2000-oldalt-tesz-ki.-ez-az-adattár-lett-az-alapja-az-első-digitális-nyelvatlasznak-(vö.-murádin-1995,-5-8.-p.).

a-11-kötet-összesen-3297-szöföldrajzi-térképet-tartalmaz.-minden-kötetben-közli-a-szerkesztő-a-térképre-nem-került-szócikkek-listáját,-melyekben-a-címszóhoz-tartozó-adatok-kutatópontonkénti-fölsorolása-kapott-helyet.

a-következő-szöföldrajzi-térképrészleten-a-zöldpaprika-megnevezéseit-láthatjuk.-a-székelyföldi-kutatópontokon-előforduló-ardé-és-alakváltozatai-a-román-nyelvi-hatást-tűkrözik.

3. ábra. zöldpaprika-(részlet)

Forrás: r m nya.,-287.-p.

2.2.-az-első-digitalizált-regionális-nyelvatlasz. a-nyelvtérületet-reprezentatív-módon-bemutató-nagyatlaszok-(mn ya.,-r mn ya.)-mellett-szükség-van-kisebb-tájegységek-minden-lakott településére-kiterjedő-ún.-regionális-nyelvatlaszokra-is.-a-nagyatlaszok-átfogó-képet-adnak a-nyelvjárásokról,-de-a-jelenség-határok-pontos-megrajzolását-csak-az-ún.-regionális-nyelvatlaszok-alapján-tudjuk-elvégezni.-a-két-nyelvatlasztípus-szervesen-kiegészíti-egymást.

a-Szilágysági nyelvátlasz (sziln ya.)-ugyancsak-a-kolozsvári-nyelvjárás-kutató-műhely-hez kötődik.-a-szilágyságból-származó-márton-gyula-67-szilágysági-településen-összesen-164, az-idősebb-nemzedékből-választott-adatközlőtől-gyűjtött.-az-anyaggyűjtést-azzal-a-kérdőívvel-(szójegyzékkel)-végezte,-amellyel-a-többi-készülő-regionális-atlasz-anyagát-is-gyűjtötték,

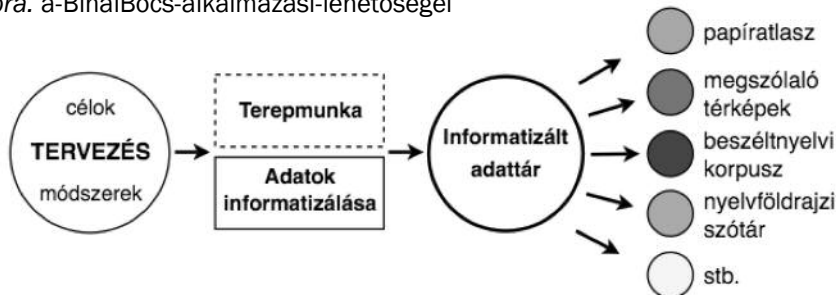
3.1.-**geolingvisztikai-műhely.** j uhász-d ezső-A romániai magyar nyelvjárások atlasza utolsó,-11.-kötetének-előszavában-2010-ben-szól-arról,-hogy-elektronikus-adatbázisukat- komplex- multimédiás- dialektológiai- rendszerbe- integrálják- a- BihalBocs- néven készült-számítógépes-program-segítségével.

„a- BihalBocs³ egy- nyelvészeti- és- problémamegoldási- szemlélet,- illetve- az- ezen- a- szemléleten- alapuló- szoftver.- v ékás- d omokos- 1996- ban- kezdte- meg- egy- ilyen,- speciális- számítógépes- program- fejlesztését,- amely- hatékonyan- teszi- lehetővé- nyelvjárasi- anyagok- rögzítését- (kódolását),- tárolását- és- felhasználását”-(http://geolingua.elte.hu/bihalbocs/bb_hu.html.-Letöltve:-2013.-július-24.).

a- BihalBocs- egyik- fontosabb- tulajdonsága- az,- hogy- támogatja- a- magyar- egyezményes- hangjelölést,- lehetővé- teszi- a- lejegyzés- és- a- hanganyag- szinkronizálását,- a- kutatói- igényeknek- megfelelően- továbbfejleszhető,- igen- bonyolult- és- összetett- feladatok- megoldására- is- alkalmas,- oktatási- változatok- készíthetők- vele.- a- vele- készült- hangoskönyvek,- térképek- viszont- átalakíthatók- olyan- platformfüggetlen- változatba,- amely- a- Pc- ken- is- megnyithatóvá- (láthatóvá- és- hallhatóvá)- teszi- a- nyelvjárasi- anyagokat- (vö.- http://geolingua.elte.hu/bihalbocs/bb_hu.html).- a- geolingvisztikai- műhely- honlapján- található- informatizált- nyelvjárasi- adattárak,- térképek- és- hangoskönyvek- mind- ezzel- a- szoftverrel- készültek.- (s ok- tanulsággal- jár- a- honlap- megtekintése- azok- számára- is,- akik- nem- dialektológiával- foglalkoznak.)

a- következő- ábrán- láthatjuk- a- BihalBocs- szoftver- legfontosabb- alkalmazási- lehetőségeit.- az- utolsó- (stb.)- az- adatok- legkülönbözőbb- nyelvészeti- megszálltatását- teszi- lehetővé.- Pl.- korpuszgyesítések,- azok- alapján- fonetikai,- lexikológiai- statisztikák- készítése,- jelenséghatárok- megállapítása,- fogalmak- megnevezési- rendszerének- vizsgálata, újabban- pedig- jelentésföldrajzi- kutatások- végzése.

5. ábra. a-BihalBocs-alkalmazási-lehetőségei

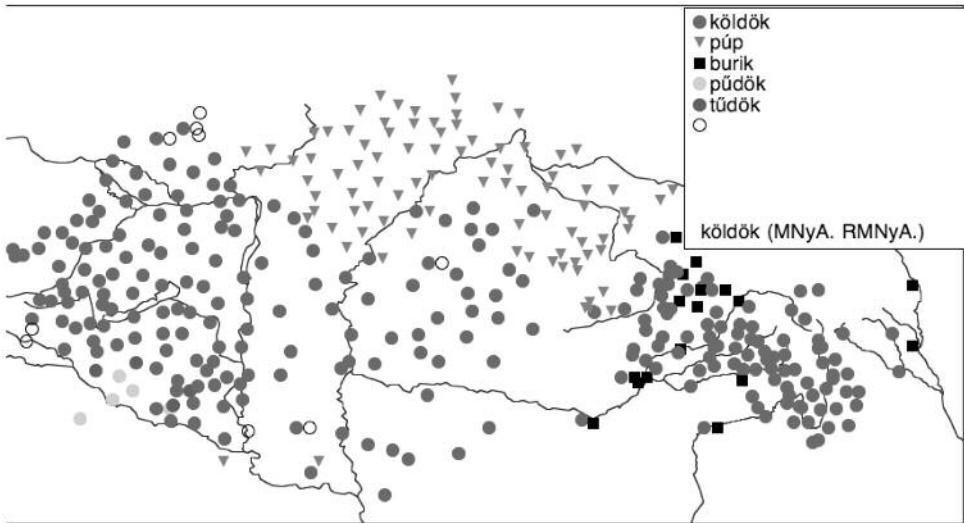

Forrás: <http://www.bihalbocs.hu/utmutatok.html>

3.2.-**j elentésföldrajzi-kutatás.** a- szóföldrajzi- vizsgálatban- azt- keressük,- hogy- egy- adott- fogalmat- --pl.- *köldök* --a- különböző- tájegységeken- hogyan- neveznek- meg.- arra- a- kérdésre,- hogy:- „mi- a- neve- ennek- a- kis- gödörnek- az- ember- hasa- közepén?”-(mn ya.-503. köldök;-r mn ya.-1213.-köldök)-a- következő- válaszokat- kapták- a- gyűjtők:- *köldök, püddök, tüddök / púp, burik*-(az-üres-kerika- mellől- hiányzik- a- *pupék* megnevezés.)- ezt- szemlélteti- a- következő- térkép.

3.- <http://www.bihalbocs.hu/bihalbocsrol.html>.-Letöltve:-2013.-július-24.

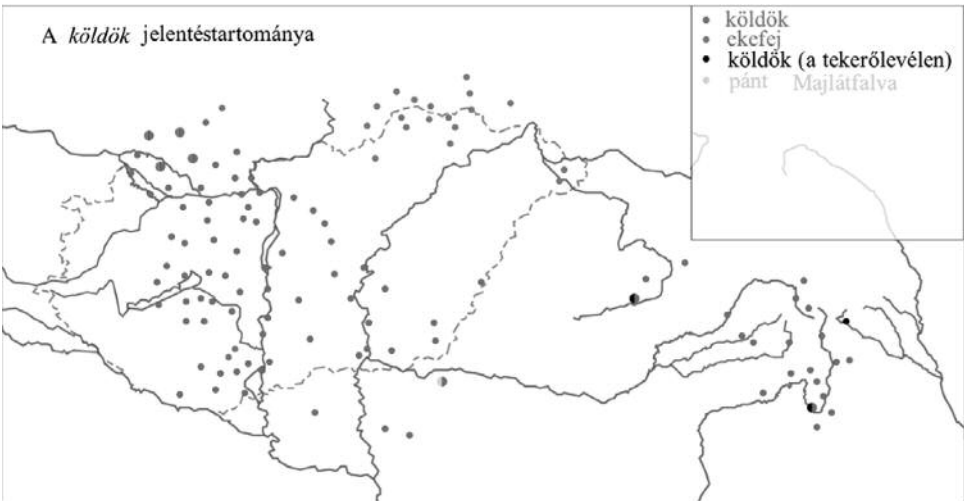
6. ábra. köldök

Forrás: geolingvisztikai-műhely-honlapja

a-jelentésföldrajzi-vizsgálat-alapkérdése,-hogya-az-illető-lexémával-a-környező-világ-mely elemét,-illette-elemeit-nevezi-meg-egy-beszélőközösség.-a-köldök lexémával-jelölt-valóságalelemek-területi-megoszlását-mutatjuk-be-a-következő-térképlapon.

7. ábra. a-köldök-jelentéstartománya

Forrás: saját-szerkesztésű-térkép-a-BihalBocs-jelentésföldrajzi-programjával

a-térképről-leolvasható,-hogya-a-köldök lexéma-a-nyelvtérlet-nagy-részén-az-'ember hasa-közepén-levő-kis-gödör',-'testrész',-északon,-északkeleten-'ekefej',-erdélyben-'köl-

dők- (a- tekerőlevélen)- [a- fonálgombolyítónak- az- a- része,- amely- körül- a- tekerőlevél forog],- egy- kutatóponton- pedig- 'pánt'- jelentésű.- ltt- jegyzem- meg,- ha- nemcsak- az- atlaszokban- keresünk,- hanem- megtörténhetne- legalább- az- *Új magyar tájszótár* (ÚmTsz.) teljes- anyagának- az- informatizált- korpuszba- illesztése,- akkor- az- előbbi- valóságelemek- kívül- másokat- is- fölvehetnénk:- 'dinnye- része',- 'a- kenyér- közepén- ujjal- nyomott bemélyedés',- 'a- szalmakalap- tetejének- középső- kis- része',- 'az- ing- elejét- lezáró- kis- téglalap- alakú- rész',- 'fazekaskemence- tetején- lévő- kis- nyílás',- a- fenti- jelentésföldrajzi- térképet- a- mny a.- 451-1162.- térképlap,- a- r mny a.- v - VIII.- kötet,- a- *Székely nyelvöldrajzi szótár* (sznysz.),- a- *Moldvai csángó nyelvátlasz* (mc snya.)- I-III.- kötet- és- a- *Medvesalja magyar nyelvjárás atlasza* (medva.)- egyesített- adattárának- összesen- 1-006-574- nyelvi adata- alapján- készítettem- (vö.- cs.- n agy- 2007,- 63-68.- p.,- 2013,- 153-163.- p.).

ezen- a- kutatási- területen- elengedhetetlen- a- nyelvátlaszoknak- legalább- a- lexikai- szómutatóját- elkészíteni,- bevinni- az- adattárba,- mert- másképp- csak- ötletszerű- lehet- még- mindig- azon- lexémák- kiválasztása,- amelyek- jelentéseinek- a- területi- megoszlását- valóban- érdemes- vizsgálni.- megjegyzendő,- hogy- eddig- csak- a- nagyatlaszhoz- és- a- medvesalji- atlaszhoz- készült- mutató.

3.3.- az- első- informatizált- nyelvátlasz. a- *Medvesalja magyar nyelvjárás atlasza* (medva.)- anyagának- a- gyűjtése- cs.- n agy- Lajos- vezetésével,- családtagok- és- nyitrai- hallgatók- közreműködésével- 1993- ban- kezdődött- medvesalja- és- közvetlen- környéke- 12- felvidéki- településén.- az- 1204- tételből- álló- kérdőfüzet- a- mny a.- kérdései- közül- az- alak- tani- és- a- lexikai- jellegű- kérdéseket- tartalmazza,- valamint- a- teljes- palóc- kérdőívet- (vö. Balogh- Pelle- 1972).- a- további- adatgyűjtést,- amit- az- oTk- a- 60379.- számú- pályázatának- támogatásával- végeztünk,- szélesebb- néprajzi- tájékozódás- előzte- meg.- a- vidék- táplál- kozási,- építészeti- és- népi- szokásait- leíró- munkákból,- valamint- sándor-anna- *Nyitra- vidéki magyar nyelvjárások atlasza* (nyva.)- néhány- címszavából (sándor- 2004)- újabb- kérdőív- készült.- az- összes- (1305)- kérdés- megoszlása- a- következő:- mny a.- kérdés:- 978 (617-lexikai,- 356-morfológiai- és- 5- fonetikai),- Palóc- kérdőív:- 200- (65-lexikai,- 44- morfológiai- és- 91- fonetikai),- pótgyűjtés- 120- (120-lexikai),- nyva.- 7- (7-lexikai).- a- hangfelvétele- s- kérdőíves- gyűjtés- mellett- több- szövegfelvételt- is- készítettünk.- a- teljes- anyagból- 750- címszót- választottunk- ki,- melyeknek- adataiból- a- BihalBocs- szoftver- segítségével- adat- bázist- építettünk.- ezt- követően- az- adatokból- térképeket- generáltunk:- 675- (90%)- lexi- kai,- 69- (9,2%)- morfológiai- és- 6- (0,8%)- fonetikai- térképlapot,- s- ez- jelent- meg- 2011- ben- papír- változatban.

az- informatizált- változat- a- BihalBocs- szoftver- segítségével- lehetővé- teszi- a- teljes- kor- pusz- többoldalú- elemzését,- hangtani- és- egyéb- statisztikák- készítését,- a- kutatói- igé- nyeknek- megfelelő- új- térképek- generálását- stb.- ezt- a- sajátosságot- szemlélteti- az- atlasz- 32- színes- térképe.

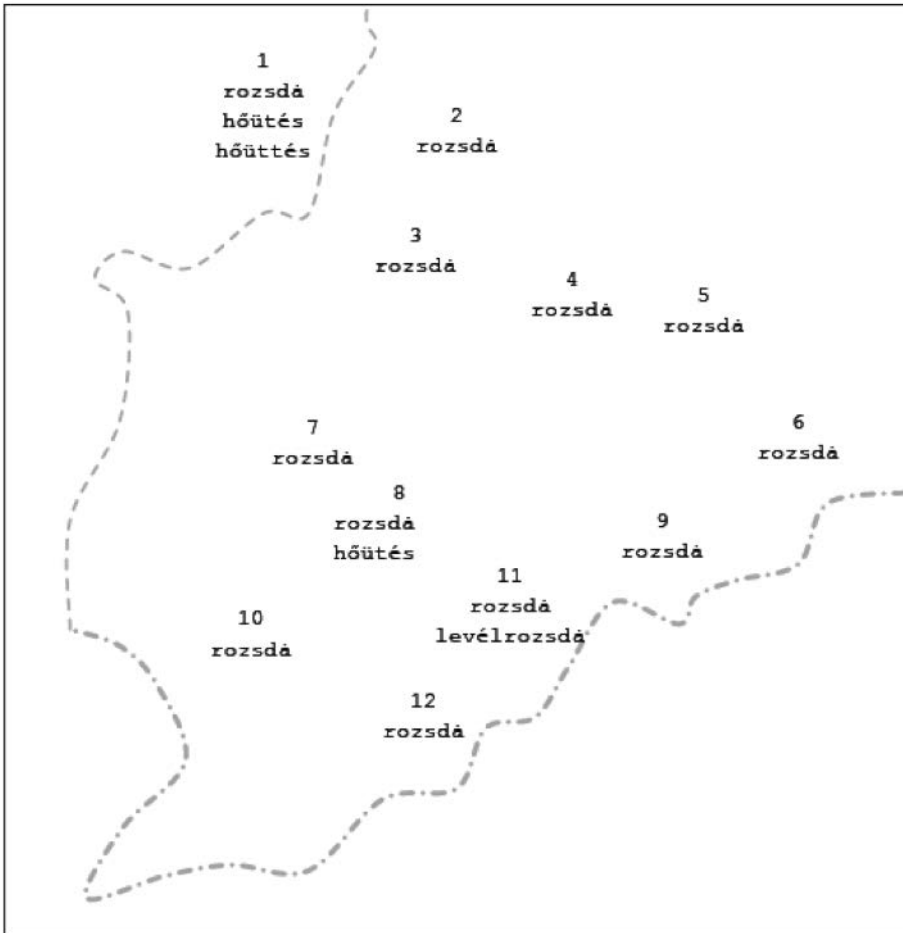
az- első- térképlap- (rozsda- a- [gabonán])- egyszerűen,- adatbeírásos- módszerrel- mutat- ja- a- címszóhoz- tartozó- adatokat- (8.- ábra).- ebben- mint- papíralapú- végermék- megegyez- ik- a- korábbi- hasonló- típusú- nyelvátlaszokkal,- vagyis- minden- kutatópontonál- az- onnan- származó- nyelvi- adatok- szerepelnek.- Természetesen- az- ilyen- szöföldrajzi- térkép- is- alkal- mas- az- elemzésre,- csak- lényegesen- hosszabb- időre- van- szükség- az- azonos- adatok- kivá- logatására- különösen- akkor,- ha- gazdagabb- kutatópont- hálózatú- lapot- elemzünk.- (erre- más- más- szempontból- jó- példa- a- köldök- fenti- szó- és- jelentésföldrajzi- térképe.)

8. ábra. a-rozsdá,-adatbeírásos-módszerrel

12. rozsdá (a gabonán) LEX.

hrdza (na obilí); blight

12. Van egy betegsége a búzának: a szárán meg a levelén vörösesbarna foltok lesznek. Mi ennek a neve?

Forrás: a-medva.-12.-térképlapja

a-második-térképlap-(bajusza-[a-kukoricáé])-ún.-adatcsoportosításos-megoldású-(9. ábra).-az-azonos-fogalmi-megnevezések-azonos-színnel-jelennek-meg-ebből-első-látásra-megállapítható,-hogy-területünkön-melyik-név-a-főváltzat.-a-bajusz(a) ~ bajúsz(a) a főváltzat,-ugyanis-összesen-9-településen-fordul-elő.-az-üstök(i),-a-haja,-a-fona és-a kukorica haja pedig-mellékváltzatok.-az-egyes-megnevezések-érintkezése-és-területi-

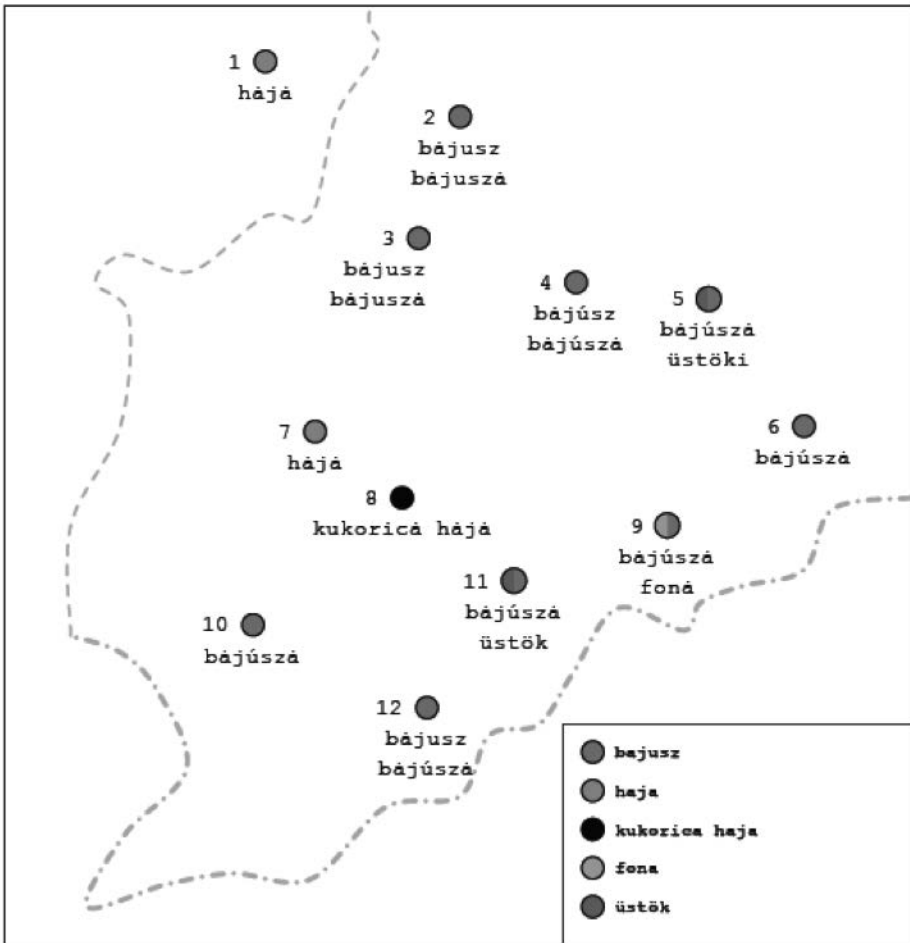
sége-is-azonnal-követhetővé-válik.-Ha-a-reprezentatív-nagyatlaszok-és-a-regionális-atlaszok-adatait-egyesítjük,-akkor-természetesen-nagyobb-összefüggések-is-főltárhatók,jelenségtérképek-generálhatók-az-adatbázisból,-majd-ki-is-nyomtathatók.

9. ábra. a-bajusza-(a-kukoricáé),-adatcsoportosításos-módszerrel

46. bajusza (a kukoricáé) LEX.

fűz (kukurice); com-silk

42. A cső végén, mikor még száron van, vékony szálak lógnak ki. Mije ez a kukoricának?

Forrás: a-medva.-46.-térképlapja

3.4.- *Új magyar nyelvjárási atlasz* (Úmny.)- az- mTa- eLTe- geolingvisztikai- kutatócsoportja- elhatározta- hogy- elkészíti- a- második- általános- magyar- nyelv- atlasz- erről- a- tervről- 2006- ban- az- élőnyelvi- konferencián- tájékoztatták- a- szakmát- maga- a- gyűjtés- 2008- és- 2011- között- folyt- az- Úmny. -ún.- kötetes- nyelv- atlasz- ez- azt- jelenti- hogy- a- mny. meghatározott- kérdéseiből- 220- at- kérdeztek- újra- 186- (100- magyarországi- 40- romániai- 26- szlovákiai- 6- szerbiai- 4- 4- ausztriai- horvátországi- és- ukrainai- és- 2- szlovéniai) kutatóponton- 10- 10- adatközlőtől- a- korábbi- kérdések- mellé- 15- szociolingvisztikai- 16- köszönési- 4- grammatikai- 8- szemantikai- és- 5- mondattani- kérdést- is- szerkesztettek- így- összesen- 268- kérdésből- áll- a- kérdőív- az- új- általános- atlasz- egyik- kutatási- célja- nagyobb- mennyiségű- szinkrón- regionális- nyelvi- adat- gyűjtése- valamint- a- korábbi- és- az- újabb- adatok- összehasonlító- vizsgálata- alapján- változás- vizsgálatok- végzése- főként- a- szókincs- változásának- pontosabb- bemutatására.

a- gyűjtők- a- szövegfelvételek- mellett- a- kérdőíveket- is- hangzó- formában- rögzítették- ezáltal- lehetőség- nyílik- azok- további- több- szempontú- tudományos- elemzésére.

kutatók- számára- az- Úmny. -adatbázisa- az- mTa- eLTe- geolingvisztikai- kutatócsoportján- keresztül- érhető- el.

3.5.- **csallóközi- gyűjtés.** két- fiatal- nyitrai- dialektológus- menyhárt- józsef- és- Presinszky- károly- előbb- a- csallóközi- majd- később- az- egész- szlovákiai- magyar- nyelvjáráások- szóanyagát- bemutató- nyelv- atlasz- tervező- megalkotni- tanítványaiknak- a- konstantin- Filozófus- egyetem- közép- európai- Tanulmányok- kara- magyar- szakos- hallgatóinak- a- közreműködésével- a- csallóközi- történeti- tájékoztató- földolgozása- után- a- teljes- kutatóponton- hálózatú- szinkrón- nyelvjárási- gyűjtést- 2010- ben- kezdték- el- melynek- anyagát- a- BihaiBocs- szoftverrel- adatbázisba- rendezik- és- feldolgozzák- nyomdakész- térképeket- hangoskönyveket- megszólaló- atlasz- stb.- hoznak- létre- a- kérdőív- a- mny. -ból- 284- dialektológiai- tartalmaz- ehhez- további- 50- szociolingvisztikai- kérdést- is- fölvettek- a- gyűjtő- segítségére- minden- lexikai- kérdés- mellé- a- kutatók- odaírták- a- várható- (vagy- korábbi)- alakváltozatokat- is.

a- szerzőpáros- kolozsvári- előadásában- (menyhárt- Presinszky- 2011)- 10- kutatóponton- korlátozta- kutatásainak- a- bemutatását- de- összesen- 22- csallóközi- kontrollpontként- pedig- mátyusföldi- valamint- komárom- környéki- településen- folynak- a- gyűjtések.

a- kutatás- eredményeiből- mutatunk- be- két- részletet- egy- kutatóponton- térképet- majd- pedig- egy- jelenségtérképet.

„a- kiválasztott- 10- kutatóponton- a- csallóköz- területi- reprezentativitása- miatt- jelöltük- ki- úgy- hogy- valójában- 8- csallóközi- falu- (egyházgelle- Bős- csallóköz- kört- Felsővamos- csicsó- Patas- k- ulcsod- Bodak)- és- kontrollpontként- egy- mátyusföldi- ö- ző- község- (jóka)- ill- egy- észak- dunai- település- (vágfüzes)- adataival- dolgoztunk”- -- írták- a- szerzők- (menyhárt- Presinszky- 2011- 4- p.).

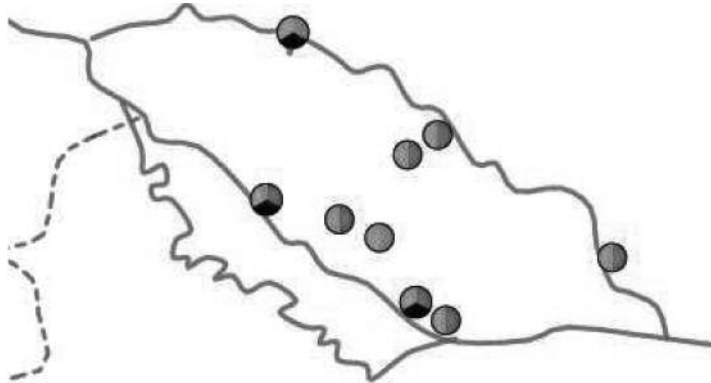
10. ábra. kutatóponttérkép

Forrás: menyhárt-Presinszky-2011,-4.-p.

„az-á utáni-asszociatív-o-zás-szemléltetése-szó-végén,-képzőben-a-zárva címszó-alapján-(csallk.---216.-sz.-kérdés):-zárva (41) --piros;-zárva (10) --kék;-zárva (10) --feke-te;-zárvo (27) --zöld”

11. ábra. jelenségtérkép

Forrás: menyhárt-Presinszky-2011,-6.-p.

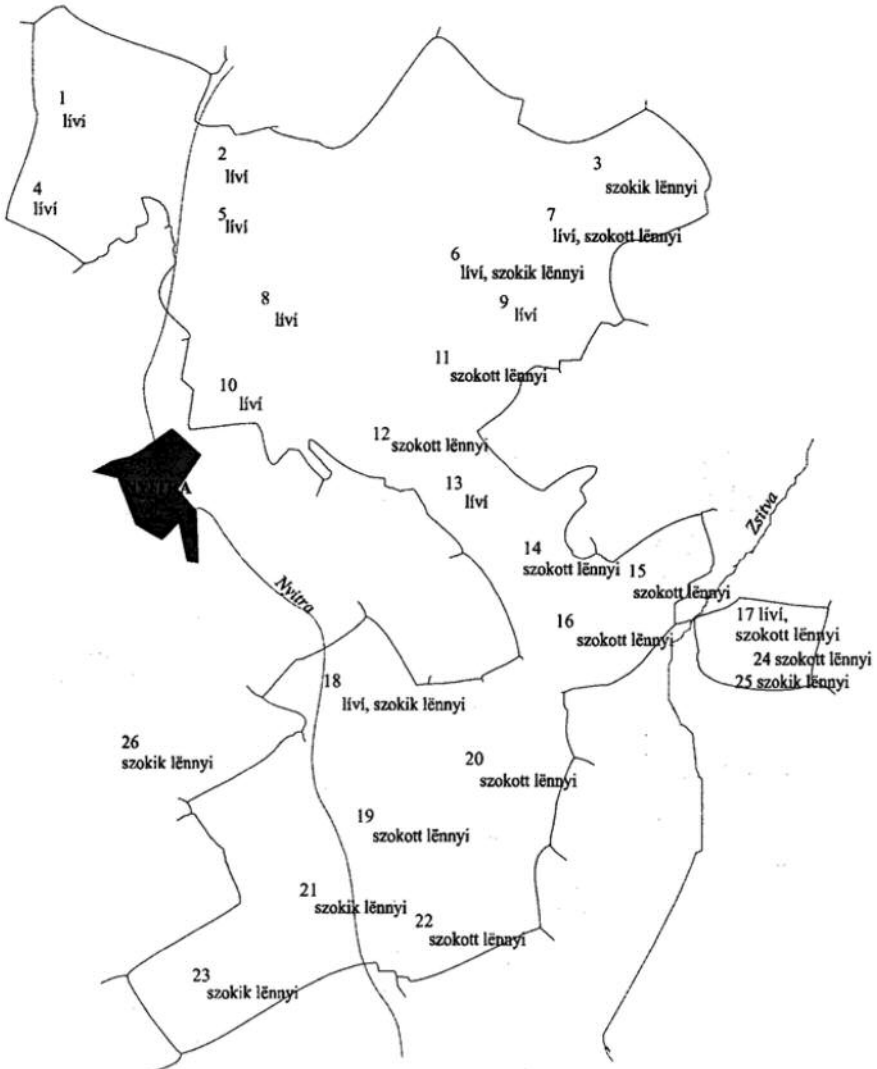
a-fenti-két-illusztráció-is-bizonyítja,-hogy-menyhárt-j-özsefnek-és-Presinszky-k-árolynak köszönhetően-új-lendületet-kapott-a-szlovákiai-magyar-nyelvjáráskutatás,-s-belátható időn-belül-hatalmas-adatbázissal-és-azon-alapuló-nyelvatlással-gazdagodhat-a-magyar dialektológia.

4.-A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza (nyva.)-sándor-anna-munkája.-a-szerző-az-1990-es-évektől-hallgatóinak-bevonásával-26-kutatóponton-228-kérdést-tartalmazó-kérdőívvel-dolgozott.-k-özülük-188-megegyezik-a-mn-ya.-kérdéseivel,-40-nel-pedig a- kutatott-terület-jelenségeit-vizsgálta.-a- nyva.- 228- adatbeírással-térképlapjának- az- elemzését-is-magában-foglalja:-fonémaállomány,-fonémaváltozási-tendenciák-bemutata-sa,-alaktani-és-szókészletteni-jelenségek-vizsgálata-stb.

a-térképek-készítésének-a-módjára-a-szerző-nem-tér-ki,-de-annyi-bizonyos,-hogyan-
valamiféle-számítógépes-eljárással-hozták-őket-létre,-amit-a-következő-másolat-is-való-
színűvé-tesz.

12. ábra. a-nyitra-vidéki-magyar-nyelvjárások-atlasza-(részlet)

19. térkép: *szokott lenni*
'býva; est d'habitude'
[Hogyan mondja, ha valaki gyakran van valahol?]

Forrás: sándor-anna-2004,-148.-p.

5. **Többdimenziós-nyelvatlasz.**-a-többdimenziós-(polisztratikus)-dialektológia-arra-a-kérdésre-keresi-a-választ,-hogyan-lehet-a-területi-alapú-és-az-abb-an-is-megmutatkozó-társadalmi-vetületű-nyelvi-variációkat-mennyiségi-szemponatok-alapján-térképeken-bemutatni-és-dokumentálni-(vö.-k-iss-1999,-421.-p.).

a-nyíregyházi-Főiskola-magyar-nyelv-és-Irodalomtudományi-Intézete-keretében-működő-szociodialektológiai-műhely-munkatársai-(P.-Lakatos-Ilona,-T.-Károlyi-Margit)1997-től-végeznek-a-hármas-(magyar-ukrán-román)-határ-mentén-szociodialektológiai-változásvizsgálatokat.⁴a-kutatócsoport-hoz-a-21.-század-első-évtizede-második-felében-csatlakozott-Iglai-edit.

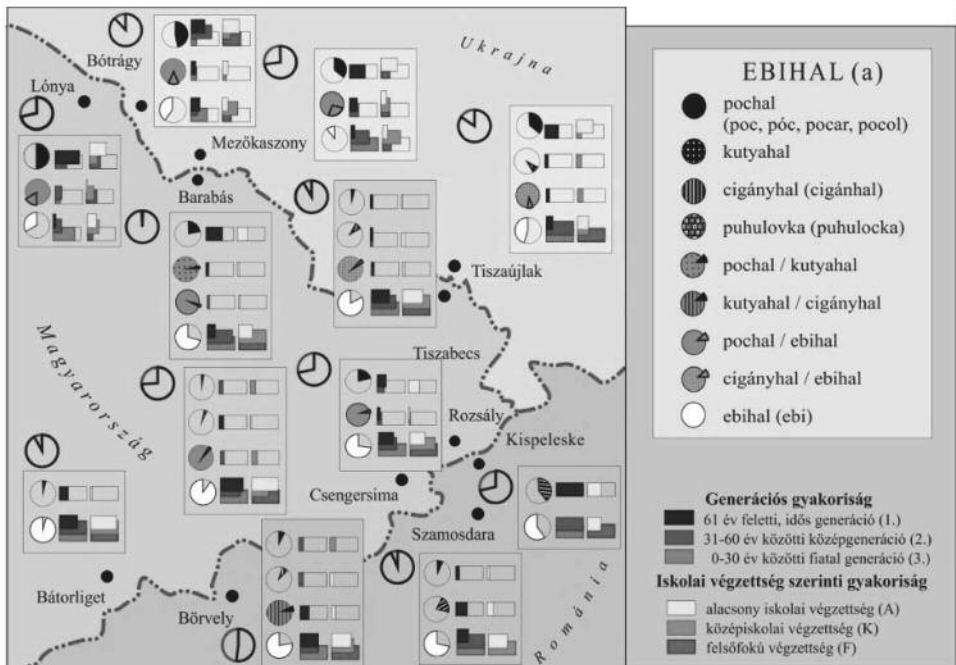
„Legfontosabb-célkitűzéseinket-(az-ország-határ-nyelvi-elkülönítő-szerepének-mennyiségi-mutatókkal-való-bemutatása;-a-különböző-nyelvi-szituációkban-élő,-más-más-beszélőközösségekhez-tartozó,-azonos-szociokulturális-státuszú-csoportok-nyelvhasználati-mutatóinak-összevetése;-a-nyelvi-változások-szinkrón-dinamizmusának-érzékeltetése;-a-lehetséges-változási-irányok-előrevetítése)-többdimenziós-nyelvföldrajzi-térképeken-ábrázoljuk”---írják-a-szerzők-(P.-Lakatos-T.-Károlyi-Iglai-2012,-122-123.-p.).a-*Változó nyelvhasználat a hármas határ mentén* című-könyvükben-az-alkotók-8-magyarországi,-6-kárpátaljai-és-4-romániai,-összesen-18-településről-537-adatközlőtől-különböző-módszerekkel-gyűjtöttek-adatokat.-a-143-000-nyelvi-adatból-válogattak,-s-kutatási-céljaiknak-legjobban-megfelelő-6-településpárt-kiemelve-szerkesztették-meg-a-többdimenziós-morfológiai-és-lexikai-térképlapokat.-az-adatok-földolgozásához-(informatizálásához)-speciális-szoftvert-fejlesztettek-ki.-a-program-lehetővé-tette-a-hatalmas-nyelvi-anyag-gépbe-vitelét-és-több-szempon-tú-lekérdézhetségségét-(vö.-P.-Lakatos-T.-Károlyi-Iglai-2012,-126.-p.).-a-szoftver-segítségével-141-többdimenziós-lexikai-és-morfológiai-térképet-generáltak,-melyeket-a-kötethez-mellékeltek-cd-formájában.-a-könyv-a-szerzők-több-évtizedes-kutatómunkájának-elméleti-és-módszertani-eredményeivel-is-megismerttet.-s-zemléltetésül-az-ebihal-lexikai-térképlapját-mutatjuk-be.-ezt-a-térképet-látva-megérthetjük,-hog-ilyen-sokrétű-elemzésre-alkalmas-többdimenziós-lapok-kizárólag-számítógéppel-hozhatók-létre.

6. **Befejező-megjegyzések.** jelen-tudománytörténeti-tanulmányban-azt-kívántam-bemutatni,-hogymilyen-nagy-szerepet-tölt-be-a-számítógép-a-dialektológiában.-a-különböző-műhelyekben-kifejlesztett-speciális-szoftverek-alkalmazásával-korábban-elképzelhetetlen-gyorsasággal-és-mélységben-tárhatók-föl-a-nyelvhasználat-területi-és-társadalmi-összefüggései-(nem-ünnepontási-szándékkal-jegyzem-meg,-de-kívánatos- lenne-az-egy-es-műhelyek-tevékenységének-az-integrálása,-a-kutatási-területek-összehangolása.)

Új-dialektológiai-kutatási-területek-(pl.-fonémamegterheltségi,-gyakorisági,-jelen-tésföldrajzi-stb.)-nyílnak-meg.-óriási-adatbázisok-építhetők-ki-és-folyamatosan-bővíthetők-a-korábbi-(kéziratban-és-nyomtatott-forrásban-lévő)-gyűjtések-anyagaival: regionális-tájszótárakkal,-regionális-nyelvatlaszokkal.-a-magyar-dialektológia-ismét-bekapcsolódhat-a-nemzetközi-kutatásokba.

4.- a-szociodialektológiai-műhely-honlapja:-<http://szocial.nyf.hu>

13. ábra. Többdimenziós-térkép

Forrás: P.-Lakatos-T.k árolyi-Iglai-2012,-124.-térképlap

Irodalom

- Balogh-Lajos- 1982.- kovács- margit- keramikusművész- nyelvi- regionalitása.- *Magyar Nyelv*, 476-487.-p.
- Balogh-Lajos-k iss-g.-g ábor-1992.-a-magyar-nyelvjárások-atlászának-számítógépes-feldolgozósa.- In-kontra-miklós-(szerk.):- *Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben*. Budapest,- mTa- nyelvtudományi- Intézete- (Linguistica- series- a- studia- et dissertationes,-9.)-5-17.-p.
- Balogh-Lajos-Pelle-Bélané-1972.-Palóc-kutatás.-k érdőv-a-palóc-nyelvjárás-sajátságok-felkutatásához.-*Módszertani Közlemények XII.*,-eger.
- Bodó-csanád-vargha-Fruzsina-sára-2008.-r égi-nyelvatlaszok--új-módszerek.-nyelvtechnológiai eljárások-a-nyelvöldrajzban.-*Magyar Nyelv*, 335-351.-p.
- deme-László-Imre-samu-(szerk.-a-munkaközösség-közreműködésével)-1968-1977.-*A magyar nyelvjárások atlasza I-VI*. Budapest,-akadémiai-k iadó.
- Hankó-Ildikó-1990.-k anadai-magyarok-vállalkozása.-*Magyar Nemzet*,-1990.-december-10.
- Imre-samu-1971.-*A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest,-akadémiai-k iadó.
- j uhász-d ezső-2001.-a-nyelvjárásmérés-(dialektrometria)-In-k iss-j enő-(szerk.):-*Magyar dialektológia*. Budapest,-o siris-k iadó,-137-140.-p.
- j uhász-d ezső-r adványi-Péter-vékás-d omokos-2000.-egy-dialektológiai-adatbázis-és-elektronikus-prezentációs-rendszer-alapvetése.-*Magyar Nyelv*, 47-58.-p.
- k iefér-Ferenc-1994.-a-magyar-nyelv-mint-a-modern-kommunikáció-eszköze.-*Magyar Tudomány*, 631-642.-p.

- kiss-jenő-1999.-a-dialektológia-kettős-feladata-és-a-nyelvföldrajz.-*Magyar Nyelv*,-418-425.-p.
- P.-Lakatos-Ilona-(szerk.)-2012.-*Változó nyelvhasználat a hármasthatár mentén. Többdimenziós nyelvöldrajzi térképlapok tanúságai.* Budapest,-Tinta-kiadó.
- P.-Lakatos-Ilona-T.-károlyi-margit-Iglai-edit-2012.-Többdimenziós-nyelvföldrajzi-ábrázolás:-dinamikusan-nyelvi-struktúra.-In-é.-kiss-katalin-és-Hegedűs-attila-(szerk.):-*Nyelvelmélet és dialektológia 2.* Piliscsaba,- PPK-e-BTK-elméleti-nyelvészeti-Tanszék--magyar-nyelvészeti-Tanszék.
- márton-gyula-(gyűjt.)-és-Hegedűs-attila-(szerk.)-2000.-*Szilágysági nyelvatlasz.* Budapest-Piliscsaba,-magyar-nyelvtudományi-Társaság,-Pázmány-Péter-katolikus-egyetem-Bölcsészettudományi-kara.
- menyhárt-józsef-Presinszky-károly-2011.-csallóközi-nyelvjárás-adattár--első-eredmények.-a-vii.-nemzetközi-Hungarológiai-kongresszus-szekció-előadásai.-kolozsvár,-2011.augusztus-22-27.-a-*Nyelvjárás-kutatás a Kárpát-medencében: integrálható adattárak építése és elemzése c.-szekcióban*-2011.-augusztus-27-én-felolvasott-előadás-kézirata.
- murádin-lászló-(gyűjt.)-és-juhász-dezso-(szerk.)-1995-2010.-*A romániai magyar nyelvjárások atlasza I-XI.* Budapest,-magyar-nyelvtudományi-Társaság.
- cs.-nagy-lajos-2007.-j-elentésföldrajzi-vizsgálatok-a-nagyatlasz,-az-Új-magyar-tájszótár-és-a-medvesalji-gyűjtés-alapján.-In-guttman-miklós,-molnár-zoltán-(szerk.):-*V. Dialektológiai Szimpozion.* szombathely,-a-Berzsenyi-dániel-Tanárképző-Főiskola-magyar-nyelvészeti-Tanszékének-kiadványai-viii.,-63-68.-p.
- cs.-nagy-lajos-2011.-*Medvesalja magyar nyelvjárás atlasza.* nagykapos-(velké-kapušany), Luminosus-n.o.-kiadó.
- cs.-nagy-lajos-2013.-j-elentésföldrajzi-vizsgálatok-informatizált-nyelvatlaszok-korpuszaiban.-In-szótár-szilvia-vargha-fruzsina-sára-(szerk.):-*Változó nyelv, nyelvváltozatok, területiség.* a-vii.-nemzetközi-Hungarológiai-kongresszus-szekció-előadásai.-kolozsvár,-2011.augusztus-22-27.-kolozsvár,-egyetemi-műhely-kiadó,-Bolyai-Társaság.
- sándor-anna-2004.-*A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza.* Pozsony,-kalligram-könyvkiadó.

Lajos Cs.-Nagy

The computer in the dialectology research

In this study of science history I want to present what an important role the computer plays in the dialectology. Thanks to the application of a special software developed by various workshops we can disclose the territorial and social context of language use in a previously unimaginable speed and depth. (I have to mention here that it would be desirable to integrate the activities of the individual workshops and to synchronize research areas.) new research areas of dialects could be opened (e.g. phoneme burdening level, phoneme frequency, semantic geography etc.). Huge databases could be constructed and permanently expanded by materials from former collections (yet available in manuscripts and printed sources): regional dialect dictionaries, regional language atlases. The Hungarian dialectology can join international research projects again.

Bratiliicious-Prešburg:-n apjaink-Pozsonya- nyelvi-tájképének-többynelvűsége¹

Lucla SaTlnská
Bratiliicious-Prešburg:-multilingualism-of-Linguistic
Landscape-in-the-contemporary-Bratislava

81` 244
81` 246.3
316.3(437.6-25)
81` 27/28

keywords:- Linguistic- Landscape.- The- language- situation- of- Bratislava.- visual- multilingualism.- Language
rights.-Language-Legislation.

---

nyelvi-tájkép:-lehetőségek-és-távlatok

a-nyelvi-tájkép-(a-továbbiakban:-nyT)-kutatása-a-20-21.-század-fordulóján-lendült-fel-igazán,-ehhez-a-többynelvű-városi-közegek-szolgáltattak-kellő-ösztönzést,-elsőként-a-Brüsszel,-montreal-és-jeruzsálem-vizuális-nyelvhasználatát-taglaló-tanulmányok-(vö.-Backhaus-2007,-12.-p.).-a-nyT-vizsgálat-egymáshoz-terelte-az-alkalmazott-nyelvészet,-a-szociolingvisztika,-a-szociológia,-a-kultúrföldrajz-kutatóit,-s-további-olyan-szakterületeket,-melyek-tereket,-embereket,-városokat-kötnek-egybe.-a-nyT-lényegében-a-nyelv-vizuális-megjelenítődése-közterületen-(vö.-Backhaus-2007,-j-aworski-Thurlow-2010,-shohamy-Ben-rafael-Barni-2010).-Ide-sorolható-minden-felirat,-eredetétől-függetlenül.-a-nyT-vizsgálata-lehetőséget-ad-a-következő-kérdések-megválaszolására:-ki-hozza-létre-a-nyT-t;-hogyan-befolyásolja-a-hatalom-és-a-törvénykezés;-kinek-szól-a-nyT;-kit-szólít-meg;-miként-jelenik-meg-benne-a-kisebbségek-nyelve;-stb.-a-nyT-kutatásnak-négy-olyan-alapvető-irányultsága-szabható-meg,-melyek-a-fenti-kérdések-megválaszolásához-is-közelebb-visznek:-1.-a-Bordieu-féle-megközelítés,-mely-a-hatalmi-viszonyok-szempontjából-vizsgálja-a-nyT-t;-2.-„-a-józan-ész”-megközelítése,-mely-azt-vizsgálja,-miként-viszonyul-a-nyT-hez-a-közvélemény;-3.-a-szubjektivista-megközelítés,-mely-figyelembe-veszi,-hogya-nyT-elemeinek-egyénenkénti-megítélése-eltérő;-4.-a-kollektív-identitások-megközelítése,-mely-szerint-a-nyT-elemeinek-funkciói-identitásjelölők-(l.-shohamy-Ben-rafael-Barni-2010,-xix.-p.).-a-nyT-kutatása-nem-merül-ki-a-nyelvek-megszámolásában-vagy-a-feliratok-pusztá-elemzésében,-kiterjed-a-térbeliségre-is,-s-figyelembe

---

1.- a-dolgozat-a-szerző-j-azyková-situácia-a-jazyková-politika-v-Bratislave-(nyelvi-állapot-és-nyelvpolitika-Pozsonyban)-c.-disszertációs-kutatásának-része,-mely-a-j-azyková-situácia-a-jazyková-politika-na-s-lovensku-v-európskom-kontexte-(a-szlovákiai-nyelvi-állapot-és-nyelvpolitika-európai-kontextusban)-c.-,2/0118/12-számú-veg-a-program-keretében-készült.

veszi-a-feliratok-elhelyezését,-anyagát,-színét,-nagyságát-s-egyéb-jellemzőit-(bővebben l.-s collon-Wong-s collon,-2003).

Pozsony-nyelvi-tájképe

Pozsony-nyT-ének-kutatásában-az-alábbi-szemponthoz-vizsgálom:-a-város több nyelv-űségeit (az-államnyelv--a-szlovák,-a-globális-nyelv--az-angol,-a-kisebbségi--a-magyar,-s-további-nyelvek-jelenlétét),-feliratainak-legálitását (a-közterületek-felirataira-vonatkozó-szabályozást-s-ennek-gyakorlati-megtartását-vagy-megszegését).-az-előírások-és-a-valóság-közötti-eltérések-eseteiben-nem-szorítokom-a-törvénytelen-ség-pusztá-megállapítására,-hanem-igyekszem-az-adott-állapot-okát--kommunikációs-szükségletét--is-megadni.

a-nyelvnek-a-nyilvános-térben-két-alapvető-funkciója-van,-melyek-a-fent- említett-négy-megközelítési-módból-adódnak.-elsődlegesen-a-kommunikációs-funkció- említendő,-ez-tájékoztató,-közöl,-megjelöl.-olyan-feliratokról-van-szó,-melyek-a-térben- való-tájékoztató-szolgálatot-segítik-útjelző-táblák,-utcanévtáblák,-de-üzletek-és-szolgáltató- sok-vagy-ezek-kínálatának-megnevezései-is.-másodikként-a-nyelv-demonstratív- (szimbolikus)-funkciója- említendő.-ez-esetben-nem-a-tartalom-a-fontos,-hanem-a- nyelv-jelenléte:-ilyen-funkciójuk-van-a-kisebbségi-intézmények-két-nyelvű-feliratainak,-az- emléktábláknak-stb.-s-képviselhetik-ezt-üzletek-vagy-szolgáltatások-magánjellegű- feliratai-is,-mindenekelőtt-a-megnevezésükben,-ha-ezzel-például-bizonyos-társadalmi- réteghez-való-tartozásukat-akarják-kinyilvánítani-vagy-ha-az-idegen-nyelv-egzotikus- ele-mével-kívánnak-feltűnni.

Pozsony-nyT-ének-kutatásában-néhány-jellegzetes-helyszínre-összpontosítottam,- melyek-együtt-kirajzolhatják-a-város-nyT-ének-átfogó-képét.-eleve-számoltam-a-város- központ-és-a-külváros-nyT-ének-különbözőségével,-ezért-lakótelepi-városrészeket-is- vizsgáltam.-az-adatgyűjtés-a-város-öt-más-más,-de-kiterjedését-tekintve-összevethető- területén-folyt.-az-1.-táblázat-az-adatgyűjtés-tényeit-foglalja-össze.

1. táblázat. az-adatok-összesített-áttekintése

Helyszín	Fényképek száma	Egységek száma	Anyaggyűjtés ideje
Korzó	181/83	162	2012 novembere, 2013 májusa ²
Duna utca	440	251	2012 júliusa
Ligetfalu	98/49 ³	156	2013 májusa
Ružinov	50/63 ⁴	59/74	2013 májusa
Pozsonypüspöki	107	65	2013 májusa
Összesen	1071	767	

2.- a-városközpontban-két-időszakban-gyűjtöttem-adatokat:-turistaidényben-és-azon-kívül,-a-két- időszak-közi-esetleges-különbőségek-feltárása-végett.

3.- a-námestie-Hraničiarov-(tér)-/a-z-ružinov-háj-(ligetfalui-rész)-kultúrházának-környéke

4.- a-ružinovi-kultúrház-környéke-/a-Herlianska-(utca)-környéke

kutatási-egységként-az-egyazon-eredetű-felirategyüttest-tekintem:-reklámplakát-esetében-a-felhívást-és-a-hozzá-tartozó-kiegészítő-szövegeket,-üzletesség-vagy-étterem-esetében-valamennyi-kint-elhelyezett-szövegét,-beleértve-az-étlapot-is.-a-városközpontban található,-k orzó-nevű-terület-itt-a-mihálykapu-és-a-ventur-utcákat-jelöli.-a-d una-utca-mint-egy-kontrollterület-a-centrum-és-a-periféria-között.-a-külső-városrészek-közül-Ligetfalura mint-a-legnagyobb-lakótelepre-esett-a-választás,-r užinovra-azért,-mert-építése-idején megfelelt-a-modern-várostervezés-követelményeinek,-végül-Pozsonypüspökít-a-nagyobb számú-magyar-lakossága-miatt-választottam,-azt-feltételezve,-hogy-ez-a-nyT-en-is-tükröződni-fog.-ez-utóbbi-városrészeket-illetően,-mivel-központjuk-nincs,-nehéz-volt-eldönteni, hol- gyűjtendők- az- adatok.- a- helyszín- megválasztásánál- ezért- két- szempontot- vettem figyelembe:-1.-művelődési-intézmény-meglétét;-2.-a-járókelők-sűrűségét-(tömegközlekedési-eszközök-csomópontja).-Ligetfalu-és-r užinov-esetében-azért-két-szűkebb-területen gyűjtöttem-az-adatokat:-a.-a-ligetfalui-(z rkadlový-háj)-és-a-ružinovi-kultúrház-környékén; b.- egy- ligetfalui- téren- (n á mestie- Hraničiarov)- és- a- Herlianska- utca- környékén. Pozsonypüspökín- pedig- a- magyar- általános- iskola- (vetvárska- utca)- és- a- templom (szentháromság-tér)-könyékén.-a-2.-táblázat-a feliratok-típusai-szerint-foglalja-össze-az adatokat.-az-egy- városrészek-közötti-különbségek-már-itt-megmutatkoznak.

2. táblázat. Felirattípusok

Típus	Korzó		Duna utca		Ligetfalu		Ružinov		Pozsonypüspöki	
	darab	százalék	darab	százalék	darab	százalék	darab	százalék	darab	százalék
Reklám	26	16%	123	49%	81	52%	60	45%	10	15,4%
Szolgáltatás	52	32%	56	22,3%	28	18%	37	27,8%	20	30,8%
Üzlet	32	19,8%	27	10,8%	19	12,2%	18	13,5%	11	17%
Márka(név)	4	2,5%	20	8%	24	15,4%	12	9%	10	15,4%
Egyéb ⁵	0	0	14	5,6%	4	2,6%	3	2,3%	1	1,5%
Emléktábla	30	18,5%	7	2,8%	0	0	1	0,75%	8	12,3%
Intézmény	18	11,1%	4	1,6%	0	0	2	1,5%	5	7,7%
Összesen	162	100	251	100	156	100	133	100	65	100

Látható,-mind-közül-a-k orzóé-a-legváltozatosabb-nyT,-lényegesen-kevesebb-benne-a reklám-és-a-márka(név),-sokkal-gyakoribbak-az-émléktáblák-és-az-intézmények.-a-nyT tehát-megerősíti-ennek-a-területnek-a-történelmi-és-presztízsjellegét.-a-kevesebb-reklám-az-ó város-által-kiadott-11/2010-es-számú,-a-műemlékzónát-szabályozó-szigorú rendeletnek-köszönhető.-a-reklámok-többsége-így-is-az-udvarokban-üzemelő-kereskedelmi-egységekre-hívja-fel-a-figyelmet.-az-intézmények-közé-soroltam-a-galériákat,-nagy-követségeket,-könyvtárakat-és-múzeumokat.

a-reklámok-számából-következtetni-lehet-arra,-hol-a-legnagyobb-az-általuk-potenciálisan-megszólítható-emberek-koncentrációja.-a-d una-utca-átmenő-jellegéből-adódóan --a-gyalogosok-száma-az-ó-köti-össze-az-autóbusz-pályaudvar-a-városközponttal--ért-hető-az-ott-kihelyezett-reklámok-magas-száma,-mármint-a-reklámfelületek-üzemeltetői szempontjából,-az-utca-használói-száma-a-reklámsűrűség-az-elviselhetőség-határát

5.- az- egyéb- kategóriába- átmeneti- vagy- változó- jellegű- feliratok- kerültek- (pl.- „eladó”- vagy „kiadó”)

súrolja;-számokkal-(háromméterenként-egy-reklám)-és-a-nagy-felületűek-(óriástáblák, egész-falat-elfoglaló-reklámok)-arányával-teljesen-uralják-a-teret.-a-legkevesebb-reklám Pozsonypüspökin-található,-ezek-is-a-városrész-szélén.

Pozsony-nyT-ének-emlékezete⁶

Pozsony-múltjának-háromnyelvűsége-nem-láthatatlan.-Legfeltűnőbbben-a-régi-temetők-ben-(kecskekapu-utcai,-andrás)-sétálva-érezékelhető.-de-már-itt-is-szembetűnő,-hogya háromnyelvűség-(a-német-magyar-szlovák)-túl-szűk-fogalom-a-város-történelmi-több-nyelvű-nyelvi-jellegére.-a-sírokon-ugyanis-latin,-cseh-és-héber-feliratokat-is-láthatunk. Fogalomtágításra-szorul-a-legismertebb-fennmaradt-háromnyelvű-felirat-is,-mely-a-szent-márton-székesegyház-közelében-található-s-turistacsoportokat-készlet-megál-lásra,-a-salvator-gyógyszertár-felirata-ugyanis-német-magyar-cseh.

1. kép. a-salvator-gyógyszertár

az-egykori-háromnyelvűség-1989-után-ismét-divatba-jött,-ezt-bizonyítják-a-városköz-pontban-üzemelő-egyes-szolgáltatások-nevének-megújítására-tett-kísérletek-is. ezeknek-a-megnevezéseknek-azonban-csak-demonstratív-(szimbolikus)-funkciójuk-van --például-a-modrá-hviezda-étterem-(mely-a-borozóját-szlovákul,-németül-és-magyarul nevezi-meg)-menüje-csak-szlovákul,-németül-és-angolul-hozzáférhető.

6.- ebben-a-részben-a-dolgozatban-feltüntetettek-kívül-a-város-tágabb-és-éveken-át-tartó megfigyelésének-adataira-is-támaszkodom.

2. kép. a-modrá-hviezda-étterem

a-város-émlékezetét-nem-csak-a-multikulturális-múltjára-utaló-többnyelvű-feliratai-alkítják,-hanem-émléktáblák-is,-ezek-állítása-és-elhelyezése-a-történelmi-tér-írásának-és-értelmezésének-számít.-az-émléktábláknak---a-szobrokkal-és-émlékjelekkel-együtt--kijelölő-szerepük-van.-egy-egy-émléktábla-közönséges,-első-pillantásra-közömbös-felirata-vagy-a-szoborállítás-a-lakosságon-belüli-nézeteltérések,-sőt-akár-nemzetiségi-ellentétek-forrása-lehet.-Pozsony-lakossága-a-20.-században-számtalanszor-tanúja-volt-a-nyilvános-tér-felülírásainak.-e-szempontról-jellemző-példa-a-mai-Hviezdoslav-tér--az-itt-álló-n-emzeti-s-zínházzal-például,-mely-egyor-a-németek-és-magyarok-városi-színháza-volt,-ami-a-küllemében-is-megnyilvánult-(a-mellszobrokat-tartalmazó-külső-fülkék-az-első-csehszlovák-köztársaságban-ürültek-ki);-vagy-a-költők-szobrai-(Petőfié-1911-és-1921-között-állt-itt,-Hviezdoslavé-1937-től-máig):-mindkét-szobor-nemzeti,-magyar-és-szlovák-szimbólum,-miközben-mindkét-költőről-tudni,-hogy-kétnyelvűek-(szlovák-és-magyar-nyelvűek)-voltak.-egy-további-térség,-mely-a-21.-században-is-szenvedélyeket-szít,-a-mai-Štúr-tér-a-Štúr-szoborcsoporttal,-a-néhái-koronázási-dombon,-melyen-valaha-mária-Terézia-szobra-állt,-a-két-háború-közi-időben-pedig-Štefániké.

Pozsony-egyes-történelmi-épületein-többféle-táblát-is-láthatunk,-melyek-úgyszintén a-nem-párhuzamos-történelmekre,-történetekre-utalnak.-adatgyűjtésében-ebből-a szempontból-két-épület-tekinthető-jelentősnek.-a-mihálykapu-és-a-ventur-utca-találkozásánál,-a-mai-egyetemi-könyvtár-épületén⁷ hét,-összesen-négyféle-nyelvű-emléktábla is-található.-a-legrégebbi-a-latin-nyelvű-terezianus-tábla.-a-kétnyelvű-szlovák-magyar arra-emlékeztet,-hogy-ebben-az-épületben-ülésezett-a-magyar-országgyűlés,-a-kétnyelvű-szlovák-angol⁸ arra,-hogy-itt-az-unesco-által-is-nyilvántartott-iszlám-kéziratokat-őriznek.-a-szlovák-táblák-a-két-épület-építészeti-jelentőségére-hívják-fel-a-figyelmet,-valamint-arra-a-két-tényre,-hogy-itt-adott-hangversenyt-Liszt-Ferenc,-s-a-magyar-országgyűlés-tagjaként-itt-lépett-fel-Ludovít-Štúr.⁹

a-másik-épület-a-mihály-torony-és-kaputere,-melyeken-összesen-hat-emléktábla van.-mind-a-városi-emlékmű-jelentőségét-hangsúlyozza,-s-mivel-mind-más-más-korszakból-származik,-ezt-a-nyelvezetük-is-tükrözi.-a-latin-táblák-a-legrégebbiek-(a-mihálykapun-és-az-előkapun),-a-szlovák-táblák-a-szocializmus-idejéből-az-épületek-építészeti stílusáról-tájékoztatnak,-a-legújabb,-a-kétnyelvű-szlovák-angol-pedig-a-torony-alatti-járda-kövön-magát-a-helyszínt-hozza-szövegösszefüggésbe.-érdekes-figyelemmel-kísérni, hogyan-jelöli-meg-mindegyik-politikai-rendszer-saját-tábláival-a-történelmi-emlékműveket.-a-mihály-kapu-és-az-egyetemi-könyvtár-esetében-annyi-szerencsénk-van,-hogy-több táblájuk-is-megőrződött,-így-azt-is-figyelemmel-követhetjük,-hogy-a-város-mit-tart-fontosnak-közölni-róluk-az-arra-menőkkel-közvetlen-a-helyszínen.

a-belváros-egyes-részein-lényegében-logikusan-megmutatkoznak-a-különbségek-az emléktáblák-nyelvét-és-(darab)számát-tekintve-is,-ezt-dokumentálja-a-3.,-4.-és-5.-táblázat.

3. táblázat. a-korzó-emléktáblái

Nyelv	Darab	A szöveg tárgya
Sz	18	Mozart; Pálffy-palota, reneszánsz polgári ház, Szent Katalin-kápolna, szobor, előkapu, Mihály-kapu 2x, Segner-kúria, Jeszenák-palota, a Magyar Királyi Kamara palotája, Korzó, Štúr, a Leopold de Pauli-féle palota, Liszt, Academia Istropolitana, Erdődy-palota
Sz + A	2	Mihály-kapu, Memory of the World
L	5	Az épület rekonstrukciója, Mihály-kapu, Segner-kúria, a Magyar Királyi Kamara palotája, Typographia Patzkoiana
Sz + M	1	A Magyar Királyi Kamara palotája
N	1	Ventur u. 5. – Altstadt I Ventur Gasse 5 (az utca egykori megnevezése)
Sz + H	2	Adolf Frankl, Steiner
Sz + A + N	1	Kilométerkő (nulladik kilométer)
Összesen	30	

sz=-szlovák,-a=-angol,-L=-latin,-m=-magyar,-n=-német,-H=-héber

- 7.- valójában-s-történetileg-két-épületről-van-szó,-Leopold-de-Pauli-palotájáról-és-a-magyar királyi-kamara-hajdani-székhelyéről.
- 8.- a-tábla-csak-szlovákul-közöl-információkat,-de-szerepel-rajta-a-„memory-of-the-World”-angol-logó-is.
- 9.- ez-a-tábla-nem-a-mai-szlovák-nyelven-íródott.

4. táblázat. a-d una-utca-emléktáblái

Nyelv	Darab	A szöveg tárgya
Sz	4	Könyvkötők Társasága, Fiatalk munkások kongresszusa, Munkásteatnevelő-csapatok Szövetsége, rekonstrukció
Sz + M + N	2	Szocialista Munkásszövetség, Július Satinský
Sz + M	1	Szalatnai Rezső
Összesen	7	

5. táblázat. Pozsonypüspöki-emléktáblái

Nyelv	Darab	A szöveg tárgya
Sz	2	Templom, kanalizáció
Sz + M	1	Templom és iskola
Sz + M + L	1	Elesett katonák emlékműve
M	3	Rekonstrukció, fakereszt, pestisoszlop
Összesen	7	

ezekben-a városrészekben-az- emléktáblák- a- város- történelmi- időszeit- is- jelölik.- a korzó- mint- történelmi- központ- különböző- korú- és- nyelvű- táblákban- bővelkedik.- a- d una utca- leginkább- a- munkásmozgalmi- időszeit- és- az- itt- élt- személyiségeket- idézi. Pozsonypüspökön- pedig- a- magyar- nyelvű- emlékfeliratok- utalnak- a- városrész- magyar ajkú- lakosságára.

a- szocializmus- idején- épített- lakótelepek- (Ligetfalu- és- r užinov)- gyűjtőpontjain- mind- össze- egy- emléktáblát- találtam,- andrej- Hlinkát,- a- róla- elnevezett- parkban.- az- ezeken a- területeken- tapasztalt- emléktáblahiány- nem- azt- jelenti,- hogy- itt- ne- volna- mire- emlékezni,- hanem- a- hatalmi- ideológiával- függ- össze:- „fentről”- jött- az- utasítás- a- felejtésre,- a tekintet- a- szebb- holnapokra- irányult.- a- szebb- napjainkban- már- ismét- kezdünk- emlékezni,- s- talán- a- lakótelepek- nyT-e- is- megéri- a- maga- emlékhelyeit- és- tábláit.¹⁰

napjaink-Pozsonya-nyelvi-tájképének-többnyelvűsége

Pozsony-jelenkori-többnyelvűsége-a-sokat-emlegetett-egykorinemet-magyar-szlovák háromnyelvűségtől-másfelé-tolódott.- a- hagyományos-nemet-magyar-szlovák-háromnyelvűséget-(elsősorban-a-városközpontban)-felváltja-a-modern,-turisztikai-szlovák-angol-német.

10.- jelenleg-több-egészséges-ligetfalui-lokálpatrióta-kezdéményezésre-is-van-példa;-ilyen-a-Turistický-spríevodca-Petržalky-(Ligetfalu-turistakalauza)-a-www.konduktor.sk-honlapon-vagy-a-múzeum-petržalského-opevnenia-(a-ligetfalui-erőd-múzeuma)-a-www.mpo.sk-honlapon;-ez-utóbbi-rekonstruálta-Ligetfalu-ártéri-erdeinek-katonai-bunkereit.

3. és 4. kép. Új-háromnyelvűség-Pozsony-utcáin

a-nyT-ben-a-szlovákon-kívül-általában-az-angol-a-leginkább-jelenlevő,-ez-képes-betölteni-a-nyilvános-térben-megjelenő-nyelv-mindkét-funkcióját,-a-kommunikációst-(mint globális-nyelv,-a-turizmus-és-a-kereskedelem-nyelve)-és-a-demonstratívát-(a-presztízs nyelvneként).-a-6.-táblázat-a-vizsgált-területek-feliratait-szemlélteti-a-nyelvük-szerint.¹¹

6. táblázat. a-feliratok-nyelve

Nyelv(ek)	Korzó	Duna utca	Ligetfalu	Ružinov	Pozsonypüspöki
Sz	43	251	117	133	52
Sz + A	36	45	20	11	2
Márka	11	8	3	4	1
A	27	6	4	3	1
Más egynyelvű	9	1	0	0	3
Más többnyelvű ¹²	26 ¹³	15 ¹⁴	2 ¹⁵	1 ¹⁶	6 ¹⁷
γ ¹⁸	10	1	3	4	0
X ¹⁹	0	0	3	0	0
Összesen	162	251	156	133	65

11.- a-táblázat-összesített-adatokat-tartalmaz.-az-sz-(szlovák)-és-az-a-(angol)-sorokba-csak-szlovák-(egynyelvű)-és-csak-angol-(egynyelvű)-feliratokat-soroltam.

12.- a-sor-összesített-adataiban-Pozsony-történelmi-nyelveit,-a-magyar-és-a-németet-a-következő-lábjegyzetek-számszerűsítik.

13.- ebből-17-felirat-német-szöveget-is-tartalmazott,-5-magyar-is.

14.- ebből-6-németet-is,-4-magyar-is-tartalmazott.

15.- ebből-1-németet-is-tartalmazott.

16.- ez-az-egyetlen-németet-is-tartalmazott.

17.- egyetlen-felirat-sem-tartalmazott-németet,-mindegyik-tartalmazott-magyar-is.

18.- a-nyelvet-nem-lehetett-azonosítani-(túlnyomórészt-a-feliratok-olvashatatlansága-miatt).

19.- a-feliratok-nem-tartalmaztak-szöveget.

Bernard-s polsky- a- köztéri- feliratok- nyelve- megválasztásának- három- feltételét- különbözteti- meg-: „1)-write-a-sign-in-a-language-you-know;-2)-“presumed-reader-condition”:- prefer-to-write-a-sign-in-a-language-which-can-be-read-by-the-people-you-expect-to-read it,-3)-“symbolic-value-condition”:-prefer-to-write-a-sign-in-your-own-language-or-in-a-language-with-which-you-wish-to-be-identified”-(s polsky-2009,-33.-p.).-e- fentieket- Pozsony nyT-ére-alkalmazva- azt- látjuk,- hogy- a- feliratok- címzettek- általi- érthetőségének- feltétele- nincs- mindig- megtartva.- a- városközpontban- nagyszámú- olyan- angol- felirat- van,- melyeknek- hiányzik- a- szlovák- megfelelőjük,- rendelőjük- tulajdonosuk- tehát- a- nyelv- megválasztásával- tudatja,- hogy- e- helyiségek- elsődlegesen- a- város- látogatóinak- szólnak,- nem pedig- a- lakóinak.- még- világosabb- összefüggés- tapasztalható- a- nyelvválasztás- és- a- célzott- címzettek- között- a- k- orzós- éttermeinek- kínálatában:- itt- az- olcsó- napi- menüt,- melynek- címzettjei- elsődlegesen- a- környéken- dolgozó- hazai- lakók,- kizárólag- szlovákul- tüntetik- fel,- a- teljes- étlap- többnyelvű,- a- turistáknak- szánt- drágább- napi- kínálat- pedig- vagy német- vagy- angol- nyelvű.

5. kép. a-mihálykapu-utcai-minerva-étterem-kínálata.-Balra-az-olcsó-szlovák-menü-(kb. 4-euró),-jobbra-a-drága-kétnyelvű-(8,50-euró)

6. kép. a-ventur-utcai-zichy-étterem-kínálata

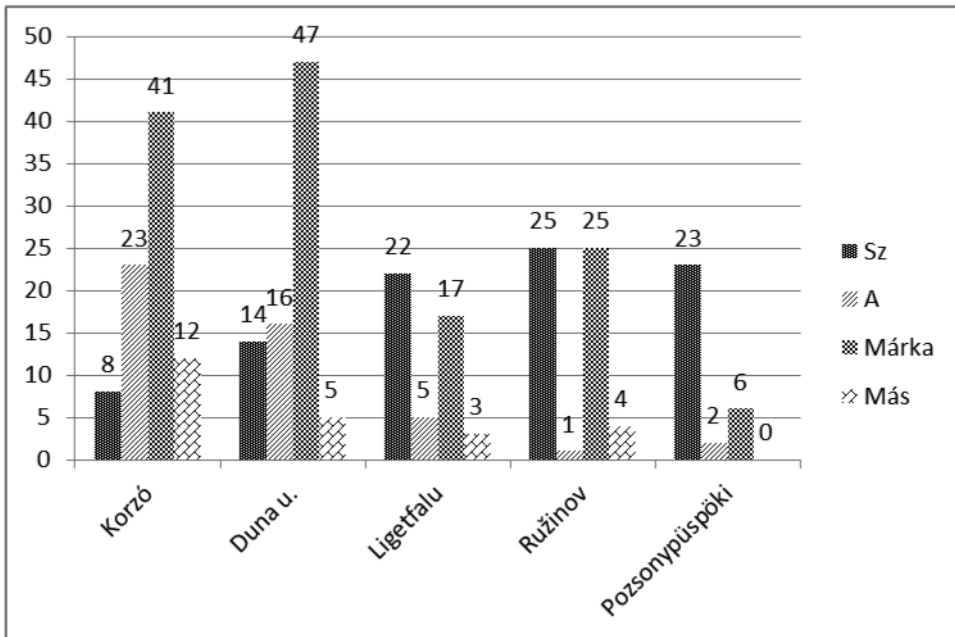
a-feliratoknak-a-címzettre-való-irányultsága-feltűnik-a-korzó-nyT-e-novemberi-(turistaidényen-kívüli)-és-májusi-(turistaidénybeli)-összevetéséből-is.-Tíz-olyan-éttermet-is-találtam,-melyek-kínálatát-májusban-angol-tájékoztatással-is-kibővítették.-érdekes-eset-a-Prešburg-étterem-többnyelvűsége,-mely-a-hagyománnyal-is-eljátszik.-az-étterem-neve-a-város-történelmi-nevére-utal,-de-nem-azonos-vele-(németül-Pressburg,-szlovákul-Prešporok,-szlovákul-kiejtve-nevezhető-Prešburgnak;-a-plakátokon-az-étteremnév-diakritika-nélkül-jelenik-meg),-a-név-alatti-kijelölő-„alcím”-pedig-latin:-culinaria-domestica.-a-vendégekhez-elsődlegesen-angolul-és-németül-szólnak.

7–9. kép. a-Prešburg-étterem-csalogatói

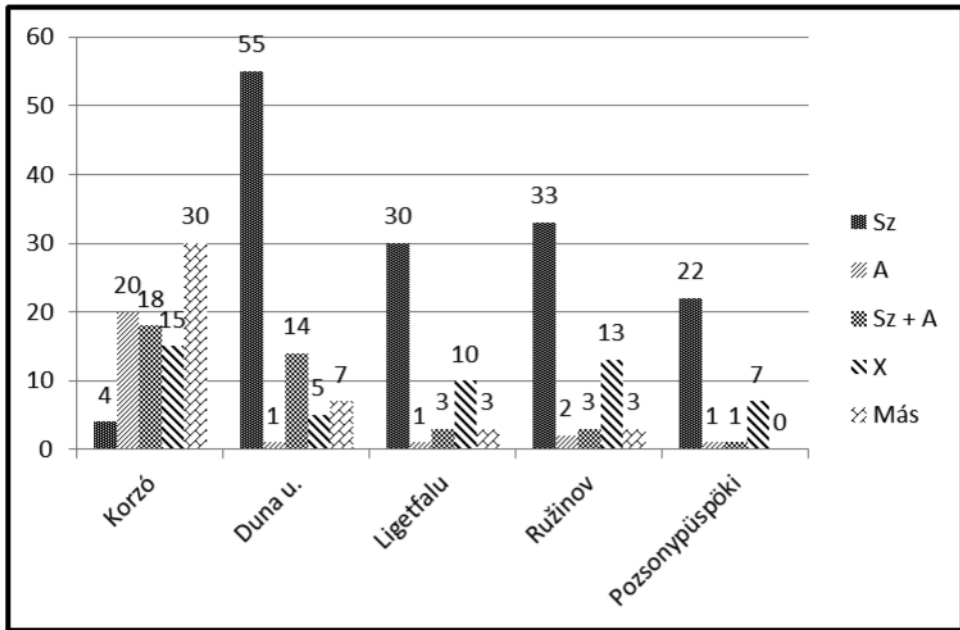
További módja, -hogyan-ellenőrizhető-a nyelv-kommunikációs-funkciója-többnyelvű-feliratokon,- hogy- összehasonlíjuk,- vajon- minden- nyelven- megfelelnek-e- egymásnak- a szövegek.- j effrey-L.-k allen-és-esther-n í-d honnacha-a-többnyelvű-feliratok-tartalma-és nyelve-közt-négyféle-viszonyt-különböztetnek-meg:-1.-minden-nyelven-azonos-információ;-2.-egy-nyelven-teljes-információ,-a-többin-csak-válogatott;-3.-az-információnak-csak egy- része- más- nyelven;- 4.- különböző- információk- különböző- nyelveken- (kallen-d honnacha,-2010,-21.-p.).-Pozsony-n yT-ében-azt-is-vizsgáltam,-vannak-e-különbségek a-vizsgált-egység-megnevezésének-nyelve-és-az-adott-egység-további-feliratainak-nyelve-közt.-arra-voltam-kíváncsi,-vajon-az-angol-nevű-kereskedelmi-egységek-minden-tájékoztatót-angolul-nyújtanak-e.-az-1.-grafikon-az-adatgyűjtésben-szereplő-üzletek-és-szolgáltatások-nevének-nyelvét-ábrázolja,-a-2.-a-felirataik-nyelvét.

1. grafikon. az-üzletek-és-szolgáltatások-neve

az-1.-grafikonból-kitűnik,-hogyan-az-üzletek-és-szolgáltatások-nevének-nyelve-városrészenként-is-különbözik.-a-centrumban-(Korzó-és-Duna u.)-a-márka-és-az-angol-nevek-az-uralkodók,-a-periférián-(Ligetfalu,-Ružinov-és-Pozsonypüspöki)-a-szlovák-és-a-márkanevek.-a-nyelvek-a-megnevezésből-való-kiiktatása-általános-törekvés,-a-világ-nyT-ét-egyre-nagyobb-mértékű-márkásítás-és-nyelvnélküliség-jellemzi-(vö.-pl.-Jaworski-Thurlow-2010).

2. grafikon. az-üzletek-és-szolgáltatások-feliratai

az-üzletek-és-szolgáltatások-feliratainak-nyelvét-ábrázoló-grafikon-más-képet-mutat.-a korzó-nyelvileg-a-legváltozatosabb,-a-szlovák-nyelv-önmagában-csak-négy-esetben-fordul elő.-a-feliratok-célja,-hogy-ne-csak-a-szlovákul-beszélőket-szólítsák-meg.-a-többi-vizsgált területen-a-szlovák-a-legfontosabb-kommunikációs-nyelvként-jelenik-meg,-a-más-nyelvű információk-inkább-kivételnek-számítanak.-a-legmarkánsabb-különbség-a-megnevezések és-feliratok-nyelve-közt-a-duna-utcán-tapasztalható,-itt-a-szlovák-a-neveket-illetően-a kereskedelmi-egységek-17%-ában-fordul-elő,-a-feliratokat-illetően-84,15%-ukban.

a-magyar-nyelv-jelen(nem)léte-Pozsony-nyilvános-terében

a-2011.-évi-népszámlálás-szerint-Pozsony-411 228-lakosából-14 119-a-magyar-nemzetiségű-és-15 307-en-magyar-anyanyelvűek.-magánéletükben-a-magyar-8 756-uk-számára-a-leggyakrabban-használt-nyelv,-nyilvánosan-3 531-en-használják-leggyakrabban.-a-népszámlálás-nem-veszi-figyelembe-azt-a-nagyszámú-magyart,-akik-a-környező-településekről-járnak-be-Pozsonyba-munkahelyükre-vagy-iskolájukba--velük-együtt-Pozsony-„a-legnagyobb-magyar-város”-nak-számít-szlovákiában,-ezt-a-tényt-azonban-a nyT-e-csak-minimálisan-tükrözi.-kutatásom-során-feltételeztem,-hogy-a-magyar-nyelv ott-fog-megmutatkozni-a-nyT-en,-ahol-a-magyar-lakosság-sűrűsége-nagyobb:-a-magyar intézmények-s-környékük-felirataiban,-a-turisták-által-látogatott-városközpontban, Pozsonypüspökin,-a-legnagyobb-pozsonyi-magyar-tömb-helyszínén,-valamint-azokon-az emlékműveken,-melyek-a-magarság-egykori-városi-jelenlétét-dokumentálják.-az-alábbi-táblázat-azt-mutatja,-hogy-Pozsonyban-a-magyar-olyan-nyelv,-melyet-jobban-hallani, mint-látni.

7. táblázat. magyar-feliratok-Pozsonyban

Terület	Egységek száma (ebből a magyar feliratokat tartalmazóké)
Magyar intézmények	9 (8)
Korzó	162 (5)
Pozsonypüspöki	65 (7)

a- magyar- intézmények- esetében- jellemző,- hogy- több- mint- felüknek- (5)- nem- két-, hanem-többnyelvű-feliratuk-van.

8. táblázat. magyar-intézmények

Intézmények	Feliratok nyelve és típusa
Ifjú Szívek (táncszínház)	Háromnyelvű (M, Sz, A) – minden nyelven azonos információ
Magyar Intézet	Háromnyelvű (M, Sz, A) – különböző információk különböző nyelveken
Csemadok (szervezet)	Kétnyelvű (M, Sz) – minden nyelven azonos információ
Kalligram (könyvkiadó)	Egynyelvű (Sz)
Pozsonyi Casino (polgári társulás)	Háromnyelvű (M, Sz, N) – minden nyelven azonos információ
Kultúra Könyvesbolt	Négynyelvű (M, Sz, A, N) – minden nyelven azonos információ
Magyar nyelvű alapiskola és gimnázium (Duna utca)	Kétnyelvű (M, Sz) – minden nyelven azonos információ
Magyar nyelvű óvoda és alapiskola (Pozsonypüspöki)	Kétnyelvű (M, Sz) – különböző információk különböző nyelveken
Magyar nagykövetség és konzulátus	Háromnyelvű (M, Sz, A) – különböző információk különböző nyelveken

m=-magyar,-sz=-szlovák,-a=-angol,-n=-német

a- k alligram- kiadó- esetében- meglepő,- hogy- a- bejáratánál- elhelyezett- táblán- nincs magyar-felirat.-a-magyar-Intézet-(Pozsonyi-magyar-Intézet)-feliratainak-angolja-a-szék-házban-üzemelő-kávéház-kínálatával-függ-össze.-a-Pozsonyi-casino-székházát-jelölő tábla-a-város-nyelvenként-eltérő-megnevezésének-lehetőségét-is-kiaknázza;-e-polgári társulás-céljai-(Pozsony-multikulturális-élete-hagyományainak-felújítása)-már-a-megnevezésében-is-benne-foglaltatnak.

10. kép. Pozsonyi-casino---Pressburger-casino---Prešporské-casino

a-kiegyensúlyozott-bilingvizmus-szemponjtábol-a-k kultúra-k önyvesbolt-felirata-a-leginkább át gondolt:- egyetlen- nyelv-sincs-előnyben-részesítve,-s elosztásuk-is-arányos.-s ajnos-ma már-a-felirat-mögül-hiányzik-a-hozzá-tartozó-valós-hely:-a-könyvesbolt-megszűnt.

11. kép. kultúra-k önyvesbolt

viszonylag-meglepő-a-pozsonypüspöki-óvoda-és-általános-iskola-szövegeinek-kommu- nikációja:- feliratok-csak-szlovákul-láthatók,-a-magyar-nyelv-némely-iskolai-rendezvény meghívójára-szorítkozik.

12. kép. a-Pozsonypüspöki-magyar-Tannyelvű-óvoda-és-alapiskola

előfeltételezéseimmel-ellentétben-nagyon-meglepőek-a-korzó-eredményei,-a-turisták által- legsűrűbben- látogatott- helyszínek- 162- egységéből- mindössze- 5- képviselte- a magyar-nyelvet.-a-statisztikai-hivatalnak-a-2011.-évre-vonatkozó,-a-turisták-számát-rögzítő- adatai- (Aktívny...)- ismeretében- (magyarországról- 1 257-en,- ausztriából- és németországból-65 776-an,-angol-nyelvetterületekről-16 226-an-látogattak-a-városba)-ez már-nem-is-annyira-meglepő.-a-magyar-az- említett-öt-esetben-sem-a-nyelv-kommunikációs,- hanem- demonstratív- funkcióját- tölti- be- (a- város- történelmi- múltját- idézi). jellemző-példája- ennek- az- a- cukrászda,- ahol- a- négynyelvű- -- szlovák,- német,- angol, magyar- -- feliratot- követő- részletező- kínálat- már- csak- három- nyelven- folytatódik,- a magyar-valahogy-eltűnt.

13–14. kép. a-magyar-szimbolikus-funkciója

Pozsonypüspökin- csak- történetileg- van- jelen- a- magyar- nyelv- (emléktáblákon),- s- két intézményen- (iskola,- templom).- a- magánszektorban- (üzletek,- szolgáltatások,- reklámok felirata)- nem- jelenik- meg,- annak- ellenére,- hogy- a- lakosság- és- az- eladók- közt- a- boltokban- magyarul- is- folyik- a- kommunikáció.- d- e- mint- az- a- 2013.- május- 23-án- Budapesten tartott,- a- nyelvi- tájkép- elmélete- és- gyakorlata- c.- nemzetközi- konferencián- elhangzott,²⁰ ez- a- jelenség,- a- magyar- nyelv- vizuális- megjelenítődésének- hiánya- a- nyilvános- térben s- szlovákiában- tipikusnak- mondható.- s- szabómihály- g- izella- és- misad- k- atalin- kutatásai (szabómihály-2013,- misad-2013)- szerint- d- unaszerdahelyen- sem- más- a- helyzet- (pedig ott- a- lakosság- több- mint- 70%-a- magyar),- a- vizuális- megjelenés- tehát- a- magyarok- által sokkal- nagyobb- számban- lakott- településeken- is- alulreprezentált.- k- két- további- szlovákiai- település- esetében- Petteri- Laihonen- is- kimutatta- (Laihonen- 2012,- 2013),- hogy- a magyar- nyelv- vizuális- jelenléte- a- feliratokban- távolról- sem- felel- meg- a- magyarok- adott településen- való- arányának.- ezt- a- tény- két- szlovákiai- tényezővel- magyarázza:- 1.- a kisebbségi- nyelvekhez- való- hatalmi- viszonyulással;- 2.- maguknak- a- kisebbségeknek- a viszonyulásával,- akik- számára- nyelvük- vizuális- reprezentációja- a- nyilvános- térben- nem tűnik- fontosnak.- európai- összefüggésekben- a- kisebbségi- nyelvek- vizuális- megjelenítésének- kérdésével- újabban- többen- is- foglalkoztak:- marián- s- loboda,- Lucija- Šimčić, s- zabó- g- ilinger- eszter,- d- ick- v- igers- (s- loboda- et.- al.- 2012),- közös- tanulmánykötetükben a- nyelvi- jogok- törvényi- szabályozását- mutatják- be- négy- hagyományosan- többnyelvű európai- régióban- (Wales,- c- sehország,- magyarország,- Horvátország);- valamint- monica Barni- és- c- arla- Bagna,- akik- tanulmányukban- (Barni- Bagna- 2010)- a- kisebbségi- kínai- és román- reprezentációját- vizsgálják- o- laszország- nyT-ében.- valamennyien- megerősítik, hogy- a- nyelv- vizuális- megjelenítődése- és- vitalitása- közt- nincs- közvetlen- összefüggés.- a- megjelenítődés- sokkal- inkább- a- nyelv- presztízsével- függ- össze.

a-nyelvszabályozás-kérdéseinek-tükrében

a- nyilvános- helyek- feliratait- s- szlovákiában- néhány- törvény- szabályozza.- elsősorban- a 270/1995-ös- államnyelvtörvény,- ennek- 318/2009-es- módosítása,- a- nemzeti- kisebbségek- nyelvének- használatát- rögzítő- 184/1999-es- törvény,- valamint- a- reklámokról szóló- 147/2001-es- törvény.- r- öviden- annyit- róluk,- hogy- a- szlovák- törvényhozás- lehetővé- teszi- a- szlováktól- eltérő- nyelvű- feliratokat- is,- abban- az- esetben,- ha- minden- információjuk- hozzáférhető- az- államnyelven- (szlovákul)- is.- a- többnyelvűségnek- ez- a- lehetősége- gyakran- nincs- kihasználva.- az- érintettek- azért- is- szkeptikusak- a- jogaikkal- kapcsolatban,- mert- a- vonatkozó- törvények- a- közelmúltban- is- többször- változtak,- s- még- eleve- nem- emlékeznek- az- anyanyelvük- használata- miatti- hivatalos- meghurcoltatásukra.- a- kisebbségi- nyelvű- feliratok- hiányának- további- oka- az- a- feltevés,- hogy- ha- a- kisebbséghez- tartozók- értik- a- többség- nyelvét,- saját- nyelvű- feliratokra- nincs- szükségük.- ezzel szemben- a- többnyelvű- feliratok- nem- csupán- a- tájékoztatást- szolgálják,- hanem- az- adott területen- lakók- reprezentálását,- láthatóvá- tételét,- nyelvük- presztízsének- emelését.- a- kisebbségi- nyelvű- feliratok- a- többséget- is- szolgálhatják:- a- más- nemzetiségű- állampolgárok- természetes- jelenlétének- tudatosítását.- ezért- volna- kívánatos,- hogy- a- kisebbsé-

20.- a- konferencia- előadásait- még- nem- publikálták.

gek-nyelvi-jogainak-kérdésében-a-nyT-et-illetően-a-lakosság-közösen-szerezzen-érvényt-e-jogoknak,-nemzetiségétől-függetlenül.

Pozsony-nyT-ének-vizsgálata-során-számtalan-esetét-tapasztaltam-az-államnyelv-törvény-megszegésének.-o-lyan-esetekről-van-szó,-amikor-a-többnyelvű-felirat-idegen-nyelven-több-információt-közöl,-mint-az-államnyelven,-vagy-amikor-az-egynyelvűnek-nincs-államnyelvi-megfelelője.-a-kulturális-minisztériumnak-a-pénzbüntetésekről-is-szóló-jelentését-tekintve-(Správa... 2012)-azonban-kiderül,-hogy-a-nyT-illegálisságával-kapcsolatos-beadványok-nem-születtek.-az-alatt-az-öt-év-alatt,-melyet-a-jelentés-össze-foglal-(2007-2011),-a-minisztérium-33-beadványt-kapott,-ebből-7-volt-indokolt,-s-egy-sem-a-nyilvános-feliratok-törvényszegésére-vonatkozott.-a-törvényt-leggyakrabban-a-város-centrumában-szegik-meg,-ezeket-a-törvényszegéseket-mégsem-látja-senki.-ennek-valószínűleg-az-oka,-hogy-a-feliratok-nyelve-a-városközpont-és-kereskedelmi-egységei-valós-kommunikációs-szükségeikre-épül-(mint-említettem,-az-éttermek-pél-dául-programszerűen-másként-kommunikálnak-a-hazaiakkal-és-a-turistákkal),-s-ez-végző-soron-a-siker-es-kapcsolattartásnak-nem-akadály.

Összegzés

a-nyelvi-tájkép-a-város-imázsát-alakítja.-az-imázs--értelmezhetjük-kevin-Lynch-(Lynch-2004)-vagy-christian-n-orberg-schulz-(n-orberg-schulz-1994)-szerint-genius-lociként,-daniela-Hodrová-(Hodrová-2006)-szerint-a-város-lelkeként,-vagy-a-város-képeként,-ahogyan-pozsonyi-kontextusban-jozef-Tancer-(Tancer-2013)-teszi--a-város-megnevezésével-kezdődik,-kezdve-a-mai-hivatalossal-(Bratislava),-folytatva-a-hajdan-volt-máig-élőkkel-vagy-elfeledettekkel-(Prešporok,-Pressburg,-Pozsony,-Istropolis,-Posonium),-egészen-az-imaginárius,-a-város-bizonyos-tulajdonságaira-tréfásan-utalókig-(opsonium,-Fressburg,-g-ratislava,-Partyslava,-Bratislove,-Bratilicious,-Beertislava...)-a-Pozsony-nyT-ét-vizsgáló-kutatásom-azt-mutatja,-hogy-a-néhaj-háromnyelvűség-már-nincs-jelen-a-turistazónában-sem.-Többnyelvűség-tekintetében-Pozsony-túlnyomórészt-monolingvális--szlovák,-jelentős-mértékű-globális-márkásodással,-s-az-idegenforgalom-terén-a-szlovákon-kívül-főként-angolul-és-németül-kommunikál.-a-nyT-ugyan-nincs-összhangban-az-érvényes-nyelvi-szabályozással,-de-kommunikációs-szintjét-tekintve-működőképes.-a-jelek-szerint-a-nyilvános-térben-valóan-előforduló-többnyelvű-feliratok-nem-a-törvényhozás-függvényei,-hanem-a-felvilágosítástól-s-a-polgárok-(nemzetiségre-való-tekintet-nélkül-minden-polgár)-közös-igyekezetétől-függ.

(Fordította Csanda Gábor)

Irodalom

Aktívny cestovný ruch organizovaný prostredníctvom cestovných kancelárií SR – zahraniční návštevníci. <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=3861>-(Letöltve:-2013.-június-9.)
Backhaus,-Peter-2007.-*Linguistic Landscapes: Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo.-cleveland-Buffalo-Toronto,-multilingual-matters.*

- Barni,- monica-Bagna,- carla- 2010.- Linguistic- Landscape- and- Language- vitality.- In- shohamy, elana-Ben-r afael,- elizier-Barni,- monica- (eds.):- *Linguistic Landscape in the City*. Bristol-Buffalo-Toronto,-multilingual-matters,-3-18.-p.
- Hodrová,-daniela-2006.-*Citlivé město. Eseje z mytopoetiky*. Praha,-akropolis.
- jaworski,-adam-Thurlow,-crispin-(eds.)-2010.-*Semiotic Landscapes. Language, Image, Space*. London-new-york,-continuum.
- k allen,-jeffrey-L.-d honnacha,-esther-n í-2010.-Language-and-Inter-Language-in-urban-Irish-and-japanese- Linguistic- Landscapes.- In- shohamy,- elana-Ben-r afael,- elizier-Barni, monica-(eds.):-*Linguistic Landscape in the City*.-Bristol-Buffalo-Toronto.-multilingual matters,-19-36.-p.
- Laihonen,- Petteri- 2012.- nyelvi- tájkép- egy- csallóközi- és- egy- mátyusföldi- faluban.- *Fórum Társadalomtudományi Szemle*,-14.-évf.-3.-sz.-27-49.-p.
- Laihonen,-Petteri-2013.-*Nyelvi tájkép dél-szlovákiai, székelyföldi és kárpátaljai falvakban: a nyelvi helyzetképek kiegészítése és a kódválasztás vizsgálata*. előadás-a-nyelvi-Tájkép elmélete-és-gyakorlata-konferencián.-Budapest,-2013.-május-23.
- Lynch,-kevin-2004.-*Obraz města. (The Image of the City)*. Fordította-Lenka-Popelová-és-jaroslav Huťa.-Praha,-Polygon.
- misad-katalin-2013.-*A magyar nyelv vizuális használata Dunaszerdahelyen*.-előadás-a-nyelvi Tájkép-elmélete-és-gyakorlata-konferencián.-Budapest,-2013.-május-23.
- norberg-schulz,- christian- 1994.- *Genius loci. K fenomenologii architektury*.- Fordította- Petr kratochvíl-és-Pavel-Halík.-Praha,-o deon.
- scollon,-ron-Wong-scollon,-suzie-2003.-*Discourses in Place. Language in the Material World*. London-and-new-york,-r outledge.
- Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=50355>. (Letöltve:-2013.-június-9.)
- shohamy,-elana-Ben-r afael,-elizier-Barni,-monica-(eds.)-2010.-*Linguistic Landscape in the City*. Bristol-Buffalo-Toronto,-multilingual-matters.
- shohamy,-elana-g orter,-d urk-(eds.)-2009. *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*.-new york,-r outledge.
- sloboda,-marián-Šimčič,-Lucija-s zabó-g ilinger,-eszter-vigers,-d ick-2012.-The-Policies-on-Public signage- in- minority- Languages- and- their- r eception- in- Four- Traditionally- Bilingual european-Locations.-*Media and Communication Studies*,-vol.-63,-2012.-november, 50-88.-p.
- spolsky,-Bernard-2009.-Prolegomena-to-a-sociolinguistic-Theory-of-Public-signage.-In-shohamy, elana-g orter,-d urk-(eds.)-2009. *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*.-new york,-r outledge,-25-39.-p.
- Správa o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky.-<http://www.rokovania.sk/r okovanie.aspx/BoDr okovaniadetail?idmaterial=21831>.- (Letöltve:- 2013. június-8.)
- s zabó Mihály,-g izella-2013.-*A dél-szlovákiai nyelvi tájkép. A tájképet alakító szereplők és a két-nyelvű feliratok típusai*. előadás-a-nyelvi-Tájkép-elmélete-és-gyakorlata-konferencián. Budapest,-2013.-május-23.
- Tancer,-j ozef-2013.-*Neviditeľné mesto. Prešporok/Bratislava v cestopisnej literatúre*. Bratislava, kalligram.
- Všeobecne záväzné nariadenie mestskej časti Bratislava-Staré Mesto č. 11/2010 z 14. septembra 2010 o umiestňovaní reklamných, propagačných a informačných zariadení na území mestskej časti Bratislava - Staré Mesto. http://www.staremesto.sk/data/old_web/docs/miestne_zastupitelstvo/vzn_2010_011.pdf.- (Letöltve:-2013.-június-9.)
- Zákon NR SR č. 270/1995 Z. z. o štátnom-jazyku-slovenskej-republiky-v-znení-neskorších-predpisov

Zákon NR SR č. 184/1999 Z. z. o-používaní-jazykov-národnostných-menšín

Zákon NR SR č. 147/2001 Z. z o-reklame

Zákon č. 582/2004 Z. z. o-miestnych-daniach-a-miestnom-poplatku-za-komunálne-odpady-a-drobné-stavebné-odpady

Lucia Satinská

Bratislava: Prešov: Multilingualism of Linguistic Landscape in The Contemporary

Bratislava

The study presents a research on the linguistic landscape of the contemporary Bratislava from the point of view of multilingualism (the representation and functions of the majority Slovak language, the global English language and the minority Hungarian language) and legislation (if some signs in public space are against the law, it does not have to mean that they are not communicatively successful). The traditional German-Hungarian-Slovak trilingualism of the city's past is contrasted with the present tourist-oriented Slovak-English-German trilingualism. It is shown that although Hungarian is the largest minority language in Bratislava, its visual representation is very small and only has a symbolic, not a communicative function.

s zlovákiai-magyarok-és-újabb-nyelvtörvények

SzaBoLcs Simon

Hungarians-in-slovakia-and-the-most-recent-language-laws

342.725(437.6)

316.022.4(=511.141)(437.6)

81`246

81`244

key words:-The state language law.-The knowledge of the state language law.-Language protection,-attitude. Hungarian intellectuals living in Slovakia.

egy-korábbi,-másfél-évtizeddel-ezelőtt-lefolytatott-kutatás-során-megállapítottuk,-hogya-szlovákiai-magyar-értelmiségi-adatközlők-(írók,-költők,-szerkesztők,-pedagógusok, egyetemi-hallgatók)-indifferens-módon-viszonyultak-az-akkor-még-újnakszámító-államnyelvtörvényhez.-nagyrészüknem-olvasta,-s-a-tartalmát-sem-ismerte-pontosabban. jelen-írásban-elsősorban-arrakérdésre-keresem-a-választ,-hogymegváltozott-e-ez-irányban-az-értelmiség-attitűdje-az-azóta-eltelt-időszak-történeteinek-hatására,-másképpen-értékeli-e-helyzetét-az-értelmiség,-öntudatosabb-állampolgárok-lettek-e-ilyen-tekintetben-az-értelmiségiek,-mint-a-korábbi-időszakban.

a-szlovákiai-kisebbségek-nyelvi-jogai:-elmélet-és-gyakorlat

s zlovákia-lakosságának-mintegy-tizenöt-százalékát-alkotják-a-különböző-nemzeti-kisebbségek-(vö.-gyöyör-1989;-l.-gyurgyík-2001,-250.-p.),-vagyis-szlovákia-többszemzetiségű-államnak-számít.-szlovák-résről-azonban-ezt-a-tényt-nagyon-kevesen-ismerik-el-(vö.-k usy-1998,-221.-p.),-a-többségi-és-egyben-hivatalos-vélemény-e-tekintetben-az-alkotmány-bevezetőjében-fogalmazódik-meg:-szlovákia-a-szlovák-nemzet-állama,¹s-lényegében-ez-az-alapállás-határozza-meg-a-nemzeti-kisebbségekkel-szembeni-szlovák-magatartást-is.

a-kisebbségekkel-szembeni-szlovák-magatartást-alapvetően-befolyásolja-az,-hogya-többségi-társadalom-szemében-a-kisebbségi-kérdés-de-facto-a-magyar-kérdéssel-azonos:-a-szlovákiai-kisebbségek-között-a-magyarok-alkotják-a-legnagyobb-létszámú-közösséget,-a-legöntudatosabbak-és-a-legszervezettebbek-(k usy-1996).-Továbbá-a

1- az-alkotmány-preambulumában-a-nemzeti-és-a-polgári-elv-keveredik,-l.:-„mi,-a-szlovák-nemzet-(...)-a-szlovák-öztársaság-területén-élő-nemzetiségi-kisebbségek-és-etnikai-csoportok-tagjaival-közösen-(...),-tehát-mi,-a-szlovák-öztársaság-polgárai-választott-képviselőink-révén-elfogadtuk-a-következő-alkotmányt”-(varga-szerk.-1993,-51.-p.).

szlovákiai-magyarsággal-szembeni-szlovák-magatartást-alapjában-az-a-tény-határozza meg,-hogy-a-szlovák-nemzet-1918-ig-a-magyar-állam-keretei-között-létezett-és-fejlődött (máig-él-az-ún.-„ezeréves-magyar-elnyomás”-mítosza).

a-kisebbségi-kérdésben-(ideértve-a-nyelvi-jogokat-is)-érvényesülő-szlovák-felfogás alapvető-jellemzői:

a)-a-kisebbségi-jogokat-egyéni-jogokként-értelmezik,-s-elutasítják-a-kisebbségek-kollektív-jogait.²

b)-az-állampolgárok-közötti-egyenlőség-elvére-hivatkozva-elutasítják-a-kisebbségekkel-szembeni-pozitív-diszkrimináció-elvét,-sőt-egyesekek-kisebbségi-jogok-érvényesítésében-a-többség-diszkriminálását-látják,-ezért-a-különböző-dokumentumokban-(pl.-a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájához-fűzött-állásfoglalásban*)-külön kiemelik,-hogy-a-kisebbségi-jogok-érvényesítése-nem-érinthesi-hátrányosan-a-többségi nemzethez-tartozókat.

c)-a-szlovák-közvélemény-egy-része,-főleg-a-szlovák-nemzeti-Párt-tagjai-és-szimpatizánsai-a-kisebbségi-jogok-érvényesítésére-irányuló-törekvéseket-a-szlovák-állam-szuverenitása-és-területi-integritása-elleni-támadásnak-tartja-(a-magyarok-részéről-természetesen),-s-a-határrevíziótól-való-félelemtől-motiválva-elutasít-minden-olyan-elképzelést,-mely-a-kisebbségi-jogokat-valamely-földrajzilag-meghatározható-területhez-kötné.ezért-nemcsak-a-területi-autonómia-gondolatának-felvetését-kísérik-heves-reagálások,de-ez-a-magatartás-motiválja-azt-a-tényt-is,-hogy-pl.-a-kisebbségi-nyelvhasználati-jogokat-(kisebbségi-nyelvhasználati-törvény,-illetve-*Charta*)-nem-bizonyos-területhez-(közigazgatási-egységhez),-hanem-konkrét-településekhez-kötik.-ez-az-álláspont-fejeződik ki- abban- a- megfogalmazásban- is- (a *Chartához*- fűzött- nyilatkozatban),- hogy szlovákiában-nincsenek-regionális-nyelvek,-csak-kisebbségi-nyelvek-vannak.

d)-a-kisebbségi-jogokkal-kapcsolatban-képviselet-szlovák-álláspont-pozitívista-normatíva,-vagyis-csak-azt-tartják-jognak,-ami-valamely-konkrét-jogszabályban-expres- sis-verbis-megfogalmazódik,-amit-valamely-jogszabály-megenged-(jellemző-e-tekintet- ben-a-kisebbségi-nyelvű-településnevek,-ill.-vasútállomások-nevei-használatával-kap- csolatos-álláspont).

e)-a-kisebbségi-jogok-érvényesítését,-főleg-a-nyelvhasználat-kérdését-többé-kevés- bé-magánügynek-tekintik;-nyílt-(állami)-diszkrimináció-nincs,-de-az-állami-adminisztrá- ció-részéről-a-kisebbségek-támogatása-inkább-csak-deklaratív-jellegű.-Bizonyos-kisebb- ségi-jogokat-a-törvények-megengednek,-ezek-azonban-nem-érvényesülnek-automati- kusan,-hanem-csak-akkor,-ha-az-adott-jogot-a-kisebbség-(egy-adott-kisebbséghez-tar- tozó-személy)-igényli.-az-ide-vonatkozó-törvények-úgy-vannak-megfogalmazva,-hogy-a- kisebbségi-jogok-gyakorlása-az-állam-száma-á-ra-minél-kevesebb-„gonddal”-és-költséggel járjon.

f)-a-kisebbségektől-elvárják,-hogy-a-többségi-nyelvet-ugyanolyan-szinten-beszéljék, mint-az-egynyelvű-szlovákok;-elutasítják-viszont-azokat-a-felvetéseket,-melyek-szerint-a- kisebbségekkel-együtt-élő-szlovákoknak-is-el-kellene-sajátítaniuk-valamely-szinten-a

2- annak-ellenére-is,-hogy-például-a-kisebbségi-nyelvhasználati-törvény-kollektív-jogszabály. (jellegeből- adódóan- egyének- vonatkozásában- nem- is- értelmezhető.- vő.- kovács- 1996, 170-171-p.)

környezet- nyelvét.- sőt- a- szlovákokkal- szembeni- diszkriminációnak- tekintik- azt- az igényt,- hogy- a- kisebbségek- lakta- területeken- az- ügyfelekkel- kapcsolatban- levő- hivatalnokok- beszéljék- a- kisebbség- nyelvét- is.

a- kisebbségek- jogait,- s- ezen- belül- a- nyelvhasználati- jogokat,- illetve- az- egyes- nyelvek státusát- s- szlovákiában- több- törvény- is- szabályozza,- ezek- közül- a- legfontosabbak:- az alkotmány-(33.-és-34.-§),- az-1995.-évi-ún.-államnyelvtörvény,- az-1999.-évi- kisebbségi nyelvhasználati- törvény,- egyéb- jogszabályok- (pl.- a- közoktatási- törvény,- a- Büntető Törvénykönyv,- a- szlovák- Televízióról- és- a- szlovák- rádióról- szóló- törvény,- a- közérdekű információkról- szóló- törvény- stb.)- is- tartalmaznak- olyan- rendelkezéseket,- melyek- a- nem szlovák- anyanyelvűek- (nemzetiségűek)- nyelvi- jogaira- vonatkoznak.- s- szlovákia- továbbá ratifikálta- a- kisebbségvédelmi- keretegyezményt- és- elfogadta- a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját*- a- kisebbségek- jogaira- vonatkozóan- az- államközi- szerződések- (pl.- a- magyar- szlovák- alapszerződés)- is- tartalmaznak- rendelkezéseket.

a- fenti- törvényekre- érvényes,- hogy- a- kisebbségek- jogait- (s- ezen- belül- a- nyelvhasználati- jogokat)- egy- nemzetközileg- éppen- elfogadható,- minimális- szinten- garantálják (vö.-Lanstyák-1998,- s- zabó Mihály-2000/2002;- e- tekintetben- jellemző- az,- hogy- a- charta által- felkínált- lehetőségek- közül- s- szlovákia- melyeket- választotta)- a- fő- gondot- e- törvények- gyakorlati- alkalmazása- jelenti,- a- nyelvhasználati- törvények- közül- jellegzetesen- például- csak- az- államnyelvtörvény- végrehajtásának- szenteltek- figyelmet,- azt- ellenőrizték;- a- kisebbségi- nyelvhasználati- törvény- végrehajthatóságával- kapcsolatos- problémákat már- kevésbé- tartják- fontosnak.

az-államnyelvtörvény-módosítása

2010-ben- a- szlovák- parlament- jóváhagyta- az- 1995.- évi- nyelvtörvény- egyes- rendelkezéseinek- módosítását.- ezek- azonban- nem- vonatkoztak- a- magyarnak- mint- kisebbségi nyelvnek- a- hivatali- érintkezésben- való- használatára.- a- módosított- nyelvtörvény- 2011. január-1-jén- lépett- volna- érvénybe.- Ivan- Gašparovič- államfő- azonban- visszaküldte- a- törvényt- megfontolásra,- így- az- csak- egy- második- szavazás- után,- 2011-márciusában- lépett- hatályba.- az- egyik- legfontosabb- változás,- hogy- a- törvény- megsértéséért- pénzbírság- is- kiszabható;- ez- 50-től-2500-euróig-terjedő-összegben-lett- meghatározva- (vö.-9a.-§).

Bajnai- Gordon- magyar- és- Robert- Fico- szlovák- miniszterelnök- tárgyalásokat- folytatott a- nyelvtörvénnyel- kapcsolatban,- s- zécsény- városában- 2009.- szeptember- 10-én.- Itt- a magyar- sajtó- szerint- sikerült- a- magyar- félnek- kisebb- módosításokat- kicsikarnia- a- szlovák- vezetéstől.- Később- a- szlovák- diplomácia- ezeket- a- kedvezményeket- semmibe- vette.- a- felek- s- zécsényben- megállapodtak,- hogy- a- szlovák- államnyelvtörvény- vitás- kérdéseit a- törvényhez- kiadandó- végrehajtási- utasításban- rendezi- majd- a- szlovák- kormány,- a végrehajtási- utasításról- pedig- a- kisebbségi- vegyes- bizottságban- egyeztetnek,- a- tárgyalásokba- az- eBesz- t- is- bevonva.

2010-októberében- a- velencei- Bizottság- állásfoglalást- adott- ki- a- törvénnyel- kapcsolatban.- a- Bizottság- részletesen- elemezte- a- törvényt,- és- annak- módosítására- szólított- fel.

a- magyar- koalíció- Pártja- kezdeményezésére- 2010- októberében- aláírásgyűjtés indult- a- szabad- anyanyelvhasználat- követelése- végett.- a- közel- 34-000- támogató- aláírást- tartalmazó- petíciós- íveket- 2010-decemberében- átadták- a- parlament- elnökségi- irodájának.

a-szlovák-n emzeti-Párt-2011-ben-szintén-aláírásgyűjtést-kezdeményezett-a-kizárólagos-szlovák-nyelvhasználat-ügyében.-Petíciójuk-a-szlovák-társadalom-jelentős-támogatását-élvezte.-ősszegyűjtött-aláírásaik-száma-2012-januárjában-420-000-körül-volt, amely-ezáltal-teljesítette-a-népszavazás-kiírásának-számbeli-feltételét.

a-kisebbségi-nyelvtörvény-módosítása

a-2010-es-szlovákiai-parlamenti-választások-után-megalakult-kormány-lveta-r adičová kormányfővel-az-élen-a-kritikák-hatására-módosított-a-2009-ben-elfogadott-kisebbségi nyelv-törvényen.

a-kisebbségi-nyelvhasználati-törvény-legfontosabb-módosításai-közé-tartozik,-hogy itt-is-bevezették-a-szankciókat,-a-tájékoztatási-kötelezettséget,-valamint-a-más-törvényekben- biztosított- nyelvhasználati- jogokat- nagyrészt- egybegyűjtötték- és- egységes szerkezetbe-foglalták.-a-két-nyelvtörvényen-kívül-ugyanis-számos-más-törvény-is- rendelkezett-és-rendelkezik-a-mai-napig-is-nyelvhasználati-kérdésekről.-Ilyen-például-a-köz-ségek-kisebbségi-nyelvű-megnevezéséről-szóló-törvény,-amely-2011.-július-1-jétől-be-épült-a-kisebbségi-nyelvtörvénybe.-a-következő-az-információs-törvény,-amelynek-egyes-részei-szintén-átkerültek-a-kisebbségi-nyelvtörvénybe.-majd-a-polgári-és-büntető-eljárásokról-szóló-törvények,-az-oktatási-törvények,-jogszabályok-és-a-rádióról,-televízióról szoló-jogszabályok-stb.

a-módosítás-után-a-törvény-előírta,-hogy-a-kiszabható-pénzbírság-felső-határa-2500 euró.-a-magánszemélyek-azonban-nem-büntethetők.-az-elfogadott-törvény-szerint-a nyelvhasználati-küszöb-a-településenkénti-20%-ról-15%-ra-csökken.-Újabb-falvak-az-erről-szóló-jegyzékbe-vizont-csak-abbban-az-esetben-kerülhetnek,-ha-két-egymást-köve-tő-népszámlálás-megerősíti-a-nemzeti-kisebbségek-növekvő-számát-az-adott-telepü-lésen.-a-jegyzékből-való-törléshez-három-népszámlálás-adatai--és-a-15-százalékos-határ alá-csökkenés--szükségesek.

a-hivatalok-kötelesek-szlovák-és-magyar-nyelven-is-kiadni-a-születési-és-a-halotti anyakönyvi-kivonatokat,-és-a-hivatalos-ügyeket-a-lakosok-anyanyelven-is-elintézhetik.-a települések-önkormányzati-ülésein-a-képviselők-és-a-polgármester-jövähagyása-esetén az-adott-népcsoport-nyelven-is-lehet-beszélni.-az-anyakönyveket-azonban-továbbra-is szlovák-nyelven-kell-vezetni.

s zabómihály-g izella-szerint-(s zabómihály-2011,-17.-p.)-„tény,-hogy-a-2011.-március 1-jén-hatályba-lépett-törvény-enyhít-a-korábbi-szabályozáson,-a-nemzetközi-szakértők által-leginkább-kifogásolt-problémát-azonban-nem-orvosolja:-ez-pedig-az-államnyelv-törvény-és-a-kisebbségi-nyelvhasználati-törvény-közötti-egyenlőtlen-viszony”.

n-éhány-vélemény-az-államnyelvtörvény-módosításáról

nem-maradt-külföldi-véleménynyilvánítás-nélkül-a-frissen-megalkotott-nyelvtörvény-szólyom-László,-magyarország-akkori-köztársasági-elnöke-egyenesen-aggályosnak nevezte-a-módosított-nyelvtörvényt:-„az-anyanyelv-használatának-ilyen-szigorú-szankci-ókkal-fenyegetett-korlátozása-nem-csupán-a-szlovákiai-magyar-ság-érdekeit-és-eddig gyakorolt-jogait-sérti,-de-több-két-és-többoldalú-nemzetközi-megállapodás-szellemével,

egyes esetekben-betűjével-is-ellentétes.-Többszempontosságú-állam-homogén-nemzetállam-má-alakítása,-erőszakos-nyelvi-asszimiláció-az-európai-unió-értékrendjével-összeférhetetlen,-és-a-kisebbségeket-védő-mai-nemzetközi-jogrenddel-ellentétes.”³ Bajnai-gordon akkori-miniszterelnök-szerint-ez-a-törvény-jelentősen-rontja-a-magyar-szlovák-kapcsolatokat.-„nagyon-káros,-amikor-egyes,-megélhetési-nacionalizmust-folytató-szélsőséges szlovák-politikusok-a-kisebbségi-ügyet-használják-arra,-hogy-elfedjenek-valós-problémákat.-előnyös- lenne,-ha-a-belpolitika,-a-hatalmi-motivációk-kikerülnének-a-kétoldalú-kapcsolatokból,-és-a-kisebbségek-ügye-visszatérne-a-kapcsolatok-érintetetlen,-szent-dolgai közé.”⁴ s szlovák-részről-miloslav-kusý-politológus-így-nyilatkozott:-„ez-a-nyelvtörvény-egy teljesen-felesleges-jogszabály.-s-őt-káros,-mert-teljesen-feleslegesen-rontja-a-különböző anyanyelvű-polgárok-kölcsönös-viszonyát.-nem-kellett-volna-azt-még-módosítani,-mert már-az-eredeti-is-annyira-rossz,-hogy-azt-nem-lehet-jóvátenni,-hacsak-nem-úgy,-hogy érvénytelenítik-azt.”⁵ az-európai-Parlamentet-annak-elnöke,-j-erzy-Buzek-képviselte,-aki úgy-nyilatkozott,-hogy-a-törvény-ellentétes-a-demokrácia-alapelveivel.

s szlovákiai-magyar-csoportosulások-és-kezdemenyezések-a-magyar-nyelv megmentéséért

a- magát- magyarnak- vallók- döntő- többsége- (több- mint- 90%-a)- dél-szlovákiának- a magyarországgal-határos-déli-sávjában,- mintegy-8400-négyzetkilométernyi-összefüggő területen-él.-a-legnagyobb-magyar-tömböt-a-délnyugat-szlovákiában-Pozsonytól-az-Ipoly mentéig-élő-magyarság-alkotja.-Ide-tartozik-a-leghomogénebb-magyar-területek-számitó-csallóköz,-a-mátyusföld,-a-vág-és-a-garam-közi-területek-és-az-Ipoly-mente magyarsága.-a-második-nagy-magyar-településterületet-a-nógrádi,-gömöri-és-kassai-medencei-magyarság-alkotja.-a-harmadik-nagy-tömböt-pedig-a-Bodrogköz-és-ungvidék magyarsága.-a-tömbmagyarságon-kívül-jelentősebb-nyelvszigetet-alkot-a-nyitra-környéki-magyarság.-s szlovákia-jelenlegi-közigazgatási-felosztása-szerint-a-szlovákiai-magyarok-az-ország-nyolc-megyéjéből-négyben-haladják-meg-a-10%-ot.-a-nyitrai,-a-nagyszombati,-a-besztercebányai-és-a-kassai-megyében.-jelentősebb-számú-magyar-még-a-pozsonyi-megyében-él,-így-a-többi-régióban-elhanyagolható-a-magyarok-számára. s szlovákiában-összesen-523-olyan-település-van,-ahol-a-magyarok-részaránya-meghaladja-a-10%-ot,-ezen-belül-pedig-435-település,-amelyben-magyar-többség-van. ezeknek-a-településeknek-a-nagy-része-azonban-kis-lakosságszámú-falu,-és-csupán-14 városban-haladja-meg-a-magyarok-aránya-az-50%-ot.-a-magyarok-59,3%-a-ötezer-nél kisebb-lélekszámú-falvakban-lakik.⁶

3- a-magyar-köztársaság-elnöki-hivatalának-közleményéből.-*Népszabadság* online,-2009.augusztus-3.-http://nol.hu/belfold/solyom_laszlo_a_nemzetkozi_joggal_ellentetes_a_szlovak_nyelvtorveny

4- a-kisebbségek-ügye-szent-és-sérthetetlen-(magyar-nyelven).-Info-r-ádió,-2009.-szeptember 3.,-17:24

5- Interjú-miroslav-kusý-politológussal.-s-zabad-Újság,-2009.-november-18.- (oriskó-n-orbert írása)

6- http://hu.wikipedia.org/wiki/szlovákiai_magyarok

a-k étnyelvű-d él-s zlovákiáért-elnevezésű-mozgalom

a-k étnyelvű-d él-s zlovákiáért-mozgalom,-egy-nonprofit-szervezet,-amely-2011-ben-ala-kult,-s-a-Facebook-internetes-közösségi-portálon-hirdeti-magát.-„k ik-vagyunk?-o lyan-fel-vidéki-aktivisták,-akik-nehezményezik,-hogya-magyar-nyelv-mindinkább-háttérbe-szo-rul-d él-s zlovákiában,-pedig-anyanyelvünk-vizuális-és-verbális-használatára-törvény-adta-jogunk-van.-elfogadhatatlannak-tartjuk,-hogya-dél-szlovákiai-vállalkozók-egy-része-nem-tiszteli-meg-magyar-ajkú-ügyfeleitz-azzal,-hogyan-anyanyelvükön-is-megszólítja-őket--ezen-az-európaiatlan-és-diszkriminatív-gondolkodásmódon-szeretnénk-változtatni.”

a-szervezet-felhívja-a-magyar-nyelven-beszélő-lakosság-figyelmét-arra,-hogya-vannak-jogai,-amelyeket-érvényesíteni-kell.-j oga-van-például-a-magyar-nyelvű-helységnevtáblák-hoz-az-ún.-táblatörvény-alapján.-ez-a-mozgalom-fő-alapelve.-a-mozgalom-2011-októberé-ben-készített-egy-felmérést.-e-vizsgálat-felderítette,-hogya-legalább-34-település-76-magyar-táblája-hiányzott.-a-mozgalomnak-a-közútkezelő-vállalathoz-intézett-levelére-kapott-válaszból-kiderült,-hogya-vállalat-a-táblákat-pótolni-szándékozik.-Több-szlovákiai-magyar-politikus-szintén-levelet-intézett-a-közútkezelő-társasághoz,-ahonnan-ugyanazt-a-választ-kapták.-a-társaságot-a-törvénysértés-miatt-pénzbírsággal,-büntetéssel-is-fenyegették.

a-k étnyelvű-d él-s zlovákiáért-mozgalom-aktivistái-egy-időszakban-végigjárták-az-érintett-falvakat,-és-megállapították,-hogya-ez-a-törvénysértő-helyzet-nem-változott.-sehol-nem-voltak-fellelhetőek-a-táblák.-a-mozgalom-aktivistái-ezért-a-táblák-alá-egy-három-nyelven-írt-feliratot-helyeztek-el,-mely-figyelmeztet-a-törvénysértésre:-„ezen-a-településen-a-törvény-értelmében-kötelező-feltüntetni-a-helység-nevét-a-nemzeti-kisebbség-nyelvén-is.-a-tábla-hiánya-törvénysértés!”⁷ a-mozgalom-aktivistái-egyébként-nemcsak-a-táblák-feliratára-hívják-fel-a-figyelmet,-hanem-arra-is,-hogya-hogyan,-hol,-milyen-módon-lehet-intézni-a-hivatalos-ügyeket-magyarul.

Táblaakció

a-szervezet-tevékenységének-egyik-formája-az-ún.-matricázás,-vagyis-a-különbéle-objek-tumok-matricákkal-való-megjelölése.-a-matrica-a-szervezet-reményei-szerint-cselek-vésre-készíteti-azokat-a-vállalkozókat-és-intézményeket,-melyek-eddig-nem-voltak-követ-kezetesek-a-kétnyelvű-nyelvhasználat-területén.⁸

a-k étnyelvű-d él-s zlovákiáért-elnevezésű-mozgalom-egy-nemes-célt-tűzött-ki-maga-elé: azokon-a-településeken,-ahol-nincsenek-magyar-nyelvű-helységnevtáblák,-a-törvény-érte-lmében-a-szervezet-aktivistái-egy-jól-irányított-akció-keretén-belül-felállítják-azokat.

ez-a-mozgalom-egyebek-mellett-felállalta-azt-is,-hogya-sorra-járja-s-zlovákia-magyar-lakta-településeit-és-megismerteti-az-embereket-a-jogaikkal.-Ilyen-előadások-voltak-pél-dául-k ürtön⁹ vagy-k omáromban.-a-fiatal,-értelmiségi-aktivisták-ismertették-az-ún.-táb-lat-törvényt,-illetve-egy-színvonalas-kiállítással-lepték-meg-az-érdeklődőket.

7- <http://www.felvidek.ma/felvidek/kozelet/31962-ujabb-tablaakcio>

8- <http://www.facebook.com/ketnyelvu#!/ketnyelvu?sk=info.-a-dél-szlovákiai-települések-két-nyelvűségének-kérdéséhez-vö.-mrva-s-zilvassy-2011>.

9- k ürt-(strekov)-az-érsekújvári-járás-települése

anyanyelvünkért-Polgári-Társulás

2009-ben alakult meg az anyanyelvünkért-Polgári-Társulás. elérhetőségük megtalálható a Facebook-közösségi-portálon. a társulás célja: „s zeretnénk megerősíteni a gondolatot, hogy szlovákia nem egynyelvű ország, de több nemzetiség otthona is. Felvesszük a kapcsolatot szlovákia minden olyan szervezetével, amelynek fontos, hogy mi, szlovákiai nemzeti kisebbségekhez tartozók, valóban otthon érezzük magunkat szlovákiában. sajnos több akadály is van annak, hogy a nemzeti kisebbségek teljes életet élhessenek szlovákiában: nyelvhasználatuk törvények közé van szorítva, ráadásul a nemzeti kisebbségek még kivívott jogaikkal sem élnek maradéktalanul. azon dolgozunk, hogy a nemzeti kisebbségek megismerjék nyelvhasználati jogukat, segítséget kapjanak ahhoz, hogy anyanyelvüket használják, illetve pozitív példákat szeretnénk bemutatni a működő-többynyelvűségre.”¹⁰

1. ábra. az anyanyelvünkért-Polgári-Társulás-logója

Forrás: <http://www.facebook.com/pages/anyanyelvünkért-Polgári-Társulás/102382346464564>

anyanyelv-használati-útmutató

2012. március 29-én az *Új Szó* című szlovákiai magyar napilap mellékleteként megjelent egy kis füzet, amelynek a címe: *Nyelvi jogok Szlovákiában. Anyanyelv-használati útmutató* (cúth-Horony-Lancz-2012). a somorjai-székhelyű Fórum-kisebbségkutató Intézet állította össze abból a célból, hogy a szlovákiai magyarság tisztában lásson a jogait illetően. a kiadvány elején megállapítatik, hogy a benne foglaltak a 2012. március 1-jei jogállapotot tükrözik, azaz a kiadvány a hatályos kisebbségi nyelvtörvény szerint bemutatja a szlovákiai magyarok nyelvi jogait. Tartalmazza a Polgári-és-Politikai

10.- www.facebook.com/pages/anyanyelvünkért.../

jogok- nemzetközi-egységománya- alapján- a- kisebbségek- jogait.- Ismerteti,- hogy- hol lehet- magyarul- beszélni,- hova- fordulhat- panasszal- a- lakosság,- ha- megsértették- nyelvi jogait,- ill.- szlovákia- mely- településein- kötelező- biztosítani- a- magyar- nyelv- hivatali- használatát.- a- dokumentum- arra- ösztönöz,- hogy- mindenki- bátran- beszéljen- az- anyanyelvén, például- ne- váltson- mindjárt- szlovák- nyelvre- az- üzletekben.

egy-kérdőíves-felmérés-tanulságai

szlovákiában- a- parlament- 1995.- november- 15-én- törvényt- fogadott- el- a- szlovák köztársaság- államnyelvről,- olyat,- amely- diszkriminatív,- és- erősen- korlátozza- a- nemzetiségek- nyelvhasználatát.- az- államnyelvtörvény- ismeretéről- mikrofelmérést- készítettünk- a- szlovákiai- magyar- értelmiségiek- egy- kis- csoportjában- Lanstyák- Istvánnal- 1997- decemberében.- a- kérdőíves- vizsgálattal- az- volt- a- célunk,- hogy- képet- kapjunk- a- szlovákiai- magyar- értelmiség- képviselőinek- az- 1995- novemberében- elfogadott- nyelvtörvény- nyelv- kapcsolatos- ismereteiről- (vö.- simon- 2002).- az- adatközlők- felkérésünkre- egy- – Lanstyák- István- által- készített- – harminc- kérdésből- álló- kérdőívet- töltöttek- ki,- minden- esetben- a- személyes- jelenlétünkben,- s- az- egyes- kérdések- megválaszolásához- semmilyen- segédanyagot- nem- használhattak.- megemlíthetjük,- hogy- több- középiskolai- tanár- adatközlő- nem- vállalkozott- a- kérdőív- kitöltésére,- s- ezt- azzal- indokolta,- hogy- „nem- ért- a- nyelvtörvényhez”.

alapvető-feltételezésünk- akkor- az- volt,- hogy- az- adatközlők- nagy-része:-(1)-nem- ismeri- behatóan- a- nyelvtörvényt,-(2)-azt- antidemokratikusnak,- az- előzőhöz- – az- 1990- ben- elfogadott- hivatalos- nyelvről- szólóhoz- – képest- szigorúbbnak- tartja.

2012- ben,- tizenöt- évvel- később,- lényegében- hasonló- feltételek- mellett,- megismételtem- a- felmérést.- a- feltételezésem- az- volt,- hogy- némileg- jobb- eredményt- kapok- az- adatközlőknek- az- államnyelvtörvénnyel- kapcsolatos- ismereteiről.- az- alábbiakban- e- felmérés- néhány- tapasztalata- következik.

az-adatközlőkről

a- kérdőívet- 1997- ben- 53- adatközlő- töltötte- ki,- 73,6%-uk-(39)-nő,- 26,4%-uk-(14)-férfi.- a- megkérdezett- szlovákiai- magyar- értelmiségi- adatközlőknek- csak- a- 32,1%-a-(17)-olvasta- a- nyelvtörvényt,- 64,2%-a-(34)-nem- olvasta- semmilyen- nyelven- sem- a- nyelvtörvényt, csupán- hallott- róla,- ill.- a- mindennapi- életében- szerezhetett- róla- tapasztalatot.- 18,9%-uk-(10)-egyszer- olvasta,- 9,4%-uk-(5)-többször- is- elolvasta,- s- mindössze- 3,8%-uk-(2)-tanulmányozta- át- alaposan- a- nyelvtörvényt.

2012- ben- a- kérdőívet- 223- adatközlő- töltötte- ki,- 65,0%-uk-(145)-nő,- 35,0%-uk-(78)-férfi.- Tanárok,- egyetemi- oktatók- és- hallgatók,- ill.- ismerőseink- köréből- választottuk- ki- őket.- a- középiskolai- tanár- vagy- oktató- az- adatközlők- 30,9%-a-(69)- a- selye- jános- egyetem- hallgatója- 37,2%-uk-(83)- 97,8%-uk-(218)- magyar- nemzetiségű,- 2,2%-uk-(5)- szlovák;- 99,6%-uk-(222)- magyar- anyanyelvű,- 0,4%-uk-(1)-szlovák.

néhány-adat-az-államnyelvtörvény-ismeretéről

az-alábbi-táblázatban-láthatjuk,-hogya-második,-2012-es-felmérés-alkalmával-az-adat-közlőknek-még-kevésbé-vannak-beható-ismereteik-a-nyelvtörvényről,-mint-korábban.

1. táblázat. az-államnyelvtörvény-szövegének-ismerete

Az államnyelvtörvény szövegét		
Válaszok	Abszolút szám	Százalék
nem olvastam, nem is hallottam erről a törvényről	2	0,9
nem olvastam, de hallottam a törvényről	163	73,1
egyszer olvastam	39	17,5
többször is olvastam	10	4,5
behatóan tanulmányoztam	5	2,2
Egyéb	4	1,7
Összesen	223	100,0

1997-ben-az-adatközlők-94,3%-a-(50)-igaznak-tartotta-azt-az-állítást-(19.-kérdés),-hogya: „a-fogyasztó-védelmének-érdekében-kötelező-az-államnyelv-alkalmazása-a-hazai,-ill.-az-importált-áru-tartalmának-megjelölésekor.-ezek-más-nyelvre-is-lefordíthatóak,-de-az-idegen-nyelvű-szöveg-csak-az-azonos-nagyságú-államnyelvű-felirat-után-következik.” ebben-minden-bizonytal-gyakorlati-tapasztalataik-is-vannak-az-adatközlőknek.

a-2012-es-eredményeket-az-alábbi-táblázatban-láthatjuk.-a-korábbi-adatokhoz-képest 14,9- százalékkal-kevesebb-azoknak-az-adatközlőknek-a-száma,-akik-a-fenti-állítást igaznak-tartották,-azaz-helyesen-választottak.

2. táblázat. az-importált-áru-tartalmának-megjelölésekor-kötelező-az-államnyelv-használata

A fogyasztó védelmének érdekében kötelező az államnyelv alkalmazása a hazai, illetve az importált áru tartalmának megjelölésekor. Ezek más nyelvre is lefordíthatóak, de az idegen nyelvű szöveg csak az azonos nagyságú államnyelvű felirat után következik.		
Állítás	Abszolút szám	Százalék
Igaz	177	79,4
Hamis	8	3,6
Nem tudom megítélni	35	15,7
Egyéb	3	1,3
Összesen	223	100,0

1997-ben-az-adatközlők-92,5%-a-(49)-igaznak-tartotta-azt-az-állítást-(15.-kérdés),-hogya: „a-polgárok-a-közszolgálati-intézményeknek-címzett-írásbeli-beadványaikat-az-állam-nyelvén-terjesztik-elő.”

2012-ben a korábbi adatokhoz képest 28,8 százalékkal kevesebb azoknak az adatközlőknek a száma, akik az állítást igaznak tartották, azaz helyesen választottak.

3. táblázat. az írásbeli beadványok nyelve

A polgárok a községszolgálati intézményeknek címzett írásbeli beadványaikat az állam nyelvén terjesztik elő.		
Állítás	Abszolút szám	Százalék
Igaz	142	63,7
Hamis	48	21,5
Nem tudom megítélni	26	11,7
Egyéb	7	3,1
Összesen	223	100,0

az 1997-es adatok alapján az adatközlők 67,9%-a (36) szerint: „államnyelven ebben a törvényben a szlovák nyelv kodifikált változatát kell érteni” (12. kérdés).

2012-ben a fenti állítást az adatközlők jóval kisebb arányban, 12,3 százalékkal kevesebben tartották igaznak, egyébként ez a helyes válasz.

4. táblázat. az államnyelv a szlovák nyelv kodifikált változata

Államnyelven ebben a törvényben a szlovák nyelv kodifikált változatát kell érteni.		
Állítás	Abszolút szám	Százalék
Igaz	124	55,6
Hamis	12	5,4
Nem tudom megítélni	80	35,9
Egyéb	7	3,1
Összesen	223	100,0

„az üzletekben, szórakozóhelyeken és más nyilvános helyeken [...] a szlovák állampolgárok az egymás közötti kommunikációban kötelesek a szlovák nyelvet használni, amennyiben a kommunikációnak nem szlovák állampolgárságú résztvevője is van, más nyelvek is használhatók.” (21. kérdés; ezt ilyen formában nem tartalmazza a nyelvtörvény, csak mintegy kísérletképpen szerepel a kérdőívben.) 1997-ben az adatközlők 54,7%-a (29) nem tartotta igaznak, érdekes viszont, hogy ugyanakkor 20,8%-a (11) igaznak tartotta!

adataink szerint 2012-ben még többen, 5,2 százalékkal nagyobb arányban tartották igaznak az állítást az adatközlők.

5. táblázat. a-szlovák-állampolgárok-az-egymás-közötti-kommunikációban-kötelesek-a-szlovák-nyelvet-használni

Az üzletekben, szórakozóhelyeken és más nyilvános helyeken (állomásépület, közlekedési járművek, közterületek stb.) a szlovák állampolgárok az egymás közötti kommunikációban kötelesek a szlovák nyelvet használni. Amennyiben a kommunikációnak nem szlovák állampolgárságú résztvevője is van, más nyelvek is használhatók.		
Állítás	Abszolút szám	Százalék
Igaz	58	26,0
Hamis	119	53,4
Nem tudom megítélni	39	17,5
Egyéb	7	3,1
Összesen	223	100,0

1997-ben-kevésbé-voltak-biztosak-az-adatközlők-abbán-a-kérdésben,-hogy-az-állam-nyelvtörvény-szabályozza-e-a-kisebbségi-nyelvek-használatát-(10.-kérdés).-37,7%-uk-(20)-szerint-nem-szabályozza,-54,7%-uk-(29)-szerint-szabályozza,-s-7,5%-uk-(4)-más-választ-adott.-magában-a-törvényben-ez-olvasható:„a-törvény-nem-szabályozza-a-nem-zetiségi-kisebbségek-és-az-etnikai-csoportok-nyelvének-használatát.-ezeknek-a-nyelveknek-a-használatát-külön-törvények-szabályozzák.”

2012-ben-helyesen-válaszolt-a-kérdésre-az-adatközlők-8,1-százaléka.-ez-csaknem-30-százalékkal-kevesebb,-mint-a-korábbi-felmérésben-kapott-válasz.

6. táblázat. az-államnyelvtörvény-szabályozza-e-a-kisebbségi-nyelvek-használatát?

Az államnyelvtörvény		
Válaszok	Abszolút szám	Százalék
nem szabályozza a kisebbségi nyelvek használatát	18	8,1
szabályozza a kisebbségi nyelvek használatát	182	81,6
nem tudom megítélni	11	4,9
egyéb	12	5,4
Összesen	223	100,0

az-2012-es-adatok-összegzésekképpen

a- megkérdezett- szlovákiai- magyar- értelmiségi- adatközlőknek- csak- a- 24,2%-a- (54) olvasta- a- nyelvtörvényt,- 73,1%-a- (163)- nem- olvasta- semmilyen- nyelven- sem,- csupán hallott- róla,- ill.- a- mindennapi- életében- szerezhetett- róla- tapasztalatot.- 17,5%-uk- (39) egyszer- olvasta,- 4,5%-uk- (10)- többször- is- elolvasta,- s- mindössze- 2,2%-uk- (5)- tanulmányozta- át- alaposan- a- nyelvtörvényt.- ez- az- eredmény- jóval- rosszabbnak- minősíthető, mint-amilyet-a-korábbi-felmérés-alkalmával-tapasztaltunk.

az-alábbi-táblázatban-az-1997-ben-és-a-2012-ben-végzett-felmérések-eredményeinek-összefoglalása-látható.-

7. táblázat. az-államnyelvtörvény-ismerete-1997-ben-és-2012-ben

A nyelvtörvény ismerete	1997-ben	2012-ben
Nem olvasta semmilyen nyelven sem a nyelvtörvényt, csupán hallott róla	64,2% (34)	73,1% (163)
Egyszer olvasta	18,9% (10)	17,5% (39)
Többször is elolvasta	9,4% (5)	4,5% (10)
Alaposan áttanulmányozta	3,8% (2)	2,2% (5)
Egyéb	3,8% (2)	2,7% (6)

Zárszó

Feltételeztem, hogy a demokratizálódó társadalmi életnek, ill. a nagyobb-mértékű információáramlásnak köszönhetően az értelmiség nagyobb számarányban érdeklődik a nyelvtörvények iránt, ill. nagyobb arányban ismeri a nyelvtörvényeket azok módosított változatában, mint a korábbi időkben. Ez az elvárásom azonban nem teljesült.

Irodalom

- cúth-csaba-Horony-ákos-Lancz-attila-2012.- *Nyelvi jogok Szlovákiában. Jazykové práva na Slovensku. Anyanyelv-használati útmutató.* somorja, Fórum-kisebbségkutató-Intézet.
- gyöngyösi-józsef-1989.- *Államalkotó nemzetiségek.* Bratislava, madách.
- gyurgyik-lászló-2001.- *Népszámlálás. A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település-és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években.* Pozsony, kalligram könyvkiadó.
- kovács-péter-1996.- *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem.* Budapest, osiris-kiadó.
- kusý, miroslav-1996.- *The Hungarian minority in Slovakia under the conditions of the Slovak nation-state.* Perspectives, 6-7, 63-74. p.
- kusý, miroslav-1998.- *Čo s našimi Maďarmi?* Bratislava, kalligram.
- lanstyák-istván-1998.- a szlovák nyelvtörvény és a szlovákiai magyarok. In: nádor-orsolya-komlós-attila-(szerk.): *Kiút a csapdából.* Budapest, magyar nyelv-és-kultúra nemzetközi-Társasága, anyanyelvi-konferencia, 79-99. p.
- mrva-marianna-szilvássy-tímea-2011.- kétnyelvűség a dél-szlovákiai településeken. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 13. évf. 1. sz. 37-58. p.
- simon-szabolcs-2002.- szlovákiai magyarok és nyelvtörvények. In: kontra-miklós-és-Hattyár-Helga (szerk.): *Magyarok és nyelvtörvények.* az v. nemzetközi-Hungarológiai-kongresszus (jyväskylä, 2001. augusztus-6-10.)- „magyarok és nyelvtörvények”-c.-szimpóziumának-tanulmányai.-Budapest, Teleki-László-alapítvány, 25-52. p.
- sabó-mihály-gizella-2000/2002.- Törvény-és-gyakorlat: a szlovákiai kisebbségek nyelvi-jogai az 1999. évi kisebbségi nyelvhasználati törvény tükrében. In: Lanstyák István-sabó-mihály-gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában.* Tanulmányok és dokumentumok. Pozsony, kalligram-könyvkiadó, 48-62. p.

- szabómihály- gizella- 2011.- a- szlovák- nyelvpolitika- és- a- nyelvhasználat- jogi- szabályozása szlovákiában- a- rendszerváltozás- után.- In- szabómihály- gizella- Lanstyák- István (szerk.):- *Nyelv.- magyarok- szlovákiában,- VII.- kötet.-* somorja,- Fórum- kisebbségkutató Intézet,- 11-26.-p.
- varga- sándor- (szerk.)- 1993.- *Magyarok Szlovákiában. Adatok, dokumentumok, tanulmányok.* Pozsony,- nemzetiségi- dokumentációs- centrum.

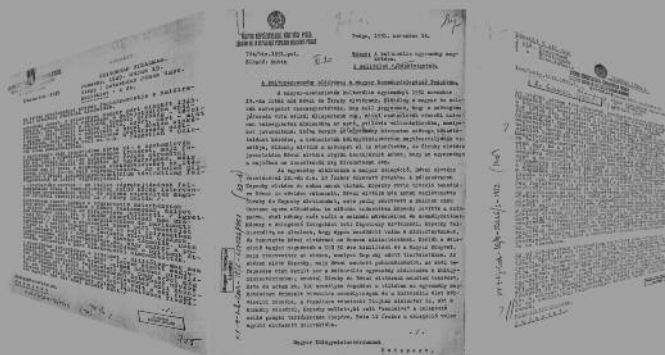
SzaBoLcs Simon

Hungarians In Slovakia and The most recent Language Laws

This study deals with the most recently adopted language law in Slovakia. It examines whether the Hungarian intellectual informants from Slovakia (223 people) are aware of the Slovak language law and the law on the use of minority languages. The study compares data with the similar study written ten years ago. The research also seeks answers to the question of people's attitude towards the language laws determining their lives.

IRATOK A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYARSÁG 1948-1956 KÖZÖTTI TÖRTÉNETÉHEZ II

Szerkesztette
Popély Árpád

FÖNTES HISTORIAE HUNGARORUM 5

Fórum Kisebbségkutató Intézet

VolgT VILmos

magyar---szlovák---német-esetragok- vizsgálata--és-ennek-tanulságai

a-közelmúltban-(2013.-augusztus-végén)-sikeresen-védte-meg-vízkeleti-László-Magyar esetragok vizsgálata szlovák és német ekvivalensek egybevetésével (kontrasztív nyelvészeti kutatás) c.-doktori-értekezését-a-k onstantin-Filozófus-egyetem,-n yitra--k özép-európai-nyelvek-és-kultúrák-Intézetében.

magam- a- dolgozat- egyik- bírálója- voltam,- és- örömmel- fogadtam- el.- mivel- mind- a- téma,- mind- a- feldolgozás- módja- további- kérdéseket- is- felvet,- most- ezeket- szeretném- összegezni.

a-magyar-nyelvű-értekezés-előszót,-bevezetést-és-5-(részletesen-tagolt)-fejezetet-tartalmaz.-a- dolgozat-elején-külön-megfogalmazta-a-szerző-a-disszertáció-célját,-a-6.-fejezet-pedig-„a-disszertáció-hasznossága”-címet-viseli-(sőt-ebben-négy-tanítási-óravázlat-is-található),-és-ez-után-még-külön-összefoglalás-is-olvasható.-a- dolgozat-törzsszövege-100-lapot-tesz-ki.-j-ól-látszik,-hogy-a-jól-felkészült,-már-nem-is-olyan-fiatal-szerző-évtizedek-óta-foglalkozik-a-magyar-nyelv-kontrasztív-vizsgálatával,-mindezt-összekapcsolva-a-nyelvtanítással.-mind-tudományos,-mind-gyakorlati-szempontról-fontos-munka.

minden- nyelvben- fontos- a- mondatok- összeszerkesztését- szolgáló- „esetek”- és- az- ezeket-szolgáló-előljáró(szó)k-vagy-ragok-szerepe.- ezt- a- nyelvtanulásban-is- így- értik.- a- magyar,- szlovák- és- német- nyelv- esetei- különböznek- egymástól,- azonban- e- nyelvek- olyan- közel- állnak- egymáshoz,- hogy- pontosan- és- gyakorlati- módon- is- összevethetők- egymással.

minthogy-a-szerző-nézeteivel-és-feldolgozásmódjával-egyetértek,-az-ilyen-részekre-a-következőkben- nem- térek- ki.- n- em- foglalkozom- azzal- sem,- milyen- konkrét- formában- lehet- mindezt- az- oktatásba- bevonni-- a- szerző- ezt- is- megtette.- a- dolgozatban- nem- végtelen-sok-példát-mutat-be-(ezek-különbségeit-is-felsorolva),-hanem-igen-gondosan-kiválasztott-néhány-példát-használ,-ám-ezeket-több-szempontról-is-bemutatja.

voltaképpen- az- iskolai- nyelvtanítás- keretében- és- számára- készült- a- dolgozat- szerencsésnek-tartom,-hogy-„a-szlovák-mint-második-nyelv”-és-„a-német-mint-idegen-nyelv”-kérdéskörét-külön-is-tárgyalta-a-szerző,-a-szlovákiában-végre-elismert-ilyen-felfogás-keretében.-az-is-érthető,-hogy-nem-az-„összes”-esetet,-prepozíciókat/előljárószókat-vizsgálta,-hanem-csak-a-legfontosabbakat.-az-is-természetes,-hogy-ugyan-a

magyar-nyelvből-indul-ki,-ám-mind-a-szlovák,-mind-a-német-példák-esetében-ugyan-olyan-gondos-áttekintést-ad.

Igen-hasznosnak-tartom,-hogya-„kontrasztív”-vizsgálat-nem-korlátozódik-csak-két-nyelvre,-hanem-három,-egymáshoz-közel-álló,-mégis-felépítésükben-különböző-nyelvet-mutat-be.-Bárhogy-is-vetette-volna-össze-két-nyelv-adatait,-ez-csak-egy-a-≠-Á-képletet-adna-(„a”-nyelv-nem-azonos-„nem-a-nyelvvél”).-a-három-nyelv-kölcsönös-bemutatása-viszont-egy-háromdimenziós-modellt-eredményezhet,-amely-éppen-az-egymáshoz-viszonyítás-sokkal-általánosabb-felfogását-képvisele.-a-szerző-ugyan-ilyesfajta-modell-segítségével-dolgozott--ám-ezt-egyértelműbben-bemutathatta-volna,-akár-egy-„kocka”-ábra-segítségével-is.-Ha-mondjuk-egy-hurkapálcikákból-összerakott-kocka-csúcsaira-helyez-zük-a-magyar,-szlovák-és-német-eseteket/ragokat,-itt-mindig-mindegyik-kiemelt-pont-többdimenziós-összefüggéseket-mutat.-ez-a-megoldás-jobban-érzékelte-volna-azt-is,-hogy-az-ilyen-nyelvreírás-még-milyen-sok-más-esetben-is-hasznosítható--és-mennyire-kontrasztív-jellegű.-[egyébként-az-ilyen-„szemléltetést”-a-diákok-igen-kedvelik,-érdemes-ezeket-használni-az-iskolákban!]

s-okunk-véleménye-szerint-szilárd-és-korszerű-nyelvtudományi-héttér-nélkül-szinte-lehetetlen-az-eredményes-(különösen-az-iskolai)-nyelvtanítás.-vízkeleti-jól-hasznosítja-a-modern-magyar-nyelvészek-eredményeit.-s-szlovák-magyar-nyelvtanítási-felfogásban-misad-k-atalin-nézetét-alkalmazta.-n-em-tudom-megítélni,-hiányzik-e-a-disszertáció-szakirodalmi-háttéréből-érdemes-mai-szlovák-nyelvtudományi-munka?-a-korai-(ekkor-még-inkább-nyelvtudós)-František-miko-műveit-nem-találom-a-hivatkozások-között.-[a-dolgozat-vitájában-mások-is-hivatkoztak-arra,-hogya-„prágai-nyelvtudományi-iskola”-eredményei-mindmáig-hasznosíthatóak,-és-hatásuk-a-szlovák-nyelvészetben-is-felismerhető.]-a-mai-német-nyelvtudomány-pedig-olyan-gazdag-és-sokrétű,-hogy-erről-alighanem-csak-egy-két-német-szakembernek-lehet-áttekintése.

Imponáló-a-dolgozatban-a-magyar-nyelvtudományi-háttér-(antal-László-az-esetekről,-k-iefer-Ferenc-a-morfológiáról,-mások-a-szófajelméletről,-k-enesei-István-az-igei-vonzatkeretről,-Tolcsvai-nagy-g-ábor-a-kognitív-szemantikáról-stb.)--néha-akár-egymástól-igazán-eltérő-nézeteket-hasznosított-vízkeleti.-Leginkább-az-eredetileg-a-francia-Tesnière-s-kijelölte-valenciaelmélet-(ennek-Forgács-Tamás-adta-magyar-folytatása)-hatott-rá.-Természetesen-az-új-frazeológia-(főként-német-magyar-vonatkozásban-Földes-csaba-és-s-zúcs-Tibor)-közvetlen-példája-volt-a-szerzőnek.-Budapesten-is-imponáló- lenne-az-ennyire-széles-tájékozódás,-annál-inkább,-mivel-a-dolgozatíró-nemcsak-említi-a-felsorolt-szerzőket,-hanem-hasznosította-is-eredményeiket.-ugyanakkor-ezt-a-sokféle-nyelvtudományt-mintegy-antológiaként-használja:-arra-nem-tér-ki,-melyik-nyelvész-miért-érvelt-úgy,-mi-volt-az-egy-kutatás-célja.

könnyű-ilyen-példát-említeni.-a-dolgozatban-is-felvetődik-az-a-probléma:-hány-eset-van-a-magyar-nyelvből-vízkeleti-itt-utal-az-„akadémiai”-magyar-nyelvtanra,-ahol-Tompa-józsef-és-munkatársai-„extenzív-teljességre”-törekedtek,-nehogy-valamilyen,-„esetre-hasonlító”-forma-kimaradjon.-a-másik-forrás-antal-László,-aki-csak-a-„100%-osan”-eset-jellegű-megoldásokat-sorolta-fel.-az-ő-célkitűzése-nyelvelméleti-volt.-Természetesen-az-általános-vagy-középiskolában-nem-„eset”-elméleteket,-hanem-az-esetek-pontos-használatát-kell-tanítani.-viszont-az-igen-hasznos,-ha-a-tanár-és-a-tankönyv-tud-az-ilyen-elméleti-háttérrel.-különösen-azért,-hogya-szlovák-és-német-összehasonlítás-ilyen-módon-is-értelmezhető-legyen.

Persze,- még- így- sem látott- minden- fontos- magyar- nyelvészeti- művet- a szerző. apróságokat-nem-említettünk.-Talán-ezek-közül-a-frazeológia-bemutatása-nevezhető-egy-oldalúnak-vízkeletinél.-sajnálom,-hogya-nyelvészetben-túlmutató,-„műfaji”-és-„kulturális”-frázisértelmezést-nem-vette-figyelembe.-azt,-hogyezen-mit-értek,-dolgozatomban--a-frázis-tipológiája-(műfajelméleti-és-más-szempontról)-,-a-101 írás *Pusztai Ferenc tiszteletére* c.-kötetben-(2006)-elmondtam.-ennek-nemcsak-tudománytörténeti-részei, hanem-a-bemutatott-rendszerezés-is-hasznosítható-lett volna.

magam- a- disszertáció- elején- határozottan- hangsúlyoztam- volna,- hogy- nem- a „beszélt-nyelv”,-hanem-egy-„korrekt”-nyelv-használatát-mutatja-be-dolgozat.-vagyis-egy „szabályos”-rendszer-tárgyal--nem-pedig-azt,-amilyen-a-köznap-nyelvhasználat.-Itt nem- a- szóbeli- és- írott- nyelv- különbségéről- vagy- a- dialektusok- és- az- irodalmi- nyelv különbségéről- van- szó.- ezzel- kapcsolatban- még- arra- is- utaltam- volna,- hogy- egy- ilyen „korrekt”-nyelvi-minta-kodifikálása-más-időben-és-másként-ment-végbe-a-németben,-a magyarban,-meg-a-szlovákban.-minthogy-a-tanításban-olyan-diákok-vesznek-részt,-akik tudják- az- „irodalmi- nyelvtől”- eltérő,- nyelvjárási- esethasználatot- és- raghasználatot- – erről-is- egy-két-mondatnyi-magyarázat-igazán-hasznos-lett volna.-egyébként-a-hihetetlenül- gazdag- német- „nyelvhelyességi”- kiadványok- foglalkoznak- ilyen- kérdésekkel- is. (Hogy-miképp-jelentkezik-ez-a-téma-a-mai-szlovák-nyelvészetben--sajnos:-nem-tudom.) a-lokális-és-szociolektusra-utaló-formák-(mint-a-magyarban-*ba/be* és *ban/ben*, vagy-az-ablatívusi-*től (tű/túl)* „korrekt”-és-ettől-elérő,-ám-élő-alakjai-mindenki-előtt-ismeretek.

csak-hat-esetragot-vizsgál-a-szerző.-Praktikus-szempontról-értem,-ám-egy-mondatban-„elméleti”-indokot-is-említhetett volna.-Így-egyszerűbb-volt-a-szlovákkal-összevetni-a-magyart.-különösen-tanulságos-a-*primer* → *szekunder* előljáró(szó)-fejlődés-bemutatása,-főként-a-némettel-összevetve.-Itt-is-egyértelműbben-lehetett volna-leszögezni,-hogya-az-„előljárószók”-is-dinamikusan-és-jellegzetesen-fejlődnek,-olykor-egész-frázist-alkotnak-(*jobb híján, mindennek ellenére, abban a kontextusban*),-olykor-pedig-egyesen-más-nyelvből-lettek-fordítva-(*dacára, a gazdagság zavarában*).-az-ilyen-módon-használt-„frázisok”-egyébként-évezredek,-és-latinból-fordítva-mi-is-használtunk-ilyeneket-(*sit venia verbo, tisztetség ne essék szólván*),-máskor-meg-ezekben-a-következő-szövegrészhez-tartozó-„eset/rag”-(*becsületére legyen mondva*).-a-*primer*-és-*szekunder* előljáró(szó)k- még- a- dolgozatban- kapott- figyelemnél- is- többet- érdemelnének.-különösen-a-mai-tömegkommunikáció-korábban-sosem-volt-lehetőséget-nyújt-arra,-hogya-az-(akár-alkalmi)-frázisok-szekunder-előljáró(szó)vá-fejlődjenek.- (azért-teszem-zárójelbe-az-„előljáró[szó]”-végét,-mivel-ez-voltaképpen-nem-olyan-„szó”,-mint-más-szó-fajok.)-Ilyen-példák-azt-is-jól-mutatják,-hogya-nyelv-miként-változik,-fejlődik--manapság-is.

noha-a-disszertáció-gyakorlati-nyelvészeti-munka,-némivel-több-elmélet-itt,-egy-doktori-értekezésben-megfogalmazódhatott volna.- (a-tanórán-már-úgyis-mindebből-csak-a-hasznosító-rész-marad-meg.)

Újabb-példát-említek-arra-vonatkozóan,-hogyan-is-gondolnám-az-ilyen-elméletieskedést.

az-esetragoknak-pl.-kétféle-elmélete-fogalmazható-meg.

az-egyik-egy-*morfológiai modellel* ábrázolható.-ez-egy-olyan-háromdimenziós-térmodell,-amely-a-„cselekvés-irányát”-tudja-elhelyezni.-ezt-a-bevált-„térirányultság”-

modellt- veszi- majd- át- az- „időirányultság”- modellje- (*reggeltől, estig, napközben*).- s őt, még- ennél- komplikáltabb- módon- a- frázisok- megfogalmazásában- is- megjelenik- az- ilyen- hármas- irányultság- (*mellbe üt, keresztüllát, felülbírál*).- a- másik- oldalról- viszont- a- frázisok- (pl.- *naggyá tesz, kicsivé varázsol*) az- esetek- (ragokkal- kifejezett)- használatára adnak- érdekes- példákat.

a- másik- egy- *szemantikai modellel* írható- le:- a- csakugyan- használt- esetragok- felsorolásából- indulva- ki.- ltt- is- megfigyelhető- a- továbbfejlesztés:- a- *primer* megoldások- több- szinten- is- továbbfejlődhetnek- (pl.- *ért* → *végett* → *érdekében* → *érdekével ellentétben*).

azt- hiszem,- érdemes- lenne- mindkét- modellt- egy- egy- lapon- bemutatni,- mégpedig- mind- a- német,- mind- a- szlovák,- mind- a- magyar- példákkal.- ez- is- tipikusan- iskolai,- didaktikus- hasznú- megoldás- lenne.

a- dolgozatban- néhány- apróság- „kimaradt”- a- tárgyalásból.- csak- néhány- „eset”- jelle- gű- megoldást- említtek- itt.

a- *vocativus* legalább- megemlítésre- kerülhetett- volna,- mégpedig- német,- szlovák- és- magyar- kontrasztív- bemutatásban- (a- *Jesu Christe, a- bože* magyarban- az- *Istenem* és- nem- a- *puszta- Isten* hasonló,- nemegyszer- ritka,- zárványszerű- formák).- érdemes- lenne- azt- is- elárulni,- hogy- egyes- magyar- frázisok- (*Istenem Uram, sőt- akár- Hazám!* vagy- a- latin *domine spectabilis*) ezt- a- „*vocativus*-hiányt”- igyekeznek- kitölteni.- a- *vocativus*-kontrasztív- használata- a- csehben- és- a- szlovákban- is- megérdemelne- egy- két- mondatot,- mivel- morfológiájuk- is- más- --és- e- jelenséggel- a- szlovákiai- magyarok- találkoznak.

a- *költői adlativus* (mint- pl.- *A Magányosságához!*, vagy- *kocsmák/vendégfogadók* nevei,- mint- pl.- *A zöld mókushoz* ilyen- jellegűek)- mindhárom- nyelvben- megvan.- meg- lehetne- említeni.

a- *dativus ethicus* (*mit ugrálsz nekem?*),-sőt- az- ilyen- használatú- *instrumentalis* (*mit veszekedsz ~ pimaszkodsz ~ játszol ~ kibabrálsz velem*)-hasonló-figyelmet-érdemelne.

Tapasztalatból- tudjuk,- hogy- amíg- pl.- a- tárgyeset- korrekt- használatának- tanítása- (*őt*, nem- pedig- *ötet, engem*, nem- pedig- *engemet*)- a- legritkábban- tölti- el- élvezettel- a- diákokat,- az- ilyen- „*furcsa*”- jelenségek- megragadnak- figyelmükben.- r- áadásul- mindez- aztán- csakugyan- kontrasztív- nyelvi- példatárt- vonzhat- --sőt- arra- is- ráébredsz- hogy- az- okos- diákokat,- hogy- az- előljáró- és- a- frázis- miben- is- hasonlít- vagy- különbözik.- (egyébként- a- dolgozat- 28.- és- 30.- lapja- között- felhozott- szlovák- primer- és- szekunder- formák- is- erre- mutatnak,- sőt- számukat- növelni- lehetne.)

nem- sorolom- tovább- apróbb- (vagy- éppen- általános)- megjegyzéseimet.- a- maga- feladatát- jól- oldotta- meg- a- szerző.- s- zerencsésnek- tartom,- hogy- nem- általában- fecseg- a- kontrasztív- nyelvi- elemzésről,- hanem- példái- ilyenek.- viszont- elkelt- volna- egy- egy- olyan- példa- is,- amikor- nyilvánvaló,- hogy- az- ilyen- sajátos- kifejezés- valamelyik- nyelvből- került- át- a- másikba.- mi- évtizeden- át- derültünk- az- olyan- szlovákiai- magyar- nyelvű- feliratokon,- mint- pl.- *Első gabonát a malomba!* ltt- nemcsak- a- névelő,- hanem- az- esetrag- is- kontrasztív- háttérben- érthető.- (Ilyen- a- 69.- lapon- említett- jelszó- magyar- szövege- is: *Szlovákiában szlováku!* az- ide- kapcsolt- példában- a- német- szövegnek- sincs- értelme.) Igazán- jó,- hogy- arról- is- értesülünk,- nemcsak- a- magyarban- van- meg- a- helynevekre- utaló- többféle- rag- (*Debrecenbe, de- Miskolcra; Pesten, de- Győrben*). egyébként- ez- a- --fonológiai- nem- magyarázható- megoldás- --még- sok- más- nyelvben- ismert.- Ilyenek- a- valóban- kontrasztív- nyelvi- tények.- csak- felismerni- és- bemutatni- kell- ezeket!

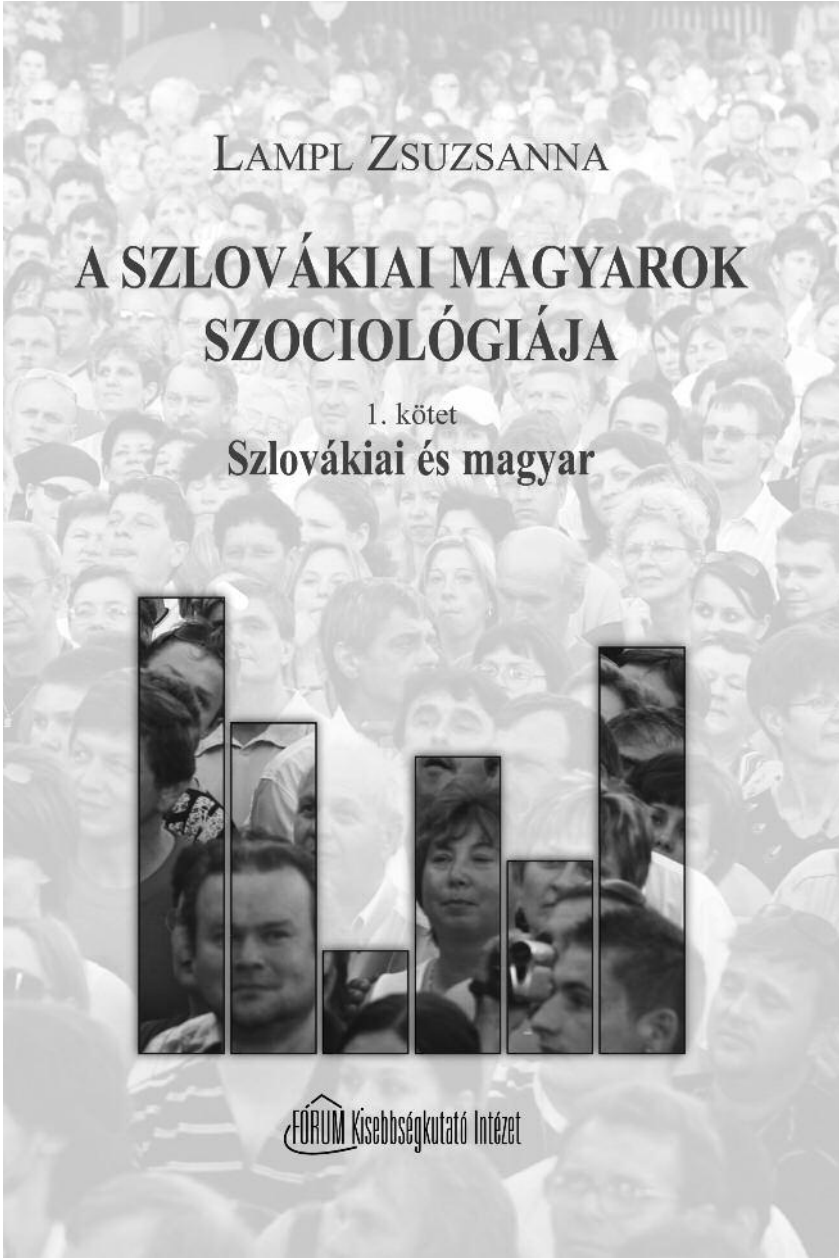
a- doktori- értekezésben- a- tudománytörténeti- részek- nem- túlméretezettek.- a- 17. lapra-azért-beírtam-volna,-hogymár-a-19.-században-igen-jó-magyar-német-kontrasztív- (gyakorlati)- nyelvészet- fejlődött- ki- magyarországon,- nemcsak- a- közismert- Ballagi mór-és-simonyi-zsigmond,-hanem-schlandt-Henrik-és-mások-frazeológiai-szempontról fontos-és-az-iskolai-oktatásban-jól-hasznosítható-műveiben-is.

a- 66.- lapon- több- olyan- magyar- példaszöveg- olvasható- -- amelyek- a- valódi- nyelvhasználatban- nem- létezhetnek- (*apánál várni, folyónál élni, parknál találkozni, zongoránál állni, kertnél lenni*),-itt-vagy-meg-kell-jegyezni-azt,-hogyezek-szlovák-szerkezetek, vagy- névelőt- kell- írni- (*a kórháznál parkolni*),- vagy- más- szót- használni- (*az oszlopnál állni*). a- dolgozat- vitájában- az- is- kiderült,- hogy- e- helyeken- a- szlovák- formák- autentikus- vagy- helyes- elhelyezhető- volta- is- vitatható.

n- oha-kerülő-úton-esik-szó-erről,-egyszer-külön-is-megemlíthető- lenne,- hogy- a- német- grammatikai- nemek- ragozásában- aszimmetrikussá- vált- a- prepozíció- és- a- névelő- összevonása- (*an der/am, bei der/beim*).-s-őt-vannak-további,-ehhez-hasonló,-ám-nem-általánossá-vált-megoldások.-és-egyedi-megoldások,-mint-pl.: *gegen ~ gen.* azért-célszerű-ilyesmire-is-kitérni,-még-az-oktatás-során-is,-mivel-éppen-az-ilyen-„különös”-formák-bemutatásakor- ismerheti- fel- a- tanuló,- hogy- a- „nyelv”- ugyan- szigorúan- törvényszerű- rendszer,- mégis- változatos.- és- mindez- még- nyilvánvalóbb,- ha- három- nyelvet- vetünk- össze- egymással.

a- dolgozatban- a- példák- szövege- pontos.- Persze,- itt- is- lehet- korrigálni.- Így- a- 85.- lapon- az- „ádámnál-/és/-évánál~ádámmal-/és/-évával-kezdeni”-a-magyar-kifejezés-változatokban-él,-jelentése-pedig-nem- 'az-elejénél'-kezdeni,-hanem- 'a-legelejénél'-vagy-még-inkább- 'a-legeslegelejénél'-kezdeni.

apróságokra-nem-térek-ki.- (az- eddigi- példák- is- érzékeltetni- kívánták,- miben- is- térhet- el- két- nyelvész- felfogása.)- Ha- dolgozata- megjelenik,- ezeket- úgyis- kijavítja- majd- a- szerző.- magam- is- javasolom- a- dolgozat- nyomtatásban- megjelenését.- segédkönyve- lesz- sok- tanárnak,- élvezetes- olvasmánya- a- nyelvek- iránt- érdeklődőknek.- ezért- is- részleteztem- fenti- megjegyzéseimet.- ahhoz,- hogy- a- disszertációt- elfogadó- intézmény- csakugyan- „a- közép-európai- nyelvek- és- kultúrák”- intézete- legyen,- további- hasonló- munkákra- van- szükség.- az- az- ötlet- (Pusztay- János- professzoré),- hogy- az- eredetileg- csak- két- nyelvre- (magyar- --szlovák)-építő-munka- egészébe- bekapcsolták- a- német- nyelvet- is,- nemcsak- a- mű- használhatóságát- növelte,- hanem- nyelvelméletileg- is- felsőbb- fokra- helyezte- a- dolgozatot.- ezt- a- színvonalat- tartani- is- kell.

LAMPL ZSUZSANNA

A SZLOVÁKIAI MAGYAROK SZOCIOLÓGIÁJA

1. kötet

Szlovákiai és magyar

FÓRUM Kisebbségkutató Intézet

B.-kovács-István-hatvanéves

Somogyi Tibor felvétele

Egy kis gömöri településről, Baracáról származol. Mit jelent számodra ez a falu? Hogyan emlékszel az ottani óvodára és iskolára?

a-rimaszombati-kórházban-jöttem-ugyan-a világra,- de- Baraca- (amely- egy- „c”-vel-írandó, de- hosszan- ejtendő)- a- szülőfalum.- mi Baraccán- éltünk,- „baracciak”- voltunk.- Hogy mit- jelent- a- számomra?- nagyon- sokat,- mint mindenkinek- a- felnevelő- anyaföld.- a- világra való-rácsodálkozásom-helyszíneit,- egy-nagyon zárt-világot.- egyetlen-példa:- emlékszem,- ahogy gyerekként-kimentem-a-Fájjé (=Fáy-család-birtoka)-nevű-domboldal-tetejére,- az-erdő-szélére, néztem- a- völgyben-fekvő- otthont,- s- arra- gondoltam,- vajon- van-e- nagyobb- falu- Baracától.

megnyugtató:-- rájöttem,- persze-hogy-van.- ma-már-azonban-azt-is-tudni-vélem,- hogy csak-fizikai-értelemben,- mert-a-szellemi-haza-nem-mértékegységek-kérdése.- én-gyerekként-leggyakrabban-a-szomszédos-cakóban-fordultam-meg,- ahol-anyai-nagyszüleim éltek,- főleg-vakáció-idején.- apu-egy-egy-alkalommal,- általában-búcsú-alkalmával-d obfenekre-is-elvitt-magával,- ahonnan-ők-Baracára-költöztek.- ez-már-nagy-kalandnak-számított,- hisz-még-vonaton-(!)-is-utaztunk.- az-óvodára-alig-emlékszem,- mindössze-egy-fotó őrzí-az-emlékét.- ugyanott-volt,- ahol-az-iskola,- a-falu-közepén,- egy-eredetileg-földesúri kúriaként-szolgáló-épületben.- ma-már-nincs-meg.- a-baracci-kisiskolában-Papp-Laci bácsitól-tanultam-a-betűvetést--bár,- mint-mondták,- már-az-iskolába-lépés-előtt-is-mer-tem-a-betűket...

Később a baracai kisiskolából Rimaszombatba kerültél?

nem- r imaszombatban,- hanem- (egy,- Bátkában- eltöltött- hónapot- leszámítva) Tornalján-jártam- „polgáriba”- -- ahogy-akkortájt-nevezték-mifeléink-az-alapiskola-felső tagozatát.- a- tornaljai- iskoláról- nincsenek- különösebb- emlékeim.- Főleg- az- ún. Pártépületbe-jártam,- de-egy-ideig-az-ún.-d zsonzon-telepen-is-voltunk.-Tornalján-szem-besültem- valójában- azzal,- hogy- más- nyelvek-is- vannak,- aminek- természetes- követ-

kezménye-volt-a-„magyarságélmény”.-otthon-mindenki-magyarul-beszélt,-a-magamfajta-„parasztok”-éppúgy,-mint-a-„cigányok”.-a-zömmel-pusztákon-élő-szlovák-telepések-a-velünk-való-kapcsolatban-a-falu-nyelvhasználatához-igazodtak.

Sok, később nem műszaki, hanem úgymond a humán területen híressé vált (cseh)szlovákiai magyar értelmiségi a legendás kassai gépipariban érettségizett. Későbbi pályafutásod ismeretében különösen érdekelne, Te miért választottad ezt az iskolát? A műszaki dolgokhoz vonzódtál, a reáltantárgyakat kedvelted, vagy esetleg az akkor közismerten magas színvonalon folyó oktatás és az iskola szellemisége miatt jelentkeztl éppen Kassára?

az-iskolaválasztást-illetően-inkább-úgy-fogalmaznék,-hogy-a-szüleim-ösztönzésére-jelentkeztem-kassára.-gyakorlatiasan-gondolkoztak.-akkortájt-a-gimnáziumnak-nem-volt-nagy-presztízse.-ő-k-úgy-vélték,-az-nem-ad-szakmát.-noha-a-humán-dolgok-érdekeltek,-elfogadtam-az-ajánlást.-s-nem-bántam-meg-az-iskola-befogadott--és-elfogadott.-jól-lehet-soha-nem-mondták,-mindig-éreztettk:-nem-az-a-cél,-hogy-egy-életunt,munkáját-nem-szerető-robotembert-neveljenek-belőlünk.-ezért-is-került-ki-az-ipariból-annyi-„egyéb”,-pap,-költő,-tudós,-művész...-szerencsém-volt-abban-is,-hogy-kováts-miklós-személyében-olyan-osztályfőnököm-volt,-aki-maga-is-ilyen-beállítottságú-volt,-történelmet,-magyart-tanított.

Honnan ered a néprajz és a régészet iránti vonzalmaid? Mikor döntötted el, hogy ezekre a szakokra jelentkezél, s a kettő közül melyik tárgy állt közelebb a szívedhez?

„Páros”-érdeklődésű-voltam,-ez-igaz.-ám-a-párost-nem-az-említett-két-tudomány-szak,-hanem-a-múlt-és-a-szülőföld-iránti-vonzalom-alkotta.-olyan-tanszék,-illette-szak,amelynek-ez-(az-utóbb-„gömörológia”-nak-elnevezett-felfogás)-lett-volna-a-tárgya,-akkor-sem-volt,-ma-sincs.-a-régészetről-jobbára-csak-romantikus-elképzeléseim-voltak,-a-néprajzról-pedig-alig-tudtam-valamit-is.-a-régészet-szerepelt-az-ún.-önköltéses-szakok-között,-de-mivel-a-felvételi-úrlapon-egy-másik-szakot-is-meg-kellett-jelölni,-kényszerű-ségből-a-népművelést-választottam.-az-egyetemen-a-néprajz-úgynevezett-„B”-szak-volt,-az-első-év-sikerés-elvégzése-után-lehetett-felvenni-főszakként.-egy-éven-át-három-szakot-végeztem,-majd-a-népművelést-leadtam.-a-néprajz-tanszéken-egyébként-mindvégig-jobban-éreztem-magam.

Milyen volt a budapesti diákélet akkoriban? A Csehszlovákiából érkezett diákok keresték egymás társaságát? Összejártatok?

Igen!-nagyon-sokan-tanultunk-akkortájt-a-budapesti-egyetemeken.-a-csehszlovák-nagykövetség-kereskedelmi-kirendeltségén-rendszeresen-találkoztunk.

Tanáraid közül kikre emlékszel vissza ma is szívesen, kitől kaptál a legtöbbet?

a-tornaljai-alapiskolában-a-csoltói-veréb-Béla-volt-az-osztályfőnököm,-aki-a-történelmet-tanította.-jó-szívv-el-élekezem-rá.-a-legtöbbet-kováts-miklóstól-kaptam,-róla-fentebb-szóltam.-az-egyetemen-László-gyula-tanítványa-lehettem.-Hatása-életre-szóló.

Sohasem fordult meg a fejedben, hogy Magyarországon maradj?

nem.-s-zámomra-természetes-volt,-hogy-hazatérek.

Milyen tervekkel érkezettél haza? Sikerült olyan munkahelyre kerülni, ahol azzal foglalkozhattál, amivel szeretted volna?

alapjában véve igen. r imaszombatban, -a gömöri-múzeumban (ma: gömör-k ishonti múzeum) - lettem - régész-muzeológus. - akkortájt - gömör- régészeti- szempontból- szinte terra-incognitának-számított. -a-múzeumban-jórészt-még-a-Fábrý-jános,-Húvössy-Lajos, illetve-Balassa-géza-által-gyűjtött-és-rendszerezett-anyag-állt-az-érdeklődők-rendelkezésére. - (az- újabb- feltárások- anyaga- nyitrán- volt, - az- ottani- régészeti- intézetben.) Lényegében- ezt- az- állapotot- tükrözi- a- jelenleg- is- meglévő- állandó- kiállítás- régészeti része- is, - noha- azóta- sok- és- fontos- anyaggal- bővült- a- gyűjtemény. - ugyanakkor- el- kell mondanom, - hogy- én- akkortájt- inkább- a- néprajz- iránt- érdeklődtem, - ezzel- viszont- csak- a szabadidőmben- foglalkozhattam. - n- emegyszer- előfordult, - hogy- az- ebédidőmet- némileg (?) - megnyújtottam, - s, - „kiugrottam” - n- agybalogra, - hogy- hallgathassam- vitéz- Ilos- Istvánné zsombok- Piros- nénit. - ő- gyakorlott- „adatközlő” - volt. - n- ép rajzi- gyűjtők- sorát- szolgálta- ki. - n- em- csupán- ismeretekben, - emberségben- is- sokat- tanultam- tőle. - még- vár- rám, - hogy- a tőle- hallottakat- feldolgozzam.

A (Cseh)szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Népismereti Könyvtára c. sorozat első kiadványaként 1991-ben jelent meg az Általad szerkesztett Vály-völgy kötet. Mikor született a Vály-völgy kutatásának ötlete és ki mindenki vett részt benne?

Talán- meglepően- hangzik, - de- én- csak- egyetemista- koromban- jutottam- el- vályba- előszőr. - emlékszem, - mennyire- rácsodálkoztam- Felsővály- archaikus- voltára, - a- csodálatos- erődített- templomra. - alighanem- ennek- hatása- alatt- született- meg- bennem- az- elhatározás. - a kutatásban- eredetileg- a- természettudós- gaál- Lajos, - a- történész- czenhe- miklós- és- Kovács- Tibor, - az- irodalomtörténész- erdélyi- Ilona, - továbbá- erdélyi- géza- -- későbbi- református- püspök- -- mint- művészettörténész, - dénes- györgy- és- Benedek- László, - valamint- az- akkori- fiatal- szlovákiai- magyar- etnográfusok, - Fehérváry- magda, - kocsis- aranka- és- Liszka- József- vett- részt. - az- utóbbiak- később- kapcsolódtak- be, - így- dolgozataik- -- a- magamét- kivéve- -- nem- szerepelnek- a- tanulmánykötetben. - máig- él- bennem- a- kép, - ahogy- a- húgommal rendezgettük- az- ágyakat- a- Felházban, - ahol- a- szállásunk- volt, - s- nehezen- feledhető- a- borkóstoló- az- alsóvályi- pincében, - a- ma- nagysallói- lelkeszként, - barsi- református- esperesként- szolgáló- kiss- Páléknál- tett- látogatás- hangulata. - sok- év- távlatából- visszatekintve- talán- megállapíthatom, - hogy- nem- csupán- emberi- élményt- jelentett- a- vályi- kutatás, - de- azt- is, - hogy- hasonló- merítésű- (az- egyéb- helyeken- megjelent- dolgozatokkal- szerves- egységet- alkotó)-kistáji- monográfia- azóta- sem- igen- jelent- meg- a- szlovákiai- magyarság- körében.

Kevesen tudnak róla, hogy még a rendszerváltás előtt felmerült egy múzeum létrehozásának az ötlete Rimaszécsen. Miről is volt szó tulajdonképpen?

a- nyolcvanas- évek- végén- egyre- szűkebbnek- éreztem- az- inggallért- a- munkahelyemen. - sokat- hallottam- j- uhász- Istvánról, - a- rimaszécsi- eFsz- akkori- elnökéről. - n- áluk- sokan- otthont, - lehetőséget- kaptak, - olyanok- is, - akik- aligha- sorolhatók- egy- mezőgazdasági- szövetkezet- hagyományos- tagjai- közé. - autóversenyző, - fogathajtó, - képzőművész- is- volt- ott. - g- gondoltam, - talán- egy- muzeológus- sem- lesz- haszontalan. - miután- érdeklődésemre- igenlő- választ- kaptam, - 1988- őszén- elhagytam- a- múzeumot. - r- imaszécsen- egy- dél- gömöri- magyar- tájházat- szerettünk- volna- létesíteni. - némi- keresgélés- után- a- koháryak- által- építettett- 17. századi- magtárat, - az- ún. - Futurát- szemeltük- ki- erre- a- célra.

elkészült-a-konceptió,-folytak-a-helyreállítási-munkák,-gyűlt-az-anyag-(ennek-része-volt Bán-Bódi-aladár-hatalmas-néprajzi-gyűjteménye,-továbbá-a-d údor-István-festőművész testvérétől-vásárolt,-illetve-ajándékba-kapott-anyag).-k iállításokat-szerveztünk,-könyvtárat-építettünk.-k közben-lapszerkesztő-is-lettem,-mert-Szécsi Szó címen-havilapot-indítottunk.-s szóval,-minden-jó-úton-volt,-de-jött-1989-novembere.-a-megváltozott-körülmények-nem-tették-lehetővé-a-szándék-megvalósítását.

Ismét visszakerültél a rimaszombati Gömöri Múzeumba, ahol igazgató lettél. Hogyan élted meg, amikor a harmadik Mečiar-kormány idején több más szlovákiai magyar vezető beosztásban lévő értelmiségivel együtt Téged is leváltottak éléről? Beszéljél egy kicsit bővebben erről az időszakról?

én-1990-kora-nyarán,-meglehetősen-viszontagságos-körülmények-között-kerültem vissza-a-gömöri-múzeumba,-egyenesen-az-igazgatói-székbe.-Hamarosan-meg-kellett azonban-tapasztalnom,-hogy-darázsfészekbe-kerültem.-állandó-támadások-értek,-a házon-belül-s-azon-kívül-egyaránt.-egyes-munkatársak-rendszeresen-feljelentgettek-a-fenntartói-feladatokat-átvevő-művelődési-minisztériumnál.-az-ellenőrzések-ugyan-ezek megalapozottságát-rendre-cáfolták,-ám-mindez-rengeteg-erőmet-elvitte.-megjegyzem, 1945-óta-én-voltam-az-első,-aki-magyarként-vezető-beosztásba-került-r-imaszombatban-művelődési-intézményben.-r-áadásul-egy-olyan-időszakban-voltunk,-amikor-teljes erővel-folyt-a-társadalmi-élet-újjaszervezése,-amelyből-magam-is-kivettem-a-részem.-ez utóbbi-volt-az-oka-a-kívülről-jött-támadásoknak.-Főleg-a-közéleti-szerepvállalásom-volt az,-ami-miatt-a-matica-slovenskában,-a-s-zlovák-n-emzeti-Pártban,-később-a-mečiar-féle mozgalomban-tömörült-szlovák-soviniszták-első-számú-célpontja-lettem.-n-égy-és-fél évet-tölthettem-el-a-tisztségemben.-a-búcsú-nem-volt-szép.-n-em-csupán-tisztségemből váltottak-le,-hanem-ezt-követően-egyszerűen-kirúgtak,-majd-durván-meghurcoltak-a nyilvánosság-előtt.-n-ehéz-időszak-volt-ez-számomra,-lelkileg-is-nagyon-megviselt. ennek-a-részletezésétől-most-eltekintenek.

Szerencsére erre az időszakra bővebben kitérsz az 2009-ben megjelent életrajzi kötetben, az utókor számára részletesen megőrkítetted ezt az embert próbáló időszakot. Ahogyan említetted, a munka mellett sok más szlovákiai magyar értelmiségihez hasonlóan Te is politizáltál. Hogyan értékeled ezeket éveket mai szemmel?

ki-más-vállalhatott-volna-közszereplést-1989-novemberét-követően,-ha-nem-az értelmiség?!-a-szerepeket-a-helyzet-és-szükség-osztotta.-Persze,-olyan-előadás-volt-ez, ahol-ki-ki-önmagát-adta-elő.-n-ekem-a-„mindenes”-szerepének-a-megformálása-jutott. voltam-önkormányzati-képviselő,-egy-ideig-még-alpolgármester-is.-komoly-küzdelem folyt-a-város-szellemi-rehabilitációja,-a-magyar-iskolaügy-évtizedek-óta-tartó-gondjainak orvoslása-érdekében...-mint-említettem,-a-következetes-kiállítás-tüske-volt-a-soviniszták szemében.-jól-jellemzi-az-akkori-állapotokat-a-következő-eset.-egy-alkalommal-magához-rendelt-a-művelődési-államtitkár,-néhai-r-oman-zelenay.-Belépésemkor,-a-köszönés viszonzása-helyett-ezekkel-a-szavakkal-fogadott:-„aha,-maga-az-az-alpolgármester!”-a „nagypolitika”-is-megkísértett,-s-karmaiból-csak-igen-nehezen-tudtam-kiszabadulni. azért,-hogy-nem-kerültem-bele-a-húsdarálóba,-az-Úrnak-legyen-hála!-n-em-voltam-soha politikus,-mindig-kizárólag-lelkiismeretem-szerint-cselekedtem.-Tiszta-lelkiismerettel fekszem-és-kelek.

A folyamatos támadások ellenére továbbra is aktív maradtál, újabb tervekkel áltál elő. A kilencvenes évek vége felé felmerült az ötlet, hogy a szlovákiai magyarok múzeumát Rimaszombatban kellene létrehozni, ami gyakorlati szempontból nagyon ésszerű lett volna, hiszen éppen a magyarlakta Dél-Szlovákia középpontjába került volna, a keletei végekhez közelebb. Kevesen ismerik ennek az elképzelésnek a részleteit, valamint az okot, hogy miért éppen erre a városra esett a választás, s végül miért is hiúsult meg ez a több szlovákiai magyar értelmiségi által is támogatott elképzelés?

ez-egy-tanulságos-történet-pártpolitika-és-szakmaiság-viszonyáról,-emberek-jelleméről,-magatartásáról,-a-szlovákiai-magyar-közéletről.-r eménytelen-vállalkozás-volna ennek-részletes-bemutatása-ezen-a-helyen.-minden-dokumentumát-közreadtam-az-álmotitkárságom-története-c.-munkában.-de-hogy-ne-térjek-ki-a-kérdés-előli:-lényegében-két-koncepció-állt-szemben-egymással.-a-szlovákiai-magyar-muzeológusok-által-képviselet-elképzelés-abból-indult-ki,-hogy-a-szlovákiai-magyaroknak-van-múzeumuk,nem-is-egy-ezek-azonban-nem-nemzeti-intézmények,-hanem-állampolgári-jogon-mind-azoké,-akik-az-adott-múzeum-hatáskörébe-tartozó-régióban-élnek.-nincs-azonban-egy-olyan-hely,-ahol--az-egész-közösségre-irányuló-kutatások-mellett--az-érintett-regiónális-múzeumokban-folyó-szakmai-és-közművelődési-tevékenységet-a-szlovákiai-magyarság-egésze-szempontjából-számba-vennék,-értékelnék,-összefognák-és-módszertanilag-segítenék.-a-létrehozandó-önálló-intézmény-mindezen-feladatok-ellátása-mellett-az-ország-területén,-több-helyen,-állandó-és-időszakkiállításokat-is-működtet-ne.-ennek-a-központját-képzeltük-r-imszombatba,-ahol-a-feltételek-adottak-voltak.mások,-fogalmazhatok-úgy-is,-a-„hatalom”-akkori-magyar-képviselet-el-ézzel-szemben-az-ún.-szlovákiai-magyar-nemzetiségi-múzeum-gondolatát-képviseleték,-amely-aztán--ha-nem-is-komáromban,-hanem-a-szlovák-nemzeti-múzeum-tagintézményeként,Pozsonyban--végül-is-megvalósult,-élre-pedig-a-minisztérium-nemzetiségi-főosztályának-akkori-vezetője-került.

Sokak osztják a véleményt, miszerint az alatt a 8 év alatt, míg kormányzati tényező volt a Magyar Koalíció Pártja, bizony nagyon sok lehetőséget szalasztott el, sajnos egyebek közt a kulturális életünket érintő fontos kérdésekben is. Te hogyan látod ezt a dolgot?

egy-et-kell-értenem.-s-ok-volt-a-langyos-mellébeszélés.-Talán-ezért-is-lettem-államtitkár-helyett-„álmotitkár”.-Tettem,-tettünk-egy-kísérletet-a-pártpolitika-és-a-civil-szerveződések-összefogására,-a-művelődési-önkormányzat-kereteit-jelentő-magyar-művelődési-Tanács-létrehozására.-ez-volt-az-ún.-millenniumi-Fórum-r-imszombatban,2000-ben.-a-gondolattól-ugyan-elvben-nem-zárkózott-el-senki,-semlegesítésének-inkább-a-nem-látványos,-lassú,-ám-annál-hatékonyabb-módját-választották...

Sok értelmiségi számára jelentett csalódást, hogy a magyar politikai képviselet lényegi politizálás helyett sokkal inkább szimbolikus politizálásra fektette a hangsúlyt. Sok remény foszlott szét, s mára egyértelművé vált, hogy a tudományos intézmények nem tartoznak a politikusok prioritásai közé, a civil szférának köszönhetően létrejött jelentős tevékenységet folytató intézmények gondjai sem érdeklik őket. De hagyjuk is a politikát, térjünk rá inkább a tudományos tevékenységre és a publikációidra! Aki ismeri munkásságodat, tudja, hogy témáidat Gömörből, a szűkebb-tágabb környezetedből veszed. Kezdjük a legelső írásoddal. Mikor és hol jelenet meg?

a-ma-közel-200-bibliográfiai-tételt,-köztük-15-önállóan-jegyzett-könyvet-tartalmazó lista-élén-elvileg-az-írás-kellene,-hogy-szerepeljen,-amely-kassai-iparista-koromban jelent-meg,-az-Új Ifjúságban,-s-az-osztályunkban-működő-g lóbus-bábcsoportról-szól.-a feltételes-mód-oka,-hogy-akkor-valamely-jóakaróm-„vezette-a-ceruzámat”.-Talán-a-szabdkai-várban-végzett-régészeti-ásatásról-szóló-írásom-az,-amely-szakmailag-is-értelmezhető.

Eseményszámba ment az 1994-ben megjelent Baracai népköltészet című köteted megjelenése, amelynek anyagát – amint erre a cím is utal – szülőfaludban gyűjtöted, s egyetlen adatközlő, Tóth Balázné Csák Margit tudásanyagát tárja az olvasó elé.

margit-néni-a-falu-egyik-végén-lakott-(az-alvégben),-én,-illetve-mi,-a-másik-végén-(a Felvégben),-mindketten-a-falu-szélén.-általában-vasárnap-délutánonként-kerestem-fel.-a-diplomamunkámat-a-vele-folytatott-beszélgetések,-a-tőle-hallott-anyag-alapján-írtam.-akkortájt-a-magyar-folklorisztikában-kitüntető-hely-jutott-az-ún.-egyéniségkutatásnak.-noha-nem-kizárólag,-de-alapvetően-a-mesemondók-esetében-alkalmazták-ezt-a-módszert,-vagys-igyekeztek-egy-egy-előadó-teljes-repertoárját-felgyűjteni,-s-ennek-alapján értékelni-a-szerepét,-sajátosságait,-vizsgálni-egyén-és-közösség-kapcsolatát.-az-én-törekvésem-annyiban-volt-újszerű,-hogy-érdeklődésem-et-nem-korlátoztam-egyetlen műfajra,-hanem-tudásanyagának-egészét-szerettem-volna-megismerni.-arra-voltam kíváncsi,-hogyan-tükröződik-egy-eredendően-közösségi-hagyomány-az-egyén-esetében.-ez-az-egyéniségkutatásnak-egy-új,-eladdig-járatlan-útja-volt.-ő-römmö-re-szolgál,-s-meg-tiszteltetésnek-tartom,-hogy-a-szerkesztők-méltónak-tartották-a-patinás-Új-magyar-népköltési-gyűjtemény-c.-sorozatban-való-közreadására,-annak-XXv.-kötetként.

A (cseh)szlovákiai folklórkutatásnak ugyancsak egyedülálló eredménye az öt gömőri hősmesét tartalmazó Szülő-Szült-Kálmány c. kötet...

Busa-viktor-életem-nagy-élménye.-Furdal-a-lelkiismeret,-amíg-csak-élek,-hogy-nem-gyűjtöttem-fel-a-teljes-tudásanyagát.-az-erre-irányuló-szándék-a-halaszthatatlan(nak-vélt)-közéleti-teendők-áldozata-lett.-sajnos-az-elrabolt-égitesteket-visszaszerző-Bruncig-elemér,-valamint-körtefa-jános-és-mások-kalandjait-már-csak-odafent-mesélheti-majd-el,-egyszer.-egyike-volt-a-valaha-élt-legtehetségesebb-magyar-mesélőknek.-nem-véletlenül-használok-a-„magyar”-jelzőt.-s-zármazását-tekintve-ugyan-cigány-volt,-de-magát-magyar-nak-tartotta,-meséi-pedig-a-magyar-hagyományból-táplálkoznak,-természetesen,-tükrözve-annak-a-cigány-közösségnek-az-életét-is,-amelynek-maga-is-tagja-volt.-nem-volt-„egyműfajos”-mesélő,-de-ismert-anyagában-a-hősmesék-dominálnak.-Páratlan-darabok!-a-mitikus-és-hősepika-elemeit-is-felvonultató-szövegek.-elképesztően-archaikus-világkép,-logikus-gondolatmenet,-változatos-eseménytörténet,-gyönyörű-nyelvezet,-nagyon-kifejező-előadásmód.-s-mindezzel-csupán-igen-gyarló-módon-tudom-érezkeltetni-a-tehetségét.

Ugyancsak 1998-ban jelent meg Gömör-Kishont magyar népköltészetét bemutató, nem kevésbé jelentős köteted, a Hervadatlan rózsagyűker...

ez-a-kötet-valójában-egy-elképzel-t-sorozat-első-darabja.-a-gömőri-magyar-népköltészetnek-első-s-mindmáig-egyetlen-antológiája.-Igyekeztem-úgy-összeállítani,-hogy-érezkeltesse-a-táj-sokszínűségét,-a-hagyomány-jellegét,-súlypontjait.

Lesz következő darabja a sorozatnak?

nem-tudom.-azóta-sok-év-telt-el,-az-én-pályámon-is-némi-irányváltás-történt...

A gyerekeknek szánt, gömöri népmeséket tartalmazó Malac Julcsa c. köteted két kiadásban is megjelent. Ma már klasszikusnak számít, a palóc mesemondó versenyeken a gyerekek az ebből tanult meséket adták elő. Gondolom, örültél a sikernek...

Természetesen,- örültem.- szegény- margit- néni- aligha- gondolta,- hogy- meséi- ilyen népszerűek-lesznek...-de-biztos-örül-neki-ő-is,-odafent.

Gazdag munkásságod, publikációid az egykori Gömör vármegye múltjához és jelenéhez kapcsolódnak, Te alkottad meg a „gömörológia” fogalmát is. Ilyen cím alatt megjelent egy köteted is, s a Gömörország című könyved már több kiadásban és szlovák nyelven is napvilágot látott. Mi a gömörológia és miért Gömörország?

Lám,-neológusnak-is-mondhatom-magam.-Honnan-és-miért-a-„gömörológia”?-a-kifejezést-először-Liszka-j-ózsef-előtt-említettem,-még-egyetemistaként.-Lényegét-tekintve azt-fejezi-ki,-amit-a-„regionalisztika”,-„honismeret”-kifejezésekkel-szoktunk-jelölni.-a-„helytörténet”-kifejezést-is-említhetném,-de-ez-utóbbi-nem-szeretem,-használatától ózokodom,-mert-úgy-vélem,-egy-helytelen-szemlélet-következménye.-j-ellemző-egyéb-ként,-hogy-csakis-a-történelemkutatással-kapcsolatban-használatos-a-„hely”-mint-pon-tosító-jelző.-Hallott-már-valaki-helyi-zeneszerzőről-vagy-helyi-festőművészről?-Ilyenek nincsenek!-ugyanis:-vagy-festő-valaki,-vagy-mázoló,-vagy-költő,-vagy-fűzfapoéta--vagy történe-sz-valaki,-vagy-nem-az.-s-em-a-tudós,-sem-a-művész-képességeit-nem-a-kutatás, illetve-ihlet-tárgya,-hanem-a-feldolgozásnak,-a-bemutatásnak,-az-átlényegítésnek-a képessége-és-minősége-határozza-meg.-g-ömörben-ugyanaz-a-homo-él,-amely-máshol. a-kérdés-az,-képes-e-valaki-a-konkrétban-meglátni-az-egyetemest.

a-g-ömörország-pedig-szép-hangzású-tájnév,-amely-nem-áll-egyedül-a-magyar-nyelv-használatban,-gondoljunk-csak-Biharországra,-s-omogyországra-és-társaikra.-a-könyv, amely-ezt-a-címet-viseli,-eddig-4-kiadást-ért-meg.-s-zlovákul-is-kiadtuk,-mégpedig-azért, hogy-szlovák-barátaink-lássák,-hogyan-látjuk-mi-a-tájhaza-egészt.-azt-reméltük,-alap-jául-szolgálhat-egy-termékeny-párbeszédnek.-n-em-így-történt...

Kár, hiszen ennek lenne értelme. A szlovák nyelven 1988-ban megjelent vaskos Hont kötet jut eszembe, ahol a kutatás során a magyarulka településeket figyelmen kívül hagyták... Nem szabad megfeledkeznünk régészeti tevékenységedről és az ezzel kapcsolatos írásaidról sem. E tudományzakot illetően mely korszakok és témák foglalkoztattak elsősorban?

mint-említettem,-diplomamunkámat-néprajzból,-folklorisztikából-írtam,-a-bölcsész-doktori-cím-alapjául-viszont-a-r-ima-medence-újkőkori-és-rézkori-településtörténete-c. disszertációm-szolgált.-ennek-egy-része-jelent-meg-nyomatásban-A-méhi-istentriász-és-néne-címen.

r-égésként-viszonylag-sok-terepkutatást-végeztem.-az-őskori-tárgyú-kutatások-közül talán-kiemelném-a-méhiben,-annak-Feketesár,-illeg-Lászlófala-nevű-határrészében-folytatott-feltárásokat.-az-előbbi-lelőhelyen-több-korszak-emlékei-is-előkerültek,-az-újkőkortől a-szlávokig,-de-kétségen-kívül-a-bodrogkeresztúri-síroknak,-kivált-pedig-a-badeni-művelt-ség-hamvasztásos-sírjainak-van-a-legnagyobb-jelentősége.-az-utóbbi-1-es-sz.-sírjában

valóban-európai-jelentőségű-leletek-voltak- egy- istenhármast- megjelenítő- edények- és plasztika,- valamint-a-képükre-formált-urnák,- bennük-a-csontmaradványokkal.- ezekre-az urnákra-az- „emberalakú”- kifejezést-szokás- alkalmazni.- ez- ugyan- formailag- helyénvaló, ám-éppen-a-méhi-sír-bizonyítja,- hogy-az- „istenalakú”-jelző-az-indokolt.- az-egy-másik-kérdés,- hogy-a-korabeli-közösség-tagjai-isteneiket-saját-maguk-képére,- azaz-emberi-mintára képzeltek-el.- esetünkben-az-istentriász-képzetének-legkorábbi-ismert-európai-dokumentálásáról-van-szó.- a-képzet,- illetve- annak-tárgyasult- emlékei-csupán-egy-szűk-területről,- a saját- völgyének- egy- szakaszáról,- illetve- a- csatlakozó- mellékvizek- völgyeiből- ismertek. r- endkívül- izgalmas- kérdéseket- vetnek- fel- ezek- az- emlékek,- hisz- gyakorlatilag- azonos korabeli- megformálásúak- a- kis-ázsiai- protohettita- telepeken- talált-öntőmintákkal,- illetve ólomöntvényekkel.- a-két-emlékcsoport-viszonya-máig-tisztázatlan.

ugyancsak- fontosnak- mondható- a- Lászlófala- nevű- dűlőben- azonosított,- erődített bronzkori-telep,- amelyet-az-ún.-hatvani-műveltség-népe-kezdett-építeni,- a-füzesabonyi időszakában-volt-a-virágkora,- s-a-pilinyi-kultúra-idején-hagyták-el-a-lakói.

a-középkor-időszakából-két-feltárást-kell-említenem.- a-sajóögöri-várhegyen-folytatott-kutatásnak-köszönhetően-nem-csupán-az-egykori-torony-alaprajzát-sikerült-tisztázni,- de-az-is-világossá-vált,- hogy-a-vár-kezdetei-nem-korábbiak-a-XII.-századnál.- más szavakkal-ez-azt-jelenti,- hogy--összhangban-az-újabb-történeti-kutatások-eredményeivel--a-gömöri-vár-nem-tartozik-a-legkorábbi,-István-kori-megyeszékhelyek-közé,- ahogy ezt-régebben-vélte-a-kutatás.

a-másik-kutatás-r-imaszombat-városközpontjában-valósult-meg.- ennek-során-sikerült-feltárni-nem-csupán-az-1775-ben-elbontott-középkori-templomnak-a-mai-templomon-kívül-fekvő- maradványait,- de- azonosítottuk- a- temetőt- övező- árkot,- majd- az- ezt helyettesítő-kerítőfalat-a-hozzá-tartozó-kapukkal-és-tornyokkal-együtt,- továbbá-a-temetőkápolná,- a- gótikus- városháza,- az- egykori- plébániai- iskola,- valamint- mészárszék maradványait-is.-Lehet-e-nagyobb-kegyelemben-része-a-magamfajtanak?!

Szép kérdés, s nekem is eszembe jut egy: Mindezt feltárta volna valaki, ha történetesen nincs a körültekintő és szorgalmas Kovács Pista? Rimaszombatnak életed során kiemelt figyelmet szenteltél...

a-rimaszombati-feltárások-arra-ösztönöztek,-hogy-górcső-alá-vegyem-a-város-kialakulásnak-és-korai-történetének-a-kérdését.-s-okoldalú,- a-régészeti,- történeti,- művelődéstörténeti-és-néprajzi-forrásokra,- szempontokra-egyaránt-kiterjedő-elemzés-alapján arra-jutottam,- hogy-r-imaszombat-két-település-összeolvadásából-alakult-ki.-az-egyik-az-1268-ból-adatolt-s-zombathely,- amely-a-r-ima-átkelőjéhez-közel-feküdt,- s-az-időben-a- kalocsai-érsek-r-ima-menti-uradalmának-a-központja.-a-másik-az-akkortájt-idetelepített, korábban-a-r-ima-mentén-aranybányászattal-foglalkozó-német-vendégek-lakta,- a-telepítő-István-érsekről-csak-Istvánfalvaként-emlegetett-településrész-volt.-ez-utóbbi-a-mai-Főteret-és-az-azt-övező-utcákat-foglalta-magába.-az-említett-két-településrész-összeolvadásának-az-emléke-élt-később-a-hét-falu-egyesüléséről-szóló-(az-ókori-r-óma-példája-nyomán-kialakult)-újkori-hagyományban.-ugyancsak-sikerült-igazolni-azt,- hogy-István- kalocsai-érseknek-az-1268.-évi-kiváltságlevele-nem-r-imabányára-vonatkozik,- hanem az-onnan-az-uradalmi-székhelyre,- s-zombathelyre-áttelepült-német-vendégek-közössége- kapta,- így-az-r-imaszombat-legkorábbi-kiváltságának-tekinthető.- ezzel-egy-másfél-száz-éves-felfogás-lett-a-tudománytörténet-része.

az-utóbbi-kérdéskörhöz-kapcsolódnak-a-város-jelképeivel-összefüggő-kutatásaim.-a város-jelenleg-használatos-címere-ezüst-alapon-fekete-sas,-vörös-fegyverzettel.-Úgy vélem,-ez-teljességgel-elhibázott.-a-valóságban-r imaszombat-címere-kék-alapra-helyezett,-fekete-tollazatú,-arannyal-és-ezüsttel-fegyverzettel-ezüst-sas.-k-orántsem-bizonyos-az sem,-hogymint-Luxemburgi-zsigmond-tól-kapta-a-város-ezt-a-címet.-Legalább-annyi-érv-szól II.-ulászló-mellett-is.-érveimet-egy-készülő-tanulmányban-kívánom-kifejteni.

A várossal egy trilógiát is készítesz, amelynek eddig két kötete látott napvilágot. Műfaját tekintve hogyan minősítenéd?

r imaszombat.-várostörténeti-barangolások-címet-visel-ez-a-munka.-az-elsőben-a város-régibb-történetében-barangolunk,-a-másodikban-az-1848-tól-1945-ig-tartó-polgári-kort-igyekszem-közelebb-hozni-az-olvasóhoz.-ezeket-alapvetően-a-művelt-nagyközönség-számára-készítettem,-de-annak-szándékával-és-reményében,-hogymint-esetenként a-szaktudomány-is-felhasználhatja.

Az elmondottak alapján látható, hogy gyakorta átléped a néprajz, illetve régészet határait...

Hadd-utaljak-egyik-néhaj-tanáromra,-aki-arra-figyelmeztetett,-hogymint-egy-egy-probléma-ritkán-szorítható-egyetlen-tudományszak-határai-közé.-ezt-az-intést-mindig-igyekeztem-szem-előtt-tartani.-ezt-tettem-r imaszombat-korai-történetét-vizsgálva,-de-más-esetekben-is.-Három-példát-említenék.

a-sajógömöri-feltáráshoz-kapcsolódva-foglalkoztam-g-ömör-megye-megszervezésének-kérdésével.-az-ún.-tizednegyedes-plébániák-földrajzi-elhelyezkedésének-az-elemzése-egyértelműen-megerősítette-a-régészeti-feltárási-eredményeit,-illetve-a-történeti kutatásnak-azt-az-újabb-felfogását,-miszerint-az-önálló-g-ömör-megyét-korábbi-borsodi-és-honti-területekből-szervezték-meg,-feltehetően-k-önyves-k-álmán-királyunk-uralkodása-idején.

az-interdiszciplináris,-vagy-szebb-magyar-kifejezéssel,-tudományközi-szemléletet igyekeztem-érvényesíteni-az-Agyagkenyér-c.-kismonográfiában-is.-a-gömör-kishonti agyagművesség-esetében-hatványozottan-érvényes-a-László-g-yula-által-gyakorta-emlegetett-intés:-a-régészet-a-múlt-néprajza,-a-néprajz-a-jelen-régészete.-a-régészet-érdeklődése-időben-nagyjából-a-17.-században-ér-véget,-míg-a-néprajzé-lényegében-ott-kezdődik.-az-említett-téma-tehát-aligha-illeszhető-be-kizárólagosan-bármelyik-említett tudományszak-keretei-közé.

ugyancsak-példaként-említhetem-a-„palóc-kérdés”-t,-amely-szintúgy-nem-egyetlen tudományos-diszciplína-tárgya.-s-erdülőkoromtól-izgatott-a-téma,-hisz-magam-is-palóc volnék...-arra-jutottam,-hogymint-a-mátra-és-Bükkalján-(is)-élt-egykori-határőröket-nevezhették-így-a-szlávok-nyelvén.-miután-a-gyepüket-északabba-helyezték,-az-egykori-örök kényszerű-életmódváltása,-valamint-a-betyárságnak-és-zsványásznak-melegágyként szolgáló-pásztorok-életmód-elterjedése-következtében-az-eredetileg-őri-foglalkozást folytatókat-jelölő-„palóc”-szavunk-megbélyegző-értelme-kapott-az-„úton-álló”,-az-„utat őrző”-határőrökből-„útonálló”-zsványok,-rablók-lettek.-a-csoportnév-utóbb-fokozatosan áterjedt-a-vidék-teljes-magyar-lakosságára,-egészen-a-magyar-szlovák-nyelvhathatárig-érhető-hát,-ha-az-újkorban-a-„palóc”-jelzőt,-annak-pejoratív-tartalma-miatt-az-érintettek-nem-szívesen-vállalták.

Ehhez képest mára a palóc kifejezés közkedvelté és elfogadottá vált. Elkalandoztál a művelődéstörténet irányába is...

a- művelődéstörténetről- szólva- azokra- az- írásokra- szeretnék- utalni,- amelyekben részint-jeles-íróink-helyi-kapcsolatait-mutathattam-be.-ő-römömre-szolgált--megannyi jeles-előd-eredményeire-építve--miksáth-kálmán-rimaszombati-kötődéseit-számba venni,- vagy- a- múlt- század- elejének- ködlovagjai- közül- a- „gömöri- szindbád”,- g ömörö o livér-bemutatása,- újrafelfedezése.

Van-e afféle „hitvallásod” a tudományos kutatásban?

meg-kell-vallanom,-szeretem-a-gondolkodó-embereket,-akik-nem-félnek-az-újszerű kérdésfeltevéstől,-s-éppúgy-nem-riadnak-vissza-a-szokatlan-választól-sem.-Tőlem-sem idegen-mindez.-a-tévedés-jogát--amint-a-rómaiak-megfogalmazták:-„errare-humanum est”--vallom.-egy-egy-tévedés-egyébként-gyakorta-sokkal-többet-jelent-az-igazság-keresésében,- mint- a- rosszul- értelmezett- tekintélytiszteleten- alapuló- hivatkozáshalmaz. nem- tudom- követni- azok- példáját,- akiknek- munkájában- ezernyi- hivatkozás,- utalás található--ám-egyetlen-eredeti-gondolat,-meglátás-sem.

Az említett Agyagkenyér c. köteted az Általad alapított könyvsorozat, a Gömör-Kishonti Téka című, a Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület kiadványsorozatának 6-ik köteteként jelent meg 2001-ben. Az egyesületnek Te vagy a motorja, s Neked köszönhető, hogy tucatnyi fontos, Általad szerkesztett kötet jelenhetett meg ebben a sorozatban. Kérlek, mutasd be ezt az egyesületet és szólj a Magad szerepéről is!

kezdjük-onnan,-hogy-egyesületünk-elődjét,-a-g ömörvármegyei-múzeumegyesületet 1882-ben-szervezték-meg,-még-hozzá-azért,-hogy-alapítója-és-fenntartója-legyen-a-lét-rehozandó- megyei- múzeumnak.- viharos- története- volt,- amely- szinte- leképezi- a- múlt század-első-fele-történetének-fordulatait.-a-2.-világháború-után-éppen-4.-alkalommal készültek-újraszervezni,-amikor-jött-a-kommunista-puccs-és-„megoldotta-a-gondot”. amikor-1991-ben-újra-megszerveztük-az-egyesületet,-immár-g ömör-k ishonti-múzeum egyesület-néven-(ezt-az-elnevezést-az-1.-c-sehszlovák-k öztársaság-idején-kezdtek-használni),-eredeti-feladata-okafogyottá-vált.-a-honismereti-tevékenységet-tűztük-ki-célként magunk-élé.-az-egyesület-könyvsorozata-1997-ben-indult,-s-az-idén-tervezzük-a-21. kötet-megjelentetését.-az-új-művek-mellett-olyan-munkák-újra-kiadását-is-felvállaljuk, amelyek-mára-már-hozzáférhetetlenek.-az-egyesületnek-a-kezdetektől-elnöke-vagyok, s-ebbeli-minőségemben-a-sorozatszerkesztő-teendőit-is-ellátom.

Nem szólunk még az ugyancsak Általad megálmodott és máig szerkesztett, az ezredforduló óta rendszeresen megjelenő jelentős Gömörország című folyóiratról! Miért tartod fontosnak ennek a fórumnak a megjelenését?

a-folyóirat-mutatványszáma-a-Tiszavirág c.-folyóirat-tematikus-számaként-jelent-meg 1999-őszén.-az-első-szám-2000-ben-hagyta-el-a-nyomdát.-azóta-folyamatosan-jelenik meg,-negyedéves-periodicitással.-megjelent-a-lapnak-egy-különszáma-is,-Petőfi-s-ándor rimaszombati-egész-alakos-szobrának-ünnepélyes-felavatása-(2004)-alkalmából,-illetve-egy-a5-ös-formátumú-émlékszám-a-megjelenés-5-éves-jubileumára.

a-folyóirat-alcímében-„az-északi-magyar-peremvidék-fóruma”-ként-jelzi-magát.-ez-a-megjelölés-földrajzilag-a-g aramtól-a-Hernádig-terjedő-régiót,-a-történeti-Hont,-n ógrád,

k is-Hont,-g ömör,-Torna-és-abaúj-vármegyéket-jelenti.-Példatára-és-eredendő-érdeklődési-köre-az-itt-élő-palóc-magyar-ság.-„Fórum-kíván-lenni,-amely-összekapcsolja-a-fekvésében-és-sorsában-egyaránt-közeli-lpolyságot-Losonccal,-Fülelkel,-r imaszombattal, Torna-ljával,-r ozsnyóval-és-s zepsivel--miközben-mindenkoron-kitekintéssel-kíván-lenni minden-égtáj-felé...-g ömörország-egy-Hely,-amely--konkrétságával--a-k ozmoszhoz-köt bennünket,-s-szembeszegezhető-a-globalizáció-lélektelen-trendjeivel...”---írta-a-folyóirat-első-évfolyamának-1.-számában-Tözsér-árpád,-aki-az-induláskor-elvállalta-a-fővédnökséget.

Műfaját tekintve hová sorolható a folyóirat?

a-g ömörország-nem-kifejezetten-tudományos-periodikum,-nem-irodalmi-vagy-művészeti-folyóirat,-s-nem-is-közéleti-lap.-s-okkaltá-inkább:-mindez-egyben.-Hasábjain-egyaránt-helyet-kapnak-tudományos-igényű-tanulmányok-és-közlemények,-művészeti-és-irodalmi-alkotások,-azok-elemzése,-valamint-közéleti-tárgyú-írások.-Talán-leginkább-a „regionalisztika”- („gömörológia”)- kifejezés- az,- amely- leghívebben- tükrözi- a- folyóirat-arculatát.-Úgy-szoktunk-fogalmazni,-hogym-semmi-sem-idegen-tőlünk,-ami-emberi.-amit-mindig-is-a-legfőbb-értéknek-tekintettünk-és-tekintünk:-a-tisztességes,-emberi-beszéd,-a-magyar-ság-ügyeinek-a-vállalása,-a-közösségépítés.-mára-a-lap-szerkezete-kialakult,-rovatai-állandósultak.-Talán-elmondható,-hogym-a-gömörország-egy-sajátos-műfajt-teremtett,-tartalmában-és-szemléletében-önálló-helyet-vívott-ki-magának-a-felvidéki-magyar-lapkiadásban.

a-lap-fokozatosan-nyerte-el-a-jelenlegi-sajátos-arculatát.-a-vezércikk-általában-a-témához,-illetve-az-adott-időszak-egy-egy-meghatározó-társadalmi-mozzanatához,jelenségéhez-kapcsolódik.-minden-lapszámnak-van-egy-súlyponti-témája.- (néhány-téma-az-eddigiek-közül:-a-jogfosztottság-évei;-a-középkor-évszázadai;-1848/49;-szombathy-viktor-születésének-centenárium;a-nemzeti-kulturális-örökségünk-múzeumi-megőrzése;-a-don-kanyar-émlékezete;-nyelvi-hagyományaink;-a-hazáért-és-a-szabadságért-1703-1711;-a-rimaszombati-egyesült-Protestáns-g-imnázium-jubileuma;-Petőfi-sándor-rimaszombati-szobra;-az-északi-magyar-génius;-közösségi-„bűn”-és-bűnhődés-a-20.-században;-népélet-északon;-egy-sorsfordító-félszázad;-művészet,-hit-és-közösségépítés;-az-első-virtuális-európai-ország;-a-gömöri-polgárság-humora;-Párizs-1947;-árpád-nagyfejedelem-és-népe;-gyűjtők-és-gyűjtemények;-ki-a-magyar?-mi-a-magyar?;-Pósika---az-én-ujságom;-r eformok-kora;-megtestesült-és-intézményesült-szeretet...)

a-kiemelt-témához-kötődő-írások---egyéb,-honismereti-témájú-közlésekkel-együtt--a-Lássátok-feleim-rovatban-jelennek-meg.-a-Futársalon-az-irodalom-és-művészet-rovata.-További-rovatok:-emlékezetünkre-(emlékezetes-írások,-évfordulók),-emberek--művek--események,-az-utóbbin-belül-tallózó-könyvről-könyvre-és-Lapról-lapra-címen,agóra-(a-közélet-rovata),-esetenként-pedig-a-Heted-hét-magyar-ország-és-örvénytár-(dokumentumok,-hivatalos-közlemények).

Az olvasóközönség mely rétegét célozza meg a lap?

a-lap-eredendően-a-fentebb-körülhatárolt-régió-olvasói-számára-készül.-a-lehető-leg-szélesebb-olvasótábor-t-kívánja-megszólítani,-ezért-törekszik-a-közérthetőségre.-a-gömörország-küllemében-és-tartalmában-jelentős-változáson-ment-át-megjelenése-óta.-Formátuma-a-kezdetektől-a4-es,-napjainkban-általában-90-oldalon-jelenik-meg,

színes-borítóval,- belül-fekete-fehér-kivitelben,- 4-6-oldal-terjedelmű-színes-betéttel.- a gömörország-14-éve--a-napi-gondok-ellenére--alapjában-sikertörténet,-persze-sok küzdelemmel,-kitartással-és-lemondással.-a-lapgazda-egy-polgári-társaság,-a-g-ömrők ishonti-múzeum-egyesület.-soha,-egyetlen-hivatásos-szerkesztője-sem-volt-a-folyóiratnak.

Megálmodója és megvalósítója voltál a 2005-ben első alkalommal megrendezett Gömöri Országnapoknak. Mi volt a célja ennek a rendezvénynek, s miért ért véget a harmadikkal?

gömör-társadalmamindig-is-rendkívül-tagolt-volt,-akár-nyelvi,-felekezeti,-vagy-akár közjogi-értelemben.-sokat-tépelődtem,-hogyan-lehetne--főleg-a-nemzeti-hovatartozáson-alapuló-különbségeket-áthidalni.-Így-jutottam-el-a-regionális-identitáson-alapuló-virtuális-ország-gondolatáig.-arra-alapoztunk,-hogy-a-Helynek,-esetünkben-gömörnek nincs-nemzetisége,-nyelve,-felekezete,-azaz-mentes-mindazon-jellemzőktől,-amelyek bennünket,-gömöri-embereket-(is)-természetes-módon-összekötnek,-illetve-elválasztanak.-olyannyira,-hogy-2005-ben-meg-is-alapítottuk-a-virtuális-gömörországot,-amelynek saját-jelképei,-zászlaja,-pecsétje,-himnusza-is-van.-egy-reményünkben-utóbb-csalatkoznunk-kellett.-a-szlovákság-legalábbis-közömbösen-viszonyult-a-gondolathoz,-amiből arra-kell-következtetnem,-hogy-az-egyenrangúság-és-egyenjogúság-elvét-nem-fogadta-el.-az-alapításkor-természetesnek-tekintettük,-hogy-a-címerben-az-európai-unió-szimbóluma-is-helyet-kapjon.-Hiba-volt.-az-európai-örökség-vállalásának-kifejezésére-egy politikai-unió-jelképe-nem-megfelelő.-annál-kevésbé,-mivel-az-utóbbi-által-képviselet értékrenddel,-szemléletmóddal-nem-is-tudunk-maradékta-azonosulni.-Helyettesítünk-kell-hát-a-csillagokat-valamely-más,-az-európai-örökséget-kifejező-jelképpel.-az-elmondottak-miatt-van-a-csend.-r-eméljük,-eredményt-érlel-majd.

Nem szóltunk még a Simonyi Alapítványról, amelynek létrehozásában ugyancsak jelentős szereped volt. Milyen céllal hoztátok létre, s milyen szerepet tölt be napjainkban?

a-kérdésedben-foglaltakat-annyiban-pontosítanám,-hogy-én-csak-később-kerültem a-kuratóriumba,-amelyben-ma-az-igazgatótanács-elnöki-tisztét-látom-el.

a-„rendszerváltás”-t-követően-hamarosan-felvetődött-egy-önálló-magyar-egyetem szükségessége.-miután-arra-a-bizonyos-politikai-szándékra-hiába-várt-a-közvélemény,-egy-választási-gyűlés-alkalmával,-1990.-május-17-én-s-imonyiban,-egy-r-ima-menti-faluban-valaki-megszólt:-létesítsünk-egyetemet-őnerőből!--s-letette-az-adományát-az-asztalra.-ez-a-valaki-néhaj-Habodász-elemér-volt.-Lehet,-persze,-ma-már-mosolyogni,-akkor más,-„lelkes”-idők-jártak.-a-lelkese-áttragadt-az-egész-közösségre.-adakoztak-egyének,-önkormányzatok,-egyesületek...-később-az-érintettek-belátták,-hogy-ilyen-módon képtelenség-egy-egyetemet-létrehozni,-illetve-fenntartani.-a-többszöri-kényszerű-átszervezéseket-követően-az-alapítvány-feladata-a-szlovákiai-magyar-szlovákiai-támogatása-lett.-az ún.-millenniumi-Fórumról-már-volt-szó.-a-simonyi-alapítvány-szerepe-napjainkban-inkább jelképes.-egyrészt-egy-átfogó,-representatív-testület,-hisz-igazgatótanácsát-a-c-semadok,-a-szlovákiai-magyar-Pedagógusszövetség,-a-szlovákiai-magyar-cserkészszövetség,-a-szlovákiai-magyar-szülők-szövetsége,-történeti-egyházaink-és-az-mk-P-által-delegált-képviseelő-alkotja.-másrészt,-egyedülálló-módon-példázza-azt,-hogy-a-szlovákiai-magyar-szlovákiai-egyes-összefogni-egy-egy-jó-cél-érdekében.-ez-komoly-erkölcsi-tőke.

Jelenlegi munkahelyed a Rimaszombatban található Szlovákiai Református Keresztyén Egyház által alapított Református Tudományos Gyűjtemény, amelynek igazgatója vagy és meghatározó szerepet játszottál ennek az intézménynek, gyűjteménynek a kialakításában. Milyen céllal jött létre ez a Tudományos Gyűjtemény, milyen jellegű munka folyik itt?

más-felekezetekhez-hasonlóan-a-református-egyház-is-mindenkor-nagy-súlyt-fektetett-arra,-hogy-feltárja,-megőrizze-és-bemutassa-azokat-az- emlékeket,-amelyek-múltját-és- tevékenységét- képviselik.- a- történeti- magyarország- református- egyházkerületei- mindegyikének- megvolt- és- megvan- a- maga- gyűjteménye.- a- Tiszáninneninek- s-árosspatak-,-a-d-unántúlinak-Pápán,-a-d-unamellékinek-Budapesten,-a-Tiszántúlinak- pedig-d-ebrecenben-találhatók-a-maga-gyűjteményei.

a-s-zlovákiai-r- eformátus- keresztyén- egyház- gyülekezeteiben,- egykori- és- meglévő- intézményei-örökségéből-rendkívül-gazdag-muzeális-értékű,-levéltári-és-könyvtári- anyagot-őriz,-amelyek-nem-csupán-a-református-egyház,-de-a-magyarország-és-szlovákság-egésze- számárá,-sőt-esetenként-európai-szempontról-is- jelentős-értéknek- számítnak. mindannyiunk- felelőssége,- hogy- ezt- az- emlékanyagot- feltárjuk,- megőrizzük,- s- megismertessük- vele- egyházunk- tagjait- és- minden- jó- szándékú- érdeklődőt.- az- intézmény- székhelye- r- imaszombatban- van.- az- állandó- egyháztörténeti- kiállítás- alapváltozata- 2009-ben- készült- el,- idén- adjuk- át- a- felújított- változatát.- Időszaki- kiállításoknak- is- helyet- adunk.- megfelelő- raktárhelyiségek- híján- a- gyűjteménygyarapítás- pillanatnyilag- nem- folyik.- az- intézmény- gondozásában- jelenik- meg- a- magyar- r- eformátus- egyház- javainak- Tára- c.- sorozatban- a- szlovákiai- r- eformátus- keresztyén- egyház- javainak- összeírása,- egyházmegyéenként.

Álomtitkárságom története avagy: „Pisti a vérzivatarban...” (Adalékok egy értelmiségi közéleti szolgálatához) címmel 2010-ben jelent meg a már korábban is említett, közéleti tevékenységedet összefoglaló életrajzi vonatkozású köteted a rimaszombati Patrióta Kiadó gondozásában. Sok fontos kérdésről írtál, egyebek közt tükröt tartva az 1989-et követő politikai-társadalmi történések, visszasságok elé is... Milyen visszajelzéseket kaptál?

volt,-aki--elmondása-szerint--valaki-másnak-a-véleményét-tolmácsolta:-„B.-kovács- megint- kiborította- a- bilit.”- n- em- akartam- én- semmit- (és- senkit)- sem- kiborítani,- sem- „kiborítani”.-a-könyvet-az-1989.-évi-események-20.-évfordulójára-időzítettem.-a-benne- található-adatok-könnyen-ellenőrizhetőek,-hisz-egy-dokumentumgyűjteményről-van-szó. k- özeletről-szól-az-egész,-messze-nem-csak-pártpolitikáról,-ám-én-az-attól-való-jelképes- búcsúnak- is- szántam.- Tinódi- Lantos- s- ebestyénnel- vallom:- „sem- adományért,- sem- barátságért,-sem-félelemért-hamisat-be-nem-írtam,-az-mi-keveset-írtam,-igazat-írtam.”

Szóljunk a tanításról is...

n- oha- nincs- pedagógusi- végzettségem,- az- Úr- kegyelméből- a- katedrára- is- felállhat- tam.- előbb,-szükségből,-a-múzeumból-való-kiűztetésem-et- követően- a- nyitrai- egyete- men- oktathattam,- majd- a- rimaszombati- Tompa- Mihály- r- eformátus- gimnáziumban- vol- tam- éveken- át- óraadó- történelemtanár.- mindkét- helyre- jó- szívvél- emlékezem,- de- a- rimaszombati- évek- talán- jobban- megérintettek,- több- okból- is.- a- tanításra- szóló- felkérés- meglepett--de-jölesett.-s- szabadkoztam- is,- mondván,- mit- kezdjek- én- tízéves- gyerekek-

kel? Úgy jártam, mint a könyvtáros-móra-Ferenc-Tömörkény-igazgató-úrral, aki--miután kiküldte-öt-, „ősöket-előkurkászni-a föld-alól”--szintén-szabadkozott, mondván- „Hiszen nem-értek-én-ahhoz- sohase-láttam-ásatást.”-Tömörkény-válasza- „lesújtó”-volt. „mögötte-a-fene-az-olyan-kutyát,-amelyiket-tanítani-köll-az-ugatásra.”-a-folytatást-móra-úgy-summázza,-hogy-„c sakugyan-a-magam-nyomorúságán-tanultam-ki-a-régészetet.-azt-hiszem,-több-mesterséget-már-nem-is-tanulok-az-életben-és-most-már-igazán-nem-leszek-más,-mint-ami-vagyok:-az-összes-hiábavalóságok-tudora.”-nekem-viszont-cso-dálatos-időszak-következett-az-életemben,-a-kitárulkozásnak,-az-önzetlenség-gyakorlá-sának-és-megtapasztalásának-megannyi-alkalma.-a-gimnáziumi-óráimat-kezdetben-a-múzeumi-munkám-mellett-tartottam.-arra-az-időkre-émlékeztetett-mindez,-amikor-a-múzeum-és-a-gimnázium-még-afféle-közlekedőedényként-fungált,-a-két-intézmény-szo-rosan-összekapcsolódott.-a-múzeumot-rendre-a-gimnázium-valamelyik-tanára-igazgat-ta.-a-múzeumból-való-távozásom-is-ezzel-a-szolgálattal-függ-össze.-a-megnövekedett-óraszám-miatt-már-nem-tudtam-a-két-tevékenységet-egyeztetni.-miután-fizetetlen-sza-badságot-nem-kaptam,-döntenem-kellett,-s-én-döntöttem:-a-tárgyak-várhatnak,-a-gye-rekek-nem.

Az eddig elmondottak alapján egyértelmű, hogy egy gazdag életmű, rendkívül aktív élet áll mögötted. Nagyon kevés ilyen értelmiségit ismerek tájainkon, aki 60 évesen ennyi nyomot hagyott volna maga után. Honnan ez a rengeteg energia, kitartás és példátlan szorgalom? Hiszen sok pofont kaptál az élettől, sok igazságtalanság ért, azonban sosem adtad fel, hanem sokszor bizony nem kis áldozatot vállalva folyamatosan tevé-kenyen munkálkodtál.

más-alkalmakkal-is-utaltam-arra,-hogy-édesapámnak,-noha-nem-nélkülözte-az-intel-lektuális-vénát,-az-értelmiségi-pályáról-le-kellett-mondania.-Hatan-voltak-testvérek-mint-az-öt-fiútestvér-legidősebbike,-már-17-évesen-öntőmunkás-lett-Füleken,-hogy-hoz-zájáruljon-a-népes-család-eltartásához.-k-ét-öccse,-s-ándor-és-zoltán-voltak-az-elsők-a-falumból,-Baracáról,-akik-gimnáziumba-jártak,-s-akik-értelmiségiként-tervezték-szol-gálni-népüket.-egyiküket-a-kezében-felrobbant-gránát-sebesítette-halálra,-a-másik-szov-jet-hadifogolytáborban-veszett-oda.-Három-elvetélt,-potenciális-értelmiségi-lét.-amint-néhaj-szomszédom,-apám-egyik-cigány-komája,-Porteleki-Laci-bácsi-(népes-családjára-utalva)-megjegyezte-nekem-egy-alkalommal:-„nagy kabátot rakott énrám az Isten”.-az-én-kabátom-sem-kicsi,-talán-három-ember-is-viselhetné,-de-hordom,-amíg-az-adomá-nyozó-azt-jónak-látja.

Hogyan viszonyult a család a mindig elfoglalt, jövő-menő férjre és édesapára? Nem lázadoztak néha, hogy esetleg rájuk kevesebb idő jut?

a-családom-támogatása-nélkül-aligha-tehettem-volna-mindazt,-amit-tettem,-olykor-jókedvből,-máskor-szükségből.-nem-lázadoztak,-de-hát,-persze-hogy-megérezték.-szabolcs-mindössze-8-éves-volt-1989-novemberében,-Hajnalka-pedig-még-óvodás.-r-áadásul-alig-egy-éve-éltünk-r-imaszombatban.-a-feleségem-érdeme,-hogy-a-zaklatott-időszakot-békességben-túléltük.-miután-ma-már-kétszeres-nagypapa-vagyok,-szeretnék-egy-kicsit-lazítani-a-tempón--hogy-feleségem,-csilla-társaságában-unokáinkkal,mátéval-és-Biborkával-átélhessük-az-őket-és-minket-egyaránt-érelő-gyermekkor-élményvilágát.

Amennyiben újra kezdheted az életed 1989 utáni szakaszát, a történetek ismeretében mit csinálnál másképpen?

erre nehéz válaszolni. -kicsit-több-időt-töltenék-a-családommal,-s-talán-újraírnám-a munkáimat.

Mi a véleményed a napjainkban reneszánszát élő különféle délibábos, tudománytalan tanok, kiadványok terjedéséről – terjesztéséről? Ma már ott tartunk, hogy a tudomány képviselőit bizonyos személyek, bizonyos körök egyenesen nemzetárulónak tartják, mert nem fogadják el, esetleg nyíltan cáfolják a tévtanokat.

ezek-a-jelenségek,-jellemző-módon,-általában-válságos-időszakokban-terjednek,-s egy-közösség-mentális-állapotát-is-tükrözik.-arra-azonban-hadd-utaljak,-hogy-a-múlt-vizsgálata-soha-nem-lehet-öncélú.-r-olunk,-emberekről,-eleinkről-szól,-a-tapasztalatok-a-mi javunkat,-egy-egy-közösséget-hivatottak-szolgálni.-míg-a-természeti-törvények-tőlünk-függetlenül-léteznek,-Teremtőnk-szándéka-szerint,-a-múltat-kutató-történettudomány-a-mi, emberi-sajátosságunk.-általunk-van,-tehát-nem-lehet-tőlünk-független.-Úgy-is-fogalmazhatnánk:-a-történelemben-csak-a-tények-objektívek.-ami-már-az-utóbbiak-értelmezését illeti:-az-elfogulatlanságra-való-törekvés-szándéka-dicséretes,-de-annak-elérése--az-érintettség-okán--lehetetlen.-az-elmúlt-események-értelmezése-az-embernek,-ennek-a-lélekkel-megáldott-hús-és-vér-teremténynek-az-elfogult-felfogását-tükrözheti-csak-viszsa.-annak-az-embernek-a-véleményét,-akinek-szülőföldje,-anyanyelve,-családja,-felekezete,-nemzete-van.-aki-emberként,-történelemről-szólván,-elfogulatlanságot-jelent-be,-az-hamisat-állít.-Ide-illő-magyar-szóval-ezt-úgy-mondják:-hazudik.-az-elfogulatlan-megítélés-képessége-ugyanis-egyedül-a-történelem-uráé,-Teremtő-urunké!

Nem gondolod viszont, hogy a kutatónak, noha teljesen valóban nem tudja elvonatkoztatni magát, a maga szubjektivitását az általa vizsgált kérdésektől, mégiscsak kell legalább törekednie az objektivitásra? Ha úgy tetszik: elfogulatlanságra? Szerintem, aki eleve nem is törekszik az elfogulatlanságra, az nem tudományos kutató, hanem valami más. Annak is megvan a maga helye Isten ege alatt, de az a hely nem a tudományé...

a-nemzet-olyan-közösség,-amelyet-a-megélt-tapasztalat,-a-közös-tudáson-alapuló hagyomány,-a-mítoszok-kötnek-össze.-a-nemzet-nem-történetkutatók-zárt-társasága, afféle-úri-kaszinó,-hanem-egy-olyan-közösség,-amely-nem-hagyatkozik,-s-nem-is-hagyatkozhat-csupán-a-magát-elfogulatlannak-tekintő-tudányszak-eredményeire.-a-tudományhoz-közelebb-áll-a-hívős-távolságtartás,-ezzel-szemben-a-lelkesezés-és-érzelem jobbjára--a-tudomány-mellett-a-művészetet,-filozófiát-és-hitet-is-tartalmazó--mítosz tartozéka.

az-elmondottak-miatt-vagyok-esetenként-megértőbb-azokkal-szemben,-akiknek-a-felfogása-az-enyémtől-eltérő,-de-akik-szintén-a-közösség-javát-keresik.-ez-utóbbiak-nem-tévesztendő-k-össze-az-ostoba,-öntelt-magamutogatókkal,-akik-híján-vannak-az-adott-témakörben-a-legelemibb-tájékozottságnak-is.

Szülőfaluddal kapcsolatban nem említettük, hogy közvetlen szomszédod, Gecse Annabella ugyancsak néprajzosként tevékenykedik a szolnoki múzeumban, s az ő kutatási témái is elsősorban Baracához kötődnek. Ritkaság, hogy egy ilyen kis település két szakembert is ad ugyanannak a tudományágnak. Milyen kapcsolatban vagytok?

meglehetősen- ritkán- találkozunk,- hiszen- mindketten- már- csak- virtuális- lakói vagyunk-Baracának.-ő-szolnokon-él-és-dolgozik,-én-r imaszombatban.

Milyen terveid vannak a jövőre nézve? Mi az, amit még meg szeretnél írni, mi az újabb cél, célok, amelyeket meg szeretnél még valósítani?

Lassan-közeleg-a-nyugdíj--ami-a-magamfajta-ember-esetében,-természetesen,-alig-ha-jelent-tétlenséget.-a-munka-mellett-itt-van-a-lapszerkesztés-feladata,-vár-rám-a-r imaszombat-városközpontjában-végzett-feltárás-eredményeinek-a-közreadása,-igen-csak-foglalkoztat-a-gömöri-agyagművesség-évezredes-múltjának-reprezentatív-módon történő-bemutatása,-adósságaim-között-van-az-említett-zsámbok-Piros-mamával-folytatott-beszélgetések-feldolgozása...-jó-ideje-foglalkoztat-egy-rendhagyó-történelem-könyv-megírásának,-összeállításának-a-gondolata,-amelyben-kutatói-(és-ha-szabad-így fogalmaznom,-pedagógusi)-tapasztalataimat-is-felhasználnám.-unokáimnak-s-kortársaiknak-szánom.

s-mindeközben-hőseposzt-írok.-s-zinte-látom-magam-előtt,-amint-jóakaróim-közül többen-felvonják,-illetve-összeráncolják-a-szemöldöküket-(gondolván,-tán-elment-a-józan-esze-ennek-az-embernek).-Tudjuk,-mennyi-kísérlet-történt-a-múltban-az-elvesztett magyar-hősepika-rekonstruálására.-elég-talán-utalni-vörösmarty-zalán-futására,-arany-jános-hun-trilógiájára.-Ilyen-előzmények-után,-a-20.-század-utolsó-harmadában-jött-egy-fiatalember,-az-akkor-30-as-éveiben-járó,-fentebb-már-említett-Busa-viktor,-és-zinte-közép-ázsiai-eposzt-szólaltatott-meg...-az-ő-hősmeséinek-a-verses-átiratára-gondolok.s-zinte-lüktet-ez-a-próza,-igényli-a-verses-formát.-Persze,-képzelt-magyar-hőseposztról beszélek.

s-hogy-ne-unatkozzam,-folyamatban-van-a-r imaszombatiak-emlékparkjának-a-kialakítása.-a-r imaszombat-és-vidéke-Társulás-égisze-alatt-megvalósítandó-emlék-parkban-azoknak-a-néhai-rimaszombatiaknak-az-emlékét-örökítenénk-meg,-akik-nem-a-nagy-elszármazottak-sorát-gyarapították,-nem-is-a-város-alkalmi-látogatói,-lakói-voltak,-hanem-polgármesterként,-tanárként,-múzeumalapítóként,-lelkipásztorként,-épitészként,-íróként,-közéleti-szereplőként-vagy-éppen-nyomdászként,-helyben-maradva, szolgálták-a-közösséget.-jó-részük-nem-is-itt-született,-azaz-„gallycsaptából”-vált-„gyü-kerré”.

L. Juhász Ilona

B.kovács-István-önálló-kötetei:

- 1.- *Malac Julcsa. Gömöri népmesék.*-Bratislava,-madách,-1990.-(További-kiadásai:-2004,-2010.)
- 2.- *Baracai népköltészet.*-Pozsony,-madách-Posonium,-Budapest,-akadémiai-kiadó,-1994. /Új magyar-népköltési-gyűjtemény,-XXV./
- 3.- *Gömörország. Tények és képek az egykori Gömör-Kishont vármegyéről.*-Pozsony,-kalligram, 1997.-(További-kiadásai:-Gömörország. Egy tájhaza arcvonásai tényekben, képekben és gondolatokban: 2004,-2005,-2009.)
- 4.- *Hervadatlan rózsagyűker. Gömör-Kishont magyar népköltészet.*-dunaszerdahely,-Lilium aurum,-1998-/szlovákiai-magyar-Tájak-népköltészet,-1./

- 5.- Szőlő-Szült-Kálmány. Öt gömöri hősmese.-Pozsony,-madách-Posonium,-1999.
- 6.- Agyagkenyér. Fejezetek a gömör-kishonti agyagművesség történetéből.- r imaszombat, gömör-kishonti-múzeum-egyesület,-2001-/gömör-kishonti-Téka,-6./
- 7.- A méhi istentriász és népe. Gömör-Kishont az őskorban I. Pozsony,-madách-Posonium, 2002.
- 8.- Sajó-völgyi népmesék [merényi-László-gyűjtéséből-válogatta,-nyelvileg-gondozta].-Pozsony, madách-Posonium,-2002.
- 9.- Gömörológia. Írások a történelmi Gömör és Kishont vármegye múltjáról és jelenéről. Pozsony,-madách-Posonium,-2003.
- 10.- Iskola a nyelvhatáron. Emlékezések az Egyesült Protestáns Gimnáziumra [összeállította, nyelvileg-gondozta].-r imaszombat,-2003.
- 11.- Gemersko. Črty tváre regionálnej vlasti vo faktoch, obrazoch a myšlienkach.- r imavská sobota,-g emer-malohontský-muzeálny-spolok,-2005.
- 12.- Rimaszombat. Rendhagyó városkausz.-Pozsony,-madách-Posonium,-2005.
- 13.- Álomtitkárságom története, avagy „Pisti a vérzivatarban”. Adalékok egy értelmiségi közéleti szolgálatához. r imaszombat,-Patrióta,-2009.
- 14.- Rimaszombat. Várostörténeti barangolások I. r imaszombat,-Patrióta,-2010.
- 15.- Rimaszombat. Várostörténeti barangolások II.-r imaszombat,-Patrióta,-2012.

Főbb-díjai,-kitüntetései:

Pro-gömör-díj-(1995),-széchenyi-Ferenc-díj-(2001),-r imaszombat-város-díja-(2003),-a-szlovák öztársaság-ezüstplakettje-(2003),-madách-Posonium-díj-(2004),-a-magyar-néprajzi-Társaság külföldi-levelező-tagja-(2004),-veczán-Pál-díj-(2005),-magyar-kultúra-Lovagja-(2012),-magyar arany-éremkereszt-(2012),-magyar-örökség-díj-(2013).

vörös- Ferenc:- mutatvány- az- 1720-as országos- összeírás- névföldrajzából. szombathely,- savaria- university- Press, 2013,-217-p.

vörös- Ferenc- nyelvész,- főiskolai- tanár tudományos- szorgalma,- a személy- és családnevek- iránti- fogékonysága- eddigi munkásságának- mércéjében- mérendő.- a kompakt- k árpát-medencei- névanyag- feldolgozásának- általa- felvázolt- szükségesége- a névtan- állandó- kihívásának- számít.- a szerző- már- nyitrai- vendégtanári- időszakában- lelkes- megszállottja- lett- a személynévgyűjtésnek,- s- hallgatói- köréből nem- egy,- később- elismert- névtanost- üdvözölhetett- a- szakterület.- mintegy- másfél évtized- óta- foglalkoztatja- a *Mai magyar családnévátlasz (MMCsNa)*- létrehozása. eredendően- a- felvidéki- magyar- nyelvterület- ezredfordulós- névanyagának- feldolgozását- tűzte- ki- célul,- de- anyagi- támogatás híján- először- a- keresztneves- adatbázishoz jutott- hozzá,- melyet- a- kalligram- kiadó által- megjelentetett- *Nyelvek és kultúrák vonzásában* című- nagymonográfiájában használt- fel.- Legújabbán- a *falu* névrészt tartalmazó- családnevek- vizsgálatával- foglalkozott- (*A „falu” névrészt tartalmazó családnevek és a nyelvföldrajz,-2011*).

Jelen- kötet- azonban- mégis- sok- újdon- ságot- tud- felmutatni.- az- 1720-as- országos- összeírás- a- rokon- szakterületek- számára is- kiapadhatatlan- korpuszforrás.- adatbázisát- szervesen- hozzákapcsolja- a- közel- múltban- összeállt- elektronikus- tárolt- bázisához.- az- egész- kötetet- végigszövi- a- családnévföldrajzban- mostanra- megke- rülhetetlen- nyelvföldrajzi- szemlélet.- a- szö- veges- elemzésen- túlmenően- térképek- segítségével- mutatja- be- a- korabeli- férfi-

és- női- keresztnevek- divatjának- egyes- idő- szeleteit.- ennek- a- szemlélődésnek- ugyan- nagy- hagyománya- van- a- névtanban, mégis- sok- hiányosságát- tudjuk- szembesí- teni- a- mai,- új- szemléletekkel- összehason- lítva.- kiváló- névtanosunk,- Hajdú- Mihály- kutatópontjait- átértékelve,- továbbgondol- va- teszi- teljessé- a- magyar- nyelvterület- földrajzi-térségeit.- A *kutatás főbb előzmé- nyei* című- részben- azt- is- megtudhatjuk, hogy- miért- éppen- az- 1720-as- conscriptiót- vette- alapul- a- nevek- forrásaként.- a- két- időszak- különbségeinek- számbavétele- kor- külön- említést- érdemel,- hogy- az- 1720- as- korpuszban- a- családnevek- vizsgálatán- túl- a- keresztnévallomány- tanulmányozá- sára- is- lehetőség- kínálkozik- (21.- p.).- a- mai- időmetszet- hasonló- vizsgálatának- gátat- szabnak- a- személyiségi- jogi- szabályok. Hangsúlyos- megjegyezni,- hogy- a- 18.- szá- zad- eleji- Magyarországon- már- vitán- felüli- tény- a- kételemű- névrendszer- általánossá- válása.- a- korpusznak- ebben- a- szeletében- a- szerző- 902- ide- sorolható- esetét- mutatta- ki.- az- 1720-as- korpuszban- aliasos- neve- ket- is- találni- („másként”- jelentésben): Joannes- *Barna alias Nagj*,- Matthias- *Horvat alias Nagy* stb.- a- szerző- a- kötet- 3. fejezetében- (27-31.- p.)- az- adatbázis- épít- és- a- téri- ábrázolástechnika- gyakorla- tát- vázolja- fel- kellő- aprólékossággal, amely- az- MMCsNa- munkálataihoz- is- nagy- segítséget- nyújtott- számára.- ma- már- min- den- térinformatikai- szoftverrel- előállított- névtani- térkép- az- ún.- raszteres- technikát- alkalmazza.- a- 4.- fejezet- (31-192.- p.)- a- kötet- fő- gerincét- alkotja.- első- alfejezeté- ben- az- 1720-as- összeírás- történelmi- hát- terével- ismerkedhetünk- meg.- ebből- azt- is- megtudhatjuk,- hogy- az- 1720-as- összeírás- a- korábbi,- 1715-ös- conscriptio- kiegészíté- seként- rendeltetett- el.- a- szerző- a- további- oldalakon- ismerteti- az- összeírás- szakiro- dalombeli- előfordulását.- elsősorban- törté- nésszek- aknázták- ki- a- lehetőségeit,- de- az

első- névtani- feldolgozását- rudolf Forstinger- végezte- el,- mégpedig- sáros- és zepes- megye- keresztneveinek- gyakorisági- mutatóit- összeállítva- (36.- p.)- megidézésre- kerül- kázmér- miklós- családnévszótára- is,- amely- igencsak- hiányos- az adatok- felhasználhatóságában.- a szerző figyelmét- az- az- igény- sem- kerülte- meg, hogy- a- korpust- rávetítse- a- Trianon- után létrejött- utódállamok- területére.- ezt- táblázatban- manifestálja.- ebből- tisztán- látható,- hogy- az- összeírás- neveinek- döntő többsége- a- mai- Magyarország- és- szlovákia- területére- lokalizálható.- Folytatásként rávetíti- a- korpusz- adatait- az- 1910-es- vármegyebeosztásra- is.- a- következő- alfejezetekben- már- a- korpusz- család- és- keresztneveinek- nyelvföldrajzi- bemutatásához érkezünk.- először- a- keresztnevek- és- gyakorisági- listáik- kerülnek- terítékre.- vörös Ferenc- minden- esetben- túlmutat- Hajdú mihály- és- kázmér- miklós- ide- vonatkozó kutatásain.- a- leggyakoribb- keresztnevek lexikai- típusait- táblázatszerűen- foglalja össze.- k- ülön- tárgyalja- a- női- és- férfineveket.- ebből- kiderül,- hogy- a- leggyakoribb férfikeresztnévnek- a- *Joannes*,- a- legfrequentáltabb- nőinek- pedig- a- *Catharina* számított.- ezek- után- a- *Mária* keresztnév divatjának- kronológiai- áttekintése- következik- 1526- és- 1967- között.- az- illusztrációként- szolgáló- diagramok- és- térképek- ott vannak,- ahol- lenniük- kell,- szervesen illeszkednek- a- tárgyalathoz.- Igen- tanulságos- az- a- térkép- is,- amelyen- a- női- nevek felbukkanásának- helyei- vannak- szemléltetve- a- történelmi- Magyarországon- (61. p.)- a- továbbiakban- a- *Joannes* és- a- *Georgius* lexikai- típusát- reprezentáló- térképek- következnek.

a- kettős- keresztnevek- kutatása- a- névtan- elhanyagolt- területének- számított.- a szerző- ezt- is- kiküszöbölte- azzal,- hogy értekezik- a- többes- keresztnevekről.- divatjukat- kezdetben- a- városok- éltették,- a

kisebb-falvakba- csak- később- jutottak- el.- a jelenség- a- felvidéki,- illetve- a- nyugat- és közép- magyarországi- városokban- vert gyökeret.- másrészt- az- 1720-as- évek- tájékán- a- magyarországi- német- ajkú- városok polgársága- viselhetett- az- átlagosnál- gyakoribban- kettős- keresztneveket.- a- 371 adatból- egy- esetben- jegyezték- fel- hármaskeresztnevet:- *Joannes Carolus Otto*.- a keresztnevek- után- a- szerző- számba- veszi, majd- táblázatban- is- demonstrálja- az összeírás- leggyakoribb- családneveit- (101. p.)- ezután- a- Kovács- családnév- nyelvföldrajzával- foglalkozik.- a- következő- alfejezetekben- a- *Szabó*, -a- *Nagy* és- a- *Tót* családnév- nyelvföldrajzi- bemutatása- következik. a- 18.- század- eleji- kettős- családnevek vizsgálata- rendkívül- sok- kérdést- vet- fel- a kutatók- számára.- maguknak- a- két- vagy többemű- családneveknek- a- névrészei közötti- viszonyt- többnyire- szintagmatikus kapcsolatokra- szokás- visszavezetni.- vörös- itt- foglalkozik- a- vegyes- kódú- többes tagolódású- családnevekkel.- a- *Bauer* és *Pauer* eseteit- markánsan- választja- szét.- a dolgot- utolsó- részében- a- magyar- és szláv- asszonynévképzős- nevek- nyelvföldrajzi- vetületei- élveznek- primátust.- Bemutatásra- kerülnek- a- *ka*, -a- *ička*, -de- az- *ova* birtokos- képzős- családnevek- is.- a- *ni* képzős- családnevek- nyelvi- hovatartozása vitathatatlannak- magyar- eredetűnek- minősíthető.- még- akkor- is- így- van- ez,- ha- a- tő etimológiája- vegyeskódúságot- eredményez.- a- dolgot- eredményeinek- terjedelmese- mivoltából- is- arra- engedhetünk következtetni,- hogy- egy- hosszú- munka közbülső- állomása- kíván- lenni.- Felvillant egy- egy- szeletet- belőle,- de- a- komplex- vizsgálat- még- várat- magára.- a- kötetet- gazdag irodalomjegyzék- zárja.

a- magyar- névtudományi- kutatásoknak egyik- régi- adóssága- a- jelenkori- családnévkataszter- és- atlasz- létrehozása. ennek- pótlására- vállalkozott- tudományos

munkásságával-a szerző,-aki-felbecsülhetetlen-leletmentést-végez-a névtanban. ezt- már- több- monográfiájával,- kisebb-nagyobb-tanulmányaival,- honi-és-külföldi konferenciákon- elhangzott- előadásaival, valamint- oktatómunkájával- is- bizonyította.-a-kötet-felépítése,-a-fejezetek-egymásra-épülése- jó,- címrendszere- jól-áttekinthető,- kifejtése- logikus,- világos.- Fogalmazása,- nyelvhasználata-gondos,- szakszerű, helyesírása- igényes.- Hivatkozásai,- szakirodalmi-utalásai,- könyvészeti-adatai,- irodalomjegyzéke- mintaszerű,- gyakorlott névkutatóra-vall.

a-kötetet-minden-esetben-a-sokoldalúság-jellemzi,- hiszen-szertefutó-nyelvföldrajzi-témákat-ölel-fel.-a-névkataszter-elkészítése-mellett-legalább-ennyire-váratmagára-egy-családnévát-létrehozása, amely-nemcsak-a-névtan-osok-munkáját-könnyítene-meg,-de-a-nyelvtörténeti-kutatások-száma- is- fontos-információkat-szolgáltathatna.-az-eredmények-lezárlanságára-való-tekintettel-bátran-kijelenthetjük,- hogy-a-feladatok-folytathatók,-és-reméljük,- hogy-a-közeli-jövőben-az-egyes-témák,-problémakörök-alaposabb-kifejtését-üdvözölhetjük,- akár-a-szerző-egyik-újabb-kiadványában.

Angyal László

szabó-Tamás-Péter:- „kirakunk-táblákat, hogy-csúnyán-beszélni-tilos.”-a-javítás-mint-gyakorlat-és-mint-téma-diákok-és-tanárai- metanyelvében.- d unaszerdahely,-g ramma,-2012,-286-p.¹

a-hatvanas-évek-végén-jelent-meg-nyelvész-körökben-az-a-vélemény,- miszerint-a

nyelvi-jelenségek-tanulmányozását-érdemes-kibővíteni-a-beszélők-nyelvvél-kapcsolatos-vélekedéseinek-vizsgálatával.-a-kutatási-felület-nagyságáról-könnyű-meggyőződni.- aligha-akad-olyan-anyanyelvi-beszélő,- akinek-például-arról-a-mondatról,- hogy- „hát,- ritkán-talizunk”-ne-jutna-eszébe- valami,- ami-érdekes-lehet-a-metanyelv-kutatója-száma-ra.

szabó-Tamás-Péter-metanyelvi-kutató-saihoz-egy-olyan-közeget-választott,- ahol-a-diákok-nyelvről-való-gondolkodásának-alakítása- mondhatni- napirenden- van- -- az-általános-és-a-középiskolát- vizsgálati-kétsíkúak:-a-diákok-nyelvvél,- nyelvhasználat-kapcsolatos-vélekedéseinek-gyűjtése-mellett,- tanárai-nyelvtanítási-és-javítási-gyakorlatának-a-megismerésére-is-kiterjednek.- Úgy-is-mondhatjuk,- hogy-a-szerző-egyszerre-kutató-az-iskolai- „metanyelvhasználat”-alakulását-és-alakítását.- megközelítése-azonban-egységes.- mivel-a-tanárok-és-diákok-nyelvfelfogása-alapvetően-ugyanazt-a-laikusi-szemléletet-tükrözi,- a-kutatói-perspektíva-a-tanárok-és-diákok-metanyelvére-mint-társasan-létrehozott-diskurzusra-irányult.- vagyis-a-szerzőt-az-érdekl,- hogy-milyen-válaszok-születnek-iskolai-közegben-akkor,- mikor-a-kutató-nyelvvél-kapcsolatos-dolgokról,- szabályokról-kérdezi-az-ottaniakat.- Tudományosan-főltéve-a-kérdést:-milyen-narratívák-és-nyelvi-ideológiák-mutathatók-ki-az-iskolában-folytatott-metanyelvi-diskurzusokból.

a-kérdés-hallatán-szinte-magától-adódhatna-az-az- elvárásunk,- hogy-a-munka-egyben-a-diákok-metanyelvi-gondolkodásáról-is-átfogó-képet-nyújtson,- vagy-éppen-anyanyelv-pedagógiai-jellegű-kérdésekhez-adjon-segítséget,- esetleg-hogy-az-a-nyelvművelés-anyanyelvtanításra-kifejtett-hatásáról-értekezzen.- a-diskurzív-szociálpszichológia-és-konverzációelemzés-(röviden: diskurzív-szemlélet)-szigorú-elméleti-kere-te-azonban-főülírja-ezeket-az-elvárásokat,

1- a-könyvet-a-g ramma-nyelvi-Iroda-és-a-magyar-elektronikus-könyvtár-oldaláról-lehet-letölteni:
http://www.gramma.sk/kiadvanyok/sztp_jav.pdf;
<http://mek.oszk.hu/10900/10947/10947.pdf>.

és- egy- nem- kevésbé- izgalmas- mederbe tereli- az- elemzést- a- szerző- nem- foglalkozik- az- adatközlők- megnyilatkozásainak „mögöttes”, - mentális- folyamataival, - mint azt- a- kognitivistá- megközelítés- diktálná, hanem- kizárólag- a- rögzített- interjúkra, kitöltött- kérdőívekre- és- órávázlatokra vonatkozólag- von- le- következtetéseket. abból- indul- ki, - hogy- a- diskurzust- a- beszélők- közösen- szerkesztik, - folyamatosan- alakítják, - adott- esetben- természetesen- a- kutatóval- együtt, - s- ezért- a- kutatás- nem- igen- vállalkozhat- többre, - mint- az- így- létrejövő- „termékek”- elemzésére.

a- kutatás- egyik- igen- érdekes- jegye- - ami- a- diskurzív- szemléletből- következik- - a- kutató- mellérendelt- pozíciója- az- adatközlőihez- - nem- felülről- szemlélődik, hanem- saját- interjúvezetői- pozícióját- és- ideológiáit- számba- véve, - a- közösen- létrehozott- diskurzus- jellegzetességeit- elemzi. akár- a- kérdőíveket, - akár- az- interjúkat- nézzük, - az- interjúvezető- kutató- kérdései- - mint- azt- olvashatjuk- is- - - egyértelműen standardista², - sőt- olykor- lingvicizmusba³ is- áthajló- nyelvi- ideológiai- diskurzust- kezdeményeznek- és- tartanak- fenn. - ez- persze- indokolt, - mivel- a- standardizmusnak- magyarországon- is- nagyok- a- hagyományai, és- az- erre- a- diskurzusra- jellemző- „helyeshelytelen”, - „jó- rossz”, - „magyaros- magyar-talan”- dichotómiák- az- anyanyelvoktatásban- is- erőteljesen- jelen- vannak.

ezt- támasztják- alá- a- különböző- tanórákon- készített- jegyzőkönyvek- is. - az- óra- jegyzőkönyvek- ugyan- első- ránézésre- csupán- a- tanár- diskurzusrányító- és- ellenőrző- szerepét- dokumentálják, - az- összegyűj-

tött- szemelvények- mégis- új- megvilágításba- helyezik- a- tanórai- standardista- diskurzust. - a- szerző- a- tanárok- szóbeli- javításait- nem- próbálja- meg- szétválasztani- az- alapján, - hogy- azok- a- megnyilatkozás- módjára (a- diák- nyelvhasználatára)- vagy- annak- tartalmára- vonatkoznak- e, - mert- ezek- között- nem- mindig- lehet- különbséget- tenni- - - például- ebben- a- mondatban-: „én- értelek- téged, - de- úgy- mondd, - hogy- más- is- megértse!” - s- zabó- ehelyett- azokra- a- standardizált- eljárásokra- mutat- rá, - amelyek- - akár- a- „helyes”- nyelvhasználatot, - akár- egy- kérdés- „jó”- megoldását- nézzük- - - a- diákot- egészen- addig- alárendelt- pozícióban- tartják, - míg- ő- azokat- el- nem- sajátítja.

a- standardista- diskurzus- további- vizsgálatára- egy- kiterjedt- kérdőíves- adatgyűjtés- formájában- kerül- sor. - a- szerző- 52- osztály- csaknem- 1200- kérdőívét- elemezve- azokat- a- nyelvi- ideológiákat- igyekszik- feltérképezni, - melyeket- a- diákok- a- nyelvről- való- beszéd- során- elsajátítanak, - újraalkotnak- és- továbbépítenek. - vagyis- a- fő- kérdés- az, - hogy- a- diákok- milyen- nyelvi- ideológiákat- fogadnak- el- leginkább- a- standardista- diskurzus- továbbépítéséhez, - és- milyen- esetekben- szakítják- meg- ezt- a- diskurzust- a- felkínált- válaszok- elutasításával. - ez- utóbbi- abban- a- feladatban- kapott- központi- szerepet, - amelyben- - - jócskán- a- lingvicizmus- diskurzusán- belül- - - a- diákoknak- két- lányt- kellett- megítélniük- azok- nyelvhasználata- alapján. - azt- kellett- eldönteniük, - hogy- egy- mindenkivel- nyelvjárásban- beszélő- lány- és- egy- kettősnyelvű, - azaz- a- nyelvjárása- mellett- a- köznyelvet- is- használó- lány- közül- melyikük- okosabb, - szorgalmasabb, - kedvesebb- stb. - a- kérdőív- más- kérdéseihez- képest- ebben- a- feladatban- utasították- el- legtöbben- a- diskurzus- folytatását, - és- írták- be- a- „nem- tudom”, - ill. „nem- válaszolok”- lehetőségeket, - vagy- fűztek- a- feladathoz- csípős- kommentárokat, - jelezve, - hogy- a- nyelvhasználat- alap-

2- a- *standardizmus* a- standard- nyelvváltozat- előnyben- részesítését- jelenti- más- nyelvváltozatokkal- szemben.

3- *Lingvicizmusnak*- nevezzük, - amikor- az- emberek- egyik- csoportja- nyelvi- nyelvhasználati- alapon- diszkriminál- egy- másik- embercsoportot.

ján- ezekre- a- kérdésekre- nem- adható válasz.

a- kérdőíves- válaszok- ilyen- diskurzusalapú- megközelítése- jelzi, hogy- a- szerző- a számadatok- elemzésénél- a- diskurzus dinamikusan- szerveződő- jellegét- is- számításba- veszi.- a- diskurzusnak- ezt- a- természetét- azonban- legegyszerűbben- a tanárokkal- és- diákokkal- készített- csaknem- 48-órnyi- interjúanyag- szemelvényei mutatják.- az- átiratok- közzlése- nem- csupán különböző- vélemények- „jegyzőkönyvbe vételét”- jelenti,- hanem- ezek- ideológiai alapjainak- bemutatását- is.- ez- azonban- a standardizmushoz- kapcsolódó- ideológiák leltározásán- messze- túllép.- az- interjúrészletek- elemzéséből- az- derül- ki,- hogy- a- nyelvi- ideológiák- folyamatosan- re- és- dekonstruálódnak,- adott- esetben- reprodukálódnak- a- nyelvről- való- beszéd- során.- vagyis: az- interjú- résztvevői- nem- egy- konzisztens álláspont- „szócsöveiként”,- hanem- a- diskurzus- alakítóiként- lépnek- föl.- a- beszélgetés- ideológiai- alapú- érvelései- pedig- a résztvevők- önpozicionálása,- ill.- a- dominanciaviszonyok- függvényében- -- folyamatosan- teremtődnek- újra,- kérdőjeleződnek- meg,- vagy- éppen,- mintegy- a- tanár hangját- kölcsönözve,- idézetszerűen- kerülnek- bele- a- diskurzusba.

mint- az- a- monográfia- zárszavából- is kiderül,- s- szabó- Tamás- Péter- nem- vállalkozik- annak- kifejtésére,- hogy- eredményei miként- lennének- hasznosíthatók- az anyanyelvoktatás- módszertanában. könyvét- inkább- gondolatébresztő- munkának- szánja.- azok- érdeklődését,- akik oktatás- módszertani- kérdésekkel- foglalkoznak,- tanítanak,- vagy- egyszerűen- csak szeretnék- jobban- megismerni- saját- nyelvi- ideológiáikat,- vélhetően- máris- sikerült fölkeltenie.

Sebők Szilárd

minya- károly- változó- szókincsünk.- Budapest,- Tinta- könyvkiadó,- 2011,- 155-p.

minya- károly- a- magyar- neologizmusokkal foglalkozó- munkájában- arra- törekszik, hogy- feltárja- az- elmúlt- két- évtized- új- szavainak- világát- egy- széles- korpuszból merítve.- a- neologizmusokat- mint- viszonyfogalmat- értelmezi,- és- megpróbálja- megalkotni- ezek- rendszerét,- kategóriáit.- a szerző- tizenkét- fejezetben- foglalkozik- a neologizmusok- rendszerezésével,- a magyarítás- lehetőségeivel,- a- neologizmusokhoz- kapcsolódó- nyelvhelyességi- kérdésekkel,- a- tulajdonnevek,- divatszavak és- stilisztikai- neologizmusok- mibenlétével,- a- neologizmusok- és- az- archaizmusok skaláris- jellemzésével,- a- kötet- utolsó- fejezeteiben- pedig- filmcím,- keresztnév- és szómutató- könnyíti- meg- a- kötetben- való tájékozódást.

minya- károly- a- bevezetőben- alapvető céljaként- a- neologizmusok- különböző szempontok- szerinti- csoportosítását,- szó- tárazási- lehetőségeinek- feltárását- és- a viszonykategóriák- meghatározását- fogalmazza- meg.- az- is- kiderül,- hogy- a- kötetet alapozó- műnek- szánja,- mely- a- későbbi kutatásokhoz- iránymutatóként- szolgálhat.- a- szerző- arra- törekszik,- hogy- a- szókincskutató- legújabb- eredményeit- összefoglalva- a- *Mai magyar nyelvújítás* (Budapest,- Tinta- könyvkiadó,- 2003)- című- könyvének- szerves- folytatása- legyen.

1.- az- első- fejezet- röviden- értelmezi- a nyelvi- változás- fogalmát- és- a- folyamatot befolyásoló- tényezőket,- valamint- dióhéjban- kitér- a- nyelvújítás- lehetőségeire- napjainkban.- Bár- nem- használja- ezt- a- kifejezést,- a- nyelvújítás- feladatainak- felsorolása- (pl.- szaknyelvi- regiszterek- fejlesztése) a- nyelvi- tervezés- lehetőségeit- juttatja- az olvasó- eszébe.

2.- a- második- fejezetben- található- a neologizmusok- rendszerezése,- melynek

létrehozását-a szerző-fő-célként-határozza meg.- a neologizmusok-meghatározási lehetőségeinek-a szerző-csak-egy-bekezdést-szentel,-ami-később,-a-rendszerezés értelmezésében- nehézségeket- okozhat, de- sok- problematikus- kérdést- tisztáz- a rendszerezés-kategóriáival-kapcsolatban. Fontos-problémára-világít-rá-azzal,-hogy--bár-csak-érintőlegesen--felhívja-a-figyelmet- egy- lexikográfiai- kérdésre:- az- újabb keletkezésű-szavak-szótárazhatóságának lehetőségeire,- illetve- a- szótári- minősítések- használatára- neologizmusok- estében.- minya- felveti,- hogy- talán-épp- a- szótárérettség- jelezheti,- hogy- egy- neologizmus- már- nem- neologizmus- többé.- ezen fejezet-alfejezetei- a- minya-által-meghatározott- csoportosítási- rendszer- 8- szempontját- mutatják- be- részletesen.- az- első szempont- a- neologizmusok- szándékoltság-(akarat)-szerinti-felosztása,-mely-szerint-megkülönböztetünk-tudatos-és-spontán-neologizmusokat.-a-tudatos-neologizmusok- (*kalandpark,- túlparáz*)- esetében már- a- nevükből- is- kiderül,- hogy- tudatos szóalkotás- áll- a- háttérükben,- a- spontán neologizmusok- (*önhivalkodó*)- pedig- „a megfogalmazási- nehézség- pillanatnyi áthidalására- születnek”- (16.- p.)- a- spontán-neologizmusok- esetében- nehézséget okozhat- az- elkülönítésük- a- tévesztésektől,- botlásoktól-(erre- a- szerző- is- utal- a- 4. alfejezetben--27.- p.)- az- alfejezet-további részeiben- minya- bemutatja- a- spontán neologizmusok- szóalkotási- módjait- példákkal- gazdagon- illusztrálva- (*kóborpoéma,- törzsszülött,- polgárdurrantó*)- a- második- alfejezet- egy- újabb- szempont- szerint- kategorizálja- a- neologizmusokat:- a létrejöttük- célja- szerint.- ez- alapján- az- új keletkezésű-szavak-lehetnek-szükségszerűek-(„a- nyelv-állományának- szükségszerű-bővítése”-*-DVD,-hangulatjel,-vakrandi*) és- stilisztikaiak- („a- pillanatnyi- tartalmi, stiláris- szükségyszerűség- hozza- létre”- -

megtartüffölődött,- szipirtyóz, csóklé)- a stilisztikai- neologizmusok- nem- kerülnek be- a- szótárakba,- az- egyediség,- egyszerűség- a- jellemzőjük,- mindig- a- tudatos- neologizmusok- kategóriájába- sorolhatók- -- a szerző- külön- fejezetet- szentel- ennek- a kategóriának.- a- harmadik- alfejezetben- a neologizmusokat- gyakoriságuk- alapján elterjedt-(több- mint- 1000- g oogle-találat, de- még- nem- található- meg- a- szótárakban,-nem-szótárérett--*lúzer,-twitter,-életjáradék*)-és-alkalmi-(kevesebb-mint-1000 g oogle-találat--*szendvicsgeneráció,-korhatárosítás,- celebsajtó*)- neologizmusoknak- nevezi.- n- ehezíti- a- kategóriákba- való besorolást,- hogy- a- szerző- a- -- maga- által is- homályosnak- minősített- -- szótárérett kategóriával-operál,- illetve- nem- határozza meg,- mely- szótárakat- tekint- mérvadónak a- kategória- meghatározásában.- a- következő- alfejezetben- a- neologizmusokat kommunikációs- formájuk- szerint- osztja fel- szóbeliekre- (*Nézd már, ott egy geopolárd!*),- írásbeliekre- (*időkapszula,- dugódíj, véleményklíma*)-és-írott-beszélt-nyelvekre (*mexoktuk,-7fő,-Nyócker*)-a- szóbeli-neologizmusok- jellemzője,- hogy- csak- szóban fordulnak- elő,- ezért- az- interneten- egyetlen-találat-sincs-rájuk,- így- körülhatárolható- korpusz- híján-éppúgy- nehéz- a- vizsgálatauk,- mint- a- spontán-neologizmusoké-(ez- a két- kategória- gyakran- átfedi- egymást)- az- ötödik- alfejezet- a- szemantikai- csoportosítás- kategóriáit- sorolja- (politika,- gazdaság, kultúra,- internet-és- mobilkommunikáció, sport,- egészség,- szórakozás,- étkezés, tárgynevek,- foglalkozásnevek)- példákkal illusztrálva,- melyek- sora- a- fogalmi- tartalom- alapján- tovább- bővíthető.- a- következő- rész- a- neologizmusok- morfológiájára tér- ki,- részletesen- tárgyalja- a- szóalkotás leggyakoribb- 11- módját: szösszetétel (*partiarc*),- szóképzés- (*forintosítható*), elvonás- (*tömegközlekedik*),- elvonás- és képzés- (*testfestve*),- szórövidülés- (*emó*),

szórövidülés-és-képzés-(*piriburi*),-mozaik-szók-(*zrt.*),-szóösszerántás-és-kontamináció-(*motkány*),-szószerkezet-kialakulása(*láthatósági mellény*),-jelentésbővülés(*ikon*).-a-hetedik-alfejezetből-megtudhatjuk,-hogya-neologizmusok-leggyakrabban főnevek; melléknév,- ige- és- igenév- ennél ritkábban-jön-létre.-a-helyesírási-neologizmusokról- szóló- részben- olyan- szavakról van-szó,-melyek-helyesírásukban-szándékosan-térnek-el-a-szabályostól-(*Miskolci boniészklájd* -- filmcím;- *Siráj* -- csehov-adaptáció).-a-szerző-célja-a-kategória-létjogosultságának-alátámasztása-és-eddig létrejött-csoportosításainak-összegzése.minya-konkrét-példák-segítségével-mutattja-be,-hogyez-a-neologizmustípus-milyen jelentésbeli-többletet-hordozhat-(reklámszlogen:-*Gyomrom? Sz[z]avam sincs!*).

3.-a-harmadik-fejezet-címe-*Neologizmusok a szókincs társadalmi tagozódása alapján*,-melyben-a-informatika-és-a-mobilkommunikáció-szókincsével,-a-bulvárstílusban-megjelenő-nyelvi-újításokkal,-a-diáknyelv,-valamint-az-internetes-szlang-neologizmusaival-foglalkozik-a-szerző.-az-első-alfejezetet-az-angol-informatikai-terminusok-fordítási-lehetőségeinek-szenteli(pl.-javaslatok-az-*internet* fordítására:*információs szupersztráda*,-*világfalu*,-*világszötte* stb.),-és-röviden-összefoglalja-a-virtuális-térben-történő-kommunikáció-során-használt-szmájlik-és-emotikonok-kialakulásának-történetét.-a-következő-részben-a-bulvárstílusban-megjelenő-neologizmusokat-(*zúzda*,-*rágyúr*)-vizsgálja-a-szerző,-melyeket-az-ifjúsági-nyelv-szavaival-tekinti-sok-tekintetben-hasonlónak,-ezért-a-szlang-kategóriájába-sorolja-őket.-az-alfejezet-címéből-arra-következtethetnénk,-hogya-kiindulási-korpuszt-bulvárlapok-alkotják,-de-valójában-fiataloknak-szólo-havilapok-szövegeit-használja-a-szerző.-Lehetséges,-hogya-azért-is-értékeli-az-általa-összegyűjtött-szóanyagot-az-ifjú-

sági-nyelvhez-közelállónak,-mivel-a-lapok-célközönsége-a-fiatal-generáció.-minya-a-diáknyelvet-külön-alfejezetben-tárgyalja,-de-nem-határolja-el-élesen-sem-az-előző-részben-megjelenő-ifjúsági-nyelvtől,-sem-a-következő-alfejezetben-tárgyalt-internetes-szlangtól.

4.-a-negyedik-fejezet-a-szómagyarítás-és-a-neologizmusok-kapcsolatával-foglalkozik.-Bemutatja-egy-szómagyarító-honlap-működését,-és-néhány-példával-illusztrálva-a-beérkező-magyarítási-javaslatok-sokféleségét-(*adatbot* 'pendrive', *brutusz* 'bluetooth'),-valamint-azok-problematikus-voltát.-a-jelenség-történeti-bemutatása-után-a-szerző-a-szaknyelvi-magyarítás-jelentőségére-tér-ki,-majd-ennek-különböző-szempon-tú-megítéléseit-mutattja-be.-állásfoglalásában-főként-nyelvtervezési-szempon-tok-alapján-ítéli-meg-a-szómagyarítás-létjogosultságát-különböző-konkrét-esetek-kapcsán,-nem-teljesen-világos-azonban-egyes-idegen-szavak-esetében-a-„szükségtelen”-jelző-használata-(pl.-*cumani* 'szökkőár'),-míg-más-szavaknál-a-magyarítást-tartja-„szükségtelennek”-(pl.-*karaoke*,-*fornetti*).-a-harmadik-alfejezetben-a-purizmus-által-motivált-neologizmusalkotásra-tér-ki-röviden-két-ilyen-jellegű-kezdemén-yezés-bemutásán-keresztül.

5.-az-ötödik-fejezet-a-neologizmusként-létrejött-tulajdonnevek-néhány-csoportját-mutattja-be.-az-egyes-alfejezetekben-kitér-a-műsorcímek-(*Kultúrfitnesz*,-*MobilVers*),-filmcímek-(*Tor-túra*),-keresztnevek,-üzletnevek-(*Szimpatika*,-*Tingli-Tanga*)-és-egyéb-tulajdonnevek-(könyvcímek,-becenevek,-együttesnevek,-nicknevek)-megalkotásának-motivációira-és-leggyakoribb-szóalkotási-módjaira.

6.-a-hatodik-fejezet-azt-boncolgatja,-hogya-vajon-a-neologizmusok-kapcsán-felmerülő-nyelvhelyességi-kérdéseknek-van-e-létjogosultságuk.-a-szerző-a-norma-értel-

mezése-felől-közéltí-meg-a-problémát,-és a- szituációfüggőséget,- valamint- a- kommunikáció- céljának- figyelembevételét hangsúlyozza.- arról- is- ír,- hogy- gyakran nyelvhelyességi-hibának-tekintik-a-stilisztikai- neologizmust,- melyre- Parti- nagy Lajos- --sárbogárdi-j olán-szerző-nevében írt--*A test angyala* című-„habszódijából” hoz-példákat-(pl.-„...*azt kategorikus* nem eljövésével-*jelezze!*”),- majd- kitér- a- pleonazmus- és- a- tautológia- különbségeire.- a redundancia- e- két- megvalósulási- formáját- úgy- különíti-el,-hogy-míg-a-pleonazmus esetében-az-alaptag-egy-elengedhetetlen jellemzőjét-emeli-ki-a-bővítmény-(*jövőbeli terv,- előre prognosztizál*),- a- tautológia esetében- ugyanaz- a- jelentés- ismétlődik meg-többször,-szinonimaként-(*elsődleges prioritás,- hipotetikus feltételezés*).- az alaktani-jellegű-újítások-is-a-neologizmusok-gyakran-kifogásolt-csoportjába-tartoznak.-a-szerző-egy-alfejezetet-szentel-ezeknek,-melyben-a-létrejöttük-okait-és-módjait-mutatja-be,-különösen-nagy-figyelmet szentelve-annak-a-típusnak,-mikor-az-ige új-tőváltozata-hozza-létre-a-neologizmust (*boholytalanító;-Futócipő, heti 1-2 alkalom- használatra*).- a- jelentésbővüléssel keletkező- neologizmusokkal- foglalkozó alfejezetben-újszerű-jelentésben-használt kifejezéseken- illusztrálja,- hogyan- jöhet létre- a- jelentésbővülés- (*sportlegenda; visszaégett-az erdő --'újra-kigyulladt'*),-és ezekkel-kapcsolatos-különböző-vélekedésekre- hoz- példákat.- az- ötödik- alfejezetben- a- határozóraggal- ellátott- névutók- (*a nyár előttre,- két órán belülrre,-határon túlról*),- valamint- a- ragos- névszóból- keletkezett-névutók-(*öt óra magasságában*)-megítéléséről-beszél-a-szerző,-majd-az-utolsó alfejezetben- a- szintaktikai- neologizmusokra- (pl.- *Nagyon zene* – rádióadó- szlogenje)-tér-ki-röviden.

7.-a-hetedik-fejezetet-minya-a-divatszó fogalmának- meghatározásával- kezdi,

majd-a-divatszavak-(*médiamogul,-bostrány-képes,- divatdiktátor* stb.)- bemutatása után-a-szóalkotási-divatokkal-(pl.-az-s képzővel- létrehozott- melléknevek:- *Hogy milyen bulikat szerettek? Egyet* fizetős, *ketőt* kapós.) és- a- divatos- tárgyakhoz- kapcsolódó- szinonimasorokkal- (*platformcipő, pata,-csótánytaposó --'magas-talpú-cipő'*) foglalkozik.-k-itér-még-az-analógia-jelentőségére-a-divatszavak-keletkezésénél,-valamint-a-több-országban-megrendezett-szöszavazó-versenyekről-ír,-melyek-célja-a-legkedveltebb-szavak-megállapítása.

8.- a- nyolcadik- fejezetben- a- szerző- a szépirodalomban- megjelenő- stilisztikai neologizmusokat- tárgyalja- Parti- nagy Lajos-*Tartuffe*-újrafordítása-kapcsán,-valamint- bemutatja- a- Parti- nagy- *Tisztújítás* című- drámájában- megjelenő- ritkább- szóalkotási- módokat.- minya- ebben- a- részben főként- a- posztmodern- irodalomban- megjelenő- neologizmusok- funkciójával- foglalkozik,- de- összeveti- ezeket- az- expresszionizmus-szösszetételeivel-is.

9.- a- neologizmusokról- nem- beszélhetünk-anélkül,-hogy-az-archaizmusokra- ne térjünk-ki.- minya- a- neologizmusok- és- az archaizmusok-skaláris-viszonyának-tisztázását- érzi- elhanyagolt- témának,- ezért külön-fejezetet-szentel-ennek-a-problémának.- mindkét- kategória- kapcsán- bevezet egy- kontinuumot,- mely- a- neologizmusok elterjedtségét- (neologizmusskála)- és- az archaizmusok-kikopását-(archaizmusskála)-jelöli.-az-archaizmusokon-belül-megkülönböztet-természetes-és-művészi-(stilisztikai)-archaizmusokat.

10.- a- tizedik- fejezetben- a- szerző- a neologizmus-kategóriájába-sorolható-filmcímeket- rendszerez- szóalkotási- módjuk szerint,-miközben-a-filmek-rövid-tartalmát is- közli,- hogy- az- olvasó- számára- világos legyen-a-címadás-motivációja-(*Kamukém, Agymenők,- Pancserock,- Idétlen időkig* stb.).

11.-a-neologizmusok-egy-másik-kategóriájából-is-készült-szöszedet,-mégpedig egy-keresztnévmutató-olyan-keresztnevek felsorolásával,-melyek-Ladó-jános-Magyar utónévkönyv című-könyvébe-nem-kerültek bele,- a magyar- nyelvtudományi- Intézet honlapján- viszont- megtalálhatóak- (Brájen,- Györke,- Magnólia,- Palmira,- Vadvirág stb.).

minya-károly-könyve-nemcsak-a-neologizmusokkal-kapcsolatos-ismeretek-alaposan- megszerkesztett- összefoglalója- – ahogy- ezt- célként- meg- is- fogalmazza- –, hanem-ezeket-sok-tekintetben-kiegészítve és- egyes- fontos- kérdésköreit- kiemelve mutatja-be-a-szókincskutatás-ezen-területének-jelenlegi- állását.- egyik- legnagyobb- erénye- a- szerző- abbéli- törekvése,- hogy megalkossa- a- neologizmusok- kategorizálásának- rendszerét.- a- témák- sokfélesége miatt-sok- esetben- csak- a- probléma- felvetéséig- jut- el- a- szerző,- és- a- felmerülő- kérdések- megválaszolását- újabb- kutatások céljaiként-vetíti-előre.-Több-kényes-kérdésben-(főként-ami-a-nyelvhelyességet-illetli), igyekeznek-többféle-szempontra-felsorakoztatni,-ám-maga-nem-minden-esetben-foglal-állást.-Fontos-kiemelni,-hogy-a-mű-több-szempontról-is-hiánypótló,-a-témával-foglalkozó-vagy-foglalkozni-szándékozó-kutatók-számára-megkerülhetetlen.

Bilász Boglárka

H.- nagy- Péter:- adatok- tánca.- d unaserdahely,-Lilium-aurum,-2012,-126-p.

„A tudomány egyik fontos feladata, hogy nehéz kérdéseket válaszoljon meg, de hasonlóan lényeges, hogy rámutasson arra, egyáltalán milyen kérdéseket érdemes feltennünk.”-(sean-carroll)

a-történelem-dátumokban,-nevekben, helyszínekben- és- számokban- kifejezve

nem- több,- mint- csikorgó- adathalmaz. ezek- mögött- azonban- világok- feszülnek. Így,-többes-számban.-a-történész-feladata --elvileg--az-igazság-feltárása,-az-elmúlt idők- ok-okozatiságának- felfejtése,- ebből ugyanis--úgy-mondják--csak-egy-van.-s ezzel-hajlamosak-is-vagyunk-egyetérteni, lévén-mindenkinek-megvan-a-saját-maga igazsága,-még-ha-nem-is-több-ez-egyszerű- tévhitnél.- ezen- a- pár- oldalon- a- fenti szakasz-lesz-a-katalizátorunk.

Ha- a- kutató- nem- vigyáz,- elmerülése egy- adott-tudományterület- mélységeiben önnön-szűklátókörűségét-vonhatja- maga után.- Ilyenkor- lényegében- magáévá- tesz egy- olyan- szemléleti- és- kiindulási- pontot, ahonnan-a-horizont-remekül-befogható-és feltárható.-egyes-elemei,-azok-(miben)léte magyarázatot- -- és- akár- értelmet- is- nyer(het),-lesz-előzmény-és-lesz-folytatás, időközben- pedig- a- földbe- szűrődik- egy zászló-az-a-pontnál-és-a-B-nél-is.-d-e-akár-hogy-is-törekszik-az-illető--aki-esetünkben-a-c-állomásnál-ül,-s-onnét-térképezi fel- a- terepet- –, ha- nem- mozdul- el- az ábécé-megannyi- betűjével-jelölhető-más-más-irányba,- úgy-tényleg-azt-hiheti-majd, hogy-saját-szemzőge-az-a-fundamentum, ahonnan-a-világ-megismerésének--egyetlen--ablaka-nyílik.-az-ilyesmibe-kétségtelesen-ül- a- legnagyobbak- is- beleesnek,- s- az így-felmerülő- talányokat- kizárólag- a- saját le-és-beszűkült-eszköztárak-segítségével kívánják-megoldani.-mivel-ez-az-eszköztár azonban- keretekkel- bír,- a- segítségével nem- oldható- fel- minden- akadály,- s amennyiben- erre- mégis- kísérletet- tesznek,-úgy-előbb-utóbb-torzulások-sora-épül majd- egymásra.- mindazonáltal,- ha- az elért-eredmények-végig-csak-a-c-pontból kerülnek-nagyító-alá,- úgy- a- formát-nyerő tévhit-az-adott-horizont-számára-autentikus-tényekké-válnak.-ez-pedig-nemhogy érinti,-de-már-bele-is-olvad-a-dogmatikus-gondolkodásmódok-rendszerébe.-az-olva-

sók- szerencséjére- mindezzel- kötetünk szerzője,-H.-n agy-Péter-teljesen-tisztában van,-s-egyik-tudományterületből-a-másikba,- majd- onnét- egy- sokadikba- lépve, újabbnál- újabb- eszközökkel- fog- hozzá vizsgálati- tárgyának- elemzéséhez,- így kínálva- fel- megoldásait.- mondhatnánk, nem- csak- lesöpörgeti- a- talált- csontokat, de- pár- bekezdéssel-arrébb-már-szénizotópos- kormeghatározást- is- végez,- korántsem-mellesleg,-korrektül.

Három- tanulmány,- három- gondolatki-sérlet- és- három- pillér.- lehetséges- történelmek,-szimuláció-és-tévhitek.-az-épület valóban- hatalmas,- már- így,- kívülről- is, helyiségeinek- számát- pedig- egyelőre- el sem- áruljuk.-a-három-alap-azonban-csak első- ránézésre- áll- olyan- távol,- hisz- épp annyira- folytatásai- egymásnak,- mint- az opus-elejére-behívott--s-a-mi-szövegünk nyitányaként- is- felhasznált- -- *Carroll*-idéz-et- és- az- *Előszó*,- amely- a- következővel indít:- „az- *Adatok tánca* három- kérdésből indul-ki.”-(9.-p.)-az-pedig,-hogya-emelegett- talányok- feltétele,- illetve- a- megválaszolásukra-tett-törekvések-mennyire- érik el-céljukat,-reményeink-szerint-már-csak-a jelen- textus- végére- is- körvonalat- nyer, nem-még-ha-az-olvasó-magában-az-alapszövegben- mélyül- el- k- övetkezzenek- hát- a- kérdések.

„[L]étezhet-e a történelemnek- egyetlen- nagy- elbeszélése,- vagy- pedig- az aszimmetrikus- lehetséges- történelmek kioltják-e- azt,- amit- történelmi- ténynek nevezünk[?]”-(9.-p.)

az- első,- *PM lexikon* c.- tanulmányt olvasva- sok- minden- más- mellett- annak rendkívüli- sűrűsége- vonta- magára- a figyelmünket.- menthetetlenül- keserű józsef- mézőly- miklós- munkásságáról szóló- előadása- rémlett- fel,- melyben- a mézőly-szövegek- feszességét- a- jókai-szövegek- terjengősségével- ütköztette, mondván,- ha- az- előbbi- író- szövegeiből

csupán- egy-két- mondatot- tépnénk- is- ki, könnyen-összeomol(hat)na-a-teljes-struktúra,-a-már-emelegett-feszesség-ugyanis mézőlynél- épp- abból- adódik,- hogy- minden- egyes- szó- építőeleme,- nem- csupán töltelőke- a- textusnak.- ezzel- szemben jókai- köteteiből- helyenként- száz- oldal- is különösebb- csorbulás- nélkül- volna kimetszhető;-a-nála-jelentős-dominanciával- bíró- metonimikus- burok- voltaképpen így- is- sértetlen- maradna.- a- H.- n agy-szöveg- jellegének- körülhatárolásához- azonban-mindkét-játékba-hozott-szerző-ismertetőjegyveire-szükségünk-van.-a-tanulmány rendhagyó- sűrűsége,- egyetlen- el- nem pocskolt- szava- minden- kétséget- kizáróan- mézőlyi- feszességűvé- teszi- önmagát, az- viszont,- ami- fentebb- jókaival- szemben kritikaként- jutott- érvényre,- H.- n agynál előnyvé- válik.- ahhoz- azonban,- hogy- ezt- az aspektust- alátámasszuk,- újabb- elemeket kell- játékba- hoznunk,- ez- pedig- kétszeresen- is- indokolt,- a- szöveg- maga- ugyanis kísérteties- rokonságot- mutat- önnön- tárgyával,- és- félreértés- ne- essék,- itt- korántsem- tartalmi- mozzanatokról,- de- épphogy struktúráról- van- szó.

a- *PM lexikon* címben- nem- csak- a posztmodern- és- a- post- mortem- fogalma bujkál,- de- egyben- a- tanulmány- vizsgálati tárgyaként- szolgáló- *Kazár szótár* szerzőjének,- *Milorad Pavić* monogramjának- a tükörképe- is.- (11.-p.,-1.-lábjegyzet).-a-szöveg-ilyenformán-nemcsak-a-szótárregény mint- a- posztmodern- berkein- belül- született- műfaj- bemutatására- vállalkozik,- és- nem- is- csupán- a- 2009-ben- elhunyt- Pavić előtt- tiszteleg,- a- cím- ugyanis- a- történelem tetemének- boncolását,- hullaszemléjét, sőt,- a- kimúlt- múlt- utolsó- megörökítését, ennek- folyamatát- is- megnevezi.- a- pontosítás- kedvéért- a- post- mortem- az- imént közölt- fogalmak- mellett- egy,- a- huszadik század-elejéig- élő- divat,- mely- „[...]a- halottak- életszerű- ábrázolását- [volt]- hivatott

szolgálni-(legalábbis-egy-utolsó-fotó-erejéig).-[...a]kkoriban-nem-volt-még-hagyománya-a-fényképészetnek,-a-háztartásokban igen- ritkán- fordult- elő- bármilyen- portré, így-nyilvánvalóan-ésszerűnek-hangzott-az ötlet,- miszerint- az- elhunytakat- igenis- le kell-fotózni,-hogya-család-émlékezni-tudjon-rájuk]-évek-múlva-is.”¹ a-történelem és-annak-igazsága-tehát-halott,-ott-ragadt abban-a-pillanatban,-amikor-az-első-kámszás-szerzetes-leírta-saját-objektív feljegyzéseit.-ami-tovább-él,-az-számos-ok-okozati-variáns,-az-esetleges-tényeket,-adatok- megtáncoltató- megannyi- igazság, vagy- ahogy- a- Jorge- Luis- Borges-idézet fogalmaz- a- tanulmány- elején:- „Lehet, hogy- a- világ- története- valójában- csak néhány-metafora-története.”-(11.-p.)

Ilyen-variánsok- a- *Kazár szótár* mint alternatív-történelmi-lexikonregény-szócikkeinek-más-más-horizontból-történő-értelemzhetőségei- is.- a- Pm- mint- a- szerző monogramjának-tükörképe-itt-újabb-értelem- nyer,- a- tükröződés- ugyanis- egyik alapvető- szimbóluma- a- világ- több- szempontból-történő- megítélésének,- magyarázatának,-vagy-az-egymás-mellett-futó-párhuzamos- univerzumoknak.- és- hogy- még több- bizonyítékot- hozunk- a- szöveg- mint élő- szöveg- léte- mellett,- hagyjuk- beszélni H.- n- agyot:- „a- hátlapon- a- *Milorad Pavić* címszó-olvasható,- amely-idézet-*Egy azték horoszkóp*-ból.- a- horoszkóp- nyelvének általánosító-logikája-(mindenkire-automatikusan- és- tetszőlegesen- ráérhető)- a- milorad-Pavić- név- konkréciója- ellenében hat.- Fontosabb- persze- az,- hogy- e- szerzői név- eszerint- --elmozdíthatóságából- adódóan- --nem- jelöl- valóságos- vagy- könyvön kívüli- potencialitást,- hiszen- egy- szövegből

kiemelt-rész-identifikálja.-vagyis-egy-szövegnek-egy-másik-szöveg-által-lehet-értelem-tulajdonítani-(s-így-tovább-a-végtelenségig,-azaz-a-név-képes-lesz-mindig-újabb »alakot«- ölteni).- a- Pavić- címszó- akár berakható-a-könyvbe-mint-szócikk-(a-szócikkek- szerveződésének- emblémája- is lehet),-azaz-a-szerző-sincs-a-könyv-imaginárius- világán- kívül.- ő- beszél- valamiről (fülszöveg)- és- róla- beszél- egy- másik- szöveg- (horoszkóp)- --mint-látni-fogjuk,- a- szótár- is- így- épül- fel:- valaki- ír,- beszél,- emlékezik- valakiról,- majd- róla- valaki- más- ír, beszél,- emlékezik- stb.”-(12.- p.)- a- *Kazár szótár* szerzője- ilyenformán- tehát- tovább él- kötetében,- és- nem- csak- annak- alkotójaként,- de- úgy- is,- mint- egy- újabb,- szellemivé- váló- életfonal- a- szövegben.- ez- az eljárás,- tehát,- hogy- a- szöveg-világát-maga- a- szöveg- építi,- és- nem- az- az- univerzum, amelynek- részeiként- azt- mi- a- kezünkbe vesszük,- szintén- jellegzetes- posztmodern vonás;- megöl,- feltámaszt- és- befogad, esterházy- pedig- mindeközben- vélhetően elégedetten- bólogat,- és- saját- alternatív történeteire-gondol.

Ide- kívánczik- a- szöveg- viszonya- az olvasóhoz,- pontosabban- a- nem- olvasóhoz.- „[m]ég-a-lexikonrészek-előtt-a-következő-felirat-áll:-»Itt-nyugszik-az-az-olvasó, aki-sohasem-fogja-felütni-ezt-a-könyvet. e- helyt-mindörökre-holt.«-vagyis-a-könyvet- nem- olvasó- olvasó- sincs- a- könyv médiumán- kívül- -- a- szöveg- határán jelen-van-mint-halott.”-(12.-p.)-mint-azt- a- tanulmány-szerző- a- továbbiakban- elemzi, a- nem- olvasó- olvasó- a- középkori- városok struktúrájában- helyet- foglaló- temetőkhöz- hasonlóan- a- szövegtér- perifériáira kerül.- ahogy- olvashattuk,- halottja- a- világnak.- de- olyan- halott,- akit- maga- az- univerzum- számon- tart.- a- *Kazár szótár* felütése- e- ponton- egyfajta- különleges, szakrális- mozzanattá- emelkedik,- ugyanis- is- a- holt- nem- olvasó- feltámadása- van- itt

1 Lénárd- Tímea- idézett- cikkének- mellékletei- az alábbi- linken- magukért- beszélnek:- <http://www.lenika.hu/post-mortem-fotografia-a-morbid-emlekezes/>

jelen.- átalakulás- olyasvalakivé,- aki- a világ- -- eme- univerzumkomplexum- – részévé-válik,-s-a-textus-megannyi-megközelítése- mellett- ön-maga- újraértelmezésére-is-rákényszerül.-o- ttfeljejt-magából valamit- a- szöveghelyeken,- a- szócikkekben.- a- bizonyosságot- biztosan.- a- történelem,-a-hit-és-meglehet,-korábbi-önazonossága- is- belehal- kicsit- Pavič- kötetnek- soraiba,- a- bizonytalanság- mind nagyobb-térnyerésének-következtében.

mielőtt- még- egy- újabb- félmondatot elkövetnénk,-felhívjuk-azon-kedves-olvasóink-figyelmét,-akik-netalántán-elsiklottak- a- paratextusok- felett,- hogy- H.- nagy Péter- első- tanulmányának- még- csupán harmadik-(!)-oldalanál-járunk.- k-ét-dolog- válik-egyértelművé-ezen-a-ponton:-egyfelől- kétszeresen- aláhúzhatjuk- a- feszességről-szóló,-korábbi-gondolattöredékünket,-másfelől-pedig-tudatosíthatjuk,-hogy- a- tanulmánynak- már- csak- töredékeiből is-újabbnál-újabb-fellegvárak-építhetők. ezt- tettük- mind- ez- ideig- mi- is,- szövegünknek-azonban-nem-célja-az-alaptextus-továbbköltése,-a-további-építkezéseket- így- szabadon- bízunk- rá- a- vállalkozó kedvű- kőművesmesterekre,- az- olyan olvasókra,-akik-száma-egy-szöveg-első-sorban-építőanyag;-számos-új-gondolat implikálója.

„az-enciklopédia- vagy- lexikon- tehát- a- dolgok- rendjének- »helye«, - amit- egy- kultúra-fundamentális-kódjai-írnak,-szövegesítenek,- ezért- a- diskurzusok- archívumának-reprezentálója.- [...] a- lexikonban-láthatóvá-tett-összefüggésrendszerek-azonban- olyan- *formális* nyelvi- univerzumba íródnak,- amelynek- »nincs- középpontja- – illetve- bármelyik- pontja- működhet- (feltételes)- középpont- gyanánt:- bármelyik- szereplő- vagy- esemény- kiindulópont,- eredet lehet,- mely- a- keresztbeutalások- rendszerével- magához- vonzza,- maga- köré- rendezi- a- többi- szócikket,- eseményt- és- történe-

tet.«.²² (14.- p.)- az- első- tanulmány- bekezdéseinek- ábécérendbe- való- betagozódása- korántsem- csak- játék,- hisz- ez- a- strukturális- rokonság- tovább- erősíti- az- elemzett- és- az- elemző- szöveg- kapcsolatát.- az- azonban- bizonyos,- az- említett- eljárás- --s- vele- a- szótárregény- maga- -- arra- törekszik,- hogy- keretes- rendszerbe- szervezzen- valami- olyat,- ami- eredendően- nem- határok- között- konstruálódik.- a- helyszínek, karakterek- és- maguk- a- mozzanatok- is- ilyenformán- ábécérendbe- sorakoznak, figyelmen- kívül- hagyva- a- történet-szöveg- megszokott,- jellemzően- lineáris- s- egyben ok-okozati- műveletsorát,- itt- ugyanis- az- okozat-bármikor- megelőzheti- önnön- kiváltó-okát.- a- H.- n- agy- tanulmány- esetében- ez- éppúgy- jelen- van,- a- vizsgált- szövegre- összpontosító- részeket- ugyanis- számtalanszor- megelőzik- az- azzal- diskurzusba- lépő-textusok- értelmezései,- s- egyáltalán- a- köztük- fennálló- párhuzam- bemutatása.- a- központban- persze- végig- a- *Kazár szótár* áll,- de- annak- megközelítése- éppúgy- elkezdhető- az- ábécé- huszadik- betűjénél, mint- az- elsőnél- is.- a- szakaszosság,- és- bizonyos- --vagy-összes- --elemeinek- variálhatósága,- ki- és- beemelése- s- az- időközben- csatlakozó- és- beépülő- újabb- szöveg- univerzumok- -- illetve- értelmezésük- -- a- (szak)szövegírás- folyamatának- is- jelölői. Hiszen- minden- textus- -- legyen- az- szép- vagy- szakirodalom- -- már- meglévő- szövegekből- és- szövegekre- épít,- s- egyben- belőlük- táplálkozik.

az- egyes- elemek- bevonása- tovább- tágítja- a- tanulmány- szövegvilágának- kereteit,- elvételük- azonban- nem- döntené- azt- káoszba,- mint- ahogy- az- a- már- említett- mészőly- szövegek- esetében- várható- volna,- legfeljebb- kicsit- szűkítene- a- szöveg-

2- a-szerző-Bényei-Tamás-Az aláírás és a jelenlét c. tanulmányát-idézi.

univerzumot- egybetartó- szíjon.- és- itt jelentkezik-pozitívumként-az,-ami-j ókaival szemben- akár- kritikaként- is- értelmezhető,- a- romantikus- író- szövegeiből- kimetszett- darabok- ugyanis- egyszerűen- csak leszűkítenék,- mondhatni- feszesebbé- tennék- a- textust,- szegényebbé- azonban- nem,- a- H.- nagy- szöveg- ugyanakkor- minden elvetett- szakasszal- világokat- vedlene- le magáról,- mindemellett- feszességéből mégsem- veszítve- semmit.- azt- pedig- egy pillanatra- se- feledjük,- hogy- a- kiválasztott ábécé- csupán- csak- gerinc,- nem- több,- mint ami- közös- a- latin- betűrendszert- használó összes- ábécében.- mondhatnánk,- a- kapuk nyitva- maradtak,- értelmezzék- csak- újra meg- újra,- más- és- más- nyelveken- a- *Kazár szótárt*,- mindig- lesz- egy- más- irányból fel(sem)vethető- irány,- egy- sokadik- betűvel jelölt- vizsgálati- pont,- ahonnet- újfent- el lehet- indulni- és- megint- csak- új- eredményeket- lehet- találni.- de- hát- ez- az- irodalom,- és- az- ember- feladata,- hogy- az- időben nem- stagnáló- tudományként/ lényként újra- és- újra- értelmezze- önmagát.- s- hogy az- új- eredmények- esetenként- egyenesen szembemennek- a- korábbiakkal?- ez- nem meglepő,- a- horizontváltásból- adódó- gondolkodás- (vagy- épp- nem- gondolkodás) ugyanis- belátható- időn- belül- felülírás- sá,- eltérő- értelmezéssé,- érdekez- igazítás- sá...- újabb- *Kazár szótár*-rá- válik,- mondjuk, egy- negyedik- irányból- felütvé.

„[m]i- az- elfogadhatóbb:- egy- szimulált világban- élni,- és- nem- tudni- róla,- hogy- az- szimuláció,- vagy:- a- valóságban- élni,- és- tudni- arról,- hogy- létezik- annak- egy- szimulált- változata,- ami- viszont- jobb- a- valóságnál[?]”-(9.-p.)

a- második,- *Idegmedium* c.- textusban igen- erős- nyomatékkal- jelenik- meg- a- hármas- szám- kultusza,- használjon- épp- ennyi megközelítést,- vagy- dolgozzon- ennyi művel,- esetleg- karakterrel.- a- szöveg- ilyen- formán- újfent- strukturális- hasonlóságot

mutat- elemzésének- (fő)- tárgyával,- a *Mátrix* c.- szuperprodukciónal,- de- amíg elér- önnön- centrumáig,- a- szerző- fut- legalább- három- kört,- legalább- három- pályán. szembe- tűnő- a- (háromból- [!]) második) tanulmány- kötetösszetartó- jellege- is, lévén- vizsgálati- eljárásaival- éppúgy rákapcsolódik- az- azt- megelőző,- s- az utána- következő- szövegre- is.- amikor William- Gibson- *Idoru* c.- munkáját- elemzi, egy- oldalon- át- taglalja- a- virtuális- díva megjelenési- formáit,- pontosabban- azt- a „konceptcionális- és- egyben- narratív- differenciát,- [melyet]- a- mű- nyelvi- készlete- is színre- visz- [...]”-(67.-p.).- a- karakter- megnevezésének- --esetenként- egymást- kioltó- --variációi- a- megelőző,- *Kazár szótár*-al foglalkozó- tanulmány- alternatív- történelmi aspektusait- elevenítik- fel,- míg- a- *Mátrix*-szal- foglalkozó- szakasz- nyitánya- a- harmadik- textus- vallási- vonatkozásainak- is előfutára- (lehet),- hiszen- a- „3.- évezred »szentháromságának«- cyberharcosai- a mátrixnak- nevezett- 20.- század- végi- virtuálisan- létrehozott- »valóság«- alakítására,- a mátrix- rendszerének- »átprogramozására«, a- *faj* »megváltására«- törek».- (68.- p.- -kiemelések:- B.L.P.)- a- kötet- intermedialis és- egyben- interdiszciplináris- vonatkozásainak- vonala- itt- erősödik- meg- leginkább, hisz- amint- azt- láttuk,- az- első- tanulmány jórészt- még- az- irodalom- berkein- belül vizsgálódott,- itt- azonban- már- a- filmművészet- is- belép,- mint- ahogy- a- harmadik- szövegben- a- természettudományok- teszik majd- ugyanezt.

H.-n- a- tanulmányát- egészen- távolról kezdi,- játékba- hozva- a- Lem- *Kiberiá-dájában*- szereplő- elektrabadúr- nevű- találmányt,- mely- a- megadott- parancsok- alapján- a- trubadúrlíra- jeles- „alakjának” volna mondható,- lévén- trubadúrköltészetben „utazik”,- verseket- ír.- költeményei- azonban- sokszor- halandzsának- tűnnek,- mint ahogy- a- g- araczi- *Jederman*-jában- szereplő

koppány-géza-felhevült-monológia-is,- „a különböző-hagyományvonalak-hálózatában,- azok-együttolvasása-során”- (48.-p.) viszont-jelentőségteljessé-válhatnak,-s- „az interpretáció-jelensége-[lehetővé-teszi], hogy-az-autopoietikusként-(önépítőként-felfogott)-rendszerekben-megnyílnak-a-környezeti-kapcsolatok-[...]”-; azaz-olyan-rendszerek-jöjjenek-létre,- melyek-környezetük-re-való-vonatkozásukban-egyszerre-zártak-és-nyitottak”-³ ettől-a-ponttól-már-csak-egyetlen-lépés,- hogy-a-peremműfajok, konkrétan-a-cyberpunk-irodalom-berkein-belül-kialakult-világkonstellációkig-eljussunk,-s-a-szövegen-belül-szerveződő-cybertér-vizsgálatába-fogunk.

a-szerző-először-a-már-említett-gibson-életműből-szemezget,- kiemelve-először-a-*The Greensback Continuum* című-novellát, ahol-„a-főszereplő-egyszerre-mozog-a-ponyvahagyomány-álomvilágában,- a-sci-fi-narratívában-és-egy-virtuális-majdnem-disztópiában”- (51.-p.),- majd-ezt-követően-gibson-*Cyberspace-trilógiájának*-interpretációját-nyújtja,- befejezésül-pedig-az-*Idoru* című-opus-mélyreható-vizsgálatába-kezd.-közben-felsorakoztatja-a-posztmodern-sci-fi-és-a-cyberpunk-szövegek-jellegzetességeit.-mindössze-kóstoló-gyanánt:- a-*Neuromanc* (cyberspace-trilogy, I.-kötet) korát-a-mindenki-számára-elérhető-gyönyörök-idejeként-jegyzi,- lévén-„ennek-horizontjába-illeszkedik-például-az-implantátumok-alkalmazása,- az-izgatószerek-korlátlan-hozzáférhetősége,- a-plasztikai-beavatkozások-differenciált-konjunkciója,- a-kozmetikai-sebészet-és-nem-utolsósorban-a-virtuális-valóságok-kínálta-lehetőségek-kiaknázhatósága.-vagyis-mindaz,- ami-az-emberi-test-manipulációját-jelenti”-.(57.-p.)

de-következzék-végre-a-*Mátrix*-a-gibson-művekre-koncentráló-felvezetés-innentől-oldalanként-újabb-nyomatékok-kap.-Bár-erős-készletést-érzünk-rá,- hogy-az-„ébredj”-jelölő-visszatérő-vonalán-haladjunk-tovább,- mégis-inkább-a-tanulmány-azon-részét-domborítjuk-ki,- amely-a-boncolt-film-világát-az-attól-leginkább-távol-eső-univerzumbal-helyezi-párhuzamba.-ez-pedig-a-vallás.

„az-utolsó-események-előtt/közben-»beáll-«-a-film-jelrendszere.-a-mitológiai-és-bibliái-allúziók-egy-deszakralizált-megváltástörténetre-utalnak-[...]»-létrejön-a-»szentháromság«-posztmodern-változata, mely-képes-felébreszteni-az-emberi-fajt.” (76.-p.)-a-nevek-azonban-kicsit-összekeverednek,- az,- akit-ilyetén-„szentháromságként”-kéne-azonosítanunk-(azaz-Trinity),- itt-inkább-„szentlélekként”-van-jelen,- hisz-ő-lehel-életet-ne-óba-(aki-a-„fiú”-szerepére-pályázik,- ő-ugyanis-az,- aki-feltámad,- az-egy-[The-one],-akinek-feladata, hogy-megváltsa-a-világot;- közben-persze-nem-szerencsés-elsiklanunk-a-neo/one-szavak-közt-fennálló-anagrammatikus-viszony-felett-sem),- morpheus-(az-„atya”)-őhajára.-a-„szentháromság”-továbbá-leg-alább-két-ponton-hajlik-önmagába,- mivel-az,- hogy-hányadik-mátrixban-járunk,- végig-rejtve-marad,- a-karakter-viszont,- aki-a-történet-kibontakozása-előtt-magát-morpheust-(neve-az-álom-latin-megfelelője, egy-olyan-lény,- aki-mindig-más-alakban-más-más-emberek-álmában-közlekedik) avatta-be-az-igazságba,- könnyen-azonosítható-az-„előző”-neóval,- kvázi-a-fiú-az-atyát,- az-atya-pedig-a-fiút-hívja-életre.-a-másik-hurok-a-gender-studies-felől-bontakozik-ki.-a-zöld-világban-(szimuláció)-masculin-típusú-Trinity-és-az-ugyanott-feminin-jegyekkel-bíró-neo-átlépve-a-kék-világba-(valóság)-kicszerélik-először-megismert-jellemzőiket,- azaz-az-általunk-megélt-univerzumban-is-jellemző-szerepekhez-igazod-

3- a-szerző-niklas-Luhmann-*Szociális rendszerek. Társadalom c.-tanulmányát-idézi.*

nak.-Trinity-gondoskodó-társsá-válik-(degradálódik),-kvázi-klasszikus-női-szerepet ölt-magára,-neo-pedig-elfoglalja-azt-a-funkciót,-ami-korábban-épphogy-Trinityvel volt-azonosítható.-mindezek-ellenére továbbra-is-a-„szentháromság”-részei maradnak,-csak-módosult/kicserélődött ismertetőjegyekkel.-ugyanakkor-ez-a-szakrális-dimenzió-ki-is-kerülhet-az-értelmezés centrumából,-hiszen-ahogy-a-tanulmány többször-megfogalmazza-„a-kódok-fel-is-függeszthetik-egymást”-(78.p.)

a-beszédes-nevek-persze-(cypher,nabukodonozor,-zion)-további-elemzések tárgyát-képezik,-melyeket-a-kedves-olvasó megtalál-elemzett-kötetünkben.-zárásként-inkább-azokra-a-filmes-elemekre utalnánk--de-nem,-nem-sorakoztatjuk-fel őket-,-melyek-jellegzetességei-(többek közt)-a-Philip-k.-dick-alkotta-világoknak. egyfajta-elbizonytalanító-effektusok-ezek,melyek-az-említett-szerző-legismertebb műveiben-(pl.-Az ember a Fellegvárban, Ubik stb.)-egyaránt-jelen-vannak,-és-eléri,-hogy-az-olvasó--a-Matrix-esetében pedig-a-néző--elbizonytalanodjék,-melyik is-a-valóság,-ha-egyáltalán-bármelyik-is az.-ennek-fényében-jól-látható-tehát,„hogy-a-cyberpunk-nem-pusztán-ügy-tulajdonít-létet-a-virtuális-valóságnak,-hogy-az nem-létezik-a-rácsatlakozás-nélkül,hanem-folyamatosan-eljátszik-a-lehetőséggel:-a-cybertér-önálló-realitással-(is) rendelkezhet”-(74.p.)

vajon-mit-eredményez,-ha-„a-tudományos-és-a-vallásos-gondolkodásmód különbségeiből-kiindulva-horizontot-nyitunk-a-világunkat-alakító-tévhitrendszerekre-[illetve]-ha-a-faktoidok-viselkedésmódját-[...]a-memetika-és-az-evolúciós-pszichológia-segítségével”-elemezzük?(9.p.)

a-harmadik,-Mémvihar c.-opus-A hét-köznapi elme neodarwinista kritikája alcímet-kapta,-s-ha-nem-bekezdésekkel,-de

csak-egy-gondolattöredékkel-kívánnánk adózni-a-szöveg-előtt,-úgy-annak-alcíme erre-a-célra-tökéletesen-megfelelne.-a-dolgozat-alapjában-véve-a-téveszmékről szól.-azokról-a-pontatlanul-meg-és-lejegyzett,-akarva-akaratlanul-átköltött,-félrehallott-és-félreértett-gondolatokról,-amelyeknek-kitermelése-olyan-egyszerű,-bevésődésüknek-felülírása-ellenben-rendkívül nehéz.

a-szerző-a-keretes-megoldást-választja,-hiszen-szövegét-darwin-A fajok eredete természetes kiválasztás útján című, meghatározó-munkájának-záró-soraival indítja,-a-számos-más-szöveget-játékba hozó-tanulmány-pedig-végig-hú-marad-az-elsőként-citált-műhöz,-mely-végső-kifutása-is-egyben.-a-kezdő-szakaszban-a-darwinista-gondolkodás-fejlődése-és-mai állapota-kerül-prezentálásra,-többek között-daniel-c.-dennett,-matt-r idley-és r ichard-dawkins-műveiből-kiragadott-és kommentált-egységek-által.-ezt-követően átlépünk-a-hétköznapi-téveszmék-univerzumába,-a-kisebb-babonáktól-(pl.-ha-egy nyitva-hagyott-pezsgősüvegbe-villát dugunk,-és-úgy-tesszük-a-hűtőbe,-az-ital friss-marad)-az-évszázadok-alatt-formálódó-és-milliókhöz-eljutó-hitvilágok-forgatagába.-az-egyik-legmegdöbbentőbb-példa g uy-r itchie-Blöff című-filmjének-apropóján-épül-a-szövegbe.-a-H.-n agy-által-behívott-monológ-a-következő:-„a-katolikus vallás-egy-félrefordítás-eredménye.-[...]a Tóra-fordítók-nagy-baklövést-követek-el, amikor-összekeverték-a-heber-hajdon szót-a-görög-szűzzel.-r endkívül-könnyű volt-elvéteni,-hiszen-csak-egy-apró-eltérés van-a-két-szó-írásában.-Hajdan-megszületett-a-híres-jóslat:-a-szűz-megfogán,-és-fiú-gyermeket-hoz-a-világra.-és-ez-itt-a-lényeg, a-szűz-szóra-mindenki-felfigyelt,-hiszen nem-gyakran-fordul-elő,-hogy-egy-szűz-teherbe-esik;-nemde?-majd-pár-száz-éven át-csendben-érlelték-a-témát,-és-mire

észbe- kaptunk- volna,- lett- egy- katolikus egyházunk.”- (90.- p.)- ez- viszont- még „csak”-egy-idézet-egy-filmből,-az-ezt-követő- fejtegetés- első- sora- azonban- már magában-hordozza-a-döbbenetet:- „a-szóban-forgó-másolási,- illetve-fordításai-hiba jól- ismert- a- bibliakutatók- előtt,- s- ezek többsége-nem-is-vitatja.”-(90.)-a-fentieket nem-kívánjuk-ragozni,- azt-azonban-megjegyeznénk,-hogy-bár-a-szövegre-vonatkozó,- általunk- is- fejlécként- bevont- kérdés azt-feltételezné,-hogy-a-tanulmány-végig-a vallások-ellenében-teszi-majd-fel-kérdéseit,- mindez-mégsem-így-történik.-a-szerző-a taglalt- félrefordításon- túlmenően- szinte több- kitérőt- nem- is- tesz- a- hitvilágok- irányába,- ez- viszont- további- nyomatékok- ad dolgozatának.- ugyanis- hiába- nincs- konkrétan- megnevezve- az,- ami- a- tanulmányban- feltüntetett- *faktoidokhoz*- és- *hoaxokhoz*- mérten- egy- monumentális,- önmagát generáló- rendszer,- figyelmünk- úgyis menthetetlenül,- minden- leleplezett- téveszménél- felé- irányul.- „[a]- hétköznapi elme- hajlamos- elhinni- bármit,- ami- pusztán- attól- az- igazság- státuszára- törhet, hogy-sokan-kitartanak-mellette.-ez-annak-ellenére-is-így-lehet,-ha-az-adott-dolgot-a tudomány- megcáfolta- vagy- éppen- az ellenkezőjét-állítja.”-(87.-p.)

mielőtt- még- továbblépnénk,- feloldanánk- az- imént- elejtett- *hoax*- és- *faktoid* fogalmakat.- az- előbbi- lényegében- az interneten- terjedő- álhírként- aposztrofálható,- az- utóbbi- pedig- „olyan- álismeret, amelynek-nincs-bizonyítható,- visszakereshető- referenciája,- vagy- ha- van,- bizonyíthatóan- téves- ismeretanyag- alapul”. (96.-p.)-H.-n-agy-a-feloldást-követően- természetesen-a-fogalmak-mélyére-hatol,-és-olykor- megmosolyogtató,- máskor- megdöbbenő-példákkal-reprezentálja-azokat (az- utóbbi- alatt- főként- az- egyesült- államokban-végzett-felmérésekre-gondolunk, az-amerikai-népeség-ugyanis-[köztudot-

tan]-túlontúl-vevő-a-faktoidok-el-és-befogadására).

elgondolkodtatók- a- szöveg- azon részei,- melyek- a- metaforákon- alapuló gondolkodásra- koncentrálnak,- elemezve annak-előnyeit-(jobb-megjegyzés)-és-hátrányait-(információ-elveszése,- elcsúszás, elértés,- kvázi- faktoidképződés),- illetve- a geoffrey- miller- megkerülhetetlen- művéből- (*A párválasztó agy. A párkapcsolat szerepe az emberi agy evolúciójában*)-kölcsonvett-példák,-hogy-miért-is-képesek-a metaforákat- önnön- feldíszítésükre (ki)használó-tévhit- jobb-táptalajt-találni a- --nem-pejoratív-értelemben-vett- --hétköznapi- elmében,- mint- a- sokszor- jóval nehezebben- (meg)érthető,- tényeken- alapuló- tudományos- irányvonal,- s- hogy milyen-szerepet-is-játszik-mindez-a-szexuális-szelekcióban-(!).-Beszédes-az-irodalmi-művekre- való- utalás- is,- hiszen- ezeknek- meghatározó- tulajdonsága- (lehet)- a díszítettség,-vagy-még-inkább-a-többértelműség,- irodalomtudásaink- ugyanis- már rég- nem- azok- metonimikus- felszínére koncentrálnak,-de-épphogy-az-alább-megbújó,- rétegeket- kitevő- metaforikus- szintekre,- melyek- a- művek- tényleges- érték-hordozói.- az- irodalom- és- a- valóság- közt fennálló- kapcsolat- ilyenformán- speciális, tévhit-eken- alapuló- világértelmezésünk azonban-csak-akkor-látható-el-ugyanazzal- a- jelzővel,- ha- annak- --itt- már- okkal- --pejoratív-értelme-tulajdonítunk.- (H.-n-agy felvetése,-az-irodalmi-szövegek-faktoidtárolóként- való- értelmezése- azonban- érdekes-tanulásokhoz-vezethet.)

„[a]-gén-olyan-entitásnak-tűnik,-mint-ha--emberi-fogalmakkal-kifejezve--megpróbálná- önmaga- másolatait- előállítani” (115.-p.)--írja-H.-n-agy-az-önző-gén-elméletének- atyjára,- r ichard- d awkinsra- utalva.-mi-most-nem-térünk-ki-azokra-a-problémákra,- melyek- a- téma- --mondjuk- a gének- „önzősége”- --kapcsán- merülnek

fel,- hiszen-számunkra-a-memetika-fogalma-a-fontosabb,-lévén-„a-mémek,-a-kulturális-átadás-egységei-szintén-»önző«-entitásoknak-tekintethetők”.- (116.- p.) esetükben-„a-terjedési-mechanizmus-úgy-is-megragadható,-hogya-mémek-másolatot-készítenek-magukról-az-emberi-tényezőt-alkalmazva-(egyesekek-szerint-kihasználva).-Tehát-a-kultúrát-az-egymással-versenyben-álló-mémek-replikációja-hozza-létre”.- (118.-p.)-Ilyenformán-„egy-kulturális-tulajdonság-kifejlődhet-pusztán-azért,mert-önmagára-nézve-előnyös”.- (118.-p.) és-e-pár-mondattördékben-talán-már-ott-is-rejtőzik-a-lényeg,-adatok-és-fikciók-tömkelegeit-hordozzuk-ugyanis-magunkkal- nap-mint-nap,-s-adjuk-át-őket,-olykor-hagyományként-örökítve.-mindaz-ilyenfor-

mán-nem-számít,-hogya-adott-(ál)információ-mennyire-támasztja-alá-a-valóságot,-vagy-hogy-egyáltalán-mennyire-része-annak--játékba-hozva-a-korábbiakat-is-- , ha-elég-díszes-vagy-meghökkenítő- –mondhatnánk:-érdekes- -, emberéleteket és-akár-az-egész-világot-is-befolyásolni-képes-(tév)hitté,-s-a-rajta-alapuló-intézmények-rendszerévé-nőheti-ki-magát.

H.- nagy- Péter- legújabb- kötetét,- az *Adatok táncát-az-eltérő-perspektívák-és-a-zavarba-ejtő-talányok-rajongóinak-éppúgy-ajánljuk,-mint-a-memetikát-kedvelő-neodarwinistáknak-is,remekbe-szabott-hoax-és-faktoidűző-(majdhogynem-szent)-szuperfegyverként.*

Baka L. Patrik

Somogyi Tibor felvétele

Kiss józsef

(1944. április-28., -n agykapos--2013. szeptember-3., Pozsony)

elhuny- k iss- j ózsef- történész,- levéltáros,- újságíró, folyóiratunk- szerkesztőbizottságának- tagja,- szerezett-és-tisztelt-j ózsefünk.

a-történeti-publicisztika-volt-egyik-nagy-erőssége,-leggyakoribb-és-legközvetlenebbül-ható-érdeklődési-és-önkifejező-területe,-mely-műfajterepnek egyedülálló- képviselője- volt.- mint- maga- vallotta erről- a- többnyire- a- napi- és- heti- sajtóban- vagy- a rádióban- a- rendszerváltás- után- szaporodó,- s- csak élete- legvégén- ritkuló- írásaiban:- „a- tudományos ismeretekre- alapozó- publicisztikai- színre- lépés sajátos- módon- ad- képet- a- közszellem- adott- állapotáról- és- változásairól.- egy- időszak- belől

maga- a- múlt- és- jelen- közötti- párbeszéd- is- egyfajta- folyamatos- önreflexióvá- válik.”-

Fontosabb- önálló- kötetei:- *Múltfaggatás és kisebbségi önértéktudat* (Pozsony, kalligram,-1996,-220-p.);-*Kötődések és távlatok. Cikkek, esszék, tanulmányok.*-(d una-szerdahely,- naP- kiadó,- 2002,- 192- p.);- *Irodalom – társadalmi-politikai erőterben* (d unaszerdahely,- naP- kiadó,- 2004,- 120-p.).-

Fontosabb- tanulmányai:- a- szlovákiai- magyar- kisebbség- a- reformfolyamat- első- szakaszában.- 1964-1967.- Fórum-Társadalomtudományi- szemle,- 1999/1.;- a- csehszlovákiai- magyar- kisebbség- helyzete- a- cseh- szlovák- viszony- keretei- között.- 1948-1960. Fórum-Társadalomtudományi- szemle,- 2003/3.;- s- szlovákia- helye- és- szerepe- milan- Hodža- geopolitikai- koncepciójában.- Fórum- Társadalomtudományi- szemle,- 2004/2-3.;- novomeský- és- a- szlovák- magyar- kapcsolatok.- Fórum- Társadalomtudományi- szemle, 2005/3.;- 1956-ősze- s- szlovákiában.- Fórum-Társadalomtudományi- szemle,- 2006/3.;- az- ideológiai- sablonoktól- a- történelemértelmezés- pluralizmusáig.- Fórum- Társadalomtudományi- szemle,- 2007/1.;- martin- r- ázus- a- szlovákiai- magyar- sajtó- tükrében.- Fórum- Társadalomtudományi- szemle,- 2008/4.;- k- ísérlet- egy- önálló- szlovákiai- magyar- Ifjúsági- szövetség- létrehozására- 1968-69-ben.- Fórum-Társadalomtudományi- szemle,- 2009/4.

emlékét- megőrizzük- --művei,- miként- eddig,- a- jövőben- is- hivatkozási- alapul- szolgálnak- majd- a- szlovákiai- magyarok- történetével,- a- magyar- szlovák- kapcsolatokkal- és- a- művelődéstörténettel- foglalkozó- kutatók- számára.

Csanda Gábor

s számunk-szerzői

Angyal László (1983)
nyelvész;-tanár-(eperjesi-egyetem;-Tompai
mihály-alapiskola,-r imaszombat,
szlovákia)

Baka L. Patrik (1991)
író,-kritikus,-egyetemi-hallgató-(selye
jános-egyetem,-komárom,-szlovákia)

Bilász Boglárka (1986)
doktorandusz-(comenius-egyetem,
Pozsony,-szlovákia)

L. Juhász Ilona (1960)
etnológus-(Fórum-kisebbségkutató
Intézet-etnológiai-központja,-komárom,
szlovákia)

Lanstyák István (1959)
nyelvész-(comenius-egyetem,-Pozsony,
szlovákia)

Cs. Nagy Lajos (1945)
nyelvész-(comenius-egyetem,-Pozsony,
szlovákia;-magyarországi-vendégtanár)

Lucia Satinská (1986)
nyelvész-(Ludovít-Štúr-nyelvtudományi
Intézet,-szlovák-Tudományos-akadémia,
Pozsony,-szlovákia)

Sebők Szilárd (1989)
doktorandusz-(comenius-egyetem,
Pozsony,-szlovákia)

Simon Szabolcs (1964)
nyelvész-(selye-jános-egyetem,
komárom,-szlovákia)

Voigt Vilmos (1940)
folklorista-(eötvös-Loránd
Tudományegyetem,-Budapest,
magyarország)

Vörös Ferenc (1957)
nyelvész-(nyugat-magyarországi-egyetem
savia-egyetemi-központ,-szombathely,
magyarország)